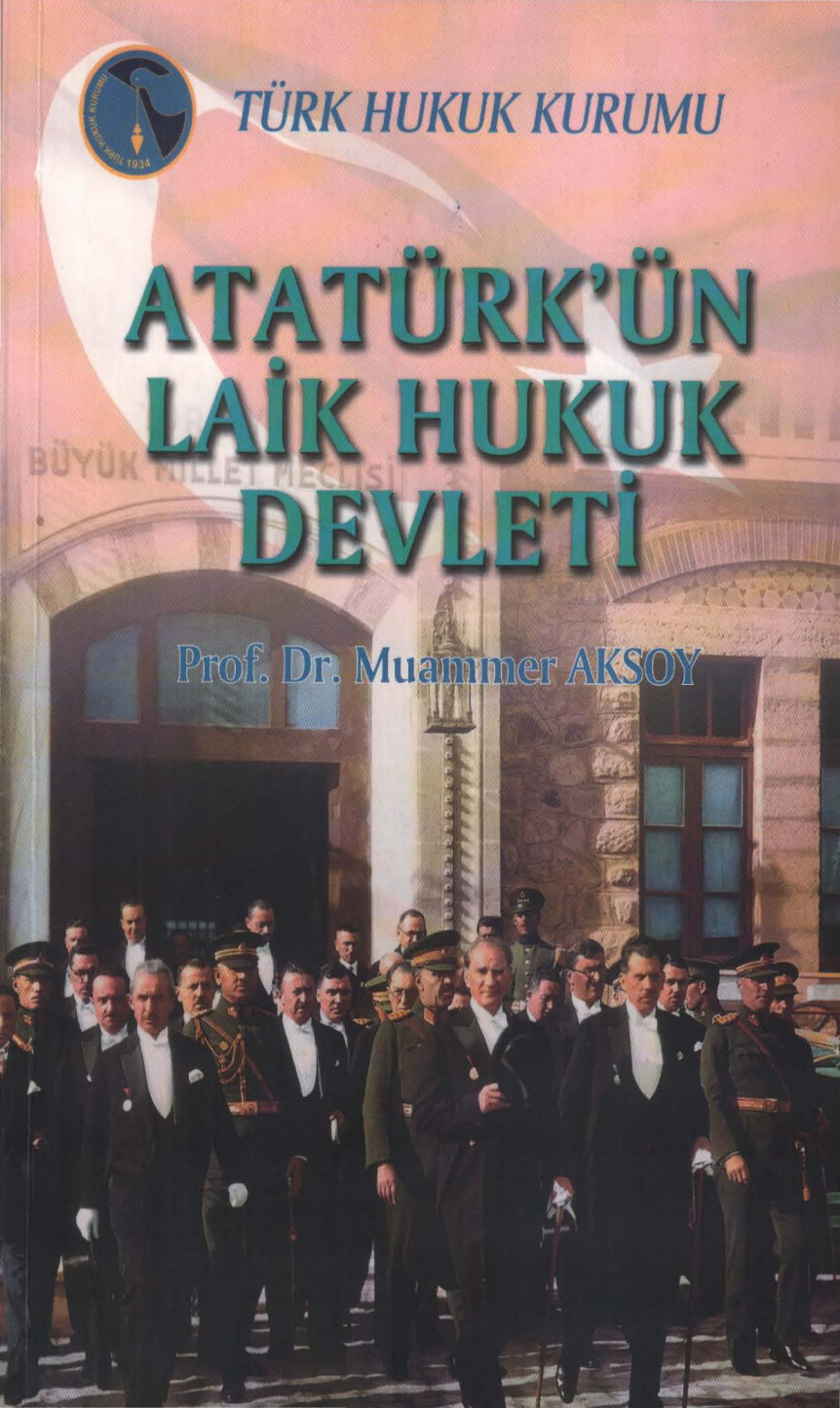
TÜRK HUKUK KURUMU

ATATÜRK'ÜN LAİK HUKUK DEVLETİ

Prof. Dr. Muammer AKSOY

TÜRK HUKUK KURUMU YAYINLARI – 6

© Türk Hukuk Kurumu, 2010.
Bu kitapta ileri sürülen görüşler yazarına aittir.
Kaynak gösterilmeden tamamen veya kısmen kullanılamaz, çoğaltılamaz.

Derleyen
Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN

Yayıma Hazırlayan
Av. Berna ÖZPINAR
Av. Fevzi ÇAMLI

Dizgi
Tuğrul BOLAT

Baskı
Desen Ofset A.Ş.
Tel : 496 43 43 Ankara

ISBN
978-975-01571-4-1

İletişim Yeri:
Türk Hukuk Kurumu, Adakale Sokak 28/3 Yenişehir/ANKARA
Prof.Dr. Muammer Aksoy Salonu, Adakale Sokak 28/A Yenişehir/ANKARA
Tlf: (0312) 431 26 90 • Belgegeçer: (0312) 430 65 55
www.turkhukukkurumu.org.tr • e-posta: thk@turkhukukkurumu.org.tr

TÜRK HUKUK KURUMU

2008 – 2010 Dönemi Kurul Üyeleri

YÖNETİM KURULU

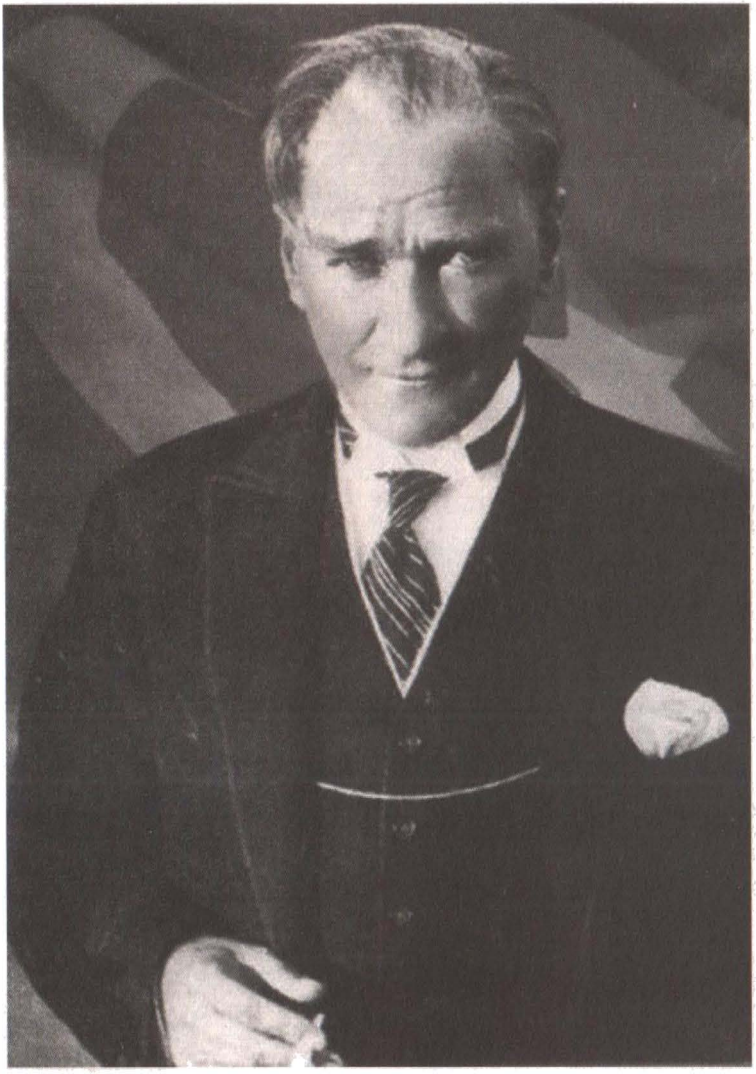
Av. Tuncay Alemdaroğlu	Başkan
Av. Mehmet Bülent Akçamete	Başkan Yardımcısı
Av. Berna Özpınar	Genel Yazman
Av. İsmail Cumhur Bozkurt	Sayman
Av. Fevzi Çamlı	Üye
Av. Hasan Aydın Tansu	Üye
Av. Hasan Tecim	Üye
Av. Nail Gürman	Üye
Av. Ömer Çiftçi	Üye
Doç. Dr. Sema Taşpınar Ayvaz	Üye
Av. Tezcan Çakır	Üye

DENETLEME KURULU

Prof.Dr. Anıl Çeçen
Av. Abidin Şahin
Av. Selcik Ulusoy

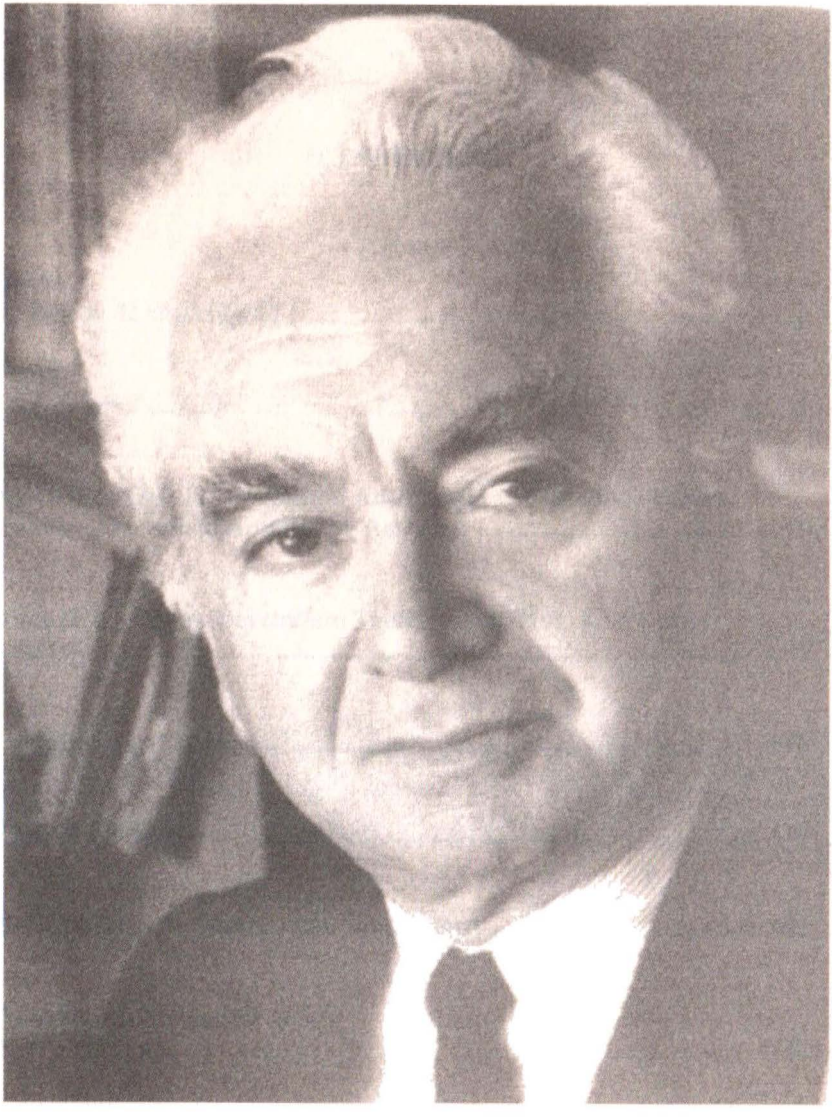
ONUR KURULU

Av. Erkin Kaya
Av. Günnur Altıok Erol
Av. Hüseyin Gökçearslan

Her fert istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasi bir fikre sahip olmak, seçtiği bir dinin icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hakim olunamaz.

Mustafa Kemal Atatürk

Prof. Dr. Muammer AKSOY

İÇİNDEKİLER

Önsöz
Av.Tuncay ALEMDAROĞLU **1**

Sunuş
Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN **3**

Atatürk'ün Hukuk Devriminin Ana Çizgileri ve Özellikle Devlet Hukuku Alanındaki Adımlar ve Amaçları **5**

Atatürk'ün Hukuk Devriminin Temeli – Laik Hukuk ve Devlet Anlayışı **75**

Laikliğe Çağrı **137**

Türban Dilekçesi **149**

Emin Çölaşan ile Söyleşi (Son Konuşması) **165**

Dava Adamı Muammer Hoca
Emin ÇÖLAŞAN **180**

ÖNSÖZ

Çağdaş uygarlığın üzerinde yapılandığı temel değerler, dinsel düşünce baskısından kurtulmakla özgürleşen insan aklının yarattığı demokratik devlet ve onun yönetiminde egemen olan laik hukuk düzenidir. Dinsel baskıdan arınan akıl, kendisini köhne doğmalardan kurtarırken, devlet yönetiminde de dinsel baskıları yoketmiş; inancı, bireyin iç dünyası (vicdanı) ile Tanrısı ararsıdaki bir ilişki olarak algılamış; devlet düzenini, laik hukuk eksenine oturtmuştur.

Bu özgür düşünce, insanlığı; devlet yönetiminde egemenliğin Tanrıda olduğu, Tanrı adına padişah/sultan/kral tarafından kullanıldığı anlayışından, egemenliğin kaynağının halkın iradesi olduğu anlayışına götürmüştür.

Şüphesiz; Engizisyonlardan, taşlanarak, kırbaçlanarak öldürülmelerden, el/kol kesmelerden arınarak günümüze ulaşan, Prof. TUNAYA'nın "insan derisiyle kaplı..." diye nitelediği bu uzun geçiş süreci, aynı zamanda "ikili kültür" sürecidir. Prof. Dr. Muammer AKSOY; "ikili kültürü", "inanca dayalı düşünce" ile "özgür düşünce" ayrımı anlamında kullanmaktadır. Prof. Dr. AKSOY, İslam dünyasının çağdaşlaşma sancısını, inanca dayalı düşünceden kurtulamamasına bağlamakta ve dinsel duyguların sömürülmesi, dinin siyasete araç edilmesi engellenmedikçe irticaının kök salacağı, ülkede yaşayan bütün vatandaşlar arasında köken ve inanç ayrımı gözetmeyen bir çağdaş/uygar/barışçı bir ulusçuluk (milliyetçilik) anlayışının egemen kılınması gerektiği, vatandaşlara, layık oldukları refah içinde yaşamaları için devletin ekonomik yaşamı düzenlemesi, Devlet hukukunu düzenleyen kuralların, inanç kurallarından arındırılması gerektiğini; bu hedeflere ulaşıldığında, toplumun inanca dayalı düşünceyi geride bırakarak özgür düşünceye kavuşacağını savunmuştur.

Türk Hukuk Kurumunun yayınladığı bu kitap; Prof. Dr. Muammer AKSOY'un dergi ve gazetelerde yayınlanan makalelerinden oluşmaktadır. Kitaptaki düşünceler; Yüce Atatürk'ün söylev ve demeçleri ile desteklenmektedir. Arı Türkçe ile anlatılmıştır.

Prof. Dr. AKSOY'un 40 yıl önce yazdıkları, hiç eskimemiş; O, 40 yıl önceden, irkilerek yaşadığımız bu günleri görmüş, Emin ÇÖLAŞAN ile yaptığı konuşmada, Türkiye'nin bir gün İran olabileceğini, bir istibdat rejimine dönebileceğini öngörmüştür.

İşte, bugün içine sürüklenmekte olduğumuz rejim; Atatürk Cumhuriyetinin bütün değerlerini ayakları altına alan, onu savunanların savunmasız bırakıldığı ve Prof. Dr. AKSOY'un 40 yıl önce haber verdiği rejimin ta kendisidir.

Prof. Dr. AKSOY; yaşamı boyunca Atatürk Devrimini, hukuk devletini, hak ve özgürlükleri, laikliği savundu. Atatürk Devrimi karşıtlarının rejimi saptırma girişimleri ile mücadele etmek amacıyla Atatürkçü Düşünce Derneğini kurdu.

Ülkemiz için ne acıdır ki; Prof. Dr. AKSOY'UN bir öngörüşünün daha gerçekleşmek üzere kapı araladığını irkilerek görmekte, emperyalizmin "böl-yönet" stratejisi çerçevesinde, Atatürk Cumhuriyetinin ulusal egemenlik / ulusal bağımsızlık / ulusal güvenlik / ulusal birlik ilkelerini parçalama yönünde sivil dikta yandaşları ile işbirliğine tanık olmaktayız.

Yüce Atatürk'ün arzusu ile 1934 yılında kurulan, Prof. Dr. Muammer AKSOY'un 32 yıl başkanlığını yaptığı Türk Hukuk Kurumu; dün olduğu gibi, bugün de bu geri gidişe karşı dik ve inançla durmayı sürdürecektir.

Bu yayınlar için Türk Hukuk Kurumuna izin veren Prof. Dr. Muammer AKSOY'un eşi ve çocuklarına, makaleleri derleyen Denetim Kurulu üyemiz Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN'e, yayına hazırlayan Yönetim Kurulu Üyelerimiz Av. Berna ÖZPINAR ve Av. Fevzi ÇAMLI'ya, yazım işlerini yapan Tuğrul BOLAT'a teşekkür ederim. 30.12.2009

Tuncay ALEMDAROĞLU
Türk Hukuk Kurumu
Yön.Krl.Bşk.

SUNUŞ

Türk Hukuk Kurumu, kurumun eski başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy'un üçüncü kitabını yayınlamaktadır. Muammer hoca'nın "Hukuk ve Siyaset" ile "Atatürk ve Tam Bağımsızlık" isimli kitaplarından sonra üçüncüsü "Atatürk'ün Laik Hukuk Devleti" başlığı altında yayınlanmaktadır Türk Hukuk Kurumu yoğun bir eğitim ve bilimsel çalışmaları sırasında değerli hocamızın bir araya getirerek kitaplaştırmadığı hukuk makalelerini böylesine bir başlık altında toplayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin genç kuşaklarına yeni bir kitap olarak sunmaktadır. Hocamızın diğer çalışmalarının gene de bu dizi çerçevesinde kitaplaşması için çalışmalar sürdürülmektedir.

Muammer Aksoy'un bu kitapta yer alan çalışmalarına bakıldığında hepsinin bir laik hukuk devleti başlığı altında yer alabileceği görülmektedir. Bu nedenle, elinizde tuttuğunuz bu kitabın adı "Atatürk'ün Laik Hukuk Devleti" olarak belirlenmiştir. Atatürk'ün gerçekleştirdiği Türk hukuk devriminin ana çizgileri, Atatürk'ün hukuk devriminin temeli olarak laik hukuk ve devlet anlayışı, Atatürkçü Düşünce Derneği'nin kuruluş bildirisi olarak Muammer Aksoy tarafından hazırlanan Laikliğe Çağrı metni, Atatürkçü Düşünce Derneğinin kuruluşuna neden olan Türban davasının dayandırıldığı dilekçe ve son olarak kendisiyle Emin Çölaşan tarafından yapılan söyleşi metnini bu kitapta bulacaksınız.

Yirmi yıl önce faili meçhul bir cinayete hedef olan Prof. Dr. Muammer Aksoy, Türk hukukunun önde gelen temsilcilerinden birisiydi. Yarım yüzyıla yaklaşan bir süre Türk Hukuk Kurumu başkanı olarak aynı zamanda hukuk mücadelesinin üniversite kürsülerinden toplum yaşamının içine doğru taşımaya çalışmıştır. Kitapta yayınlanan makaleleri incelendiğinde Aksoy'un bilim ve hukuk adamı olduğu kadar aynı zamanda bir eylem ve mücadele adamı olduğu ortaya çıkmaktadır. Muammer Aksoy Cumhuriyet tarihimizin önde gelen bir hukuk adamı ve aynı zamanda Anayasa hocasıdır. Dünyanın en ileri anayasalarından birisi olan 1961 anayasasının başlıca yapımcısıdır.

Üniversite sayısı 150 yi bulurken, Hukuk Fakültesi sayısı 50 yi geçerken, genç hukukçular hızla yetişmektedirler. Cumhuriyet döneminin kamu hukuku birikiminin genç cumhuriyet kuşaklarına aktarılması için Türk Hukuk Kurumu öncülük etmekte ve Prof. Dr. Muammer Aksoy'un eserlerini yayınlamaktadır. Dıştan güdümlü bir döneme girilirken, Türkiye'nin kamu hukuku birikiminin yeni kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Prof. Dr. Muammer Aksoy cumhuriyet döneminin önde gelen bir kamu hukukçusu olarak eserleriyle bu birikimi genç kuşaklara bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin laik ve hukuki yapısı tartışılırken, hocamızın bu çalışmalarının Türk ulusuna yol göstereceğine inanıyoruz

Saygılarımızla

Prof. Dr. ANIL ÇEÇEN

ATATÜRK'ÜN HUKUK DEVRİMİNİN ANA ÇİZGİLERİ VE ÖZELLİKLE DEVLET HUKUKU ALANINDAKİ ADIMLAR VE AMAÇLARI

ATATÜRK'ÜN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TÜRK HUKUK DEVRİMİNİN ANA ÇİZGİLERİ (ATATÜRK'ÜN TÜRK HUKUK DEVRİMİNDEKİ ÇOK YÖNLÜ MİMARLIĞI)

1 — GİRİŞ ve PLÂN

A) Atatürk Yılında Türk Hukukçularına düşen -gecikmiş- büyük ödev, O'nun Türk Hukuk Devrimindeki eşsiz yerini, bilimsel biçimde ortaya koymaktır. Bu çalışmalar, hem «geriye doğru atılacak zararlı adımlar»ın önlenmesinde çok yararlı olacak; hem de Atatürk'ten sonra, onun ilkeleri ve amaçları doğrultusunda, «bugüne kadar ihmal edilegelmiş bazı adımların artık atılmasına yardım edecek»tir. Ayrıca bu incelemeler, geri kalmış toplumlarda, «onları geçmişe bağlayan donmuş hukuk sistemlerinin ortadan kaldırılması» ve böylece «onların uygar ve çağdaş bir Devlet ve Hukuk Düzenine kavuşabilmesi» yollarını gösterme bakımından; başka ülkeler için olduğu gibi, Dünya Hukuk ve Devrim Tarihi bakımından da değer taşıyacaktır.

B) Atatürk'ün «Türk Devlet ve Hukuk Düzeninde gerçekleştirdiği Devrim», bir cümleyle «akıl'a değil, nakil'e ve geleneklere (Kutsal Kitaba, Peygamberin sözlerine ve davranışlarına, ya da yüzyıllarca önce yaşamış büyük dinsel otoritelerin sözlerine) dayanan bir Devlet ve Hukuk Düzeni»ni reddederek, onun yerine, «bireysel ve toplumsal gereksinmelerin, akla ve bilime göre en iyi biçimde karşılanmasını amaç edinen çözümleri Hukuk olarak kabul etmesi ve ettirmesi»dir. Yüzyıllardan beri toplumumuzda (Osmanlı İmparatorluğunda), dine dayanan (şer'i) bir Hukuk uygulanmaktaydı. Başka deyimle, gerek Özel Hukukun, gerek Kamu Hukukunun temeli, dinsel kurallardı. Kuran, Hadis ve Sünnet, Hukuk Kurallarımızın temelini oluşturuyordu. Herhangi bir sorunun çözümünde, bunlar doğrudan doğruya yardımcı olamazsa, o zaman da yüzyıllar önce bir avuç büyüğün üzerinde birleştiği çözümler aranır, o da bulunamazsa, yine yüzyıllar önce bir avuç büyüğün (üzerinde birleşememiş oldukları konulardaki) yazılarına göre yaşama yön verilirdi. Başka deyimle, akıp giden ve her gün yeni sorunlar getiren yaşam, yüzyıllarca önce başka toplumlarda yaratılmış kurallar ve söylenmiş sözlerin kalıbı (cenderesi) içerisine sığdırılmak istenir; «kurallar, değişen yaşama» değil, «yaşam, değişmez kurallara uydurulmaya çalışılır»dı. Bunun sonucu, Türk Toplumu'nun ve Türk İnsanı'nın, uygarlığın çok gerisinde kalması ve devletin çökmesi olmuştur. İşte Atatürk; çöken bir imparatorluğun enkazı üstünde Yeni bir Devlet kurarken, Türk Ulusu'nu dıştan gelerek esir etmek isteyenlerle savaştığı kadar, devletin içten çökmesinde büyük bir rol oynayan, bu «akılı ve bilimi zincire vuran düşünüş (zihniyet) ve güçler» ile de savaştı ve her iki alanda da «Kurtarıcı» oldu. Bir başka deyişle, Atatürk, «Türklerin yaşadığı toprakları işgal ederek, Türk Ulusu'nu edimli olarak tutsak hale getirmek isteyen emperyalistleri, Türkiye'den kovma» ve

«onların eskiden sağladıkları kapitülasyonları kaldırma» savaşları ile birlikte, «Türk'ün Dünya anlayışını ve yaşayışını tutsak hale getirmiş, geçmişin, dinsel emperyalizmi ve düşünsel kapitülasyonlarını ve bunun dayanağı olan Padişahlığı, Halifeliği ve İrticai da Türkiye'den kovma» savaşını birlikte yürütmüş ve başarmıştır. Hukukçu olarak kesin inancımız odur ki, Atatürk'ün bu içteki savaşı (eski Dünya anlayışına ve eski Hukuka karşı verdiği savaş), dış güçlere (işgalcilere ve emperyalist büyük devletlere) karşı verdiği savaştan daha zor ve daha önemlidir. Birincisini, bir başka komutan (daha uzun bir süre içinde ve çok daha fazla acılara katlanıldıktan sonra) bir gün yine de başarabilirdi. Ama ikincisini gerçekleştirmek, belki de Atatürk'ten başkasının yapamayacağı bir işti. Çünkü bu, olanaksız denilecek kadar çeşitli niteliklerin ve tarihsel koşulların bir kişide toplanmasını zorunlu kılıyordu. Evet, bu ikinci savaşı kazanabilmek için, en azından şu olağanüstü niteliklerin ve koşulların aynı kişide toplanması vazgeçilmezdi: O kişi, «dışa karşı bir Kurtuluş Savaşı ile ulusu kısa sürede düşman işgalinden kurtarmış ve böylece büyük sevgi ve saygı toplamış» olağanüstü büyük bir Komutan olacaktı; «toplumun çöküşünün gerçek nedenini, bir tarih felsefecisi gibi başarıyla saptayacak kadar tarihin anlamını kavramış büyük bir kafa» olacaktı; «en yakınlarının bile ihanet etmesine neden olacak kadar tehlikeli ve zor bir iç-savaşı göze alabilecek eşine az rastlanır bir kararlılığa ve yürekliliğe sahip» olacaktı; «bu alandaki bir devrimin, ancak Kurtuluş Savaşı ile birlikte gerçekleştirilebileceğini» (olağan zamanlarda buna kimsenin gücünün yetmeyeceğini) kavrayarak, «her iki savaşı birlikte yan yana yürütebilecek yine eşine az rastlanır bir strateji ve zamanlama dehasına», ayrıca, «plan ve programının bütününü herkesten gizleyebilecek ve amaca adım adım ilerlemenin gerektirdiği sonsuz bir sabıra» ve «olağanüstü bir zekâ ve beceriye» sahip olacaktı.[1]

İşte Atatürk, bu niteliklerin tümüne sahip olduğundan (ve tarihsel koşullarla da bir araya gelebildiğinden), Yeni Türk Devleti'ni yaratmış ve onun temelini oluşturan Türk Hukuk Devrimi'ni gerçekleştirmiştir.

C) Her Devlet, bir Hukuk Düzeni temeline dayanır. Bir Devletin kuruluşu -sayısı az istisnalar dışında- bir eylem ile gerçekleşir; ve Hukuk Düzeni, bu eylemden sonra yaratılır. Ama Devletin kuruluşunun uzunca bir süreç ve savaş içinde gerçekleşmesi halinde, Kuruluş ve Hukuk Düzeni'nin yaratılışı birlikte oluşur. 1918 – 1919'lardan sonra, «Anadolu ve çevresinde

---

[1] Atatürk, «Büyük bir savaşı kaybetme» olgusunun -felâketlerin yanı sıra-, köhne ve temelden değiştirilmesi gereken bir toplumda, «büyük yenileştirme ve değişiklikleri gerçekleştirme adımları» bakımından, çok büyük olanaklar ve kolaylıklar da sağladığını, başka deyimle normal zamanlarda atılamayacak son derece cesur adımların, böyle bir zamanda çok daha kolayca gerçekleştirilebileceğini biliyordu ve buna inanıyordu. «Atatürk örneği»nden (Türk Kurtuluş ve Devrim Hareketinden) sonradır ki, birçok geri kalmış ülkede, toplumun her alanında devrimler yapmaya, hiç değilse bu yolda girişimlerde bulunmaya, genellikle Ulusal Kurtuluş Savaşları sırasında ya da hemen bu savaşların ardından başvurulmuştur.

Yeni Türk Devleti'nin kurulması eylemi»nin ve «bu yeni Devletin dayandığı Hukuk Düzeninin yaratılması işlemi»nin TEK MİMARI, Atatürk'tür.[2] Atatürk'ün «yeni Türk Devleti'ni kurma» yanında, «Yeni Türk Hukuk Düzenini yaratma»sının (başka deyimle «TÜRK HUKUK DEVRİMİ'ni gerçekleştirme»sinin) ayrıntıları üzerinde, somut açıklamalar ve değerlendirmeler yapmadan önce, bunun hangi alanları kapsadığını kuşbakışı göstermek, başka deyimle Atatürk'ün hukuksal alandaki eşsiz hizmetlerinin bir genel listesini, (bu giriş bölümünde) vermek istiyoruz. Daha sonra ise, bölümler halinde, Atatürk'ün «Hukuk Düzenimizin çeşitli alanlarındaki bu katkılarının gerçekleştirilişini sağlayan eylemleri ve yasal adımları», daha doğrusu «bir bütün olan Hukuk Devrimi»ni oluşturan «tek tek girişimleri (parça-devrimleri)» ana çizgileriyle göstermeye çalışacağız.

D) Şöyle bir özetleme ve bölümleme yapabiliriz:

PARAGRAF 1: «BİRBİRİNE YABANCI HALKLARIN yan yana yaşadığı (çok uluslu), temelsiz ve vasilik altında yarı bağımlı büyük ve köhne bir imparatorluk» değil, «BİR TEK ULUSUN (Türk Ulusu'nun) bütünleşmiş tam bağımsız sağlam ve köklü Devleti»ni kurmak:

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca, hele işgallerle karşı karşıya kalınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun içteki ve dıştaki yazgısında (kader çizgisinde), daha önce de önemli roller almış Mustafa Kemal, bu köhne ve yaşama olanağını yitirmiş Devletin, bir daha canlandırılamayacağını ve onu yaşatmanın tam bir düş olduğunu görmüştü.[3] Osmanlı İmparatorluğu'nun, çeşitli nedenlerle «yaşama olanağını yitirdiğini ve çağımızda «o nitelikte bir devletin», «bağımsız ve bireylerinin mutluluğu için olumlu adımlar atabilecek bir toplum düzeyine ulaşamayacağı»nı, çok

---

[2] Bu Mimarın, yardımcıları olmadığını, asla söylemek istemiyoruz. Ama bu yardımcılık, mimarlık alanında değildir. Tüm bu kişiler, o Tek Mimarın plan ve projesini sadece uygulayan (başarılı ya da başarısız) kalfalardır.

[3] Mustafa Kemal, daha önceleri bile (Tarihi, hele Osmanlı Tarihi'ni iyi incelemiş ve keskin zekasıyla «Devletin kurulmaları, yaşamaları, yükselmeleri, duraklamaları ve çökmeleri konusunda bilgi ve kanılara ulaşmış») genç bir Kurmay olarak, Osmanlı Devleti'nin kötü geleceği konusunda kesin yargılara ve kurtarıcı planlara sahipti. Birinci Dünya Savaşı'nda, bir yandan bu alandaki izlenim, deneyim ve bilgilerine yenilerini ekleyerek, öte yandan büyük sorumluluklar da yüklenerek olgunlaşmış, kendisine olan güveni ve inancı perçinleşmiş ve bir «Devlet Yaratıcısı»nda bulunması gereken tüm nitelikleri kazanmıştı. Daha genç yaşta, yurdu ve ulusu kurtarma amacı doğrultusunda çabalar içinde olan Atatürk'ün bu tutumu ile ilgili bir iki belgeyi anımsatmak isteriz: Atatürk, 1906'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik Şubesini kurarken şöyle diyordu: «Ülkenin yaşadığı vahim anları, size söylemeye gerek görmüyorum. Bunu hepiniz idrak etmektesiniz. Bu bahtsız ülkeye karşı önemli ödevlerimiz vardır. Onu KURTARMAK BİRİCİK AMACIMIZdır (...) Ülkeye yabancı nüfuz ve egemenliği, kısmen ve edimli olarak girmiştir. Padişah, zevk ve saltanatına düşkün, her kötülüğü yapabilecek ve nefret edilecek bir kişidir. Millet zulüm ve istibdat altında yok oluyor. Hürriyet olmayan bir ülkede, ölüm ve çöküş, yok olma vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası özgürlüktür. Tarih, bugün biz evlatlarına bazı büyük ödevler yüklüyor. Ben Suriye'de bir dernek kurdum. İstibdat ile savaşmaya başladık. Buraya da bu derneğin özünü kurmaya geldim. Sizden özveri bekliyorum. Kahredici bir istibdada karşı, ancak ihtilâl ile yanıt vermek ve köhneleşmiş olan çürük yönetimi yıkmak, ulusu egemen kılmak, kısacası vatanı kurtarmak için, sizi ödeve çağırıyorum» (SvD, I, S. 1) Ayrıca, daha Harbiye'deki, Hareket Ordusundaki ve sonraki çabaları konusunda bak: SvD, V, S. 87, 88, 90.)

açık biçimde görmekteydi. Şu halde, Osmanlı Devleti'nin çöküntüleri üstünde sağlam temellere dayanan bireylerini gönençli ve özgür kılabilecek Yeni bir Devletin kurulması gerekiyordu. Bu Yeni Türk Devleti, bir Devletin her üç öğesi bakımından da, Osmanlı İmparatorluğundan çok farklı (adeta onun zıddı) olacaktı.

Şimdi bu görüşü, öğelerine ayırırsak:

1) Osmanlı İmparatorluğu gibi, «bir tek ulusun bireyleri olmanın bilincinden yoksun», birbirine yabancı kalmış (hatta bir ölçüde düşman) BİRÇOK HALKIN üzerinde yaşadığı toprakları kapsayan (ülke olarak bütün bu yerleri içeren) bir devletin, yeniden kurulması, hele onun yaşatılması olanaksızdı. Çağımızın ölçütlerine göre, buna hiçbir gerek de yoktu. O halde, yeni devlet, «BİR TEK ULUS'un yaşadığı TOPRAKLARda» kurulmalıydı; Yeni Türk Devleti, Türk Halkı'nın çoğunlukta olduğu Anadolu ve onun bitişiğindeki yerlerde kurulacaktı.

Başka ulus olduğunun bilincine ulaşmış ve de Osmanlı İmparatorluğu'nun çekirdeğini oluşturan TÜRK ULUSU ile kaynaşmamış HALKLAR'ın yaşadığı Osmanlı Toprakları, yeni devletin dışında kalmalıydı. Zaten bu yerlerin hemen tümü, artık Osmanlı Devleti'nin elinde değildi; geri verilmeme niyetiyle işgal edilmişti. Bu nedenle, o yerleri, oralarda oturan halkların, ya da işgal etmiş sömürücü emperyalist devletlerin ellerinden geri almak için savaş vermek, söz konusu olamazdı, olmayacaktı.

Şu halde: a) Arapların yaşadığı Anadolu'ya bitişik yerler; b) Türklerin yaşadığı ANADOLU'DAN ÇOK UZAKTAKİ yerler, yeni Türk Devletinin içinde olmayacak; c) Yeni Türk Devleti'nin sınırları içinde kalan tüm bireyler, kendilerini Türk saydıkları, «Türk Ulusu'nun bireyleri ve Türk Devleti'ne bağlı olmanın bilinci»ne sahip oldukları takdirde, TÜRK ve EŞİT HAKLARA SAHİP VATANDAŞlar sayılacaklardı. Daha somut konuşulursa; a) Arapların yaşadığı Suriye, Irak ve Anadolu yakınındaki birçok yer, Türk Devleti'nin dışında kalacak, bunların davalarının çözümü kendilerine bırakılacaktı; b) Anadolu'dan çok uzak yerlerdeki Türk asıllı kitlelerin yoğun olarak yaşadığı yerler de yeni Türk Devleti'nin dışında kalacak; o yerleri ve Türk asıllı insanları Yeni Türk Devletine ekleyebilmek için, gelecekte de serüvenlere girişmek söz konusu olmayacaktı (TURANCILIK reddedilecekti); c) Irk temeline dayanan aşırı ve çağdışı bir ulusalcılık ve bölücü bir Türkçülük kavramı ve anlayışı, çağdışı, insancıl ölçütlerle bağdaşmayan, yıkıcı ve Devleti zayıf düşürücü bir ölçüt olarak reddedilecekti.

2) Yeni Türk Devleti, «ULUSAL BİR DEVLET» olacağına ve ULUS TEMELİ üzerine kurulacağına göre, ÜMMET ölçütü, hiçbir biçimde yeni Türk Devleti'nin yaşamında gözönünde tutulmayacaktı. Bu nedenle de,

(Anadolu bitişiğindeki Türk olmayan Müslümanların oturduğu yerlerdeki halkların, kendi devletlerini kurmalarının ilke olarak benimsenmesi yanında), Dünyanın başka yerlerindeki Müslümanlar ile de, -devlet topluluğu içinde olmasa bile- herhangi organik bir bağ kurulmayacaktı. Başka deyimle -Panturanizm (Pantürkizim) gibi- PANİSLAMİZİM de reddedilecekti. Bunun kaçınılmaz sonucu, HALİFELİĞİN KALDIRILMASI olacaktı.[4]

3) Ulusal bir devlet olmanın kaçınılmaz bir sonucu (ulusal egemenliğin dışa doğru doğal uzantısı), yeni Türk Devleti'nin «başka hiçbir devletin UYDUSU OLMAMASI, «TAM BAĞIMSIZ olması» idi. Tam bağımsız bir devlet kurmak, «bağımsızlığı, yalnız Devletler Hukuku alanında siyasal bağımsızlık» olarak dar bir çerçeve içinde değil, «Devlet ve toplum yaşamının her alanında» kabul etmek demekti. Ekonomik, malî, adlî, kültürel ve başka her alanda, ulusun ve devletin kendi yazgısının sahibi haline gelebilmesini sağlamak için, yabancı devletlerin ya da kuruluşların (ve başkaca güçlerin) müdahalesini, yani TÜM KAPİTÜLASYONLARI ve devlet üzerinde -dolaylı da olsa- VASİLİK NİTELİĞİNDE bağlar yaratan tüm bağımlılıkları ve bağlantıları ortadan kaldırmak zorunlu idi. Daha açıklarsak, uluslararası ilişkilerde, -tam eşitlik ilkesi çerçevesinde- tüm uluslarla bütün alanlarda ilişkiler sağlanacak ve barış siyaseti uygulanacak; ama Devletin Bağımsızlığının ve Egemenliğinin hiçbir alanda sınırlanmasına, ya da gölgelenmesine izin verilmeyecekti. Ve gelecekte de, bağımsızlığımızı ve egemenliğimizi sınırlayacak ya da gölgeleyecek, her türlü sözleşmeye (antlaşmaya) ve eylemsel olupbittilere asla göz yumulmayacaktı.[5]

Bu üç ilkeyi birleştirirsek: «Ulusal Devlet temeline dayanan, toprak ve nüfusu bakımından daha küçük, ama homojen, bireyleri eşit, ve ortaklık bilincine sahip, bu nedenle de birbirine bağlı», «doğal olarak üzerinde başkalarının iddiası ve emelleri bulunmaması gereken topraklara sahip; ve

---

[4] Halifeliğin kaldırılması ve halifelik orunu, konumuzu üç ayrı bakımdan ilgilendirmektedir:

a) Yeni Türk Devleti'nin (ırk gibi) ümmet temelinde değil, çağdaş bir ulus kavramı temeline dayanan bir devlet olmasından ötürü, panislamizm ülküsüyle Yeni Türk Devleti'nin ve Ulusumuzun ilgisinin bulunamayacağına (İslâm Birliği'ne yönelmiş çabaların sona erdirilmesi gerektiğine) ilişkin görüşlerin doğal sonucu olarak, halifeliğin kaldırılması işlemi üzerinde durmak gerekir. Bu nedenle halifelik konusunu, ulusal devlet ilkesi incelenirken ele almak zorunluğu vardır.

b) Tarihsel gelişmemiz içinde, halifeliğin kaldırılması, Cumhuriyetin ilan edilmesiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü Yeni Devletin bir Cumhurbaşkanına sahip olması demek, halifeliğe yer kalmaması, bu orunun temelli kaldırılması demektir. Bundan ötürü de, halifeliğin kaldırılması, ulusal egemenlik ilkesinin ilan edilmesi bölümünde de ele alınacaktır.

c) Nihayet halifeliğin kaldırılması, Laik Devlet ilkesinin, hem «Devlet Hukukunda tam olarak benimsenebilmesinin (Teokratik Devlete son vermenin) vazgeçilmez önkoşulu»dur; halifelik orunu kaldıkça, tam laik ve akla dayanan bir devlet düzenini kurabilmeye ve devrimleri gerçekleştirebilmeye olanak yoktur. Hem de halifelik orununun kaldırılmaması, «dinin siyasal yaşama karışması» ve «dinsel duyguların kötüye kullanılması ve sömürülmesi» doğrultusundaki siyasal sapıklığın doğal kaynağının da yaşatılması olacaktır. Bu nedenle, halifeliğin kaldırılması, laiklik ilkesinin gerçekleştirilmesindeki ilk adım olarak da ele alınacaktır.

İşte bu üç ayrı bakımdan, üç ayrı bölümde sözkonusu olabilecek halifelik orununa, biz de, taşıdığı anlam bakımından (o kapsamlar içinde) üç ayrı bölümde değineceğiz. Bunları bir araya toplayarak inceleme konusu yapmamak, «halifeliğin kaldırılmasının» devrimin tümü içindeki yerinin ve o yolda atılan adımın anlam ve değerinin tam olarak anlaşılmasına olanak bırakmazdı.

[5] «Ulusal Devlet» ilkesi, bizim bağımsızlığımıza ve bütünlüğümüze başkalarının en çok (azami) saygı göstermesi sonucunu doğuracağı gibi, başka ülkelerin ve ulusların bağımsızlığına ve bütünlüğüne de, bizim öylesine saygı göstermemizi gerektirdiğinden, uluslararası ilişkilerde zora başvurmanın önlenmesi amacıyla, uluslararası örgütlerin yaratılması ideali, düşünce ve eylem olarak desteklenecekti.

başka topraklar ve uluslar üzerinde iddiası ve emelleri bulunmayan», «dışta ve içte barışa kararlı» sağlam yeni bir Devlet kurmak söz konusuydu.

PARAGRAF 2: Yeni Devletin temeli olan ULUS, EGEMENLİĞİN DE TEK SAHİBİ olmalıydı; zaten edimli olarak egemenliği eline almıştı ve «sınırsız koşulsuz ulusal egemenliğin kaçınılmaz sonucu olarak, kurulacak halk yönetiminde, padişahlığın ve halifeliğin kaldırılması (bunların egemenliğe hiçbir biçimde ve ölçüde ortak olmaması) gerekiyordu. Ulusal egemenlik, doğal olarak cumhuriyete ve demokrasiye götürmek zorunluğunda idi. Ancak, bu ulusal iradenin egemenliği, sadece bir GÖRÜNTÜ olmamalı, GERÇEK yaşama da yansımalı idi:

1. Yeni Devlet, ulus, temeline dayandığına göre, ulusun mutluluğu ana amaç olacaktı. Bu amaç ise, en iyi ve en güvenceli olarak, ulusun kendi kendisini yönetmesi sayesinde sağlanabilirdi. Kaldı ki, Türk Ulusu, bunu sadece «çağdaş teorik görüşlerin doğru sonucudur» diye istemiyordu; «tarihsel olayların DOĞAL SONUCU olarak» ve GÜCÜne DAYANARAK, zorla -onu vaktiyle kendisinden gasbeden bir aileden- geri almıştı. Osmanlı İmparatorluğunda yüzyıllardan beri egemenliğin sahibi değil, sadece konusu ve aracı olmuş Türk Ulusu, düşman işgalinden kurtulabilmek için, gücünü ve iradesini kullanarak, dışta ve içte kendisini tutsak etmek isteyenleri yendiğine ve kendi kendisini -edimli olarak- yönettiğine göre, artık «ULUSUN SINIRSIZ KOŞULSUZ EGEMENLİĞİ», Devlet yönetiminin baş ilkesi olacaktı. Şu ya da bu biçimde, HALK YÖNETİMİ (DEMOKRASİ) benimsenecekti.

2. Mademki, Yeni Türk Devleti, «Ulusun kararlılığı ve iradesini edimli olarak uygulaması» sonucu kurulmuştu, ulus temeline dayanan ve kurtuluşunu bile Padişah ve Halifeye karşın gerçekleştiren bir Devletin,-eskiden olduğu gibi- BİR KİŞİ ya da ailenin özel arzuları, hırsları ve keyfi için yönetilmesi (ve halkın bir araç gibi kullanılması) sözkonusu olamazdı. Şu halde, PADİŞAHLIĞA (MONARŞİYE) SON VERİLECEKTİ. Padişah, -tarihsel ihanetten sonra- ulus egemenliğine artık en küçük ölçüde ortak olamazdı.

3. Ulusal egemenliğin ilke olarak benimsendiği bir ülkede, yüzyıllar boyu çok kötü deneyler vermiş bir padişahlığın temelli kaldırılması sözkonusu olduğundan, benimsenecek hükümet biçimi, kuşkusuz CUMHURİYET olacaktı.

4. Halifeliğin Kaldırılması: Ulusal egemenliğin ortak ve ulusal iradenin vasi kabul edebilmesi, onun sınırsızlık ve koşulsuzluk niteliği ile bağdaşamayacağından, Devletin başında, sadece din kurallarına bekçilik amacıyla dahi olsa, başka bir başın yer alması düşünülemezdi; bu nedenle halifeliğin kaldırılması kaçınılmazdı.

5. Ulusal iradenin egemenliği, «ulusun özgür, gönençli ve mutlu olmasının baş koşulu ise de, bu İRADEnin sadece GÖRÜNTÜSÜ değil, ASLI önemliydi. Ulusal irade görüntüsüne sığınılarak, ulusun geriliğe,

yoksulluğa, hürriyetsizliğe mahkûm edilmesi oyununa göz yumulamazdı; kağıt üstündeki kavramlara değil, gerçek yaşama önem verilecekti. Bu nedenle, bir yandan yüzyıllar boyunca eğitimden yoksun bırakılarak yurt ve Dünya'yı izleme, Dünya ve Yurt konularında doğru görüşlere ve kanılara ulaşma olanağını elde edememiş, öte yandan da bir takım hurafeler, batıl inançlar ve «Dünya işlerine sistemli ve sürekli olarak karışan dinsel görüşler ve entrikalar» sonucu serbest karar verebilecek durumdan uzaklaştırılmış halkın, önce gerçekten özgür iradeye kavuşturulmasının önlemlerini alma zorunluğu vardı. Bu durumun, halkın iradesini zincirleyen ve çarpıtan (yönlendiren, saptıran) etkenler giderilinceye kadar, egemenliğin kullanılmasında gözönünde bulundurulması gerekiyordu. Egemenliğin -tartışmasız- tek sahibi olan halkın (Türk Ulusu'nun), gerçekten özgür iradesinin oluşumuna ve serbestçe açıklanabilme olanağının sağlanmasına kadar, gerici güçlerin engellemesinin yok edilmesi (başka deyimle: halkın bizzat kıramadığı düşünsel zincirlerin kırılmasının liderce gerçekleştirilebilmesi) amacıyla, «halk tarafından yönetim» uygulaması yerine, -geçici olarak- «halk için yönetim» ilkesi önplanda ağırlığını gösterecek, ulusal iradenin egemenliği demek olan «DEMOKRATİK REJİM»in uygulana geldiği Batı Ülkelerindeki çok partili ve özgürlükçü siyasal yaşam kısıtlanacaktı. Ancak, asıl amaç olan Çoğulcu Çağdaş Demokrasi'nin gerçekleştirilmesi için, deneyler ve girişimler sürdürülecek; sonunda bu rejim edimli olarak uygulanacaktı.

PARAGRAF 3: Hem ulusal egemenliğin ve cumhuriyetin yürütülmesi ve sürdürülmesi, hem de Dünya ile aramızdaki büyük uygarlık açığının giderilmesi, kısacası yeni Türk Devleti'nin çağdaş, (ve durmadan değişen, zamanın gereksinmelerine ayak uydurabilen) yaşama gücünü tazeleyen bir devlet olarak kalabilmesi, AKIL'a ve BİLİM'e DAYANAN LAİK BİR DEVLET VE HUKUK DÜZENİ kurulmadıkça olanaksızdı.

Çağdaş uygarlığa ulaşmak ve her zaman bu uygarlık düzeyinde kalabilmek amacıyla, dinin toplum yaşamı üzerindeki vasiliğini ve kurduğu her çeşit ipotekleri kaldırmak, bir yandan Devlet ve toplum yaşamında serbestçe sıçrayışlar yapabilmenin olanağını yaratacak, öte yandan da din tüccarlarının siyasal ve toplumsal yaşamda her türlü sömürüşünü ve etkisini ortadan kaldıracaktı. Dinsel kuruluşlar, siyasete karıştıkça, dinsel duygular kişisel ve toplumsal amaçlarla kötüye kullanılıp sömürüldükçe, partiler dini siyasal başarı aracı haline getirdikçe, toplumsal ilerleme olanaksız hale geleceği gibi; demokratik yaşam da, sağlam bacaklar üzerinde kalamazdı:

1. Din kurallarının, toplumun tüm yaşamında uygulanmasını denetleme ve Devletin buna göre yönetilmesini gözetleme görevine sahip bir orunun artık Devletin başında bulunmaması, yani Halifeliğin kaldırılması, Laik Devlet amacına ulaşma yolunda ilk adım olacaktı.

2. Yeni Türk Devleti, din temeline dayanan ve dinsel amaçlar güden teokratik nitelikten kurtulup laik bir devlet olmadıkça, «bireylerinin

gereksinmelerini çözümleme amacına ulaşabilcn, bilime dayalı Çağdaş bir Devlet» olamazdı; geri kalmaya, ortaçağcı niteliğini korumaya hükümlü idi. Nakile (şeriata) dayanan Osmanlı Devlet ve toplum yaşamından arta kalmış TEOKRATİK (DİNSEL) DEVLET ANLAYIŞI, TEMELDEN KAZINMADIKÇA, atılan tüm adımlar yüzeyde kalacak ve geçici olacaktı. «Laik (Dünya işlerine dini karıştırmayan) bir devlet ve hukuk anlayışı» sayesindedir ki, yeni Türk Devleti, aklın ve bilimin gösterdiği yoldan serbestçe ve hızlı adımlarla ilerleyerek (hatta sıçramalar yaparak) uygar dünya ile arasındaki açığı kapatabilir ve sürekli yaşama hakkını kazanabilirdi: Bu nedenle, adım adım da olsa, tamamen laik ve akılcı (dinin devlet ve toplum yönetimi üzerindeki tüm etki ve karışmalarına son veren) bir devlet ve toplum yaşamının kesinkes gerçekleştirilmesi, Türk toplumu için yaşamsal bir önem taşıyordu.

3. Halkımızın kendi kendisini yöneterek, gerçekten özgürlüğe ve gönence (refaha) ulaşabilmesi ve bu yönetim biçiminin sürekli ve güvenceli olabilmesi için, devletin ve hukuk düzeninin laikleştirilmesi yetemezdi. Egemenliğin sahibi ve gelecekteki sınırsız ve koşulsuz uygulayıcısı olacak halkı, bir yandan hurafelerin, batıl inançların pençesinden, öte yandan da devlet yönetimine (siyasete) karışan kötü ve gerici din adamlarının ve inanç tüccarlarının sömürüsünden, etkisinden ve tutsaklığından kurtarmak gerekiyordu. «Dinin toplum işlerine karışması olanağı kesinkes ortadan kaldırılmadıkça,» halkın gerçekten özgür iradeye sahip olabilmesi olanaksızdı. Bu anlayış ve planın sonucu da, yalnız halifeliğin kaldırılması, tekkelerin, zaviyelerin ve benzeri dinsel örgütlerin kapatılması değil, aynı zamanda dinin siyasete herhangi bir yoldan girmesini (toplum yaşamını ve hele devlet yönetimini herhangi bir biçimde vasi'liği ya da etkisi altına almasını), kesinkes önlemek amacıyla, -Türkiye'nin özelliklerini hesaba katan- tüm önlemleri almak, hele partilerin dinsel duyguları sömürmesine kesinkes engel olmak, kaçınılmaz bir zorunluluktu. Devlet düzeninde, örneğin eğitimde, yargılamada ve hükümette, dinsel kurumlara asla yer verilemezdi.

4. Çağdaş uygarlığa ulaştıran, çağdaş ve akılcı bir kafaya ve anlayışa sahip insanlardan kurulu, böylece gelecek on yıllarda (yüzyıllarda) zamanın akışına uygun olarak kendi kendisini kolayca yenileyebilecek ve SÜREKLİ ÇAĞDAŞLAŞABİLECEK BİR HALKIN yaratılması, kişilerin GÜNLÜK YAŞAMLARINDA da çağdaş ölçütleri benimsemesine, çağdaş (kadınla erkeğin, ana ile babanın eşit insanlar olarak kendine düşen görevleri yaptığı) bir aile içinde yaşamalarına, bilimin ışığında çağdaş biçimde eğitilmelerine bağlıydı. Bunun için de, Türk İnsanı'nın, BİRBİRİYLE İLİŞKİLERİNİ akla ve zamana göre değil, kendilerinden yüzyıllarca önce yaşamış kişilerin köhneleşmiş ve donmuş (dondurulmuş) sözlerine göre düzenlemesi (daha doğrusu, gereksinmelere ve uygarlığın gereklerine göre düzenleyememesine neden olan çağdışı değişmez Şer'i Hukukun tutsaklığından kurtarılması) zorunlu idi. Yaşama yabancı dinsel hukukun, günlük yaşamda söz sahibi kural ve çözümlerini temelden ortadan kaldırmak, akla dayanır laik bir

Hukuk Düzenini Özel Hukuk alanında da bir tüm olarak benimsemek, uygarlaşmanın ve kişileri kendi kafalarında ve ruhlarında da özgür insanlar haline getirebilmenin, kaçınılmaz gereği idi. Başka deyimle: Yalnız Devlet Hukuku (Anayasa Hukuku ve İdare Hukuku), Ceza Hukuku, Davaların Görülmesi ve Kararların Uygulanması Hukuku (Usul Hukuku ve İcra İflas Hukuku, İnfaz Hukuku) ve Mahkemelerin Örgütlenmesi bakımından değil, kişinin günlük yaşamında aile, mülkiyet, miras, başkalarıyla bağlantılar kurma, iş ve ticaret yaşamını düzenleyen tüm hukuksal kuralları, Şeriatın (Dinsel Hukukun) cenderesinden, hatta etkisinden temelli kurtarmak, yaratılmak istenilen «çağdaş Devlet»in ihmal edemeyeceği bir adımdı. «Bireysel ve toplumsal gereksinmelerin emrettiği her çözüm»ün, hukuk kuralı haline getirilebilmesi (akılcı yolun yüzde yüz oranında açılması), ancak bu sayede gerçekleştirilebilirdi: MEDENİ HUKUK başta olmak üzere, ÖZEL HUKUK alanında da, Şeriatı TÜMDEN VE TEMELDEN bir yana bırakarak, «akılcı çağdaş hukuk sisteminin bir bütün olarak benimsenmesi (Batı Hukuk Sisteminin İktibası)» kaçınılmazdı.

PARAGRAF 4: Nihayet, nasıl teorik ulusal egemenlik ve demokrasi dahi son amaç sayılmamışsa (biçimle yetinilmeyerek, siyasal demokraside geçici de olsa bazı sınırlamalar zorunlu görülmüşse), asıl amacın halkın gerçek özgürlüğe ve gönence ulaşması ve toplumun güvenliğe kavuşması olduğu kabul edilerek, ekonomik alanlarda da çağdaş ve Türk Toplumu'nun niteliklerine uygun bir yaklaşım zorunluydu. 19. yüzyılın başka devletlerce ve Osmanlılarca yaşanmış acılarını yeniden yaşamak düşünülemezdi. Ulusal bir Devlet olmanın, «Ulusun tam bağımsızlığını ve halkın mutluluğunu ve özellikle gönencini sağlama amacına yönelttiği» düşünülürse, bunun, -«ekonomi çağı» olan günümüzde kaçınılmaz bir sonuç olarak,- bütün yeraltı ve yerüstü zenginliklerimizden ve çalışma gücümüzden en iyi yararlanmayı sağlayacak («dışa karşı BAĞIMLILIKTAN KURTULMUŞ» ve «TÜM HALKIN GÖNENCİNE YÖNELİK» BİR EKONOMİ DÜZENİNİ SAĞLAYACAK) yasal ve yönetsel önlemleri alma sonucuna ulaştırması doğaldı. «Ekonominin dizginlerini dışa ve içe karşı tümüyle bırakıverme» siyasasından temelli uzaklaşma zorunluğu vardı:

Bugünkü deyimiyle Atatürk'ün kafasındaki yeni Türk Devleti, aynı zamanda «Sosyal bir Devlet» olacaktı. Sadece siyasal halk egemenliğinin, halkın gönenci (ve mutluluğu) için yetemeyeceğini çok iyi değerlendiren Atatürk, yavaş yavaş ve deneyimlerle de olsa, Devletçiliği ve Halkçılığı Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri olarak benimsemiş, bu ilkeleri yasalarla uygulama alanına koymaya çalışmış, hatta Anayasa'da Türk Devleti'nin ilkeleri olarak ilan dahi etmiştir. Toprak Reformu, Madenlerin ve Petrollerin Devletleştirilmesi, sanayileşmenin ön planda devlet eliyle gerçekleştirilmesi, sanayinin kilit noktalarının millileştirilmesi ve devletleştirilmesi ekonomik hayatın toplum yararına oluşması ve gelişmesini sağlayacak yasaların yaratılması, devletin kimsesiz ve yoksul çocukların bakımını ve eğitimini bir

görev olarak yüklenmesi, çalışan halkın (o günlerde emeğiyle çalışan halkın simgesi olan köylünün) efendi durumuna gelmesini sağlayacak yasal önlemlerin alınması, öğretimin geniş ölçüde parasız sağlanması ve yaygınlaştırılması, sağlık bakımının mümkün olduğu kadar ve gittikçe artan ölçüde parasızlaştırılması ve giderek sayısı ve uygulama alanları artan ve artacak sosyal yasalar, Atatürk'ün Türk Hukukuna Sosyal Devlet alanında getirdiği ve getireceği yeniliklerdir. Gittikçe sosyalleşen Batının, sosyal yasalar ve kurumlar yaratma akımına uygun olarak, Atatürk'ün bu yeni sosyal kurumları ve yasaları benimsemesi, onun «sürekli devrimcilik» ilkesinin de kaçınılmaz sonuçları olacaktı.[6]

İşte Atatürk'ün, Devlet Hukuku (ve Kamu Hukukunun başka alanlarındaki) ve Özel Hukuk alanlarındaki Devriminin ana çizgileri ve nedenleri, kısaca bunlardır. İçteki ve dıştaki olağanüstü engellere karşın, bu adımları tam bir devrim hızı ve saltlığı ile uygulama cesaretini, gücünü ve becerisini gösterebilmesi, O'nun dehasının ürünüdür. Ne yazık ki, çeşitli Hukuk alanlarında, O'nun başlattığı «ileriye doğru yeni adımlar atılması» durmuştur.

**

Bölümlere geçmeden önce, Devlet ve Hukuk Devrimimizin Tek Mimarının bu yapıtı gerçekleştirme sürecindeki tutumuyla ilgili iki noktaya değinmek isteriz:

1- Mustafa Kemal Atatürk, yukarıda çeşitli yönlerine kaim çizgilerle değindiğimiz «Devlet ve Hukuk Düzeni alanındaki devrim ve programı»nı, ilk adımı attığı ve ilk açıklamayı yaptığı birinci günde (19.5.1919'da) ilan etmek şöyle dursun, kendi deyimiyle bunu «Ulusal bir sır gibi» kalbinde ve kafasında özenle saklamış; ve her adımı, zamanı gelmeden uygulamadığı gibi, gelecek girişimlerini duyurmaktan, hatta sezdirmekten titizlikle kaçın-

[6] Atatürk, programını yavaş yavaş ve zamanı geldikçe açıklayan bir devlet adamı olduğu için, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hergün artan bir hızla sosyalleşen Batı Dünyası'nın benimseyeceği adımları Türkiye'de de gerçekleştirme olanağı bulamadan Dünya'dan ayrılmıştır. Toprak Reformunu tam kapsamıyla ilan etmesi bile, ancak son Meclis konuşmasında gerçekleşebilmişti. Eğer 10–15 yıl daha sağ kalsaydı, asla kuşkumuz yoktur ki, sosyal alanda Dünya'nın «Sosyal Devlete doğru gidişi»ne paralel olarak, pekçok Sosyal Yasa ve Sosyal Kurumunun Türkiye'de başarılı yaratıcısı olacaktı. Bu konuda, Cumhuriyet Gazetesi'nde 11.11.1972 – 25.11.1972 günleri arasında yayınlanan «Atatürk Günlerinde Sosyal Demokrasi» başlıklı 15 adet makalemize bakınız. Ayrıca 14.6.1971 günlü Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan «Atatürk'çülük Yenilmeyecektir» başlıklı makalemizde ve «Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi» başlıklı kitabımızın 1271-1275'inci sahifelerinde de belirttiğimiz gibi, Atatürk devrimleri ve O'nun görüşleri, O'nun benimsediği çözümler, yaşamında atılan adımlardan ibaret değildir. O'nun ilkelerinin, 20 inci yüzyılın 2. yarısında bilimin ve uygar Dünya'nın ulaştığı gerçeklerden sonra gerektirdiği her uzantı, «Atatürk'ün getirdiği (getirmesi gereken) yenilikler listesi» içinde yer almak zorunluğundadır. Bu konuda ayrıca iki yazıya yollamada bulunmak isteriz: «Gerçek bağımsızlık ve Atatürk» başlıklı 77 sahifelik incelememizde (Aksoy II), Atatürk'ün, Sosyal Devlet deyiminden söz etmeksizin, Sosyal Devlet İlkesini savunan düzünelerce cümlesini aktarmış bulunuyoruz. Bundan başka, Atatürk'ün el yazısıyla «Medeni Bilgiler» konusundaki Notları'nın birçok sahifesinde, çağımızın Sosyal Devlet anlayışının dile getirildiğini ve savunulduğunu saptamaktayız, örneğin, Atatürk-İnan S. 432, 434, 436–441, 447–449, 527, 530 ve 531. sahifelere bakınız.

mıştır.

Atatürk bu gerçeği, «Büyük Söylev'inde şöyle açıklıyor: Bu önemli kararın bütün gereklerini ve zorunluluklarını ilk günde açıklamak ve söylemek kuşkusuz yerinde olamazdı. UYGULAMAYI BİR TAKIM EVRELERE AYIRMAK ve OLAYLARDAN ve OLGULARDAN YARARLANARAK, ULUSUN DUYGU VE DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNDE İŞLEMEK; VE ADIM ADIM İLERLEYEREK AMACA ULAŞMAYA ÇALIŞMAK GEREKİYORDU. Nitekim öyle olmuştur. Ancak, DOKUZ YILDA YAPTIKLARIMIZ BİR MANTIK ZİNCİRİYLE DÜŞÜNÜLÜRSE, ilk günden bugüne kadar izlediğimiz genel gidişin, İLK KARARIN ÇİZDİĞİ ÇİZGİDEN ve YÖNELDİĞİ AMAÇTAN HİÇ AYRILMAMIŞ OLDUĞU KENDİLİĞİNDEN ANLAŞILIR (...) Beliren ulusal savaşımın tek amacı, yurdu dış saldırıdan kurtarmak olduğu halde; bu savaşım başarıya ulaştıkça, ulusal egemenliğin bütün ilkelerinin ve kurumlarının, EVRE EVRE bugünkü döneme kadar gerçekleştirilmesi, olağan ve KAÇINILMAZ TARİH AKIŞI idi. Bu kaçınılmaz tarih akışını hemen sezinleyen padişah soyu, ilk andan başlayarak ulusal savaşımın amansız bir düşmanı oldu. Bu kaçınılmaz tarih akışını, ilk anda ben de gördüm ve sezinledim. Ama, BAŞTAN SONUNA BÜTÜN EVRELERİ KAPSAYAN SEZGİLERİMİ İLK ANDA BÜTÜNÜYLE AÇIĞA VURMADIK VE SÖYLEMEDİK. İleride olabilecekler üzerinde konuşmak, giriştiğimiz gerçek ve maddesel savaşa boş kuruntular niteliği verebilirdi; dış tehlikenin yakın etkileri karşısında üzüntü duyanlar arasında, GÖRENEKLERİNE, DÜŞÜNME YETENEKLERİNE, RUHSAL DURUMLARINA UYMAYAN OLASILIK İÇİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLERDEN ÜRKECEKLERİN İLK ANDA DİRENMELERİNE YOL AÇABİLİRDİ. BAŞARI İÇİN KESTİRME VE GÜVENLİ YOL, HER EVREYİ ZAMANI GELDİKÇE UYGULAMAKTI. Ulusun gelişmesi ve yükselmesi için esenlik yolu bu idi. Ben de öyle yaptım. Ancak tuttuğum bu kestirme ve güvenli başarı yolu, yakın çalışma arkadaşım olarak tanınmış kimselerden kimileriyle aramızda, zaman zaman ilkelerde, davranışlarda, yapılan işlerde özle ve ayrıntıyla ilgili bir takım anlaşmazlıklar, kırgınlıklar ve dahası ayrılıklar çıkmasının nedeni ve açıklaması olmuştur. Ulusal Savaşıma birlikte başlayan yolculardan kimileri, ulusal yaşamın BUGÜNKÜ CUMHURİYETE VE CUMHURİYET YASALARINA KADAR UZAYAN GELİŞİMLERİNDE, KENDİ DÜŞÜNCE VE RUH YAPILARININ KAVRAMA SINIRI BİTTİKÇE, BANA DİRENMEYE VE KARŞI ÇIKMAYA BAŞLAMIŞLARDIR (...) ÖZETLEMEK GEREKİRSE DİYEBİLİRİM Kİ, BEN ULUSUN VİCDANINDA VE GELECEĞİNDE SEZDİĞİM BÜYÜK GELİŞME YETENEĞİNİ, BİR ULUSAL SIR GİBİ VİCDANIMDA TAŞIYARAK, YAVAŞ YAVAŞ BÜTÜN TOPLUMUMUZA UYGULATMAK ZORUNDAYIM.» (Söylev, s. 11-12).

Gerçekten Atatürk'ün Meclis içindeki ve dışındaki tüm konuşmaları gözden geçirilirse görülür ki, o attığı her adımı gerçekleştirirken, kesinkes zorunlu olmadıkça, bu adımın kaçınılmaz uzantısı olan ikinci ve üçüncü

adımlardan bile söz etmemiş, bunları sezdirmemiştir. Hatta bazen, o ikinci ve üçüncü adımlardan kuşkulanarak «o noktada ne yolda hareket edileceğini soranlara», bu konunun konuşulmasının ve bu hususta karar alınmasının «zamanı olmadığını» belirterek, sorunu geçiştirmiştir.

2- Atatürk, Yeni bir Devlet kurabilmek için, bir yandan işgalci düşman güçlere karşı savaş verir, öte yandan buna engel olmak isteyen Padişah ve Halife ile zaman zaman gizli, zaman zaman açık mücadele sürdürürken (nihayet bunlar kadar önemli olarak kendi yanında yer almış ya da öyle görünen dar ufuklu yardımcılarının, ya da iyi ve kötü niyetli hasımlarının dirençlerine karşı adım adım planını uygularken), Devlet Hukuku alanındaki davranışları ile başka Hukuk alanlarındaki tutumu birbirinden farklı olmuştur.

a) Atatürk Devlet Hukuku alanında:

aa) Atılan her adımı, bütün inceliklerine kadar kendisi planlamış, kendisi savunmuş ve uygulanmasına kendisi tam bir bekçilik yapmıştır:

bb) Eski Devlet Hukukumuzun, tamamen sakat ve çağdışı temellere dayanan bir nitelik taşıdığını, düzeltilmesi ve yenileştirilmesinin olanaksız (gelişme yolunun kapalı) olduğunu, daha ilk günden saptadığı ve onu ORTADAN TEMELLİ KALDIRMAYA BAŞTA KARAR verdiği hal-de, sırf taktik nedenlerle, bu alanda adım adım ilerlemiştir. Çevresini hazırlayabilmek, inandırabilmek ve dirençleri kırabilmek amacıyla, en uygun zamanı bekleme yüzünden, son adımı birden bire atmamıştır.

cc) Devlet Hukuku alanında, daha Kurtuluş Savaşı sırasında, egemenliğin kullanılış biçimi bakımından, teorik bir takım düşüncelere kapılarak, hemen en çağdaş ve ideal çözümleri değil, her aşama bakımından en elverişli, o anda amaca en uygun adımları benimsemiş; savaşın ve devlet yaşamındaki gereksinmelerin değişmesine paralcl olarak; hukuksal kurum ve kuralları, bunlara göre tam bir esneklikle değişmiştir. «İlke ve amaçlar»da sapma yapmaksızın, uygulamaya ilişkin «teknik yöntem ve çözümler» bakımından, -taktik nedenlerle - zaman zaman geriye fakat sonra yine ileriye adımlar atmıştır. Onun plan ve programının tümünü kuşbakışı göremeyen kişilere çelişki gibi görünecek bazı tezleri dc savunma gereğini duymuştur. Başka deyimle, Atatürk, Devlet Hukuku alanında, o andaki güncel gereksinmelere ÖNCELİK tanımıştır. Yoksa «önde giden bir takım yüksek düzeydeki (ideal) Hukuk kurallarının ve çözümlerin, gereksinmelere öncülük ve motorluk yapması (gereksinmelerin ise, kendilerini zamanla bu yüksek düzeydeki kurallara göre geliştirmelerinin beklenmesi) gibi, Devlet Hukuku alanında (hele dış ve iç savaş günlerinde, özellikle tehlikeli) deneyimlere girişmekten kaçınmıştır. Kısacası, Devlet Hukuku alanında, ideal bulduğu çözümleri bile, kopya etmekten uzak kalmış; ve «teorik kopya girişim ve özlemlerine, ya da oyunlarına» şiddetle karşı çıkmıştır. Örneğin en önem verdiği Laik Cumhuriyeti birden bire ilan ederek, Devleti ve Kurtuluş Savaşı'nı tehlikeye düşürmeyi asla doğru bulmamış; Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da, ÇOĞULCU DEMOKRASİYİ ideal olarak benimsediği halde çok

partili siyasal yaşam uğruna, Devletin tehlikeye düşmesine, en azından gerici güçlerin «özgürlükler ve seçim mekanizması arkasına sığınarak (partiler içinde örgütlenme yoluyla) karşı devrimi gerçekleştirmelerine izin vermeyecek kadar gerçekçi olmuştur. Türk Siyasal yaşamını, içtenlikle benimsediği «ÇOK PARTİLİ ÇOĞULCU BATILI DEMOKRASİ» amacı doğrultusunda yönlendirmiş, ama kağıt üstünde kalan aldatmaca ve geçici olmaya mahkûm bir demokrasiyi değil, «SÜREKLİ YAŞAYABİLME OLANAĞINA SAHİP» VE «GERİYE DÖNÜK BİR ÇARK HALİNE GELME OLASILIĞI ÖNLENMİŞ» BİR DEMOKRASİyi, gerçekleştirmenin çabalarını vermiştir. Ancak ve ancak böyle bir demokratik düzenin özlemini çektiği ve yalnız bunun Türk Ulusu'na yararlı olacağına inandığı için; deneyler yapa yapa (sonuçlarını gözleye gözleye) demokratik uygulamayı yaygınlaştırmış, teorik bir takım ÖZENTİLER e dayanan acele adımlar yüzünden, TÜM DEVRİMİ, ULUSUN GERÇEK ÖZGÜRLÜK VE GÖNENCİNİ, hatta DEVLETİN YAŞAMINI TEHLİKEYE DÜŞÜRMEYİ reddetmiştir. Ama çoğulcu demokrasiye doğru yeni adımlar atmayı (ideale ulaşma amacını) da unutmamıştır.

b) Özel Hukuk alanında ise:

aa) Bir «Devlet ve Hukuk Devrimcisi» olarak Atatürk, sadece BAŞ MİMARLIK görevini yerine getirmiş; yeni yapının (Hukuk düzeninin) ana niteliğini (karakterini) ve amacını saptamakla yetinmiştir. Türk toplumunun sosyal yaşamını Ortaçağa bağlayan, onun ilerlemesine engel olan «ŞER'Î HUKUKUN çıkmaz yol olduğu, TEMELDEN ATILMA-SI gerektiği, onun yerine akla dayanan, gereksinmeleri serbestçe karşılaya-bilmeyi amaç edinen, LAİK BİR ÖZEL HUKUKUN YARATILMASININ ZORUNLU OLDUĞU» yargısına varmıştır.

bb) Şer'i Hukukun, Özel Hukuk alanında da değişmezliğini ve düzeltilmezliğini, genel bilgisi ve dehasıyla sezen ve anlayan Atatürk, uzmanlığa saygısından ötürü, bu alanda ilerici Hukuk Bilginlerine BİR DENEY OLANAĞI tanımıştır: «Bize özgü çağdaş, fakat eski hukukun yaşayabilen parçalarını da koruyacak orijinal bir Türk Medeni Kanunu» yaratma GİRİŞİMİNE İZİN vermiştir.

cc) Ancak bu girişimin, Şer'i Hukukun niteliğinden ötürü çıkmazla karşı karşıya kaldığını görünce, yıllarca zaman yitirecek meyvesiz ve boş yere çalışmaların sürdürülmesini, büyük enerji kaybına ve DEVRİM-LERİN GECİKMESİNE NEDEN OLACAK zararlı oyalanma sayarak, en kısa sürede ve BİR SIÇRAYIŞTA, ÇAĞDAŞ BİR MEDENİ KANUN ÖR-NEK ALINARAK, Türk Medeni Kanunu'nun (tüm kurum, kavram ve ilke-leriyle, Batılı bir Medeni Kanuna göre) hazırlanmasını doğru bulmuştur. Bunu, çok doğru olarak ZARARLI BİR KOPYACILIK SAYMAMIŞ, aksi-ne böyle bir «ÖRNEK ALIŞ»ın, TÜRK SOSYAL YAŞAMININ BİRAN ÖNCE O MODELE GÖRE YUKARI DÜZEYE ULAŞTIRILMASINDA YARARLI BİR İTİCİ GÜCE (MOTOR ROLÜNE) SAHİP OLACAĞI»nı kabul etmiş; Laik ve Batılı bir Medeni Kanunu, çağdaş uygarlığın ortak malı olarak

derhal benimsetmenin, AKLA VE GEREKSİNMELERE UYGUN bir davranış olacağını anlamıştır. Devlet Hukuku alanında, iktidar devrimcilerde (kendisinde ve kadrosunda) kaldığı sürece, sosyal yaşamı düzenleyen ÖZEL Hukuk alanındaki kurum ve ilkelerin benimsenmesinde başgösterecek güçlüklerin ve geçici aksamaların, Devlet için bir tehlike yaratmayacağını da görerek, karşı devrimci muhalefetin yıkıcı çabalarının geçici olarak önlendiği bir dönemde (Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükteyken), Özel Hukuk Devrimini bir anda gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün 1930 yıllarında kaleme aldığı Medeni Bilgiler Notları, göstermektedir ki, O, mensup olmaya karar verdiğimiz Uygarlık Dünyasının (Batının) hukuksal Kurum ve çözümlerini, (mensup olduğumuz dünyanın ortak çözümleri olduğu için) aslında BİZİM KENDİ ÖZ ÇÖZÜM VE KURUMLARIMIZ (yapay olarak uzak tutulduğumuz öz hukukumuz) saymakta, ve artık uzak olmamız gereken köhne bir uygarlığın eski kurallarını yansıtan Eski Hukukun kurum ve kurallarını ise, «ASLINDA BİZİM OLMAYAN çözümler» saymaktaydı. Bu nedenle de, Uygar Dünyanın çözümlerini tüm olarak ve birdenbire almayı ve Şer'i Hukukun çözümlerini tüm olarak ve birdenbire terk etmeyi, tutulabilecek (akla ve toplumsal gereksinmelere en uygun düşen) tek yol olarak görmesi, bu mantığın doğal sonucu idi.[7]

PARAGRAF – 1

YENİ TÜRK DEVLETİ, ANCAK ULUSAL BİR DEVLET (TÜRK ULUSUNUN DEVLETİ) OLABİLİR; BAŞKA ULUSLARIN YAŞADIĞI YERLERİN, TÜRK DEVLETİ İÇİNDE YERİ YOKTUR. O ULUSLAR, KENDİ KADERLERİNİ KENDİLERİ ÇİZMELİDİR; KENDİ KURTULUŞLARINI, KENDİLERİ SAĞLAMALIDIR. OSMANLI DEVLETİNİN TARİHİ KAPANMIŞTIR. TOPRAK VE HALK BAKIMINDAN ONA BENZEYEN YENİ BİR DEVLETİN KURULABİLMESİ VE HELE YAŞAYABİLMESİ BİR HAYALDİR:

1. Ulusal Ant sınırları içinde Türk Ulusunun Devleti:

Atatürk, Büyük Söylev'de «Osmanlı İmparatorluğu değil; ulusal Türk Devleti» yolundaki kararını, şöyle dile getirmekteydi: «Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ÖMRÜ TÜKENMİŞ ti. Osmanlı İmparatorluğuna bağlı toprakların tümü parçalanmıştı. Ortada bir avuç TÜRK'ün barındığı ATA YURDU kalmıştı. (...) Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, Padişah, Halife, bunların hepsi anlamını yitirmiş bir takım boş sözlerdi. (...) Bu durumda, sağlam ve gerçek bir tek karar vardı. O da, ULUS EGEMENLİĞİNE DAYANAN, TAM BAĞIMSIZ BİR TÜRK DEVLETİ KURMAK. İşte daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu Toprakları'na ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur» (Söylev S. 9).

---

[7] Atatürk'ün, Atatürk-İnan, s.364.365.369.370 de fotokopisi yayınlanan ve Atatürk'ün bu alandaki felsefesini en açık biçimde yansıtan sözleri üzerinde, ikinci inceleme olarak sunduğumuz üçüncü paragrafta özellikle duracağız.

Erzurum Kongresi kararları arasında da şöyle deniyordu : «1-Ulusal sınırları içindeki yurt parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılamaz. 2-Osmanlı Devleti'nin çökmesi durumunda ulus, birlikte yurdu savunacaktır ve direnecektir.»

Atatürk daha 16.3.1920 de yayınladığı bildiride şöyle demişti: «...Bugün, Osmanlı Devleti'nin yedi yüzyıllık yaşam ve egemenliğine son verildi. Yani, bugün Türk Ulusu, uygarlık yeteneğini, yaşama ve bağımsızlık hakkını ve bütün geleceğini savunmaya çağrıldı.»(Söylev S. 304).

Büyük Söylev'de, Atatürk bu konuda kısa ve öz olarak şöyle diyor: «Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, ULUSAL SİYASET'tir. Dünya'nın bugünkü genel koşulları ve yüzyılların kafalarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçek karşısında, düşe dalan birisi olmak kadar büyük yanılgı olamaz. Tarihin dediği budur. Bilimin, aklın, mantığın dediği böyledir. ULUSUMUZUN, güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde YAŞAYABİLMESİ için, DEVLETİN BÜTÜNÜYLE ulusal bir siyaset gütmesi gereklidir. ULUSAL SİYASET demekle anlatmak istediğimiz şudur: Ulusal sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup, ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; GELİŞİ GÜZEL ULAŞILAMAYACAK İSTEKLER PEŞİNDE ULUSU UĞRAŞTIRMAMAK ve ZARARA SOKMAMAK; uygarlık Dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektedir.» (Söylev S. 323).

Osmanlı Devleti gibi, «birbirine yabancı ve ortak bir bilince sahip olmayan birçok ulusun yanyana yaşadığı bir devlet» in, sağlam bir toplum yaratamayacağı ve çökmeye hükümlü olduğu konusunda Atatürk, Büyük Söylev'inde şöyle diyor: «Batının sürüp giden karşı saldırısı, İslâm Dünyası'nın tedirginliği ve ayaklanması ve böyle bütün Dünya'yı ele geçirme istek ve tasarılarının tek sınır içine aldığı ÇEŞİTLİ ULUSLARDAN İNSANLARIN GEÇİMSİZLİKLERİ, en sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nu da benzerleri gibi, TARİHİN BAĞRINA GÖMDÜ (...) Batıda ve Doğuda, yaradılışı, kültürü ve ülküsü başka başka olan ve BİRBİRLERİYLE BAĞDAŞAMAYAN TOPLULUKLARI TEK SINIR İÇİNE ALMIŞ BİR DEVLETin iç örgütü, kuşkusuz TEMELSİZ ve ÇÜRÜK olur. Bu durumda dış siyasası da köklü ve sağlam olamaz. Böyle bir devletin, özellikle iç örgütü ULUSAL OLMAKTAN UZAK olduğu gibi, siyasal yöntemi de ulusal olamaz. Buna göre Osmanlı Devleti'nin siyasası ulusal değil; ancak kişisel, bulanık ve kararsız idi. Değişik ulusları ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu değişik ulus topluluklarını eşit haklar ve koşullar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasal görüştür. Ama, ALDATICI dır.» (Söylev S. 322 - 323).

Osmanlılık düşünden vazgeçme zorunluluğuna, Atatürk, zaferden sonra da şöyle değiniyordu: «Yüzyıllardan beri feryat eden, fakat zorbaların, kandıranların, cahillerin oluşturdukları engellerle, yürekler parçalayan sesini ulusun kulağına duyuramayan zavallı vatan, bugün diyor ki, cankulağınızı,

harap olmuş, bağrında en derin acılar duymuş Ananızın içten seslenişine her zaman açık bulundurunuz. Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da egemen olmak güç ve yeteneğini göstermiş olan Atalarımız, vaktinde bu sesi işitmekten alıkonmamış olsalardı, Türk topluluğunun, Anavatanını, bugünkü harab olmuş şekliyle mi miras alırdık. Yüzyıllardan beri Türkiye'yi yönetenler çok şey düşünmüşlerdir; fakat yalnız BİR ŞEYİ DÜŞÜNMEMİŞLERdir: TÜRKİYE'Yİ! Bu düşüncesizlik yüzünden, Türk Vatanının, Türk Ulusunun uğradığı zararları, ancak bir biçimde giderebiliriz: O da, artık TÜRKİYE'DE, TÜRKİYE'DEN BAŞKA BİR ŞEY DÜŞÜNMEMEK. Ancak bu zihniyetle davranarak, her türlü kurtuluş ve mutluluk amaçlarına ulaşabiliriz.» (SvD. II, S. 180).

Atatürk, oturdukları yerler, halklarının doğaları ve herşeyi birbirinden farklı parçalardan kurulu Osmanlı Devlet'nin, sonunda çeşitli devletler haline gelmesinin doğal olduğunu, bunların bir tek toplumu oluşturamayacağını, Meclisteki 1.12.1921 günlü tarihsel konuşmasında da özelikle belirtmişti: «Birkaç yüzyıl önceki durumumuza göz atınız: Afrika'lar, Suriye'ler, Irak'lar, Makedonya'lar, Bulgaristan, Sırbistan ve ötekiler... Bütün bu ülke kısımlarını göz önüne alınız. Ve ondan sonra bugünkü durumumuzu göz önünde bulundurunuz. Bütün bu çevre, bütün bu geniş çember içerisinde iklimi çeşitli ve orada oturan halkların doğaları çeşitli, HER ŞEY ÇEŞİTLİ olduktan sonra, bunların tümünü bir imparatorluk altında bulundurmak ve yaşatmak olanaklar içinde miydi? DOĞAYA, AKLA ve DOĞA YASASINA AYKIRI olduğundan ötürü, sonucun ne olduğunu görüyorsunuz. Her halde Afrika'da başka, Suriye'de başka, Irak'ta başka, her yerde başka, bizim çevremizde başka bir şey olacak. Bunlardan birinin ötekine benzetilmesi, BENZETİLMEYE KALKIŞILMASI doğru değildir.» (SvD. I, S. 200–201).

Yine tarihsel nitelikteki konuşmalarından birinde Türk Ulusu'nun, daha önce yüzyıllar boyu zorbalar için devletler kurarak, binbir acı çektikten sonra, nihayet bunlardan ders çıkararak kendisi için bir devlet kurduğunu söylüyordu.[8]

Yapıcı bir ulusalcılık konusunda, Sorel ve Gökalp'ın görüşlerinden de yararlanan Atatürk, yalnız Osmanlı İmparatorluğu'nun değil, başka imparatorluk heveslilerinin de, hem çağımızın anlayışlarına ve Fransız İhtilâlı'nın getirdiği olumlu ulusalcılık ilkesine ve hem de ileri görüşlere (özgürlük ve demokrasiye) aykırı düştüğünü belirtmiştir. İmparatorluk kurma çabalarının asla örnek alınmaması gereken (Tarihte hüküm giyecek) yanlış bir yol

---

[8] «Ulus, kişilerin, sultanlık hırsından, zorbalık hırsından istilâ hırsından başlayarak, çıkar ve rahat sağlama, zevk ve eğlenceyi genişletme, rezalctleri çoğaltma ve savurganlıklar gibi bencil amaçlar için, araç ve kuvvet olmak yüzünden, kendi benliğini unutacak düzeyde geçirdiği gafletlerin acı sonuçlarından derhal kendisini kurtarabilecek olgunlukta idi. Artık ulusun, akla ve hukuka en uygun ve en insancıl yetkisini kullanma zamanı geldiği konusunda kuşkusu kalmamıştı. Dünya tarihinde bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osmanlı Devleti kuran ve bunların hepsini olaylarla deneyen Türk Ulusu, bu kez de doğrudan doğruya kendi adında ve niteliğinde bir devlet kurarak BÜTÜN FELAKETLERİN KARŞISINDA doğuştan taşıdığı yetenek ve güçle YERİNİ ALDI (Sultanlığın yıkıldığını bildiren karara ilişkin yaptığı 1.10.1922 günlü konuşma, SvD, I, S.278).

olduğunu, «ulusalcılık ilkesinin tek uluslu olmayan Devletlerin ortadan kalkması doğrultusundaki gelişmelere yol açtığını ve ulusların (monarkların malı gibi) alış veriş konusu yapılmasına son verdiğini», Atatürk, sonraları «Millet ve Milliyetler Prensibi» konusundaki Notlarında, çok iyi belirtmiştir.[9]

2. Gerçekçi bir Ulusal Devlet ülküsü, düş'cü Pan-Turanizm ve Pan-İslamizmden uzak durmayı zorunlu kılar:

a) Anadolu ve bitişiğindeki Türklerin yaşadığı yerlerin çok uzağındaki Türklerin kaderi bizi ancak manen ilgilendirir. Ama onların kurtarılması ya da yeni Türk Devleti'ne eklenmesi için herhangi bir çaba söz konusu olamaz: Böyle bir amacı, teorik olarak bile benimsemek, yeni Türk Devleti'nin halkını düşlere ve siyaset adamlarını serüvenlere sürükler, giderek ulusu kendi gerçek sorunlarından uzaklaştırıp hayalci ölçütler ve düşler içinde bocalaması boş yere Dünya'nın düşmanlığını çekmesi gibi zararlı sonuçlara ulaştırır.

Atatürk, ölçülü olmayan bir ulusalcılığın, Türk Halkı'nın başına büyük belâlar açacağını, daha o yıllarda (ileriyi gören büyük bir Deha olarak) görmüş; ve bu tatlı düşler yüzünden, Yeni Türkiye'de yeni bir takım Enver Paşalar türemesini önlemek için, Pan-Türkizmin (ve Pan-İslamizmin) toplumu ne denli aptalca ve canice sonuçlara ulaştırabileceği konusunda, Türk kamuoyunu uyarmıştı.

Örneğin, 1.12.1921 günü Mecliste yaptığı tarihsel nitelikteki konuşmasında şöyle diyordu: «Acaba söz konusu olan Pan-Türkizm midir yahut Pan-İslamizm midir? (...) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, kesin olumlu, maddesel bir siyasası vardır. O da, TBMM'nin BELLİ ULUSAL SINIR içinde yaşamını ve bağımsızlığını sağlamaya yöneliktir. TBMM, temsil ettiği ulus adına, çok alçakgönüllüdür (mütevazidir) ve DÜŞ'TEN KESİNKES UZAK ve TÜMDEN GERÇEKSEVERdir. Bundan ötürü

---

[9] «Demokratik devletin, millet duygularının gelişmesi için daha uygun bir ortam olduğu, inkâr edilemeyen bir gerçektir. Devletin yönetimine, bütün özel çıkarları kapsayan genel çıkarın savunmasına ortak olarak katılmak, serbest bir ülkenin vatandaşlarını, zorba bir hükümdarın uyruğundan daha çok birbirine kaynaştıracak, ortak oldukları maddî ve manevî zenginliklerin korunmasına daha çok sarılacaklardır (...) Milliyetler prensibi, ilk kez Fransız Devrimi tarafından açıklanmıştır. 22 Mayıs 1790 da Kurucu Meclis şunları ilan ediyordu: "Fransız Ulusu, toprak kazanmak amacıyla savaş yapmaktan ve herhangi bir ulusun özgürlüğü alcyhinc kuvvet kullanmaktan vazgeçmiştir." (...) O tarihten sonra, bağımsız toplulukların bir parçasını, bir devletten başkasına aktaran siyasal anlaşmalar, ya da hanedan anlaşmaları kalmamıştır. Fransız İhtilâlı, o tarihe kadarki toplumların önemli bir isteğini ya da filozofların düşüncelerini, hukuken ortaya koymaktadır. 1795 tarihli İnsan Hakları Beyannamesi: "Milletlerin sayıları ve toprakları ne olursa olsun, karşılıklı olarak bağımsızdırlar ve egemendirler. Bu egemenlik zedelenemez. Her toplum, hükümetinin biçimini düzenlemek ve değiştirmek hakkına sahiptir. Bir toplum, ötekinin yönetiminc karışmak hakkına sahip değildir. Bir toplumun özgürlüğüne saldırı, bütün toplumlara saldırı demektir" der. İhtilâl, yeni bir Kamu Hukuku ortaya çıkarmıştır. Kişilerin özgürlüklerini elde etmeleri, kişilik haklarını kazanmaları, zorba hükümdarların anlaşmalarını yenen ihtilâlcılara, esirlik altında bulunan toplumları ve sönmüş bulunan milliyetleri kurtarmak fikrini aşıladı. Fakat Napolyon'un politikası, ilk seferlerin amaçlarını gözden kaybettirmiştir. Dünya'ya özgürlük vermek isteyen Fransa, yirmi yıl, onu savaşın korkunç felâketleri içerisinc atmıştı. Pek çok felâketlerle ezilen Avrupa, kendisini esaret boyunduruğuna almak isteyen MEŞ'UM ADAMI yenerek, kuvvet ve kudreti buldu.(...) Milliyet prensibinin ortaya çıkması, millet ve devlet tarihini doğurmuştur. Öğretimin ve siyasal özgürlüklerin gelişmesi, ÇEŞİTLİ MİLLİYETLERİN, azınlıkların aynı egemenlik altında toplanmasını, eskisine oranla çok güçleştirmiştir. Hükümetler için, bu zorunluluğu görmek ve düzeltmek görevi ortaya çıkar. (...) Fransız Devrimi'nin yarattığı demokratik hareket, gittikçe devlet ve milleti birleştirmeyc çalışmaktadır.» (Duran S. 10–11).

yasalarını bu gerçek çemberi içinde saptar. Geniş, yüce ve fakat düş'sel ve pratik değerden uzak bir takım duyguların peşinden koşarak yasa yapmaz. Sözlerim belki biraz acı, kınar ve ayıplar gibi olacaktır. Beni bağışlayınız. Bu ulusu bugün İDAM SEHPASI karşısında bulunduran eylemlerin ve davranışların kaynağı HAYALdir, DUYGUlardır. Uzaklara gitmeye gerek yok. Bu ulusun genel seferberliğinin hangi gerçeğe, hangi hesaba dayandığını düşününüz. Bunun dürtüsü, sadece duygulardır! Zamanından önce Dünya Savaşı'na bu ulusu sürükleyen nedir? Duygudur! Geçmişimize dönelim: Kara Mustafa Paşa bu ulusu Viyana kapılarına yollarken, Dünya'yı kaplayan bir Osmanlı İmparatorluğu kurmak tatlı düşüne kapılmıştı. Fakat, düşünmüyordu ki, bütün bu fetih istekleri peşinde dolaşırken, bu girişimler torunlara, babadan kalma yerlerini yitirtmek için temel hazırlıyordu. (...) Bu toplumsal kalabalığın büyük bir imparatorluk, maddesel bir imparatorluk halinde bir noktadan yönetilmesini ve yönlendirilmesini düşünmek istiyorsak, bu bir hayaldir! Bilime, mantığa, tekniğe aykırı bir şeydir! Dikkat ediniz, tarihsel bir gerçek olarak her zaman belleğinizde tutunuz ki, siyasal bir varlığın, sınırını geçemeyeceği bir son kuvvet vardır! Bir insanın güzel yapısı için nasıl bir takım akla uygun düşen ve doğal çizgiler vardır; eğer bu çizgilerde, doğaya aykırılıklar olursa, eğer insanın yapısında bu çizgilerin aşılması söz konusu olursa, o zaman karşımızda bir cüce, ya da dev gibi bir şey görürsünüz! İnsanın yapısı için böyle olduğu gibi, insanlardan kurulu toplumlarda da bu kural aynen geçerlidir. (...) Biz büyük düşler peşinde koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen SAHTEKÂR insanlardan değiliz. Büyük ve hayali şeyleri yapmadan YAPMIŞ GİBİ GÖRÜNÜŞ YÜZÜNDEN, bütün dünyanın düşmanlığını, garezini, kinini bu ülkenin ve bu Ulusun üzerine çektik. Biz «Panislamizm» yapmadık. Belki YAPIYORUZ, YAPACAĞIZ dedik» ve yine «ÖLDÜRELİM» dediler. Biz, böyle yapmadığımız yapamadığımız kavramlar üzerinde koşarak, düşmanların sayısını ve üzerimize olan baskıları çoğaltmaktan ise, DOĞAL SINIRA, HUKUKSAL SINIRA DÖNELİM, HADDİMİZİ BİLELİM. Bundan ötürü, biz yaşam ve bağımsızlık isteyen Ulusuz. Ve yalnız bunun için yaşamımızı çekinmeden harcarız.» (SvD, I, s.199-200).

Atatürk Büyük Söylev'de de Turancılıkla ilgili olarak şöyle diyor: «Hiçbir sınır tanımayarak, Dünya'daki BÜTÜN TÜRKLERİ BİR DEVLET, olarak birleştirme, ULAŞILAMIYACAK BİR AMAÇtır. Bu, yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların, çok acı, çok kanlı olaylar ile ortaya koyduğu bir gerçektir. İslamcılık ve TURANCILIK siyasasının, başarı kazandığına ve Dünya'yı uygulama alanı yapabildiğine, Tarihte rastlanmamaktadır.» (Sv. S.323).

Atatürk, yalnız Büyük Söylev'inde değil, Meclisteki açık ve kapalı oturumlarda, halkla yaptığı konuşmalarda ve gazetecilerle yaptığı söyleşilerde, panturanizmin ve pan-islamizmin, Yeni Türk Devleti'nin geleceği ve Türk Ulusu'nun mutluluğu bakımından ne büyük tehlikeler içerdiğini, yeniden ve yeniden dile getirmiştir. Bu konuşmalardan biri de, İstanbul

Gazeteleri temsilcileriyle 16.1.1923 günü yaptığı söyleşidir. Orada örneğin şöyle diyordu: «İçinde bulunduğumuz durumda çok güçlü olduğumuz konusunda size vaadde bulunmamın nedeni, ulusumuzun devrim ile ve savaşım ile kurmuş olduğu bugünkü hükümetimizin biçimi ve niteliğidir. Hükümetimiz, ulusaldır; tümüyle maddeseldir (maddidir); gerçekseverdir. Kuruntuya dayanan ülküler arkasında, o ülkülere ulaşmak için değil, fakat ulaştırmak tatlı hayaliyle ulusu kayalara çarparak, bataklıklara batırarak en sonunda kurban ederek yok etmek gibi cinayetten sakınan bir hükümettir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün programlarının ilkesi, şu iki esastır: Tam bağımsızlık, sınırsız koşulsuz ulusal egemenlik! Birinci ilkenin ifadesi ulusal ant'dır (Misaki millidir). İkinci ve yaşamsal olan ilkesinin dile getirilişi Anayasadır. Ulus, ulusal andın gereğini, seçkin evlatlarından kurulu kahraman ordularıyla edimli olarak yerine getirmiştir. Anayasanın asıl ruhu ise, egemenliğin kayıtsız şartsız ulusta olmasıdır. (...) Tarihsel olaylar ve deneyimlerimiz, bize, ulusu koyun sürüsü halinde keyfin, arzu ve hırsların ve hiçbir biçimde tatmin edilemeyen çıkarların elde edilmesine sürüklemekle mahvolması sonucuna dönüşen yönetim tarzlarının, artık ülkemizde uygulanma yeri kalmadığını göstermiştir. (...) Artık ulusa karşı namuslu biçimde, açık ve kesin olarak gerçeği ilan edenler çoktur. Ulusumuz gerçekleri iyi olarak kabul etmeye ve gereklerini uygulamaya çok elverişli ve yeteneklidir. Bu yeteneği kanıtlamak için yakın tarihinin verdiği örnekler çoktur.»[10] [11]

Atatürk, 2.2.1923 günü İzmir'de halkla yaptığı konuşmasında, aynı konuda şöyle diyor: «Dinsel siyaset izleyelim demek, İslâmı birleştirmek siyasası demektir, ya da her ikisi... Her İslâm için, bütün İslâm ehlinin bir noktada birleşmesi ve hep beraber çalışarak güçlü olması, mutlu olması, kuşkusuz arzu edilir şeydir. Fakat Dünya'da elde edilmesi olanaksız amaçlara yürümek, insanları çok aldatmıştır, çok aldatır. İnsanlar, parlak olan siyasalara doğru yürümek ve oraya yetişmek ister. Çünkü parlak olan şeyler çekicidir. Bu dediğim nokta da parlaktır, çekicidir. Fakat YAŞAM,

---

[10] Atatürk, bu konuşmasını şöyle sürdürüyordu: "Felaketini kavramış milletimiz, ne şeyhislâmların dinin gereğidir diye irticaa davet eden fetvalarına ve ne de Halife ve Padişahın ayetler ve hadislerle süslenmiş sancakları başlarında taşıyan Halife ordularına ve ne de ulusal savaşa devamın hiçbir şey sağlamamaktan başka büsbütün yok olmamız ve çökmemiz sonucunu doğuracağını bildirerek ulusu bağımsızlığından ve egemenliğinden ödün vermeye çaba gösteren Babıali büyülerinin gafil ve cahilce çalışmalarına ve nihayet ne de uçaklarıyla Halifenin, Padişahın namelerini savaşan ordumuz saflarına atan ve Halife adına hareket ettiğini söyleyen Yunan Ordusu'nun kandırmalarına, zerre kadar iltifat göstermedi ve göstermeyecektir." (...) (SvD, II, s. 57-59).

[11] Atatürk, daha 24 Nisan 1920 deki TBMM gizli oturumunda, "iç ve dış olaylarla ilgili açıklaması"nın başında, «ulusal sınırlarda kalan bir ulus kavramı» ve Turancılığın reddedilişi konusunda şöyle diyordu: «Gerçekten bugün amacımız, bu ulusal sınır içindeki ulusumuzun istirahatını, gönencini ve ulusal sınır ile belli vatanımızın bütünlüğünü dokunulmaz kılmaktır. Turanizm politikasını, kendi arzumuzla izlemek istemedik. Çünkü maddesel ve ruhsal tüm gücümüzü, belli olan vatanımız içinde ortaya koymayı istedik. Bu sınırın dışında, dağınık bir biçimde zayıf duruma düşmekten kaçındık... Yabancıların en çok korktukları, olağanüstü dehşet duydukları İslamcılık siyasetinin dahi dile getirilmesinden kaçınmayı zorunlu gördük. Artık ulusal sınırlarımız içinde bulunan insan kaynağını ve genel kaynakları, sınırımızın dışında savurmak istemiyoruz» (Borak, s. 9,12,13).

Kıbrıs Sorunu'nun asla bu nitelikte olmadığı kuşkusuzdur. Bu konuda «Zur Zypern - Frage» başlıklı ve 1974 yılında Frankfurt'ta bastırdığımız ve sonrada Ankara'da 2. baskısını yaptırdığımız 40 sahifelik Almanca incelememizde, bu nokta yeterince açıklanmıştır.

DÜŞ'LERE DAYANAMAZ. Yaşam, maddelere dayanır. Herhangi bir ulus, yaşamını korumak için canlılık nedenlerini elde etmek, düzenlemek için adım attığı zaman, seçtiği amaç, DÜŞ'SEL (hayali) olursa, her halde başarıya ulaşamaz. Bu, yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların, belki çok acı, çok kanlı olaylarla ve belki çok büyük felaketlerle bulmuş olduğu bir sonuçtur. Tam yüreklilikle söyleyeyim ki, Dünya'nın bugünkü genel koşulları ve yüzyılın insanların kafasında yapmış olduğu bugünkü değişikliklere göre, bütün İslâm Dünyasının şimdiye kadar kuruntu edildiği gibi bir noktadan yönlendirilmesine ve yönetilmesine maddesel olanak yoktur ve olamaz. Bunu bu kadar güçlü söyleyebilmek için, çok şey bilmeye, çok şey düşünmeye, çok şey anımsamaya gerek yoktur. Çünkü "bu olmamıştır ve olamayacaktı" dediğim zaman, bu benim deyimim değildir. Tarihin deyimidir. Binüçyüz şu kadar yıldan beri bu teori nerede ve ne zaman uygulama yeteneği bulabilmiştir? Hiçbir zaman böyle bir siyasa aklıma gelemez. Çünkü böyle bir siyasa, UYGULANMASI KABİL DEĞİLDİR ve böyle bir siyasa doğrultusu izlemeye girişmiş olanların hepsi YOK OLMUŞTUR; ve mutlu etmek istedikleri İNSAN KÜTLESİNİ herhalde FELAKETE SÜRÜKLEMİŞlerdir (alkışlar). Geniş ve kapsamlı, yani TURANİ BİR ULUSAL SİYASETe gelince: Türkler aynı kaynaktan doğmuşlardır. Fakat bütün Dünya yüzünde, DÜNYANIN ÇEŞİTLİ KITALARINDA VATAN SAHİBİ OLMUŞLARDIR. BU KADAR GENİŞ bir alanda bulunan ÇEŞİTLİ TÜRK PARÇALARINI AYNI DÜŞÜNCEYLE BİR NOKTADA BİRLEŞTİRMEK, YÖNETMEK dahi, UYGULANMASI KABİL OLMAYAN BİR TEORİDİR. Bu iki doğrultudaki görüşler olumsuz olunca, üçüncü bir doğrultuya yönümüzü çevirmek gerekir. O da şudur: Her insan kitlesinin, makbul olan, mantıksal olan, bir sınır içinde tamamen bağımsız, yani dıştan gelecek her türlü maddesel ve ruhsal baskıdan korunmuş olarak, varlıklı ve mutlu olmak için çalışmayı sağlayacak bir doğrultu saptamak (...) O halde, bütün bir İslâm Dünyası'nın yok olmasına, sefil olmasına, sönmesine ulaştıran nedenleri, etkenleri inceler ve öğelerine ayıracak olursanız, bunun kendi yaşamsal nedenleri değil, bir takım insanların işleriyle, hareketleriyle [uğraşmaları olduğunu görürsünüz]. Gerçekte gerek Osmanlı Devleti'nin, gerek Selçuklu Devleti'nin, gerekse ondan önce gelmiş Türk ve İslâm devletlerinin yönetim biçimlerini inceleyecek olursak, görürüz ki, niteliği bakımından dediğim gibidir. Yani ulus kendi işi için değil, fakat BAŞKALARININ ARZU VE İSTEĞİ İÇİN HAREKETLENDİRİLMİŞTİR (...) Nihayet bir Osmanlı Devleti vardı, o da en son ortadan silinmeye mahkûm oldu. Niçin? Çünkü, ulus kendi yaşamı ile, KENDİ EVİYLE HİÇBİR VAKİT UĞRAŞAMADI. DAİMA BELİRSİZ BİR TAKIM AMAÇLARA DOĞRU SÜRÜKLENDİ, kendi kendini sürükledi, en son bu hal ve duruma düştü» (Suphi Menteş, Sayı. 70 s. 10-11).

Atatürk, İslamcılık akımının zararları ile, Turancılığın zararlarını, çoğu kez bir arada ve birbiri içinde söz konusu etmiştir. Kâh İslâm adına,

kâh Türkiye'den çok uzaklardaki başka devletlerin sınırları içinde yaşayan Türk asıllı soydaşlarımız uğruna yaptığımız savaşların, bizim için sadece bir yıkım kaynağı olduğunu, ne Müslümanlığa, ne de Türklüğe hizmet edemediğini, yeniden ve yeniden belirtmiştir. Bu doğrultuda örneğin, halifelik orununun korunması ve gereklerinin yerine getirilmesinin, aslında bir hayal olduğunu vurgularken, böyle bir hayalin gerçekleşmesinin bile Türk Ulusu için bir facia olacağını belirtmiştir. Özetle şöyle diyordu:

aa) Eğer gerçekten, Müslüman uluslar üzerinde halifelik sayesinde bir tür egemenlik uygulayabilirsek, onların egemenliklerini zedeleyecek ve onların dirençleriyle karşılaşabilecektik. Bu yolda, geçmişin acılarla dolu deneyimlerini bir daha yaşamak için, hiçbir neden yoktu. Zaten bundan ötürü değil midir ki, artık ulusal bir devlet kurulmak isteniyordu. Kaldı ki, Müslüman halkların bir kısmı bizim halifeliğimizi oldum olası tanımıyordu.[12]

bb) Yahut ta Yeni Türk Devleti, Panislamizm politikası ve halifelik orunu sayesinde bu uluslara bir şeyler verebilecekti. Bu halde de, Türk Ulusu kendi sorunlarını çözmek ve uygarlıkla arasındaki açığı kapatabilmek için büyük çabalar harcamak zorunda iken, başka ulusların sorunlarını çözme yükünü üzerine almış ve enerjisini boş yere harcamış olacaktı ki; böyle bir özverinin artık hiçbir anlamı yoktu.

cc) Bundan başka böyle aslında bir düş olan ve gerçekte uygulanamayacak ve uygulanmayan bir panislamizm politikası için, yok yere Dünya'nın düşmanlığını üzerimize çekmiş olacaktık.

İşte Atatürk, bu sakıncaları, Meclis içindeki ve dışındaki pek çok konuşmasında (hatta açıklama fırsatı yaratarak) uzun uzadıya anlata gelmiştir. Halifeliğin ve panislamizmin, birçok çelişkiyi birlikte taşıdığı konusunda çeşitli açıklamalarına, Büyük Söylev'de ve Atatürk'ün başka konuşmalarında sık sık rastlamaktayız: Örneğin halka söylediği şu sözler, tam bir mantık anıtıdır: «Tutalım ki, Türkiye bir zaman için söz konusu görevi kabul etsin. Bütün Müslümanları bir noktada birleştirerek yönetmek ülküsüne ulaşmaya çalışsın, başarı da sağlasın! Uyruğumuz ve yönetimimiz altına almak istediğimiz uluslar: "biz bağımsız kalmak istiyoruz ve egemenliğimize kimsenin karışmasını uygun görmeyiz, biz kendi kendimizi yönetebiliriz" derlerse ne olacak? Öyleyse Türkiye halkının bütün çalışmaları ve özverileri, yalnız "teşekkür ederiz!" denilmesi için mi göze alınacaktır? Görülüyor ki, BOŞ BİR İSTEK için, bir kuruntu ve düş için, Türkiye halkını yok etmek istiyorlardı. Halifeliğe ve Halifeye görev ve yetki vermek

[12] Atatürk'ün Marice Pernot'un sorularına verdiği şu yanıtları da, burada aktarmak isteriz: «Tarihimizin en mesut dönemi, hükümdarlarımızın halife olmadıkları zamandır. (...) Halifelik demek, idare, Hükümet demektir. Gerçekten görevini yapmak, bütün Müslümanları yönetmek isteyen bir halife, bunu nasıl başaracaktır. İtiraf ederim ki, bu koşullar altında beni halife atasalar, hemen istifamı verirdim. Fakat Tarihe gelelim. Ne Acemler, ne Afganlar, ne Afrika Müslümanları, İstanbul halifesini asla tanımadılar. Bütün İslam milletleri üzerinde yüce dinsel görevini yerine getiren biricik halife görüşü, gerçekten değil, kitaplardan çıkmış bir görüştür. Halife hiçbir zaman, Roma'daki Papanın Katolikler üzerindeki gücünü ve egemenliğini gösterememiştir.» (SvD, III, s. 69)

düşüncesinin niteliği, bundan başka bir şey değildir (...) Kendimizi Dünya'nın egemeni sanmak aymazlığı, artık sürüp gitmemelidir. Dünya'nın durumunu, Dünya'daki GERÇEK YERİMİZİ TANIMAMAK AYMAZLIĞI ile ve bilgisizlere uymakla ULUSUMUZU SÜRÜKLEDİĞİMİZ YIKIMLAR yetişir! Bile bile bu acıklı durumu sürdüremeyiz.» (Söylev S. 520)

«Müslüman topluluğun esenliğini sağlamak, uygarlık ve bayındırlık koşullarını hazırlamak... Türkiye halkını bu işe bağlamak, onu yok etme yolunda uygulana gelen önlemlerin en etkilisi olmaz mıydı? (...). Ulusa anlattım ki, bütün Müslümanları içine alan bir devlet kurmak göreviyle yükümlü imiş gibi görünen bir halifenin, görevini yapabilmesi için, Türkiye Devleti ve onun bir avuç insanı, halifenin buyruğuna verilemez. Ulus, bunu kabul edemez! Türkiye halkı bu denli pek büyük bir SORUMLULUĞU, bu denli AKLA YATMAZ bir görevi üstüne alamaz (...) Ulusumuz, yüzyıllarca bu BOŞ GÖRÜŞLERE DAYANILARAK, SAĞA SOLA KOŞTURULDU. Ama ne oldu? Her gittiği yerde MİLYONLARCA İNSAN BIRAKTI. Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz? dedim. Suriye'yi, Irak'ı korumak için, Mısır'da barınabilmek için, Afrika'da tutunabilmek için, kaç insan şehit oldu bunu biliyor musunuz? Sonuç ne oldu görüyor musunuz?! » (Sv. S.519).[13]

Kısacası Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti toprakları üstünde yaşayan Türkleri, kâh ırk, kâh din duygularına kapılarak, asla gerçekleştirilemeyecek bir takım hayaller peşinde koşturmayı kafalarına koyan ve gelecekte koyacak serüvencilerin Türk Ulusu'nun bilinçli ya da bilinçsiz gerçek düşmanları olduğunu, daha o zamandan ilan ederek, en değerli uyarıyı yapmıştı. Bu uyarının kaale alınmaması, Türk Ulusu'na çok pahalıya mal olmuştur.

3. Türk Devleti tam bağımsız bir devlet olacaktır; her hangi bir alanda uyduluk, hiçbir koşul altında kabul edilemez.

---

[13] Atatürk, ırkçılık politikasının yalnız bizim için değil, dünya için de bir felaket kaynağı olacağını, Hitler olayına dikkati çekerek dile getirmiş, büyük devlet adamıdır. Gerçekten 21.6.1935 de Glads Baker'e (onun «Avrupa'daki durum birkaç ay öncesine oranla daha gergin değil midir?» yolundaki sorusuna) verdiği yanıtta şöyle diyordu: «Daha fenadır, daha çok fenadır. Savaşın ciddiliğini göz önünde tutmayan bazı içtenlikten yoksun önderler, saldırının araçları (ajanları) olmuşlardır. Denetimleri altındaki uluslara, ULUSALCILIĞI (MİLLİYETÇİLİĞİ) ve geleneği YANLIŞ BİR BİÇİMDE GÖSTEREREK VE KÖTÜYE KULLANARAK onları aldatmışlardır. Bu bunalımlı saatlerde dünyanın altüst olmasına (hercümerce) engel olunmak isteniyorsa, kitlelerin kendileri karar vermeleri ve sorumluluk katlarını yüksek karakterli ve yüksek moralli, vicdanlı insanların eline bırakma zamanı gelmiştir. Bu, gecikmeden yapılmalıdır.» (Ayın Tarihi, 1935, Sayı 19, s. 260-232, SvD, c.3 s.97) Bu sözlerin Hitlere karşı söylenmiş sözler olduğu, bütün açıklığıyla ortadadır; ve eğer Hitler ani olarak savaş çıkaracak olursa, buna karşı ne yapılması gerektiğini de, Atatürk, aynı konuşmasında şöyle açıklamaktadır: «Eğer savaş bir bomba patlaması gibi birdenbire çıkarsa, Uluslar savaşa engel olmak için, silâhlı direnmelerini ve malî güçlerini SALDIRGANA KARŞI BİRLEŞMEKTE DURAKSAMAMALIDIRLAR. En zararlı ve en etkili önlem, olası bir saldırgana, saldırının yanına kâr kalmayacağını açıkça anlatacak uluslararası örgütlenmenin kurulmasıdır. Milletler Cemiyeti, henüz kesin ve etkili bir araç olduğunu kanıtlayamamıştır» (SvD, 3, s.97-98). Bu sözler, Atatürk'ün her bakımdan olduğu gibi, uluslararası olayları değerlendirme bakımından da, çağının nasıl çok ilerisinde olduğunu göstermeye yeter niteliktedir. Batı Dünyası, onun uyarısına uygun davranamadığı (saldırganın, saldırısının yanına kâr kalmayacağını, savaş çıkmadan kesin bir tavırla gösteremediği) içindir ki, savaş çıkmıştır. Ve sonunda, hem silâhlı güçlerini ve hem de malî güçlerini birleştirme (yani Atatürk'ün yıllarca önce belirttiği ilâcı uygulama) sayesinde, savaşı sona erdirebilmişlerdir.

Atatürk, Tam Bağımsızlık ilkesini, Yeni Türk Devletinin değişmez temeli olarak, daha Kurtuluş Savaşı'nın ilk gününden başlayarak durmadan ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de, yarı bağımlı (yarı bağımsız) bir Devlet durumunda olduğunu her zaman dile getirmiştir. Atatürk, tam bağımsızlığı, Türk Devletinin Dünya içinde yalnız başına ve tüm ittifakların dışında kalması, başka ülkelerle ekonomik ilişkilerden kaçınması olarak da anlamamıştır. Ama herhangi bir Devletin, hiçbir alanda Türk Toplumunun iplerini eline geçirmesini kesinkes reddetmiş, bağımsızlığın yalnız hukuksal, siyasal ve askeri değil, ekonomik, adli, mali ve kültürel alanları da kapsadığını, düzinelerce defa vurgulamış ve bu ilkeyi yaşamı sürcsincc tam olarak uygulamıştır.

Tam Bağımsızlık ilkesine Atatürk'ün verdiği değeri, bu ilkeyi yüzden fazla konuşmasında ve yazısında vurgulayışını, bu ilkenin çağımızdaki güncel önemini, ayrıntılarıyla ortaya koyabilmek için, bugüne kadar üç ayrı inceleme yayınladık. Bir kitabımızın içinde de, bu konuya önemli yerler ayırdık. Sözü geçen incelemelere bakılmasını salık veririz.[14]

PARAGRAF 2. Yeni Türk Devleti'nin Devlet Hukuku, «Ulusun sınırsız ve koşulsuz egemenliği» (Ulusun üstünde yer alan hiçbir orunun bulunmadığı) ilkesine dayanır. Atatürk bu ilkenin gerçekleştirilmesi için, daha Samsun'a ayak bastığı günden başlayarak adım adım ileriye giden bir plan uygulamış, önce «Egemenliğin sınırsız koşulsuz ulusun olduğunu», sonra «Padişahlığın Kaldırıldığını» sonra da «Cumhuriyeti» ilân etmiş; ve sonunda «Çoğulcu Batılı Demokrasiyi» gerçekleştirme doğrultusunda adımlar atmıştır:

1. Türk Ulusu'nun yeni devletinde, egemenlik sadece Türk Ulusunundur:

a. Genel Olarak:

Ulusal iradeye dayanan bir hükümetin ulusun kaderine hâkim olması gerektiğini, Amasya Genelgesi'nde, kısaca «Ulusun bağımsızlığını, yine ulusun kesin KARARI ve direnişi kurtaracaktır» biçiminde açıklayan Atatürk, Erzurum Kongresi nedeniyle de şöyle diyordu : «Ulusun yazgısında söz sahibi olacak bir ULUSAL İRADENİN, ancak Anadolu'dan doğabileceğini açıklıkla belirttim; ve ULUSAL İRADEYE DAYANAN BİR MİLLET MECLİSİ kurmasını VE GÜCÜNÜ ULUSAL İRADEDEN ALACAK BİR HÜKÜMETİN KURULMASINI ilk çalışma amacı olarak gösterdim» (Sv, S. 47, belge 38).

Erzurum Kongresi'nin kararları arasında da şöyle denilmekteydi: «Ulusal gücü etken; ULUSAL İSTEMİ (İRADEYİ) EGEMEN KILMAK, temel ilkedir.» (Bildiri madde 3).

24.4.1920 günlü Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısında kabul

[14] «Atatürk'ün Işığında Tam Bağımsızlık İlkesi», Prof. Yavuz Abadan'a armağan (Ankara 1969) S. 689-799, b) «Gerçek Bağımsızlık ve Atatürk», S.B.F. Dergisi 1971 C.2 S.1-77 c) «Atatürk'te Milli Bağımsızlık İlkesi», İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Yayınları, İstanbul 1975, S. 343-361, d) «Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi,» Ankara, 1975, S. 465-484 ve 508-522 ye bakınız.

edilen önergede, bu ilke şöyle dile getirilmişti: «Mecliste beliren ULUSAL BUYRUMUN (iradenin), YURT YAZGISINA DOĞRUDAN DOĞRUYA EL KOYMASInı kabul etmek, temel ilkedir. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN ÜSTÜNDE BİR GÜÇ YOKTUR.» (Sv. S.325) Aynı gün TBMM'de yaptığı uzun açıklamasının sonlarında Atatürk şöyle diyordu: «Bunun için, eriyen esas teşkilatımızın bıraktığı boşluğu derhal doldurmak zorunluğundayız. İşte esas durumumuzun ve hukuksal durumumuzun doğurduğu bu gereksinme ve ZORUNLULUK üzerinedir ki, ULUSAL EGEMENLİĞİN HERŞEYDEN ÖNCE KENDİSİNİ GÖSTERMESİ amacıyla, yüksek Meclisiniz olağanüstü yetkilerlc toplantıya çağırılmıştır.» (SvD, I, S.59).

Yinc 24 Nisan 1920 günü Hükümet Teşkilatı hakkında yaptığı konuşmada da «Yüksek Meclisinizi TÜM MİLLET İŞLERİNE DOĞRUDAN DOĞRUYA EL KOYMUŞ varlık olarak (vaziülyet) tanımak yanlısıyız» demektedir (SvD, I, S.61).

Atatürk, Ulus egemenliği ilkesinin, yalnız kendisi ve arkadaşları tarafından «BİLİMİN GEREĞİdir diye düşünülüp kabul edilmediği»ni, bunun hem kendisi (ve Kurtuluş Savaşı'nın ilcri gelenleri) tarafından, hem de halk tarafından benimsendiğini, TÜRK HALKININ kendi egemenliğine dayanan bir yönetimi ZORLA KABUL ETTİRDİĞİni; zorunluluklara, halkın inancına ve iradesine dayanan bir DOĞAL YASA'nın, bir GERÇEK YASANIN ürünü olduğunu, böyle kazanılan HALK EGEMENLİĞİNİN ise, ancak ZORLA GERİ ALINABİLECEĞİNİ, daha Padişahlığın kaldırılması doğrultusunda savaşım başlamadan bile, en açık biçimde ortaya koymuştur: 1.12.1921'de ilk Anayasanın yapılması görüşmelerinde, bizdeki hükümet biçiminin başka ülkelerdekine benzemediğini anlatırken, açıklamaları arasına bu gerçekleri de sıkıştırarak, daha o günden Padişahlığın eylemli biçimde (fiilen) ortadan kaldırılmış olduğunu, -anlayabilen her kafanın kavrayabileceği bir açıklıkla- anlatmıştır. O tarihsel konuşmadan ilgili cümleleri aktarıyoruz: «Ulusa dendi ki, sınırsız koşulsuz egemenliğinizi ve iradenizi elinizde tutmak gerek; ve bunun için sizi temsil edecek şahısları biraraya getirerek bir Meclis toplayınız. Ve bu Meclis, sınırsız koşulsuz ülke ve ulusun işlerine, görevlerine el koyacaktır. Ulus; bu aydınlanan ve billurlaşan görüşe, öneriye, DOĞAL YASA ÖNERİSİNE edimli olarak yanıt vermekle, o öneriyi KABUL ve TASDİK etti. Gerçekten, Yüksek Meclisinizi oluşturan şerefli üyelerin herbiri, bu saydığım yetkilerle buraya geldi. Hükümet, Yüce Kurulunuzdur ve yüce kurulunuz, TÜM GÜÇLERİ sınırsız ve koşulsuz bizzat kullanır. Yüce kurulunuz toplandıktan sonra, ulusun size vermiş olduğu görevi ve bundan ötürü varlığınızın nedenini, yetkinizin niteliğini bir kez düşününüz. İkinci toplantımızda üç dakika süren alkışlar arasında, oybirliğiyle kabul ettiğiniz ilkeler bundan oluşuyordu (...) Bizim hükümetimiz, ULUSAL EGEMENLİK, ULUSAL İRADEYİ gerçeklcştiren biricik hükümettir. Bilimsel, sosyal noktadan bizim hükümetimizi nitelendirmek gerekirse, 'halk hükümeti' deriz. (...) Bilinmesi, ilân edilmesi gereken bir gerçek varsa; ULUSUMUZ, HİÇ KİMSENİN

İZNİNE GEREK GÖRMEDEN ve izin vermeyenlere karşı İSYAN EDEREK, ULUSAL EGEMENLİĞİNİ ALMIŞ ve böylece KULLANAGELMİŞTİR. ULUS, EGEMENLİĞİNİ ALMIŞTIR. VE İSYAN EDEREK ALMIŞTIR. ALINMIŞ OLAN EGEMENLİK, hiçbir neden ve biçim ile bırakılamaz ve GERİ VERİLEMEZ! Bu egemenliği yeniden geri alabilmek için, almak için kullanılmış olan araçları kullanmak gerekir (...) (Mustafa Kemal elindeki Kanuni Esasiyi göstererek) bu kitap milleti memnun etmek için, milletin gerçek arzuları ve amaçları için olumlu maddesel bir kader yansıması değildir: Bu kitap, düşmanlarımızı geçici olarak bile olsa, memnun etme amacını gözetmiş bir kitaptır (...) Bu kitap hükümleri yürürlükte oldukça, ülke ve ulusun üzerinde zorbalığın ve saltçılığın sürmesini engelleyecek hiçbir güç yoktur. Bu kitabın gücünü, ya bir adam kullanabilir, ya da o adamı elinde kullanabilecekler kullanır (...) Bu kitabın niteliğini bu biçimde açıkladıktan sonra, bir de Esas Teşkilat Kanunumuzun ne olduğunu arz edeyim: Ulusal Tarihimizde ilk kez görülen, ilk kez oluşan bu hareketi, Erzurum Kongresi'ni toplamak suretiyle göstermiş olduk. Ülkemizin bir kısım insanları, güvendikleri ve inandıkları delegelerini orada topladı. Bu delegelerin kurtuluş için düşünebildikleri ilk şey, "herhalde dediler, bizim ulusumuzun bir gücü vardı. Bu işlemiyor. Bunu işler hale getirmek gereklidir. Ve belki ancak bu suretle biz EGEMENLİĞİMİZİ ELDE EDEBİLİRİZ." Erzurum Kongresi'nde ulus bu dediğim ifadeyi ilân etmiştir. Sivas Kongresi aynı ilke, aynı inanç üzerinde TÜM ÜLKENİN HALKI ADINA aynı tarzı kabul etmiş, o dahi ulusal gücün işler olmasını ve ULUSAL İRADENİN EGEMENLİĞİNİ İSTEMİŞtir. Fakat bunun temsil olunma kabiliyeti, (Kanunu Esasiyi göstererek) bu kitapla olamaz! Bu kitabın son rolü, milletvekillerini, halifelik ve sultanlık katını kazanmış zatın düşmanlarla bir olarak dağıtmasıyla son bulmuştur. Ve onun üzerine ULUSUMUZ, çocukçasına aldatılmaktan ibaret olan bu hareketi artık tekrar etmemeye tövbe etmiştir; ve bu kez GERÇEKTEN ULUSAL GÜCÜ İŞLER VE ULUSAL İRADEYİ EGEMEN KILMAK üzere, Yüce Kurulunuzu buraya göndermiştir; ve bugünkü hükümet biçimini saptamıştır (...) Esas Teşkilat Kanunu, doğrudan doğruya SADECE bizim KAFAMIZDAN, BİLİMİMİZDEN ÇIKMIŞ bir kanun DEĞİLdir! Bu kanun, DOĞRUDAN DOĞRUYA HER ULUS BİREYİNİN VİCDANININ KALBİNDE KENDİLİĞİNDEN OLUŞMUŞ ve bundan ötürü TOPLUMUMUZUN YÜCE VİCDANININ LEVHASINDA YER ALMIŞ ve ONDAN SONRA YÜRÜRLÜĞE GİRMİŞTİR. Zaten GERÇEK KANUN, yalnız böyle olur (...). İşte Esas Teşkilât Kanunumuz böyledir, GERÇEK KANUNDUR. Çünkü ULUSUMUZUN VİCDANINDAN, KANAATİNDEN ÇIKMIŞTIR. Bundan ötürü kurulunuzun hiçbir bireyi, (Esas Teşkilât Kanununu göstererek) bu bilimsel kurumun çökmesi, (Kanuni Esasiyi göstererek) ve bu kara kitabın, bu harabenin, baykuş dayanağı olabilecek bu nesnenin YENİDEN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ yanlılığını vicdanında bulamaz. (SvD I S.202-209).

Atatürk, «Ulus egemenliği ilkesini» ve bunun «saltlığını», İstanbul

Hükümeti Başkanı Tevfik Paşa'ya 1921 yılının ilk ayında gönderdiği ve yabancı Devletlerle başlatılacak barış görüşmelerine İstanbul Hükümetinin, asla bir temsilci göndermemesi gerektiğini bildiren telgraflarında da, açık biçimde dile getirmişti. 21.1.1921 günlü tel'de: «Ulusal buyruma (milli iradeye) dayanarak Türkiye'nin yazgısını elinde tutan, yasal ve bağımsız TEK EGEMEN KUVVET, Ankara'da sürekli çalışmakta olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Türkiye ile ilgili bütün sorunları çözümleyecek kat, ancak bu Meclisin Bakanlar Kuruludur. İstanbul'daki herhangi bir kurulun, hiçbir yönden YASAL VE HUKUKSAL BİR NİTELİĞİ YOKtur. Bunun için, böyle bir kurulun kendine hükümet adını vermiş olması, ULUSUN EGEMENLİK HAKLARINA AÇIKÇA AYKIRIDIR» diyordu. (Söylev S. 409)

Tevfik Paşa'ya çektiği 28.1.1921 günlü tel'de de şöyle diyordu: «Ulusun, SALT EGEMENLİK HAKLARINI koruma uğrunda harcadığı emekler, akıttığı hesapsız kanlar, birçok iç ve dış güçlüklere karşı gösterdiği dayanç ve direnç bugün karşısında bulunduğumuz elverişli yeni durumu yarattı (...) Padişah Hazretlerinin, YURTTA ULUSAL BUYURUMUN BELİRDİĞİ TEK YÜCE KAT OLAN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİ tanıdığını, resmî olarak bildirmesi, artık gerekli olmuştur (...) Biz, ULUSAL BUYRUMUN VERMİŞ OLDUĞU HUKUKA DAYANAN ve EDİMLİ BÜTÜN YETKİLERİ ELİNDE BULUNDURAN bir hükümet olarak şimdiden bildirir ve belirtiriz ki... «Mustafa Kemal».

Mustafa Kemal'in Tevfik Paşa'ya 30.1.1921 de tel'le bildirdiği Anayasanın temel maddeleri arasında da, şöyle denilmektedir: «1- EGEMENLİK SINIRSIZ YE KOŞULSUZ OLARAK ULUSUNDUR. Yönetim yöntemi, halkın kendi yazgısını EYLEMSEL olarak KENDİSİNİN YÖNETMESİ ilkesine dayanır. 2- Yürütme gücü ve yasama yetkisi, ULUSUN TEK VE GERÇEK TEMSİLCİSİ OLAN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE belirir ve toplanır. 3- Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisince yönetilir ve hükümeti 'Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti' adını taşır. 4- Büyük Millet Meclisi, iller halkınca seçilen üyelerden kurulur.» (Söylev S. 414).

b. «Devlet Kurucusu Devrimci Atatürk» ile «sorunları sadece kurallar açısından ele alan bir kuru hukukçu»nun bakış açıları arasındaki uçurum:

Bu bölüme son vermeden önce belirtmek isteriz ki, «Anayasal düzen»in asıl amacı, kendisinin var olması değil, «ulusun var olması ve mutluluğu»dur. Ulusun yaşamı ve bağımsızlığını yitirmesi, ya da bu önemde olağanüstü tehlikeler karşısında, gerekirse ulusun edimli (fiili) olarak Yeni bir Anayasa Düzeni yaratabileceği gerçeğini, Atatürk, Ulusal Kurtuluş yıllarında (Büyük Millet Meclisindeki ve yurt gezilerindeki konuşmalarında ve Büyük Söylevinde) çok güzel dile getirmiştir. Çoğu hukukçuların, kelimeleri amaca üstün tutuşunu ve olağanüstü anlarda, asıl amacın ne olduğunu bir türlü anımsayamamalarını, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa

Hukuku müderrislerinden (son Mebusan Meclisi Başkanı) Celâlettin Arif beyle, Atatürk arasındaki bir yazışma, çok açık biçimde ortaya koyuyor. 1914 (1330) yılında yayınladığı Hukuku Esasiye kitabında, Halifeliğin bizim için yararlarını sayan (S. 12) Celâlettin Arif Bey, elbette bir devrimci olan ve Osmanlı Devleti'nin çökertilmesi gibi bir felâketten yararlanarak, tarihsel bir sıçrayışı gerçekleştirme gücünü kendisinde bulan bir Dâhinin attığı cesur ve büyük adımları kavrayamazdı. Atatürk'ün 19.3.1920 günlü ve «Ankara'da olağanüstü yetkili bir Meclis, ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır» cümlesini de içeren genelgesi üzerine, Celâlettin Arif bey, ona şu yazıyı gönderiyordu: «Bir olağanüstü meclisin toplanması, ne kadar yerinde ise de, böyle bir Meclisin elden geldiğince YASAYA UYGUN OLMASI GEREKLİdir. BİZİM ANAYASAMIZDA böyle OLAĞANÜSTÜ BİR MECLİSİN TOPLANABİLMESİ İLE İLGİLİ BİR İŞARET yoksa da, başka Anayasalarda bulunan genel kurallardan YARARLANILABİLİR. Örneğin, Fransız Anayasası'na göre, Meclis yasaya aykırı olarak dağıtılır, ya da bir saldırıya uğrarsa, saldırıya uğrayan Meclis üyelerinden kurtulabilenler, il ve sancaklar yönetim kurullarından seçilecek ikişer üye ile birlikte, uygun bir yerde toplanırlar ve Meclisin yeniden açılması, ya da saldırının önlenmesi için kararlar alırlar,..».

Şimdi bir de, Devlet Kurucusu Atatürk'ün, aynı konudaki düşünüş biçimine bakalım: «Ben OLAĞANÜSTÜ YETKİLERİ OLAN BİR MECLİSin Ankara'da toplanmasına karar verirken, bizim Anayasamızda böyle bir Meclisin toplanabilmesiyle ilgili bir İŞARET OLMADIĞINI ELBETTE BİLİRDİM. Fakat kararımı verebilmek için, BÖYLE BİR İŞARETİN VARLIĞINI VE YOKLUĞUNU DÜŞÜNMEK, HİÇ HATIRIMA GELMEDİ. Bundan başka, meydana gelecek bir Meclisin, Mebusan Meclisinin yeniden eski biçim ve niteliği ile toplanmasını sağlamak için çalışmasını, HİÇ AKLIMA GETİRMEDİM. TERSİNE, BÜSBÜTÜN BAŞKA NİTELİK VE YETKİDE SÜREKLİ BİR MECLİS KURMAYI ve bu Meclisle, TASARLADIĞIM DEVRİM EVRELERİNİ BİRLİKTE GEÇİRMEYİ düşündüm» (Söylev S.308-309).

2. Atatürk padişahlığın ve halifeliğin kaldırılmasını da, tam zamanında başarmıştır:

Özellikle belirtmek isteriz ki, ne ulusal egemenliğin kişisel egemenlik yerine geçtiğinin resmen kabul edilmesi (yani PADİŞAHLIĞIN KALDIRILMASI) ne de HALİFELİĞİN KALDIRILMASI adımlarının gerçekleştirilmesi, egemenliğin ulusa ait olduğu ilkesinin çoktan ilân edilmiş olmasına karşın hiç de kolay olmamıştır. Atatürk, her iki amaca ulaşabilmek için de, ciddi savaşımlar verme zorunluğunda kalmıştır.

a) Padişahlığın kaldırılması:

Padişahlığın kaldırılması, başka deyimle «kişisel egemenlik yerine ulusal egemenliğin geçmiş olduğunun resmen ilân edilmesi» ve böylece monarşiye bir daha dönülmeyeceğinin bir yasa ile kesinkes duyurulması girişimi bile, Atatürk'ün hem çok akıllı tutumu ve hem de çok cesur davranışı

sonucunda amaca ulaştırabilmiştir.

Atatürk, TBMM'nde bile birçok padişah ve halife yanlısının varlığını ve ona bilinçsizce bağlılığını bildiğinden ve gördüğünden, savaş alanındaki başarılarına kadar, padişaha ve hele padişahlığa karşı, hak ettiği eleştirileri bile açıkça dile getirmemiştir. Eleştirmek şöyle dursun; başlangıçta her vesile ile «padişah ve halifenin kurtarılması»nın, «ulusal mücadelenin ana amaçlarından biri olduğunu» söylemeyi ve ona bağlılık anlamına gelen sözleri harcamayı, «GERÇEK BÜYÜK AMAÇ olan kurtuluşu sağlama ve halk egemenliğini gerçekleştirme» bakımından bir süre kaçınılmaz saymıştı. Örneğin, Erzurum Kongresini açarken sözlerini şöyle bitiriyordu: «En son niyazım şudur ki, cenabı vahibülalem hazretleri Habibi Ekrem-i hürmetine makam-ı saltanat ve hilafet-i kübrayı masun buyursun. Amin» (SvD, I, S.7)[15]

24.4.1920 günü Meclis Başkanı seçildikten sonra yaptığı konuşmada da, «ulusun genel yazgısına eylemli olarak ve tümden el koyacak halifelik ve sultanlık orununun (makamının), uğradığı TUTSAKLIKTAN KURTARILMASI uğrunda, HER ÖZVERİYE büyük bir azim ile karar vermiş olan yüksek Meclisinizin başkanlığına seçilmek (...)» diye başlayan sözlerine, şöyle son vermişti: «İnşallah padişahı âlempenah efendimiz hazretlerinin sıhhat ve afiyetle ve her türlü kuyudatı ecnebiyeden azade olarak tahtı hümayunlarında daim kalmasını eltafı ilâhiyeden tazarru eylerim»(SvD, I, S. 64).

Daha 19.5.1919 gününden beri, Atatürk'ün çeşitli bildiri ve demeçlerinde, «Türk Ulusu'na, artık Türk Ulusu'nun iradesinin egemen olacağını», «bu ulusal irade sayesinde, tüm toplumsal sorunları, ulusun kendisinin çözeceğini» ortaya koyan açıklamalar birbirini izlemiştir. Ve Atatürk, çeşitli kurullar diliyle de bu ilkeyi ilân ettirmiştir ki, daha önceki bölümde bunun kimi örneklerini vermiş bulunuyoruz. Ancak Atatürk, amaca en güvenceli adımlarla ilerlemeyi ilke edinmiş bir devlet adamı olarak, «Egemenlik Sınırsız ve Koşulsuz Ulusundur» ilkesini ilân ettirirken, dolaylı olarak zaten «padişahın egemenlikte hiçbir payı kalmamıştır» demiş bulunuyordu. Ama o günkü koşullarda, «padişah ve halife sorunu ne olacak» diye yaygara koparacak bazı gericilerin, Ulusal Kurtuluş amacımızı gölgeleyeceklerini çok iyi bildiğinden (ayrıca bunun açık belirtilerini hergün TBMM'nin bağrında bile izlediğinden) DOLAYLI OLARAK dile getirdiği ve dile getirttiği bu gerçeği, AÇIKÇA ilân etmenin, en uygun gününü bekledi. O gün ÖYLE BİR GÜN idi ki, o koşullar altında «Ulusun ve Kurtuluş Savaşının açıkça tehlikeye düşmesini umursamayan bir kişi

---

[15] Atatürk, 19 Haziran 1335 tarihli telgrafında da «zatı -akdes-i hazret-i padişahiye şu maruzatta bulundum» diyor; ve şöyle sürdürüyordu «büyük milletin ve mukaddes hilâfetin imadı sahih ve yegânesi bulunan saltanatı hümayunlarını Cenabıhak masunu afat buyursun! Şevketpenahım! (...) Taki saltanat ve hilafeti muazzama-i hümâyunları masunu indiras olsun, lâyezal sadakati âbidanemin daima mütezayit olduğuna itimadı şahanelerini arz ve istirhama mücaseret eylerim. Mustafa Kemal» (D. C. 1 S. 16–17) 8/9 Temmuz. 1335'de Erzurum'dan Atabe-i Ulyayı Hazreti Padişahiye'ye cevap: ... Sıhhat ve afiyet-i cenabı mülâkaneye dua ve her türlü afattan masun buyurmalarını Cenabı Kibriya'dan niyaz eylediğim muhatı ilmi âli buyruldukta ferman. Kulları Mustafa Kemal (24.4.1920'de Meclis Konuşmasından, D, C.1 S.29).

durumuna düşmeyi kabul etmeyecek hiç bir kimse», o koşullarda sultanlığın kaldırılmasını REDDEDEMEZDİ.

İşte Atatürk, padişahlığı BU KOŞULLARDA KALDIRMANIN TAM ZAMANI GELDİĞİni görmüş; ve son direnişlere karşın, kesin adımını atmıştır. Şimdi bu tarihsel anı, onun özelliğini, karşılaşılan güçlüğü ve onun Atatürk'çe nasıl giderildiğini, bizzat Atatürk'ün ağzından dinleyelim: «22 Ekim 1922 de, İtilâf Devletleri bizi barış konferansına çağırdı. İtilâf Devletleri, İstanbul'da hâlâ bir hükümet tanımak istiyor ve onu da bizimle birlikte konferansa çağırıyordu. Böylece İSTANBUL HÜKÜMETİNİN DE ÇAĞIRILMASI, PADİŞAHLIĞIN KALDIRILMASI İŞİNİ KESİN OLARAK SONUÇLANDIRDI: Gerçekten 1 Kasım 1922 günlü yasa gereğince, halifelik ile padişahlık birbirinden ayırt edildi. İki buçuk yılı aşan bir zamandan beri edimli olarak erkini yürüten ulusal egemenlik berkitildi. (...) 1 Kasım 1922 gününden önce, Meclis çevrelerinde karşıcıllar, benim padişahlığı kaldıracağım yolunda korku ile karışık ivedili ve coşkulu bir propagandaya girişmişlerdi. (...) Rafet Paşa'nın evinde, 4 kişi olarak toplandık. Rauf Bey'den dinlediklerimin özeti şu idi: Meclis, padişahlığın, belki de halifeliğin ortadan kaldırılması düşüncesinde bulunulduğu kaygısıyla ÜZGÜNdür. Sizden ve sizin gelecekte alacağınız durumdan KUŞKULANMAKTAdır. Bunun için, Meclise ve dolayısıyla ulus kamuoyuna GÜVENCE VERMENİZ gereğine inanıyorum. (...) Bizde kamuoyunun birliğini korumak güçtür. Bunu ancak, herkesin erişemeyeceği kertede yüksek görülmeye alışılmış bir orun sağlayabilir. O da padişahlık ve halifeliktir. Bu orunu KALDIRMAK, onun yerine başka nitelikte bir orun koymaya çalışmak, YIKIMA YOL AÇAR ve BÜYÜK ACI DOĞURUR; bu HİÇ UYGUN BİR İŞ OLMAZ (...) Refet Paşa'nın verdiği karşılıkta şu idi: Gerçekten bizde padişahlıktan, halifelikten başka bir yönetim biçimi SÖZKONUSU OLAMAZ (...) Fuat Paşa, kesin bir düşünce ve görüş ileri süremeyeceğini bildirdi... Ben kendilerine kısaca şu karşılığı verdim: Söz konusu ettiğiniz sorun, BUGÜNÜN İŞİ DEĞİLdir. Mecliste kimilerin korkup ivediliğe ve coşkuya kapılmalarına da yer yoktur. Kendilerine söylediğim sözleri, olduğu gibi Mecliste söylemekte sakınca görmediğimi bildirdim. Dahası, bu sözümü de yerine getirdim... Genel ve TARİHSEL GÖREVİMİN o güne ilişkin evresini yapmıştım. Ama GENEL GÖREVİMİN GEREKTİRDİĞİ TEMEL İŞİ YAPMA ve UYGULAMA ZAMANI GELİNCE de, hiç DURAKSAMADIM. Tevfik Paşa'nın telyazıları dolayısıyla, PADİŞAHLIĞI HALİFELİKTEN AYIRMAYA ve ÖNCE PADİŞAHLIĞI KALDIRMAYA karar verdiğim zaman, ilk yaptığım işlerden biri de, hemen Rauf Bey'i çağırmak oldu. Rauf beyin, Refet Paşa'nın evinde sabahlara kadar dinlediğim düşüncelerini ve görüşlerini hiç bilmiyormuşum gibi, kendisinden şunu istedim: Halifeliği ve padişahlığı BİRBİRİNDEN AYIRARAK PADİŞAHLIĞI KALDIRACAĞIZ! Bunun uygun olduğunu kürsüden söyleyeceksiniz. Kazım Karabekir Paşadan da, bu yolda konuşmasını rica ettim.

31 Ekim 1922 de, Müdafayı Hukuk Grubu toplantısında Osmanlı

egemenliğinin kaldırılmasının zorunlu olduğu üzerinde konuştum. 1 Kasım 1922 günü Meclis toplantısında yine bu konu üzerinde uzun tartışmalar yapıldı. Mecliste de ayrıntılı bir konuşma yapmak gereğini duydum. İslâm ve Türk tarihinden söz açarak, halifelikle padişahlığın ayrılabileceğini, ulusal egemenlik orununun TBMM olabileceğini, tarihsel olaylara dayanarak anlattım (...)» (Söylev S. 500–504)

Atatürk, akla dayanan açıklamalarının sonuca ulaştırmayacağını görünce, gerekeni yaptı. Bunu da, yine onun ağzından dinleyelim: «Bundan sonra bu konu ile ilgili önergeler 3 komisyona verildi. Üç komisyon bir odada toplandı (...) Dinişleri Komisyonu üyesi olan hoca efendiler, herkesçe bilinen uydurma sözlere (safsatalara) dayanarak, halifeliğin padişahlıktan ayrılamayacağını savladılar. Değersizliğini belirterek bu savları çürütmek için, özgür düşünceli kimseler de ortaya çıkar görünmedi. Bu biçim görüşmelerin, istenilen SONUCA VARMASINI BEKLEMEK BOŞUNAydı. Söz aldım. Önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle şunları söyledim: Efendiler, EGEMENLİĞİ HİÇ KİMSE, HİÇ KİMSEYE, BİLİM GEREĞİDİR DİYE GÖRÜŞMEYLE, TARTIŞMAYLA VEREMEZ. EGEMENLİK GÜÇLE, ERKLE VE ZORLA ALINIR. Osmanoğulları, ZORLA TÜRK ULUSUNUN EGEMENLİĞİNE EL KOYMUŞLARDI. Bu yolsuzluklarını 600 yıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de TÜRK ULUSU bu saldırganlara, artık yeter diyerek ve bunlara karşı AYAKLANARAK, EGEMENLİĞİNİ KENDİ ELİNE ALMIŞ BULUNUYOR. Bu bir OLUP-BİTTİDİR. Söz konusu olan, Ulusa EGEMENLİĞİNİ BIRAKACAKmıyız, BIRAKMAYACAKmıyız sorunu değildir. Bu, NE OLURSA OLSUN YAPILACAKTIR. Burada toplananlar, Meclis ve herkes, sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa yine gerçek, usulüne göre saptanacaktır; ama BELKİ BİR TAKIM KAFALAR KESİLECEKTİR... İşin bilimsel yönüne gelince, hoca efendilerin üzülmelerine ve kaygılanmalarına hiç yer yoktur. Bu konuda bilimsel açıklamalarda bulunayım dedim ve uzun uzadıya açıklamalar yaptım. Bunun üzerine Hoca Mustafa Efendi, 'Bağışlayınız efendim; biz sorunu başka bakımdan ele almıştık; açıklamalarınızdan aydınlandık' dedi. Sorun, karma komisyonca bir çözüme bağlanmıştı. Yasa tasarısı ivedilikle saptandı. O gün Mecliste okundu. Açıkoya konulması, önerisine karşı çıktım. Dedim ki: 'Buna gerek yoktur. Ülkenin ve ulusun bağımsızlığını sonsuz olarak koruyacak ilkeleri, yüce Meclisin oybirliği ile kabul edeceğini sanırım'. Başkan oya koydu ve 'oybirliğiyle kabul edilmiştir' dedi. Yalnız aykırı bir ses işitildi, "ben karşıyım!" Bu ses, 'söz yok' sesleriyle boğuldu. İşte efendiler, Osmanlı egemenliğinin çökme ve ortadan kalkma töreninin SON EVRESİ böyle geçmiştir.»(Söylev, Cilt 2, S.505–506).

Görülüyor ki, Padişahlığın (monarşinin) sona erdirilmesi, ATATÜRK'ÜN olağanüstü bir başarıyla GERÇEKLEŞTİRDİĞİ büyük bir yapıttır. Bu yapıtın oluşumunda, kuşkusuz onun yardımcıları olmuştur. Ama BU BÜYÜK ANITIN MİMARI, yalnız O'dur.[16]

[16] Atatürk, Padişahlığın kaldırılışından sonra İzmir'de 2.2.1923 de yaptığı konuşmasında da, bu yapıtın

b) Cumhuriyetin İlanı:

Önce «egemenliğin, sınırsız ve koşulsuz ulusun olduğunu ilân etmek», sonra da «Osmanlı hanedanının tüm egemenlik haklarını yitirdikleri yasaya bağlamak (padişahlığı kaldırmak)», demokrasi doğrultusunda atılmış büyük adımlardı. Ancak «kişisel egemenliğin kesinkes sona erdiğinin ve demokrasiye -geriye dönülmeyecek biçimde- tam bir kararlılıkla yönelinmiş olduğu»nun «tartışma götürmez belgesi», kuşkusuz CUMHURİYETİN İLÂNI olabilirdi. Ama Cumhuriyeti ilân işleminin, yukarıda andığımız adımlardan sonra dahi, çok büyük engel ve dirençlerle karşılaşacağını, büyük devlet adamı ve büyük siyaset adamı olan Atatürk önceden çok iyi görmüştü.

Cumhuriyet biçimini kabul etmenin, «rejim ve halk egemenliği sorununun çözülmesinde gidilecek tek yol olduğunu ve kesinkes gerçekleştirileceğini» daha Erzurum Kongresi günlerinde, Mazhar Müfit Kansu'ya iki kez -çok gizli kaydıyla- not ettirmiş olan Mustafa Kemal[17], bu son derece önemli adımı, en az sürtüşmeye yol açacak biçimde gerçekleştirebilmek için, TARİHSEL BAZI OLAYLARIN CUMHURİYETİN İLÂNINI KOLAYLAŞTIRMASINI bekledi. Ve o tarihsel anı, -biraz da zorlayarak- yarattı. Olayların, bu Cumhuriyet biçiminin «milletvekillerince benimsenmesini zorunlu kılması»nı bekliyordu. «Meclisten teker teker seçilen Bakanlardan Kurulu bir hükümetin karşılaşacağı bunalımdan kurtulmanın, kimi zaman son derece güç olacağını», «TBMM Hükümeti Yönetiminin, bu noktada yeterli olmadığını» gösterme fırsatını yaratmak ve «bu sakıncanın, ancak Başbakanın Devlet Başkanınca atanmasını ve kabinenin de o Başbakan tarafından kurulması çözümünü kabul eden bir anayasal çözümü ortadan kaldırabileceğini» tarihsel bir olayla kanıtlamak istedi. Böyle anayasal bir çözüm için ise, artık «bir Devlet Başkanının seçilmesi» yani «CUMHURİYETİN İLÂN EDİLMESİ» gerekiyordu.

Atatürk'ün taktiğinin somut uygulanma planıda şöyle idi: Hükümete karşı hoşnutsuzluklar çoğalacak, hükümet istifa edecek, Halk Partisi Grubu bile Bakanlar listesinde anlaşmaya ulaşamayacak ve «çıkar çözümü bulmasını Başkanından istemeye karar verecek»; ve o da, daha önce hazırladığı «Cumhuriyet formülü»nü, «hükümet bunalımının çözüm çaresi olarak», önce Grupta, sonra da Mecliste kabul ettirecekti.

Şimdi, bu plân üzerine gerçekleştirilen «Cumhuriyetin İlânı» edilişini, «karşılaştığı direnci» ve «Atatürk'ün en uygun anı kollayışını ve hatta o anı bir ölçüde HAZIRLAYIŞINI», kendi ağzından ve Meclis Tuta-

---

büyük savaşımlardan sonra HALKIN TAM BİLİNCİyle gerçekleştirilmesinden ötürü, hiç dönülmeyecek ve ortadan kaldırılamayacak bir adım olduğunu, çünkü HALKIN VİCDANINA KÖK ATTIĞINI uzun uzadıya anlatarak şöyle bağlamıştır: «Bu söylediğim sözler, BİR KİTABIN İÇİNDE YAZI HALİNE GELMEDEN önce milletin VİCDANINDAN, RUHUNDAN VE AZMİNDEN DOĞMUŞTUR. Ve millet, gereksinmesinin bunu elde etmekte olduğunu anladıktan sonra, bunu da başarabilmek için, başında baykuş gibi her zaman duran bir varlığı, bütün temelleriyle, bütün yüzyılların kökleştirdiği bu temellerin son taşını çıkarıp havaya atmak suretiyle yapmıştır.» (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, SvD, VI, S.166 dan aktarma).

[17] Bak: Kansu, S. 74, 131.

naklarından yapacağımız aktarmalarla saptayalım: «Meclis Bakanlar Kurulu-na karşı taşlamalar ve yergiler başladı. (...) Karşıcıl (muhalif) duruma geçecekleri sezilen milletvekillerinin Meclis çoğunluğunu aldatarak hükümete ve Meclise etkin bir durum almak amacında oldukları anlaşılıyordu.(...) Fethi Bey ve arkadaşları, hükümet işlerini rahatça yapamayacak bir duruma getirildi. Fethi Bey, Bakanlar Kurulundan çekilmek istedi. Öbür bakanlar da onun gibi yakınıyorlardı (...) Mecliste gizli ve karşıcıl bir grup olduğunu sezdikten, Meclis çalışmalarında duyguların etken olduğunu gördükten ve Bakanlar Kurulu çalışmalarının hergün temelsiz bir takım nedenlerle çığırından çıkarıldığı kanısına vardıktan sonra, UYGULAMAK İÇİN SIRASINI BEKLEDİĞİM BİR TASARININ UYGULAMA ZAMANININ GELDİĞİ yargısına varmıştım. Bunu açıkça söylemeliyim. Buna göre, şimdi vereceğim bilgileri ve yapacağım açıklamaları anlamak daha kolay olacaktır. (...) Gerek Bakanlar Kurulu Başkanı Fethi Bey'in ve gerek öbür bakanların çekilmeleri zamanının geldiğini ve bunun gerekli olduğunu ileri sürdüm. «Yeni Bakanlar Kurulu seçiminde, şimdiki bakanlar yeniden seçilirlerse bunlar yine bakanlıktan çekilecekler ve Bakanlar Kuruluna girmeyeceklerdir» ilkesini de kabul ettik (...) Grubu, hükümet kurmakta büsbütün serbest bırakıyoruz. Şimdi kurulda bulunan bakanlardan hiçbiri katılmaksızın, hepsi de istedikleri kişilerden olmak üzere, bir Bakanlar Kurulu kurarak ülkenin alın yazısına el koymalarında bir sakınca görmüyoruz. Ama hükümet KURMAYA ve kursalar bile ÜLKEYİ YÖNETMEYE GÜÇLERİ YETEBİLECEĞİNE İNANMIYORUZ. (...) Hükümet kurmayı başaramazlarsa, ORTAYA ÇIKACAK DÜZENSİZLİK, elbette Meclisi uyarmaya yarayacaktı. Bunalımın ve düzensizliğin sürdürülmesi uygun görülemeyeceğinden, İŞTE O ZAMAN İŞE EL KOYARAK TASARLADIĞIM ŞEYİ ORTAYA ATIP SORUNU KÖKÜNDEN ÇÖZÜMLEYECEĞİMİ düşünmüştüm». (Söylev S. 582–584).

Planın ne olduğunu Atatürk'ün ağzından dinledikten sonra, şimdi de, bu planın somut uygulanmasını nasıl gerçekleştirildiğini, yine Büyük Söylev'den yapacağımız aktarmalarla gösterelim: «Bakanlar Kurulunun çekildiği belli olur olmaz, Meclis üyeleri grup grup toplanarak yeni Bakanlar Kurulu listeleri düzenlemeye başladılar. Hiçbir grup, Meclisçe kabul olunabilecek ve kamuoyunca iyi karşılanacak adları içine alan bir aday listesi saptamıyordu (...) 28 Ekim akşamüzeri Parti Yönetim Kurulu beni çağırdı (...) Anladım ki, Parti Yönetim Kurulu da, kabul edilebilecek bir aday listesi düzenleyememektedir. (...) Kesin bir liste yapmalarını öğütlediktcn sonra yanlarından ayrıldım. İsmet Paşa ile Kâzım Paşa'ya ve Fethi Bey'e, Çankaya'ya, benimle gelmelerini söyledim (...) «Yarın Cumhuriyeti ilân edeceğiz!» dedim. Orada bulunan arkadaşlar, hemen, düşüncemi benimsediler (...) O gece İsmet Paşa ile Çankaya'da bir yasa tasarısı hazırladık. Bu tasa, 20.1.1921 günlü Anayasanın devlet biçimini saptayan maddelerini şöyle değiştirmiştim: «Türkiye Devletinin hükümet biçimi CUMHURİYETTİR» (...) Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisince yönetilir (...) Cumhurbaşkanı,

başbakanı Meclis üyeleri arasından seçer» (...)

29 Ekim 1923 günü öğleden önce, Halk Partisi Grubu toplandı. Bakanlar Kurulu seçimi görüşmelerine başlandı. (...) Görüşmelerden sonra kabul edilen önergeye göre, ben Genel Başkan olarak sorunu çözümlemek için Genel Kurulca görevlendiriliyordum. Toplantı salonuna girer girmez, şu görüşü ve öneriyi ileri sürdüm: «Bakanlar Kurulu seçiminde görüş ayrılığına düşüldüğü anlaşılmıştır. Bana bir saat izin verin (...) Bu bir saat içinde gereken kişileri odama çağırarak, onlara 28/29 Ekim gecesi hazırladığım yasa tasarısını gösterdim ve kendileriyle görüştüm. Öğleden sonraki Parti Genel Kurulunda şu konuşmayı yaptım: «Çözümlenmesinde güçlüğe uğradığınız sorunun nedeninin ve etmeninin, bütün arkadaşlarca anlaşılmış olduğu kanısındayım. Eksiklik ve kötülük, uygulamakta olduğumuz yöntem ve biçimdedir. Gerçekten yürürlükteki Anayasamız gereğince bir Bakanlar Kurulu kurmaya giriştiğimiz zaman, bütün arkadaşların herbiri Bakanları ve Bakanlar Kurulunu seçmek zorunda bulunuyor. Hepimizin birden Bakanlar Kurulu seçmek zorunda bulunmamızdan doğan GÜÇLÜĞÜN GİDERİLMESİ ZAMANI GELMİŞTİR. ...Görülüyor ki, bu yöntem, kimi zaman birçok karışıklıklara yol açıyor. Yüce kurulunuz, bu sorunun çözümlenmesi için beni görevlendirdi. Ben de, düşündüğüm biçimi saptadım. Önerim kabul olunursa, güçlü ve dayanışık bir hükümet kurulabilecektir. Devletimizin biçimini ve niteliğini saptayan hepimiz için kutsal olan Anayasamızın, kimi yerlerini açıklamak gereklidir, öneri şudur (...) Daha sonra tasarı okunarak, görüşülüp kabul edildi. Parti toplantısına son verildi ve hemen Meclis toplantısı açıldı. Anayasa Komisyonunun tasarısı ivedilikle görüşüldü. Sonunda yasa, kabul edildi...» (Söylev S. 584–593).

Burada, TARİHSEL BİR GERÇEĞE DEĞİNMEK zorunluğu vardır: Bakanların Meclis tarafından teker teker seçilmesinin ve bu sayede Türkiye Büyük Millet Meclisinin yürütme gücünü tam olarak elinde tutmasının, «en doğru ve hatta Dünya'nın bizden örnek alacağı sistem» olduğunu, kuvvetler ayrılığının, akılla bağdaşmazlığını, Atatürk 24.4.1920 günü Büyük Millet Meclisinde yaptığı uzun konuşmada, en kesin biçimde dile getirmişti. Hatta «bunun Dünya'da hangi hükümet biçimine uyduğunu»? eleştiri niteliğinde soranları, şiddetle eleştirerek, «biz bize benzeriz!» demiş; ve hükümet biçimimizin «Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti» olduğunu bildirmişti. Fakat yıllar sonra bu sistemin sakıncaları ortaya çıkınca, onu cesaretle değiştirmeye kendisi öncülük etmiştir. Ve Rauf Bey'in, «vaktiyle Atatürk'ün, TBMM Hükümetini savunuşuna dört elle sarılmasını da, eleştirmiş; ve gerçekten TARİHSEL AÇIKLAMALAR yapmıştır. Büyük devlet Kurucusu, çok açık biçimde kamuoyuna göstermiş ve gelecek kuşaklara da anlatmak istemiştir ki, «bir Devletin gerçekten yaşam ve ölüm savaşı verdiği sıralarda, kimi gerçekleri tüm açıklığı ile ortaya koyamamanın zorunlu kıldığı bazı «yarım çözümler» «köprü çözümler», «geçici çözümler» vardır. Bunları kabul etmek, «asıl ve sürekli çözüm» doğrultusunda atılan bir yarım adımdır. Bu geçici ve yarım çözümleri, beli bir tarihsel aşamada

savunma zorunluluğunu, «asıl», «tam» ve «sürekli» olan çözümlerin, günü gelince kabul edilmesi gereğini hatta zorunluluğunu ortadan kaldıramaz. Ve bu geçici ve yarım (köprü ödevini gören) çözümleri, «eski ve tamamen kötü çözümlerin yerine koydurabilme amacıyla ileri sürülen (o yarım çözümleri savunan) gerekçeler», asıl ve sürekli çözümün kabul edilmemesi için, onun karşısında silâh olarak çıkarılamazlar. Hele böyle bir tutuma, «asıl ve sürekli çözümden yana olduğunu ileri süren kişiler»ce başvurulursa; bu tam bir çelişki ya da kötü niyet kanıtı olur.

Şimdi, Atatürk'ün, vaktiyle TBMM Hükümeti biçimini savunmak amacıyla dayandığı savları ve açıklamaları, Cumhuriyetin İlânına karşı yapılan eleştirilere temel yapmaya kalkışmanın, akıl ve iyiniyetle bağdaşmazlığı konusunda, Atatürk'ün yaptığı tarihsel nitelikteki açıklamayı aktarıyoruz: «Cumhuriyetin kuruluşu bütün ulusu sevindirdi. Yalnız İstanbul'da çıkan iki üç gazete ile İstanbul'da toplanan birtakım kişiler, ulusun genel ve içten gelen sevincine katılmaktan çekindi, kaygıya düştü; Cumhuriyetin kuruluşunda önayak olanları yermeye başladı (...) Yazılan ve söylenenlerle açıkça ortaya konmaktadır ki, son günlerin bütün gürültüleri, Cumhuriyetin ilanına engel olmak içinmiş. (...) Bu yazarların ve benzerlerinin, Cumhuriyeti kurmak kararının alınışında ve Cumhuriyetin kuruluşu ile ilgili yasada gördükleri yanlışlık ve eksiklikleri yermelerini, içtenlikle söylediklerine inanabilmek için çok bön olmak gerekir. Eğer bu yazarların, Cumhuriyetin ilânı günü yaygaralı saldırılarla başlamayıp, önce Cumhuriyet ilânını iyi gözle görseler, içtenlikle karşılasalardı; kamuoyunu kuşkuya ve düzensizliğe sürükleyecek yerde, Cumhuriyetin iyi ve onun ilânının pek yerinde olduğunu kamuoyuna aşılayacak yazılar yazsalardı, ondan sonra yapacakları her türlü eleştirinin içtenliğini ileri sürmekte haklı olabilirlerdi. Ama gördüğümüz davranış böyle olmamıştır... Vatan ve Tevhit Gazetelerinin iyeleri ve başyazarları ile Rauf Bey'in başbaşa vererek düzenledikleri sorulara Rauf Bey'in yanıtlayan Rauf Bey, «Ulus, alın yazısını kendinden başka bir kimseye bırakmayı küçüklük saydı» dedikten sonra, «ulusun ulusal egemenliği sınırsız ve koşulsuz olarak yürütülen TBMM'ni Kurucu Meclis gibi seçtiği ve bu yönetim biçiminin sözkonusu edilen biçimlerden en sağlamı, en doğrusu olduğu» kanısında olduğunu söylüyor. (...) Daha sonra Rauf Bey, şu düşünceleri ileri sürüyor: Ad değişikliğinin, amacı ve ereği değiştireceğini sanmıyorum. Bundan başka, önceki hükümet biçiminin yerini alan yeni biçimin beğenilip benimsenmesi, ancak bir koşula bağlıdır. O koşul da, gideni aratmayacak biçimde, halkın büyük çoğunluğunun isteklerine uygun davranıldığını, mutluluklarını sağlamaya çalışıldığını ve yurt bağımsızlığının güven altına alındığını göstermek ve kanıtlamaktır. Yoksa ad değiştirmekle, ya da üst tabakada biçim değiştirmekle, gerçek gereksinmelerin karşılanmış olacağını sanmak, özellikle en yakın bir geçmişte gördüğümüz en acı denemelerden sonra, çok büyük bir yanılgı olur». (Söylev SvD. II S. 588–600).

Gerçekten, Rauf Bey'in bu eleştirilerini, Atatürk'ün 1921 Anayasasının 3. Maddesine ilişkin olarak TBMM Hükümeti konusunda uzun uza-

dıya savunduğu görüşlerle karşılaştıranlar, ilk bakışta, Atatürk'ü eski söylediklerinin tam zıddını savunarak BİR ÇELİŞKİYE DÜŞMÜŞ SANACAKLAR dır. Ulusal Kurtuluş Savaşının koşulları (yani Atatürk'ün bir yandan düşmana karşı bağımsızlık, savaşı verirken, öte yandan da Padişaha ve Halifeye karşı bağlarını tam olarak koparmamış kişilerle onlara karşı da savaş verme ve kazanma zorunluluğunda olunduğu) anımsanırsa, ortada bir ÇELİŞKİ DEĞİL, «kaçınılmaz bir taktiğe başvurma» ZORUNLUĞU nun varlığı kolayca anlaşılır. Atatürk, Padişaha karşı yürüttüğü bir kutsal savaşın başlarında, Padişaha karşı AÇIKÇA CEPHE ALAMAMA YÜZÜNDEN, ancak zamanın izin verdiği oranda bazı gerçekleri dolambaçlı biçimde dile getirebilmiş; ve kimi zaman da asıl amaca aykırı düşcn önerileri, o andaki zorunluluk nedeniyle (ileride atmaya kararlı olduğu, ama o anda açıklayamayacağı adımlar nedeniyle) savunma durumunda kalmıştır. Atatürk, Büyük Söylev'de, bu konudaki açıklamayı yapmasa ve niçin 1921'lerde öyle konuştuğunu (daha doğrusu konuşmak zorunda kaldığını) anlatmasaydı bile, Kurtuluş Savaşını ve bu yıllarda Atatürk'ün attığı adımları ve söylediği sözleri titizlikle izleyen her aydın, aynı açıklamayı yine de kolayca yapabilirdi!

Şimdi biz, O'nun «Cumhuriyeti ilân etme» sonucu, «1921'dc söyledikleriyle çelişkiye düşmediğini» gösterir açıklamayı, bizzat kendi ağzından dinleyelim: «Rauf Bey demek istiyor ki, «Cumhuriyet ilânından önceki biçim, en uygun hükümet biçimidir.» Gerçekten, Rauf Bey'in uzun sözlerle anlatmaya çalıştığı, 20 Ocak 1921 günlü Anayasanın 3. maddesi kapsamıdır. O madde şudur : «Türkiye Devleti, BMM'nce yönetilir ve hükümcti TBMM Hükümeti adını taşır». Bilirsiniz ki, bu Anayasaya göre Meclis Başkanı, Meclis adına imza atmaya, Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkili ve Bakanlar Kurulunun doğal başkanıdır; ama DEVLETİN BAŞKANI olduğunu belirtir AÇIK yasa buyruğu yoktur. Bu Anayasanın yapıldığı günlerdeki GENEL KOŞULLAR ve GÖRÜŞLER düşünülürse, önemli ve köklü bir noktanın yasada AÇIKLANMAMIŞ OLMASINDA Kİ ZORUNLUK kendiliğinden anlaşılır. Bu belirsizlik, Meclis ve Meclis Hükümeti bulunmakla birlikte, DEVLET BAŞKANLIĞININ, Padişahlık kaldırıldıktan sonra, HALİFELİK ORUNUNDA BELİRDİĞİ düşünce ve inancında bulunanları, Cumhuriyetin ilânı gününe değin UMUT İÇİNDE YAŞATTI. Buna göre, Rauf Bey'in, en doğru olduğunu ileri sürdüğü hükümet biçiminde, HALİFEYİ DEVLET BAŞKANI OLARAK DA GÖRDÜĞÜ kuşku götürmez. İşte Cumhuriyetin ilânı üzerine, Rauf Bey'i ve kendisi gibi düşüncnleri kaygıya ve coşkuya sürükleyen gerçek neden, DEVLET BAŞKANLIĞI orununa CUMHURBAŞKANININ GETİRİLMİŞ OLMASI dır. Gerçekten: «Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır» denildikten sonra, halifeye verilecek kimliği ve yetkiyi sağlamak için uğraşan ve onun okşayıcı sözlerini Tanrı Kayrısı sayarak kıvrananların UMUT KIRIKLIĞINA UĞRAMALARIni ve üzülüp kaygılanmalarını, olağan görmek gerekir. Rauf Bey'in, Cumhuriyetin ilân edildiği bir günde, onun beğenilip kalımlı olabilmcsi için, bir takım

koşulların gerçekleştiğini tanıtlamak gereğinden söz etmesi, Cumhuriyet yönetimi ile ulusun mutluluğunun sağlanacağına güveni olmadığını açıkça göstermiyor mu? Rauf Bey, yapılan işin yalnız bir ad değiştirmekten ve üst tabakada biçim değiştirmekten başka bir şey olmadığını söyleyerek, Cumhuriyeti ilân etmenin, çocukça ve ivedili bir davranış olduğunu anlatmaya çalışmakta ve: «Cumhuriyet yöntemleriyle gerçek gereksinmelerin karşılanmış olacağını sanmak... çok büyük bir yanılgı olur» demekle, Cumhuriyet yönetimine ne denli ilgisiz ve ondan ne denli uzak olduğunu tanıtlamıyor mu? (...) Rauf Bey aklınca, devlet başkanlığı orununa HALİFENİN OTURMASI SAĞLANINCAYA dek, bu oruna başka bir sanla, başka BİRİNİN OTURMASINI GÜVEN ALTINA ALMAK istiyor. Bu oruna başka biri oturmuş olduğuna göre de, bu işten dönülmesini sağlamak için, kamuoyunu gericiliğe özendiriyor. Cumhuriyetin kabulünde çok büyük yanılgı olabileceğini ileri süren kişiye göre, yanılgının neresinden dönülse, kazanç sayılmalıdır.» (Söylev, S. 600–602).

Atatürk, yapılanın bir DEVRİM olduğunu, bunun yaratıcı ve savunucuları gibi karşıtlarının da olacağını; ve bu karşıtlarının, devrimi durduramamanın hiddetine kapılmalarının doğal olsa bile, tutumlarının hukukla ilgisi bulunmadığını, şu çok anlamlı sözlerle vurgulamakta; ve devrimlerin yeni bir Hukuku yarattığını kendine özgü deyimlerle dile getirmektedir: «Bir ülkede, bir toplumda, bir DEVRİM yapıldığı zaman, elbette onun gerekçesi vardır. Ancak o devrimi yapanlar, inanmak istemeyen direngen karşıcıllarını inandırmak zorunda mıdır? Cumhuriyeti elbette benimsemeyenler de, istemeyenler de vardır. Benimsemeyenler, niçin ve ne gibi inançlara ve düşüncelere dayanarak Cumhuriyeti kurduklarını, karşıcıllara anlatarak, inançlarının ve yaptıkları işlerin yerindeliğini tanıtlamak isteseler de, onları, bilerek yaptıkları bu direnmeden vazgeçirebilecekleri kabul olunur mu? Elbette Cumhuriyetçiler, ellerinden gelirse ülkülerini herhangi bir yolla; ayaklanma ile, devrimle ya da kamuca beğenilecek başka yollarla gerçekleştirirler. Bu, ülkü devrimcilerinin ödevidir. Buna karşı direnmeler, yaygaralar ve geriletici girişimler de, karşıcılların yapmaktan geri durmayacakları davranışlardır. Cumhuriyetin ilânında Rauf Bey ve benzerlerinin yaptıkları gibi...» (Söylev S. 603–604).

Özetlersek: «Ulusun sınırsız koşulsuz egemenliği ilkesinin ilânı», sonra gününü bekleyerek ve tarihsel olaylardan yararlanarak en uygun zamanda ve koşulların elverdiği en kısa sürede, tüm engellemelere karşın «Padişahlığın yasal olarak (resmen) kaldırılması» ve sonunda, yine tarihsel olayların -bir kısmını da hazırlayarak- tarihsel gelişmelerin izin verdiği en kısa sürede ve tüm direnmeleri, dirençleri ve engellemeleri bir yana iterek «Cumhuriyetin ilânı», Atatürk'ün Türk Halkı'na ve Devletine verdiği en büyük armağanlardan, «Türk Kamu Hukukunda yarattığı en büyük yapıtlarından biri» dir.

c) Halifeliğin kaldırılması:

aa) Laik Devlet ve Hukuk Devrimini gerçekleştirme bakımından taşıdığı önem:

Dünya ile arasındaki büyük uygarlık açığını kapatmak, aklın ve bilimin yolundan giderek birçok alandaki devrimleri gerçekleştirebilmek için, her şeyden önce laik bir nitelik kazanmak zorunluğunda olan Yeni Türk Devleti'nde, halifeliğin kaldırılması kaçınılmazdı. Devrimlerin başlayabilmesinin temeli ve dayanağı olacak laik bir devlet ve Hukuk Düzeninin benimsenebilmesinde ÖNKOŞUL, kuşkusuz Devletin dinsel nitelikten sıyrılmasıydı. Bunun için ise, herşeyden önce, TEOKRATİK DEVLET niteliğinin SONA ERMESİ zorunluydu. Bir Halifenin bulunduğu ülkede, laikliğin ilke olarak benimsenmesi de, uygulanması da, kuşkusuz sözkonusu olamazdı. Biz bu noktanın incelenmesini 3. paragrafa bırakarak, şimdi «4» numaralı dip notundaki açıklamaya uygun olarak, sadece «halifeliği koruma çabalarının, Cumhuriyetin ilân sürecinde oynadığı rolü ve bu nedenle halifeliğin kaldırılmasının Cumhuriyetin perçinleşmesi bakımından taşıdığı anlam ve önemi göstermeye çalışacağız.

Atatürk, Halifeliğin kaldırılmasına, hem devrimlerin gerçekleştirilmesi ve hem de Cumhuriyetin güvenceye kavuşması bakımından büyük önem verdiği halde, aynen Padişahlığın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilânı adımlarında olduğu gibi, Halifeliğin kaldırılması için de, hem Milletvekillerinin, hem de, çeşitli güç odaklarının ve kamuoyunun haklı göreceği bir fırsatı kollamaktaydı. Öyle bir olay ortaya çıkmalıydı ki, herkes artık «bu kurum kaldıkça, ne Cumhuriyet güvenceye sahip olabilir, ne de gerekli başkaca devrim adımlarının rahatça atılmaları gerçekleştirilebilir!» diyebilmeliydi.

Cumhuriyetin ilânı ardından, gericilerin halifelik adına harekete geçmelerinden yararlanarak, Ulusal Türk Devleti'nde gericiliğin (irticaın) yasal bir sığınağı ve hatta karargâhı olacak bu toplumsal çıban, zaman yitirilmeden kazınıp atılmamış olsaydı, Türkiye Cumhuriyeti içte ve dışta pek büyük çeşitli sakıncalar ve gailelerle karşı karşıya kalabilirdi. Devrimler, büyük dirençlerle karşılaşır, din kışkırtmasından kaynaklanan ayaklanmalar ve başkaca siyasal entrikalar, çok büyük boyutlara ulaşabilirdi. Ayrıca dış Dünya'da (hem İslâm Dünyası'nda, hem de İslâm olmayan Batı Dünyasında) gerekli anlayışı ve dostluğu bulamazdık. Emperyalizme karşı başarılı ilk savaşını vermiş bir ulus, bir tür dolaylı emperyalizmin savunucusu (başka ülkelerin içişlerine karışan ve egemenliklerini gölgeleyen bir topluluk) olarak görünür ve saygınlığından çok şey yitirirdi.

Bu nedenlerle Atatürk'ün, bazı basın çevrelerinin karşı çıkmasına ve kimi iyiniyetli «içte ve dışta güç yitireceğimiz yolundaki temelsiz iddiaları»na karşın, (ve bütün bunları önemsiz sayarak) tarihsel koşulların izin verdiği en kısa sürede ve en uygun zamanda, halifeliği kaldırması, Türk

Ulusu'na ve Devletinc yaptığı eşsiz hizmetler arasında yer alacak niteliktedir. «Laik Hukuk vc Devlet Düzeni kurma devriminin İLK VE EN ÖNEMLİ AŞAMASI»nın gerçekleştirilmesidir.

Devrimler boyunca yeniden ve yeniden hortlayarak irticaın yuvasını yıkma doğrultusundaki savaşımda, Atatürk'ün ve Devrimci Yeni Türk Devlcti'nin ilk büyük yengisi, halifeliğin kaldırılmasıdır?

bb) Halifeliğin kaldırılması adımlarının yavaş yavaş atılışı:

Osmanlı Devletinde olduğu gibi, «din kuralları üzerine kurulmuş» ve «dinsel amaçları, devletin amaçları olarak benimsenmiş» bir Devlet yerine, «akla, vatandaşlarının gereksinmelerini karşılama ve mutluluklarını sağlama amacına yönelik ulusal ve laik bir devlet» anlayışının benimsenmesi; ve bu anlayışın kaçınılmaz sonucu olarak, teokratik devlete son verilmesi de (yani halifeliğin kaldırılması da), Atatürk'ün daha ilk gündeki planlarının başında bulunmaktaydı.

Halifelik gibi son derece elverişli bir dayanak noktasına sahip olmaksızın bile, günümüzc kadar çeşitli kılıklar değiştirerek ve çeşitli kalıplar ve kuruluşlar halinde sürdürülüp getirilen «dinsel temele dayalı gerici akımların» (irticaın), halifeliğin gölgesinde çağdaş hiçbir adımın atılmasına olanak bırakmayacağını, Atatürk çok iyi görmekteydi: Bunu daha o günlerde sadece görmekle yetinmeyen, giderek en başarılı biçimde yavaş yavaş dile getiren Atatürk, büyük devlet ve siyaset adamı olarak, bu adımı biran önce gerçekleştirmek azmindeydi. Ancak padişahlığın kaldırılması bölümünde belirttiğimiz gibi, Kurtuluş Savaşı'na katılanlar içinde ön safta bulunan kimi milletvekilleri ve komutanların bile Halifeye bağlı olduğunu bilen ve izleyen Atatürk, büyük taktik ustası olarak, bu adımın zamanını beklemek zorunluğundaydı. Bu nedenlc, kendisinin «tüm devlet örgütlenmesiyle çağdaş bir devlet kurma» ve gerek padişahlığa, gerekse halifeliğe son verme doğrultusundaki niyetini, gericilerin zamanından önce sezmemeleri içindir ki, Kurtuluş Savaşı'nın ilk aylarında ve yıllarında, her fırsatta ulusal güçlerin başta gelcn amaçları arasında «kutsal halifeliğin kurtarılmasını» vurgulamayı da unutmamıştı. Örneğin 16.3.1920'de İstanbul'un işgali ve Mebuslar Meclisinin dağıtılması üzerine yayınladığı bildiride «İnsanlık Dünya'sının beğenisi, İslâm Dünyası'nın kurtuluş dileklerinin gerçekleşmesi YÜKSEK HALİFELİĞİN YABANCI ETKİLERDEN KURTARILMASINA bağlıdır» diyordu. (Söylev S. 304). Bunu izleyen günler ve aylarda, Meclis içinde ve dışında yaptığı daha birçok konuşmada, kutsal halifelik orununun kurtarılmasından sözetmeyi unutmadı.[18]

Bir süre sonra, ulusal hükümctin güçü ve başarıları arttıkça, öte yandan da Halifenin ihaneti herkesçe görülür hale geldikçe, Atatürk yavaş yavaş «korunabilecek halifeliğin, eskisi gibi yönetime katılan bir halifelik olmayacağını», niteliğini yasaların çizeceği, sadece işlerle uğraşacak bir

[18] Padişahlığın kaldırılması bölümünde yer alan ve halifeliği de ilgilendiren aktarmalara bakınız.

halifelik olabileceğini anlatmaya; ve böylece çevresindekilerin ve kamuoyunun, son adımı sindirmeleri için gerekli ilk açıklamaları, yapmaya başladı. Örneğin 1 Aralık 1921 günlü tarihsel Meclis konuşmasında, konu halifelik olmadığı halde, «halifenin artık devleti yönetmeyeceğini» uygun bir biçimde dile getirmeyi yerinde bulmuştur: «Biz ve bütün İslâm Dünyası için yüce ve kutsal ve ruhsal bir bağ noktası olan halifelik orunu yüce ve kutsaldır» dedikten sonra, açıkça şu noktayı belirtmeyi yerinde görmüş, bunun artık zamanı geldiğini anlamıştır: «Efendiler! Fakat bu yüce ORUNDA OTURACAK ZATI, hiç bir vakit EFENDİ YAPMAK SÖZKONUSU DEĞİLDİR. Ulusa efendilik yoktur. Hizmet etme (hadimlik) vardır. Bu ulusa hizmet eden onun efendisi olur! Osmanlı sülalesine ulusumuzun saygısı dahi, kendisine EFENDİ BULMAK VE ARAMAK İÇİN DEĞİLdir. Ulus ona, ancak hukuksal yerini verir; ve EGEMENLİĞİ KENDİSİNDE ALTKOYAR» (SvD. I, S. 201).

Atatürk bu sözlerinden önce de, panislamizm bölümünde aktardığımız açıklamaları yaparak, bir İslamcılık politikası gütmenin bizim için yararlı değil zararlı olacağını açıkça söyleme cesaretini de göstermişti.

cc) Halifeliğin kaldırılması ile Cumhuriyet ilanı arasındaki ilişki:

Tarihimizde, halifeliğin kaldırılması konusundaki çok ilginç bir yön de, bu orunun kaldırılmasına götüren kararın verilmesinde, Cumhuriyetin ilân edilmesinin oynadığı roldür: Cumhuriyetin ilân edilmesinde karşılaşılan büyük direncin ve karşıkoyuşun ana kaynağı, halifelik yanlılarının «böyle bir yönetim biçiminin kabul edilerek ilân edilmesi ve sonuç olarak Devlet Başkanlığı yerinin doldurulması» halinde, «artık halifeliğin de kesinkes sona ereceğini (çünkü ona devlet düzeninde mantıksal hiçbir yer kalmayacağını) anlamış olmaları» idi. Padişahlığın kaldırılmasından sonra bile, gericiler, devletin başına yine de dinsel başın yerleştirilebileceğini ve siyasal iktidarın bu yoldan (dolaylı olarak) bir tür VESAYET ALTINA ALINABİLECEĞİ tesellisiyle avunmaktaydılar. Böylece giderek, siyasal iktidarın da halifece temsil edilebileceğini ve Osmanlı ailesinin başka yoldan yine devletin başı halinde kalabileceğini düşünüyorlardı. Cumhuriyetin ilanıyla, bir devlet başkanlığı orununun yaratılmasıdır ki, gericilerin bu gizli niyetlerini kesinkes baltalamıştır.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın başında sarayla mücadele için yeterince güçlü olmadığından, daha doğrusu hem dış düşmanlar ve hem de iç düşmanlarla mücadele ederek Kurtuluş Savaşı'nın başarı şansını düşürmenin doğru olmayacağına inandığından, daha ilk Anayasayı ilân ederken; «egemenliğin, sınırsız ve koşulsuz ulusun olduğunu ve Büyük Millet Meclisince kullanılacağını» kabul ettirirken, bunun taşıdığı gerçek anlamın, Padişahlığın ve Halifeliğin de sona erdiği anlamına geldiği açıkça söyleyememiş; amaca kapalı biçimde ve dolambaçlı yoldan ulaşma taktiğine başvurmuştu. «Peki Padişah ve Halife ne olacak?» sorusunu ileri sürenlere, «zamanı gelince o

sorunun da çözümleneceğini; Padişah ve Halife yabancıların elinde tutsak durumda iken, bu sorunun ele alınmasının sakıncalı olacağını» bildirerek, o konunun «ileriye bırakılmasını» isterken ve savunurken, bir planı uyguluyordu. Vahdettin düşmanla birlikte İstanbul'dan kaçınca -daha barış andlaşmasına ulaşılamadan-, «yeni bir Halife seçilsin ama, o İstanbul'da kalsın, ne olacağını (statüsünü) ileride düzenleriz», diyerek, halifelik sorununun çözümünü, yine ileri bırakmıştı. Gericiler ise, halifelik sorununun daha ilk günden çözülmesini istiyorlardı. Daha TBMM toplanarak ilk Anayasayı yapmaya başladığı zaman, kendisinin verdiği önerge üzerine oluşan tartışmalarda, bu iki tezin ve taktiğin gizli nasıl uygulandığı görülmektedir. Bir yanda «İstanbul'da bir korkuluk olarak oturan Sultan-Halife Kurtuluş Savaşı'na mümkün olduğu kadar az zararlı olsun (Kurtuluştan sonra Devletin başından uzaklaştırılmayı beklesin); TBMM de, ulus adına tüm yetkileri elinde toplasın ve bu yöntemi temelli bir rejim olarak yerleştirsin» taktiği, öte yanda da gericilerin bunun tam aksi olan taktiği söz konusuydu. Onlar, «Sultan-Halife, İstanbul'un ve Anadolu'nun kurtarılmasına kadar İstanbul'da kalsın, Ulusal kuvvetler ve onların siyasal temsilcisi olarak TBMM geçici olarak egemenliği kullansın (daha doğrusu yasama ve yürütme işini geçici olarak yüklensin), kurtuluş günü gelince, Meclise egemenliğin paylaşılmasında ne düşecekse saptansın, padişahlı ve halifeli bir monarşi yine sürüp gitsin» diye düşünüyorlardı.

Şimdi Atatürk'ün bu taktiğini, Büyük Söylev'in çeşitli yerlerinden aktaracağımız cümlelerle yansıtalım: «Meclisin açılmasından sonra çok gerekli ilkeleri içeren bir önerge vermiştim. Meclis ve onun Bakanlar Kurulu, o ilkeleri, ilk günden uygulamaya başlamıştı. Bir yandan da, Temel Haklar Komisyonu, bu önergeyi temel almak üzere bir yasa tasarısı hazırlamaya başladı. Ancak dört aylık bir süre sonunda, bu komisyon "Büyük Millet-Meclisinin Kuruluş ve Niteliği ile ilgili Yasa" başlıklı bir tasarıyı Meclise getirdi: 18 Ağustos 1920 gününde görüşülmesine başlanan bu yasa maddelerine ilişkin komisyon tutanağının satırları arasında, şu cümleler yazılı idi: "Halife ve Padişahın tutsak oluşundan ve başka olayların da buna eklenmesinden doğan zorunluk üzerine kurulan MECLİSİMİZİN, bugünkü kuruluş ile SONSUZ OLARAK SÜRÜP GİDECEĞİNİ kabul etmek, aşırı ve OLAĞANDIŞI DURUMLARA olağan bir biçim vermek olur, oysa olağandışı durumların KALIMLI OLAMAYACAĞI, genel bir kuraldır. Ancak saldırıya uğrayan padişahlık ve halifelik, yurt ve ulus bağımsızlığının elde edilmesine ve pekiştirilmesine değin, bu durumun sürdürülmesi ve temel amaç olan kutsal umuların gerçekleşmesiyle Meclisin olağan bir duruma girmesi uygun görülmüş ve onun için ikinci maddenin birinci bölümü "AMACIN GERÇEKLEŞMESİNE DEĞİN" sözüyle bağımlı kılınmıştır." Gerçekten Meclisin toplanma süresi, zamanla belirlenip sınırlanmamıştı. Bu görüşe ve nedenlere göre, 1920 Ağustosunda daha TBMM'nin KALIMLI OLMADIĞI, durum ve niteliğinin de OLAĞANDIŞI olduğu düşüncesinin geçerli bulunduğu anlaşılıyor. Yasa maddelerinin birincisi de:

"Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme güçlerini kendinde toplar ve devleti bağımsız olarak kendisi yönetir" biçiminde idi. Bu madde ile Meclise verilen yetkinin bile gerekçeye göre GEÇİCİ OLMASI gerekiyordu».

Atatürk o günlerde Mecliste esen gerici havayı, şöyle vurgulamaya devam ediyor: «Dahası, Meclis üyelerinden birçokları, amacın açıklanmasında, komisyonun dediklerini eksik bularak, iyice açıklanmasını istediler. Dediler ki, birinci maddenin başına, "HALİFELİĞİN VE PADİŞAHLIĞIN KURTULMASINA, yurt ve ulus bağımsızlığının sağlanmasına DEĞİN" biçiminde açıklık verici sözler eklemek gerekir." İkinci maddedeki "amacın gerçekleşmesine değin" sözü yerine, yukarıdaki açıklayıcı sözlerin konulması istendi. Bu konu çok tartışmalara, yol açtı. Kimi milletvekilleri: "yalnız HALİFELİK sözcüğünü koyalım; bu PADİŞAHLIĞI DA KAPSAR" dediler. Kimi hoca efendiler, bunu kabul etmediler. Halifelik dinsel bir görevdir" düşüncesinde bulundular. "Halifelikte dinsel görev yoktur" diyenlere, hoca efendiler şu yolda karşılık verdiler: "Padişahlık egemen olduğu ülkelerle ilgilidir. Halifelik ise, yeryüzündeki bütün Müslümanlarla ilgilidir." Bu tartışmalar, günler ve günlerce sürüp gitti. Çarpışan görüşlerden BİRİ açık idi: "HALİFE VE PADİŞAH VARDIR VE OLACAKTIR. O var olunca bugünkü durum, kuruluş ve yetki GEÇİCİdir. Padişah ve Halife, çalışmaya fırsat bulunca, Anayasanın ve siyasal kuruluşun ne olacağı bellidir. Bilinmektedir. O bakımdan, YENİ BİR ŞEY DÜŞÜNMEK sözkonusu değildir. Halife ve Padişahın ÇALIŞIR DURUMA GELMESİNİ SAĞLAYINCAYA DEK, Ankara'ya toplanmış olan birtakım kişiler, geçici önlemlerle çalışacaklardır. Buna karşı olan görüşte AÇIKLIK YOKTU: "Padişahlık ulusa geçmiştir; padişahlık kalmamıştır. Halifelik de, padişahlık demektir; böyle olunca onun da varlığının bir ANLAMI YOKTUR" diye APAÇIK KONUŞULAMIYORDU» (Söylev, S. 416).

Atatürk, bu gerçeği bu açıklıkla, ancak tüm sorunlar çözüldükten sonra Büyük Söylev'inde ortaya koyabilmiştir. 1920 lerde, 1921 lerde, hatta 1922 lerde ise, genellikle soruyu geçiştirmiş, «Padişah ve Halife konularının ivedi bir yanı yoktur, onları da sırası geldiğinde çözümleriz» diyerek kaçamaklı yanıt verme taktiğini yeğlemiştir. Büyük Söylev'de, halifecilere karşı nasıl bir taktik kullandığını şu açıklamalarıyla dile getiriyordu: «Otuzyedi gün sonra 25 Eylül'de, bir gizli oturumda Meclise bazı açıklamalar yapmayı yararlı gördüm. Ortaya atılan duygu ve düşüncelere gerekli karşılıkları verdikten sonra, şu düşünceleri ileri sürmüştüm: "Türk Ulusu'nun ve onun biricik temsilcisi bulunan Büyük Meclisin, yurt ve ulusun bağımsızlığını, yaşamasını güven altında bulundurmaya çalışırken, halifelik ve padişahlıkla, Halife ve Padişahla BU DENLİ ÇOK İLGİLENMESİ SAKINCALIdır. Şimdilik bunlardan HİÇ SÖZ ETMEMEK YÜKSEK ÇIKARLARIMIZIN GEREĞİdir. Eğer amaç, bugünkü Halife ve Padişaha olan bağlılığı bir daha söyleyip belirtmekse, bu kişi hayındır. Düşmanların yurt ve ulusa kötülük yapmakta kullandıkları maşadır. Buna "Halife ve Padişah" deyince, ulus onun buyruklarına uyarak düşmanların isteklerini

yerine getirmek zorunda kalır. Hayın, ya da orunun gücünü ve yetkisini kullanması yasak edilmiş olan kişi, aslında Padişah ve Halife olamaz. Öyle ise, onu çıkarıp yerine hemen başkasını seçeriz" demek istiyorsanız, buna da bugünkü durum ve koşulları elverişli değildir. Çünkü padişahlıktan ve halifelikten çıkarılması gereken kişi, ulusun içinde değil, düşmanların elindedir. Onu yok sayarak başka birini Padişah ve Halife olarak tanımak düşünülüyorsa, o zaman bugünkü Halife ve Padişah, haklarından vazgeçmeyerek İstanbul'daki Hükümetiyle, bugün olduğu gibi yerinde oturup çalışmalarını sürdürebileceğine göre, ulus ve Büyük Meclis, ASIL AMACINI UNUTUP HALİFELER SORUNU İLE Mİ UĞRAŞACAK? ALİ İLE MUAVİYE ÇAĞINI MI YAŞAYACAĞIZ? Kısacası bu sorun, geniş, ince ve önemlidir. ÇÖZÜMÜ, BUGÜNÜN İŞLERİNDEN DEĞİLDİR. Sorunu kökünden çözümlemeye girişecek olursak, BUGÜN İÇİNDEN ÇIKAMAYIZ: BUNUN DA ZAMANI GELECEKTİR. Bugün koyacağımız yasa ilkeleri, varlığımızı ve bağımsızlığımızı kurtaracak olan Millet Meclisini ve ulusal hükümeti güçlendirecek anlam ve yetkiyi kapsamalı ve dile getirmelidir!» (Söylev S. 414–417).

Türk Devrim ve Anayasa tarihinde Cumhuriyetin İlânı ile halifeliğin kaldırılması arasındaki sıkı ilişki üzerinde, biraz daha durmak gerekiyor. Cumhuriyet ilân edilince, bundan GERİ DÖNÜLMESİ hevesinde olanlar, bu çabalarını özellikle halifeliği kurtarmak için yaptıkları gibi, geri adımın gerçekleşmesi için de HALİFENİN ROL OYNAMASInı istemişlerdi. "Cumhuriyetin ilânının paldır küldür yapılmış bir iş olduğu ileri sürülerek", bunun "halifelik orununun geleceği konusunda içte ve tüm Dünya'daki Müslümanlarda büyük kuşkular yaratacağı" ileri sürülüyor; ve bu adımdan VAZGEÇİLMESİ isteniyordu. Halifelik yanlılarının bu aşamadaki çırpınışlarını ve Atatürk'ün kararlı, akıllı adımlarını da yansıtmak gerekir:

Bu gazeteler ve yayınlar konusunda, Atatürk şöyle diyor: «Bunların, halifeliğin ortadan kaldırılmasını "Türklük için kendi kendini öldürmektir" diye nitelendirmeleri ve Cumhuriyetin amacını "halifeliği ortadan kaldırmak için, biz Türkler girişimde bulunuyoruz" sözleriyle açıklayıp ilân etmeleri, kuşku yok ki, etkisiz kalmadı (...) Tanin Başyazarı şöyle yazıyordu: "Halifelik bizden giderse, 15 Milyonluk Türk Devletinin Müslümanlık Dünyası içinde hiç önemi kalmayacağını, Avrupa siyasası karşısında en küçük ve değersiz bir hükümet durumuna düşeceğimizi anlayabilmek için büyük bir yetenek gerekmez. Ulusseverlik bu mudur? Gönlünde GERÇEK ULUSÇULUK DUYGUSU OLAN HER TÜRK, HALİFELİĞE DÖRT ELLE SARILMAK zorundadır!" Bu yazıların anlamı ve düşüncelerin amacı, bugün kolaylıkla anlaşılmaktadır. Gelecek kuşakların, Türkiye'de Cumhuriyetin ilân edildiği gün, ona hiç acımadan saldıranların başında, "Cumhuriyetçiyim" diyenlerin yer aldığını gördükleri zaman, şaşacaklarını hiç sanmayınız! Tersine, Türkiye'nin aydın ve Cumhuriyetçi çocukları, böyle cumhuriyetçi geçinmiş olanların gerçek inanışlarını irdeleyip saptamakta, hiç te güçlük çekmeyeceklerdir. Onlar, kolaylıkla anlayacaklardır ki, başında

çürümüş bir padişah soyunun, HALİFE SANIYLA YERLEŞİP KALMASINI ZORUNLU KILAN bir devlette, CUMHURİYET İLÂN OLUNSA BİLE YAŞATILAMAZ (...) Dediğim bu yayınlar ve bir takım kişilerin durum ve davranışları, özet olarak şöyle anlatılabilir: "Temel olan, ulusal egemenliktir. Ulusal egemenlik Cumhuriyetin gelişmiş bir biçimidir. Türk Ulusu, ulusal egemenliği elde etti; CUMHURİYETİN İLÂNI GEREKSİZDİR, YANLIŞTIR. Türkiye'de en doğru yönetim, ulusal egemenlik ilkesinden ayrılmaksızın, CUMHURİYET İLÂN ETMEYİP, DEVLET BAŞKANLIĞINDA HALİFE SANIYLA Osmanoğulları soyundan birini bulunduran meşrutiyet yönetimidir. Nasıl ki, İngiltere'de, hem ulusal egemenlik vardır, hem de devlet başkanı bir kraldır ve o kral, Hindistan'ın da imparatorudur" (Söylev, S, 606–607).

Rauf Bey'in ve arkadaşlarının bu konuda parti içinde oynamak istedikleri oyunu örnekleriyle açıklayan Atatürk, Cumhuriyetin ilânı sırasında halifecilerle gerçek cumhuriyetçiler arasındaki çekişmeyi; ve bu çekişmede benimsedikleri ideal çözümü açıkça ortaya koyamayacak durumda olan cumhuriyet yanlılarının, bir takım orta çözümleri savunma durumunda kalışlarını ve bunun ortaya çıkardığı sorunları şöyle özetlemiştir: "Padişahlıktan cumhuriyete geçebilmek için, bir GEÇİŞ DÖNEMİ yaşadık. Bu dönemde iki düşünce ve görüş, birbiriyle durmadan çarpıştı. O düşüncelerden biri, padişahlığın sürdürülmesi idi. Öbür düşünce, padişahlığa son vererek cumhuriyeti kurmaktı. Bu bizim düşüncemizdi. Biz düşüncemizi AÇIKÇA SÖYLEMEKTE İLK ZAMANLAR SAKINCA GÖRÜYORDUK. Ancak, DÜŞÜNCEMİZİ SAKLI TUTUP ELVERİŞLİ BİR ZAMANDA UYGULAYABİLMEK İÇİN, padişahlığı tutanların düşüncelerini YAVAŞ YAVAŞ UYGULAMA ALANINDAN UZAKLAŞTIRMAK ZORUNDA İDİK. Yeni yasalar yapıldıkça, özellikle Anayasa yapılırken, padişahçılar, Padişah ve Halifenin hak ve yetkilerinin açıkça belirtilmesi için üsteliyorlardı. Biz BUNUN ZAMANI GELMEDİĞİ, ya da GEREĞİ OLMADIĞINI söyleyerek, O YANI KAPALI BIRAKMAYI YARARLI GÖRÜYORDUK. Devletin yönetimini, CUMHURİYETTEN SÖZ ETMEKSİZİN, ULUSAL EGEMENLİK İLKELERİNE UYGUN OLARAK HERGÜN CUMHURİYETE DOĞRU YÜRÜYEN BİÇİMDE DERLEYİP TOPLAMAYA ÇALIŞIYORDUK. BMM'den daha büyük orun olmadığını durmadan aşılayarak, PADİŞAHLIK VE HALİFELİK ORUNLARI OLMAKSIZIN DA DEVLETİN YÖNETİLEBİLECEĞİNİ tanıtlamak gerekli idi. Devlet başkanlığından sözetmeksizin, onun görevini edimli olarak Meclis başkanına gördürüyorduk. Meclis başkanlığı görevini yapan ise, İkinci başkan idi. Hükümet vardı, ama "BMM Hükümeti" sanını taşıyordu. Hükümeti kurallarına göre kurmaktan çekiniyorduk; çünkü padişahçılar, hemen padişahın yetkisini kullanması gerektiğini ortaya atacaklardı. İşte GEÇMİŞ DÖNEMİN BU UĞRAŞMA EVRELERİnde, bizim kabul ettirmek zorunda bulunduğumuz ORTA BİÇİMİ, yani BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ BİÇİMİni, haklı olarak eksik bulan ve meşrutiyet biçiminin açıkça belirtilmesini

sağlamaya çalışan padişahçılar, bize karşı çıkıyorlar ve diyorlar ki: "Bu yapmak istediğiniz hükümet biçimi neye, hangi yönetime benzer? AMACIMIZI VE EREĞİMİZİ SÖYLETMEK İÇİN YÖNELTİLEN BU ÇEŞİT SORULARA, BİZ DE ZAMANIN GEREĞİNE GÖRE YANITLAR VEREREK, PADİŞAHCILARI SUSTURMAK ZORUNDA İDİK. Böylece verdiğimiz bir yanıtı, Rauf Bey, içten, inandırıcı, yadsınmaz ve karşı çıkılmaz bulduğunu söyleyerek bütün savını ve görüşünü, benim o sözlerimle destekliyor. Rauf Bey, "bu inandırıcı ve büyük sözlerden sonra" BMM Hükümeti biçiminin elverişsiz olacağını kabul etmek istemiyor. Bu elverişsiz ise, bu elverişsiz biçimi daha önce kabul ettirenlerin, bu kez kabul ettirdikleri cumhuriyet biçimini de, bir gün eksik görüp başka bir yönetim biçimini ortaya atmalarından kaygılanmak gerekeceği yolunda bir uslamlama yapıyor. Bu uslamlamanın ne denli çürük ve boş sözler olduğu apaçıktır. "Kutsal duyguları, cumhuriyet yönetiminden başka hiçbir yönetimi benimsemediği yolunda" olan bir kişinin[19] GEÇİŞ DÖNEMİ İÇİN ZORUNLU OLDUĞUNU PEKİYİ BİLDİĞİ BMM Hükümeti biçimine saplanıp kalarak, cumhuriyet biçiminin de eksik görüleceği ve başka bir yönetim biçimi araştırılacağı kaygısına düşmesi doğru mudur? Rauf Bey'in burada, cumhuriyetten sonra, başka bir yönetim biçimi derken, neyi söylemek istediği bellidir. Rauf Bey demek istiyor ki, Cumhuriyeti ilân edenler, böylece Osmanoğullarını devletin başından uzaklaştırdıktan sonra, acaba cumhuriyetten yine padişahlığa dönerek, KENDİLERİ PADİŞAH olmayacaklar mı? Bunun tarihte benzerleri yok mu diyenler, duraksadılar ve kaygıya düştüler. Rauf Bey, sözlerinin sonunda, halkın cumhuriyeti istediğini söylerken: "istiyor ama, iyi uygulanamaz da..." yolundaki şaşılacak sözleriyle, benim belirttiğim noktayı pek güzel açıklamaktadır.» (Söylev, S. 612-614).

Özetlersek: «cumhuriyet biçimi»nin, son aşamada bir olupbitti ile pek kısa bir süre içinde ilân edilivermesinden şaşkına dönen tutucular, geri dönülmesi için birçok çareye başvurmuşlar, ama Atatürk'ün «bilgi, yüreklilik ve kararlılığı bir araya toplayan» kesin davranışı karşısında, sinme zorunda kalmışlardır.

dd) Halifeliğin kaldırılması doğrultusundaki son adımın atılışı:

Halifeyi Devlet başı gibi gösterme çabasına girişenler, «halifeliğin ulusal egemenliğe ortak çıkmasına izin verilemeyeceği» gerçeğinin vurgulanmasına ve bu nedenle de ortadan temelli kaldırılmasına, kendileri iyi bir fırsat hazırladılar. Atatürk, bu çabaları ele alarak, «Türk ulusunun yazgısına, hangi ad altında olursa olsun, herhangi bir kişinin ortak çıkmaya çalışmasına katlanılamayacağını, sınırsız ve koşulsuz egemenlik ilkesinin dolaylı olarak geri alınması çabalarına olanak bırakılamayacağını» anlatarak, halifeliğe son verme kararını açıklattı:

[19] Bu sözler, Rauf Bey'in, Halk Partisi Grubunda, -sıkıştırılınca- söylemek zorunluğunda kaldığı, içtenlikten uzak sözlerdi. M.A.

Şimdi bu tarihsel adımın nasıl atıldığını Atatürk'ün ağzından dinleyelim: «Ben kişisel egemenliğin kaldırılmasından sonra, başka sanla yine bu nitelikte bir orun sayılması gereken halifeliğin de kaldırılmış bulunduğunu kabul ediyorum. Bunu söylemek için UYGUN ZAMAN VE FIRSAT BEKLİYORDUM (...) Şimdi Halife scçimi dolayısıyla Meclisin 18 Kasım 1922 günü yaptığı gizli oturumlardaki görüşmeler üzerine kısaca bilgi vereyim (...). Söylediklerim ana çizgileriyle şunlardı: "Söz konusu sorun çok tartışılıp irdelenebilir. Ama tartışma ve irdelemelerde ne denli ileri gidersek, sorunu çözümlemekte O DENLİ GÜÇLÜĞE UĞRAR ve gecikiriz. Yalnız şu noktaya dikkati çekerim: Bu Meclis, Türk Ulusu'nun Meclisidir. Bu Meclisin varlığı vc alın yazısı yalnız ve ancak Türk Ulusu'nun ve Türk Yurdu'nun varlığı ve alın yazısı ile ilgilidir ve ancak ona etki yapabilir. Meclisimiz, kendi kendine bütün Müslümanlık Dünyası'na etkin bir güç edinemez! Ne Türk Ulusu, ne de onun temsilcilerinden kurulmuş olan Meclisimiz, kendi varlığını, Halife sanını taşıyan, ya da taşıyacak olan bir kişinin eline VEREMEZ ve VERMEYECEKTİR. Bundan dolayı Müslümanlık Dünyası'nda kargaşa varmış, ya da olacakmış; bunların hepsi anlamsız ve yalan sözlerdir. Kim söylemişse, yalan söylemiştir. Yalan söylüyor (...) Bizim, Dünya gözündeki en büyük gücümüz ve erkimiz, yeni durumumuz ve niteliğimizdir. Halife tutsak olabilir. Halife adını taşıyanlar yabancılara sığınabilirler. Düşmanlar ve halifeler elele verip herşeyi yapmaya girişebilirler. Ama, yeni Türkiye'nin yönetim biçimini, siyasasını, gücünü, hiç mi hiç sarsamazlar. (...) Türk Ulusu'nun sınırsız ve koşulsuz olarak egemenliğini elinde tuttuğunu bir kez daha ve kesinlikle söylüyorum. Egemenlik, HİÇBİR ANLAMDA, HİÇBİR BİÇİMDE, HİÇBİR RENK VE BELİRTİDE ortaklık kabul etmez. Sanı ister halife olsun, ister başka bir şey olsun, hiç kimse bu ULUSUN ALIN YAZISINDA ONA ORTAK ÇIKAMAZ. Ulus, buna hiç mi hiç, göz yumamaz. Bunu önerecek hiçbir milletvekili bulunamaz. Bunun için, kaçak Vahdettin'i halifelikten çıkarmakta, yenisini seçmekte ve bu konu ile ilgili bütün işlemlerde, söylediğim ilkelere uymak zorunludur. Başka türlü hiçbir şey yapılamaz."(Söylev, S. 511–512).

Geziye çıkarak halkla, halifelik konusunda uzun uzadıya konuştuğunu anlatan Atatürk şöyle diyordu: "Bir takım Şükrü Hocalar, 'Müslümanlık kamuoyu kuşkulara ve üzüntülere düşmüştür' diyerek çalışmaya koyuldular. 'Halifelik demek, hükümet demektir. Halifeliğin haklarını ve görevlerini ortadan kaldırmak hiç kimsenin hiçbir meclisin elinde değildir' savını ortaya atmışlardı. Meclisin, ulusun kaldırdığı kişisel egemenliği halifelik orununda sürdürmek ve padişah yerine halifeliği koymak kuruntusuna düşmüşlerdi.(...). Şükrü Efendi ve Hoca arkadaşları: "Halife Meclisin, Meclis halifenindir" gibi uydurma sözle, MİLLET MECLİSİNİ, HALİFENİN DANIŞMA KURULU ve Halifeyi, Meclisin ve dolayısıyla DEVLETİN BAŞKANI gibi göstermek ve kabul ettirmek istemişlerdi.(...) "Halifenin görevi dinsel değildir. Halifeliğin temeli maddesel güç ve egemenlik erkidir" diyenlerin, halifeliğin devlet, halifenin devlet başkanı olduğunu söyleyip

tanıtladıkları; amaçlarının da halife sanını taşıyan bir kişiyi Türkiye Devleti'nin başına geçirmek olduğu kolaylıkla anlaşılabilirdi (...) Halifelik konusunda halkın kuşku ve kaygısını gidermek için, her yerde gereği kadar konuştum ve açıklamalarda bulundum. Kesin olarak dedim ki: Ulusumuzun kurduğu yeni devletin alın yazısına, işlerine, bağımsızlığına, SANI NE OLURSA OLSUN HİÇ KİMSEYİ KARIŞTIRMAYIZ! Ulusun kendisi, kurduğu Devleti ve onun bağımsızlığını koruyor ve sonsuza değin koruyacaktır! (Söylev, S. 515–519).

Halifeliğin kaldırılmasıyla ilgili olarak bir noktayı daha açıklamak isteriz: Atatürk, Mecliste ve Türk Kamuoyunda Devlet ve Hukuk sorunlarını, yalnız çelik gibi iradesi ve çok ağır basan siyasal gücü ile çözümlemeyi, -zorunlu kalmadıkça- uygun bulmamıştır. Tezlerini herşeyden önce kendisinin yapacağı bilimsel, tarihsel ve sosyal açıklamalarla ve zaman zaman buna eklenecek ilerici hukuk ve bilim adamlarının açıklamalarıyla teorik temele oturtarak (başka deyimle teorik alandaki yengilerle ilgilileri ikna ederek) kabul ettirmeyi yeğlemiştir.

Bunu, Halifeliğin kaldırılması adımını atarken de, en açık biçimde saptamaktayız. Bu adımın, dinle bağdaşmaz hiçbir yanı olmadığını, halifeliğin bir din konusu değil, İslâm'da siyasal egemenlik (hükümet) konusu olduğunu, en yetkili kişi olan bir Fıkıh bilgini (Adalet Bakanı) Seyit Bey'in ağzıyla saatlerce süren açıklamalarla kanıtlamıştır.[20] Böylece iyiniyetli, ama şeriata bağlı milletvekillerinin ve yurt içindeki yandaşlarının direnmelerini kolayca gidermiştir.

3. Atatürk, Türk toplumunun rejimi olarak, kesinkes «Çoğulcu Batılı Demokrasiyi» seçmiştir. O, Türkiye için başka bir rejimi hiç düşünmemiş; ve asla dile getirmemiştir. Diktatörlüğün her türüne karşı olmuş ve bunu belirtmiştir. Ancak «ideal» olan «çoğulcu Demokrasi» doğrultusundaki ilerleyişte, gözü kapalı bir taklitçilikten kaçınılmasının ve sistemin ayrıntılarında toplumumuzun o andaki durumunun titizlikle göz önünde tutulmasının zorunluluğuna inanmıştır. Eğitim durumu başta olmak üzere, halkımızın ve Tarihimizin tüm özelliklerinin ve zayıf yanlarımızın (Ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmış bir toplum oluşumuzun) heran göz önünde tutulmasını istemiş; bundan ötürü de özgürlüklerin uygulanması ve parti mücadelelerine izin verilmesi konusunda, çok temkinli adımlar atılmasını yeğlemiştir. «Çok partili yaşam» kalkanı arkasına sığınacak karşı devrimcilerin, eleştirileri kışkırtma haline getirerek, yeterince kök salmamış devrimleri yok etmemeleri için, çok partili siyasal yaşamı iki kez askıya almış; ama «çok partililiği» demokrasinin kaçınılmaz sonucu ve Cumhuriyetin gerçek garantisi saydığından, muhalefet partisini ısrarla kendisi kurdurmuştur. Ekonomik alanda da amacın, körü körüne girişim

[20] Seyit Bey, «Hilafetin Mahiyeti Şer'iyesi» adlı bir kitap halinde (eski harflerle) yayınlanan 63 sahifelik Meclis konuşmasında, «halifeliğin kaldırılması sorununun, tarihimizde ve belki de tüm sosyal olaylar arasında, en büyük devrim» olarak nitelendiriliyor; halifeliğin kaldırılması için «belki de DÜNYA TARİHİNDE GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ DEVRİMLERİN EN BÜYÜĞÜ, en önemlisidir» diyordu. Bak: adı geçen broşür S.3

serbestliği değil, tüm vatandaşların gönencini sağlama olduğuna inandığından, halkı yoksulluktan kurtaracak ve toplumu kalkındıracak güdümlü bir ekonomi sisteminin Demokrasiyle bağdaştırılmasından (Sosyal Devlet'ten) yana görüşleri benimsemiş ve uygulamıştır:

a) Genel olarak:

Atatürk'ün, Türkiye için kafasında kabul ettiği tek yönetim biçiminin, Çok Partili Batılı Demokrasi (Çoğulcu Demokrasi) olduğu, daha Kurtuluş Savaşı'nın ilk günlerinden beri yaptığı konuşmalardan kolayca anlaşılmaktadır. Ne var ki O, Türk Halkının o sıradaki eğitim durumunun çok geri olduğunu ve yüzyıllar boyu uygulanan salt sultanlığın yarattığı çıkarcı ve gerici çevrelerin küçümsenemeyecek güçlerini görmezlik yoluna gidemiyordu. İşte bu iki etkenin, -başlangıçta kafasında, yatan, sonraları ise gerçekleştirilmiş olan- Devrimleri yok etmek için fırsat kollayan güçlere olanak hazırlayacağı kuskusudur ki, Atatürk'ün çok temkinli davranmasına neden olmuştur. Fethi Okyar'ın yayınlanan anılarından önce dahi varmış olduğumuz bu kanı, -çeşitli gariplikler de taşısa- bu anıların yayınlanmasından sonra, daha da perçinleşmiştir. Evet, bu aralardaki bazı açıklamalar, daha yıllarca önce Atatürk'ün konuşmalarına, davranışlarına ve başka belgelere dayanarak vardığımız aşağıdaki görüşü, -hiç değilse bizim için- artık tartışılmayacak düzeye ulaşmıştır: Atatürk, daha gençliğinden beri, Türk toplumunun (genel seçimle oluşmuş bir Parlamentonun Hükümet yaratması ve denetlemesi ana görüşüne ve insan haklarına dayalı) Batılı Demokrasi ile yönetilmesi amacına gönül vermişti. Fakat böyle bir yönetimin, koşullar hazırlanmadıkça, halkın gerçek iradesini yansıtamayacağı, hem de irtica ve demagoji silahları yüzünden, tüm ilerici adımları yok eden karşı Devrimlere kolayca sürükleyebileceği kanısındaydı. Bu nedenle O, hedefe ancak eğitim ve ekonomi alanında gerekli koşullar yaratıldıkça adım adım gidilmesi zorunluluğunu da, inkâr edemeyecek kadar gerçekçi bir Devlet Adamı idi. Bu inançladır ki, Devrimleri bir ölçüde tamamlayıp toplumu ve ilerici güçleri yeterince kuvvetlendirinceye kadar, sondaj niteliğinde deneyler yapmış; ve olumsuz sonuçlarla karşılaşınca (yani çok partili yaşam toplum bakımından tehlikeli oluşumlar gösterdikçe), «geri adım atma» gereğini duymuş, bir süre için «TEK PARTİYLE YÖNETİM» gibi, aksak bir yöntemi kabul etme zorunluluğunu («ehvenişer» olarak) benimsemiştir. Fakat er geç çok partili demokrasiye ulaşmak için, gereken deneyi yapmaktan da geri kalmamıştır; ortamı durmadan yoklamıştır. Hastalık, birden bire baskın halinde gelip yaşamına son vermeseydi, daha sağlığında çok partili siyasal yaşamı gerçekleştirmek (demokratik bir anayasal düzen kurmak) ve gözlerini kaparken, -kendi deyimiyle- geride «diktatörlüğe dönüşebilecek bir sistem bırakmamak» ve böylece «Cumhuriyete sağlam bacaklar kazandırmak» amacına ulaşmış olacaktı. Bundan ötürüdür ki, Serbest Fırka'nın kurulmasına, kendiliğinden ve tek başına karar verdi; ve bu deneyi kabul ettirebilmek için Fethi Okyar'a manevî baskı yaptı. Bu deneye, içtenlikle (ve bir kukla muhalefet yaratmak için

değil) «Laik Cumhuriyet ilkesini benimsemiş iki partinin başka alanlarda tam bir özgürlük içinde tartışmalarını ve yarışmalarını sağlamak» amacı ile başvurdu. Ama yine kesinkes inanıyordu ki, «Halk yönetimi», ancak düşüncelerin serbestçe çarpıştığı ve yarıştığı ortamda var olabilir. Düşüncelerin serbestçe açıklanabilmesi ve yarışabilmesi için ise; «vatandaşların yalnız kafalarının dışında değil, önce kafalarının içinde yer alan her tür zincirden kurtulmuş olmaları kaçınılmaz bir koşuldur. Yüzyıllar boyu dinsel bir devlet olarak yönetilmiş bir ülkede, bu zincirlerin başında, din örgütlerinin ve din duygularını sömüren kişilerin yarattığı akıl dışı zihniyet ve akılla bağdaşmayan (kişileri robotlaştıran) düşünüş biçimi ve köhne inançlar gelir.

Eğer seçmen, «herhangi bir toplumsal olayın ya da görüşün, doğru ya da eğri olduğu konusunda yargıya varmak söz konusu» olduğunda, onu «akıl süzgecinden geçirerek» «şu ve şu nedenlerle yararlı olduğuna ve sonuç olarak yararı daha ağır bastığına göre, kabul ediyorum,» ya da zararı ağır bastığından reddediyorum» diyemiyorsa, «halkın iradesinin egemen olması,» sadece sözde (kağıt üstünde) kalacak demektir. Özellikle, «Hoca Efendi, ya da Şeyh Hazretleri veya Pirimiz Efendimiz, bu çözümden yana olduğu için, "ben de onu savunuyorum", ya da «falan zındık, filân kâfir bu görüşten yana olduğuna göre, ben o görüşün veya davranışın karşısındayım» diyorsa, orada GERÇEK ANLAMIYLA düşünce özgürlüğü ve halkın iradesinin egemenliği söz konusu değildir. Oradaki Demokrasi, gerçekte sahte (göstermelik) bir Demokrasidir. Görünüşte «halkın iradesi,» sayılan şey, aslında «bir kaç çıkarcı ya da gericinin bencil iradesinden» başka bir şey değildir. Halkı belli doğrultularda koşullandırma becerisini (marifetini) gösteren bir takım zorbaların Oligarşisidir. Böyle sahte bir Demokrasiye izin vermek, büyük değişiklikler (devrimler) yapma durumunda olan bir toplumda, «BİÇİM UĞRUNA, yüzyıllar boyu harcanan emekler sonucunda elde edilmiş tarihsel değerlerin yok edilmesine izin vermek» gibi korkunç bir gaflet, hatta toplumsal bir çılgınlık anlamına gelir.

İşte yukarıdaki düşünüş biçimini ve mantık zincirini benimsediğini, çeşitli yazı ve konuşmalarının özeti olarak saptadığımız Atatürk, Serbest Fırka olayında da akla dayanan görüşlerin değil, din sömürüsünün yine ÖN PLANA ÇIKTIĞI YA DA ÇIKMAK ÜZERE OLDUĞU KANISINA ULAŞTIĞI içindir ki, Çok Partili Demokrasi aşamasına hâlâ hazır olmadığımız (daha bir takım ön hazırlıklar yapmamız gerektiği) inancına ulaşmıştır. Bundan ötürü de, Serbest Fırkayı kurdurduğu arkadaşlarının, «bu partiyi kapatmaları sonucuna ulaşmalarını gerektirecek bir davranış» içerisine girmiş; ve böylece onların kendi kendilerini feshetme kararı almalarına neden olmuştur. Başka deyimle, başlangıçta bu partiyi kurdurabilmek için, Fethi Bey'c iki parti arasında tam yansız hareket edeceği güvencesini verdiği (hatta Fethi Okyar'ın anılarına göre, «iki evlâdın babası gibi davranacağını» belirttiği) halde, yurtta devrimlere karşı ayaklanmak, devrimleri boğmak isteyenlerin -Serbest Fırka'nın üst düzeydeki yöneticilerinin arzusuna karşıt olarak- bunu devrimlerle bir hesaplaşma fırsatı saydıklarını görünce, yeni

durumun gerektirdiği önlemi almak yoluna gitmiştir. Halk Partisi ile mücadele görüntüsü arkasında, Atatürk'ün yaptıklarına ve yapacaklarına karşı çıkmak isteyenlerin bir ortak cephe kurma yolunda olduklarını gördüğünden (en azından bu kanıya vardığından) ötürüdür ki, çok partili siyasal yaşama biran önce başlayabilme uğruna, pek çok kan dökme ve tarihsel bir fırsatı en iyi biçimde değerlendirme sonucu (adeta bir mucize gibi ulaşılan) yapıtı tehlikeye atmamayı yeğlemiştir. Fakat hiçbir zaman, «ÇOK PARTİLİ SİYASAL YAŞAM, BİZİM İÇİN DEĞİLdir,» ya da «ÇOK PARTİLİ OLMAKSIZIN DA DEMOKRASİNİN ERDEMLERİNİ GERÇEKLEŞTİRME OLANAĞI VARDIR» gibi, yanlış ve çağdışı bir yargı ve kanıya asla ulaşmamıştır. Ve zaten O'nun gibi «Çağdaş Uygarlık hayranı bir devrimci» den, böyle uygarlık nehrinin akışına ters düşen bir yargıyı beklemek, O'nu tanımamak, ya da inkâr etmek olurdu.

Tam tersine O, «ne yazık ki, HENÜZ çok partili siyasal yaşamı uygulayabilecek eğitim düzeyine gelemediğimiz; devrimler, din sömürücülerinin ve eski düzen yanlılarının etkisinden ve oyunlarından halkın kurtulabilmesini sağlayacak kadar sade vatandaşın kafasını ve ruhunu aydınlatamadığı içindir ki, o düzeye gelmeyi bekleme zorunluğundayız» yargısına ulaşarak, muhalefet partisinin karşısına çıkma kararını istemeye istemeye verme zorunluğunda kaldı!

Atatürk'ün çoğulcu demokrasiye olan inancını kanıtlama bakımından kendisine başvurulacak en önemli iki kanıt, «Serbest Fırka deneyimi nedeniyle açıkladığı görüşler ve davranışlar» ile, O'nun «Medeni Bilgilere ilişkin Notları»dır.[21] Bunlardan bazı aktarmalar yapmadan önce, «Atatürk'ün çoğulcu demokrasiyi istemediğini iddia edenler»in, en çok dayandıkları «Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kapatılması» olayı üzerinde durmak ve bunun objektif bir değerlendirmesini yapmak isteriz.

b) «İlerici Cumhuriyet Partisi» nin kapatılması nedeni, muhalefetsiz «göstermelik bir demokrasi» yaratma değil, devrimleri kurtarma çabasıdır:

17.11.1924 de İlerici Cumhuriyet Partisinin kurulması, kuşkusuz Çok Partili Batılı Demokrasi doğrultusunda görünen bir adımdır. Çünkü çok partili olmayan bir Cumhuriyet, demokratik Cumhuriyet sayılamaz. Devrimlerin kısa sürede gerçekleştirilmesi bakımından, Devrimlere karşı çıkan bir muhalefet partisi, kuşkusuz, gereksiz ve zararlı bir fren ve «Karşı-devrim kaynağı» olabilir. Laiklik temelini ve Demokratik Cumhuriyeti benimsemiş bir muhalefet partisinin ise, bunun tersine çok yararlı olacağı, çünkü devlet yaşamında denetimin sağlayacağı tüm yararları da birlikte getireceği kuşkusuzdur. İşte bu nedenledir ki, Atatürk'e karşı bir muhalefet yaratma amacıyla kurulmuş olan bu parti, -olaylara somut olarak bakılırsa- bir bakıma «demokrasi ve ulusal egemenlik uygulaması doğrultusunda önemli bir aşama» olarak nitelendirilebilir. Ne var ki, bu kuruluşun, demokrasinin

[21] Bu Notlar, Prof. Afet İnan (ve Türk Tarih Kurumu) tarafından, «Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları» (Ankara, 1969) başlığıyla yayınlanmıştır; ve her iki incelememizde de kendisine «İnan-Atatürk» kısaltması ile yollama yapılacaktır.

bir öğesi olarak davrandığı ve bir eksikliği doldurduğu yolundaki görüşlere[22] karşı, bu kuruluşun eğitimsiz halkın din duygularını kötüye kullanarak kışkırtmalara ve karşı-devrim girişimlerine kaynak olduğu görüşü ağır basmıştır.

Serbest Fırka deneyiminden 6 yıl önce. Atatürk'e karşı kurulan Kâzım Karabekir paşanın başkanlığındaki (Ali Fuat Cebesoy'un Genel Sekreter olduğu ve en önemli üyelerinden birini de Rauf Beyin oluşturduğu) Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, Atatürk'e karşı kurulmuştur. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın başında güvendiği, fakat savaş yılları içinde tutumlarından ve özellikle Cumhuriyetin ilânı sırasındaki tepkilerinden (ve kendisine karşı cephe almalarından) ötürü artık hiç güvenemez olduğu bu kişilerin kurduğu partiye, Demokrasiyi prensip olarak benimsediği içindir ki, başlangıçta katılanmıştır. Fakat bu partinin ve yöneticilerinin durumunu genellikle beğenmemesinin dışında, adı geçen parti programında «dinsel düşünce ve inançlara bağlıyız» cümlesinin kullanılmış olmasının, dinsel duyguların sömürülmesine ve kötüye kullanılmasına yol açacağını pek iyi biliyordu. Birçok karşı devrimci (mürteci) kişinin, sırf bu «dinsel düşünce ve inançlara bağlıyız» cümlesinden ötürü, o parti çevresinde çöreklenmiş olduklarından kuşku yoktu. Atatürk, Türkiye'mizdeki koşullar altında, «dinsel düşünce ve inançlara bağlıyız» cümlesini programına koyan bir partinin, çevresinde

---

[22] Bu görüşü savunan Gologlu şöyle diyor: «Özellikle Cumhuriyetin ilânından sonra, arka arkaya ve hızla yapılagelmekte olan devrimlerin ve aşamalarının toplumda bazı tepkiler yaratması olağandı. Nitekim: Gazinin yurtiçi gezilerindeki sözleri ile tutum ve davranışları bir diktatörlük hevesi olarak anlatılmak isteniyor ve bu kuşkulu görüş basından Meclise doğru yayılıyordu. Kuşku içinde olanlar, iktidardaki bu heves ve gidişe bir önleyici tedbir arar gibi idiler... İlerici Cumhuriyet Partisi 17.11.1924 de kuruldu. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin politik yaşantısında yepyeni bir aşamaya varılmış, Cumhuriyet düzeninin demokratik gereği olan çok partili siyasî hayat başlamıştı. Olay, Cumhuriyet düzeyinde ilerleyişin ve cumhuriyet hedefine varışın kaçınılması imkânsız zorunlu bir gereği ve sonucu idi. Ne var ki; Halk Partisinin şiddet kanadındakiler yani köktenciler bu gerçeği kolayca kabul edemiyorlar, Terakkiperver Cumhuriyet Partisinin programındaki «Parti, düşünceye ve din inanışına saygılıdır» sözünün, Halk Partisini dinsizlikle suçlamak için konduğunu düşünüyor ve kızıyorlardı. Hele Partinin adında, Halk Partisinin adında bulunmayan «Cumhuriyet» kelimesinin bulunması cumhuriyeti tekelleri altına almak isteği sayılıyor ve buna Halk Partisi Genel Başkanı Mustafa Kemal Paşa bile kızıyordu. Çok partili siyasi hayatın başlaması, memlekette büyük etkiler yapmış, hatta Cumhuriyet Halk Partililer bile bu etki ile ılımlı ve ılımsız diye birbirlerinden ayrılmaya başlamışlardı. Mesela; ılımlı Halk Partililer yani Başbakan Fethi Bey, İstanbul Belediye Başkanlığı için seçim yapılmasına karar verince, köktenci Halk Partili İçişleri Bakanı Recep Bey bunu anlayışına uygun bulmadı. Bakanlıktan istifa etti ve Halk Partisine Genel Sekreter oldu, yerine de Tekirdağ Mebusu Cemil Bey (Uybadın) getirildi. Cumhuriyet Halk Partisi bir derlenip toparlanma, güçlenmeye çalışma, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'ne cephe alma çabası içinde görünüyordu. Nitekim; Mustafa Kemal Paşa, 11.12.1924 de Times Gazetesinin sorularını cevaplarken; ulusal egemenlik temeline dayanan ve özellikle Cumhuriyet idaresine sahip olan ülkelerde siyasî partilerin varlığının tabii olduğunu, kendisinin Cumhuriyet Halk Partisi başkanlığını muhafaza ettiğini, ancak bu görevin partinin bir başka lidcrince vekâleten yapıldığını, cumhurbaşkanlığı süresinin sonunda yine kendisinin parti başkanlığı yapacağını, Terakkiperver Cumhuriyet Partisinin programında esaslı bir düşünce ve ilke görmediğini anlattı. Gazetecinin; diktatörlüğe gidiş ya da yöneliş hakkındaki söylentilere ne diyeceğini sorması üzerine de; «Ulusal egemenliğimiz, hiçbir tehlike karşısında bulunmamaktadır. Bir diktatörlüğün varlığını belirtmeye çalışmak anlaşılır gibi değildir. Cumhuriyet Halk Partisi ve onun bütün liderleri ve mensupları milletin özgürlüğü için çalışmış olduğuna göre, işaret olunan diktatörlük herhalde yoktur. İstanbul'daki kötü niyetli yayımların halk üzerinde etkisi olmaz» dedi. Sadece bu demeç bile, iki partinin birbirlerine karşı tutum ve davranışlarının ne olacağını açıkça gösteriyor ve 1925 yılının fırtınalarla geçeceğini anlatıyordu. Nitekim; ara seçimleri bu fırtınaların ilk işaretini verecek, Bursa'daki Halk Partisi adayının karşısında Terakkiperver Partinin desteklediği bağımsız aday kazanınca cepheler açıkça çatışacak ve türlü konulardaki çatışmaları, izleyecektir.» (Gologlu:s.63,81,83,84).

dinsel gericilik tutkunlarının (irtica öğelerinin) çoreklenmesinin doğal olduğunu (ve bunu her aklı başında dürüst politikacının bilebileceğini) düşündüğü içindir ki, bu partiye büyük kuşku ile bakmıştır.[23] Bu parti ileri gelenleri, açıkça irticai kışkırtmamış olsalar bile, kendi partilerine koşarak katılan birçok kimsenin, dinsel duyguları sömüren o cümlecikten ötürü bu tercihi yaptıklarını düşünebilmekte idiler. Ama partiler arası yarışmayı, din etkeni dışında yapabilme dürüstlüğünü göstererek, bu gibi üyelere ve hatta orta düzeydeki yöneticilere karşı çıkmadıkları içindir ki, sözde «ilerici» olan bu «gerici» partiyi, Atatürk devrimler bakımından bir tehlike olarak değerlendirmiştir. Bugün bazı objektif yazarlar dahi, sözü geçen partiyi Takriri Sükun yasasına dayanarak kapatma girişimini, «demokrasi doğrultusundaki gidişten geriye dönüş» ve vehimlere dayanan yanlış bir adım olarak nitelendirmektedirler.[24] Biz, İlerici Cumhuriyet Partisinin, «ilerici» ve «Cumhuriyet» deyimlerini ele almalarını, içtenlikten uzak bulmakla beraber, bu parti yöneticilerinin irticaa bile bile ön ayak olduklarını sanmıyoruz. Yalnız şu gerçekleri de belirtmek isteriz: «İlerici» (!) Cumhuriyet Partisinin üst düzeydeki yöneticileri, din sömürüsü ve irtica yoluna gitmemiş olabilirler. Ama, «bu yola sapmak isteyenlerin heveslerini yok edecek» çok açık bir davranış içerisine de girmemişler; ve programlarında ilân ettikleri «dinsel düşünce ve duygulara bağlıyız» cümleciği ile de, irticaa destek ve sığınak olma olanağını yaratmışlardır.

Atatürk'ün bu partinin, kapatılmasına karar verdirmesi ve onu Büyük Nutkunda ağır biçimde mahkûm etmesi, çok partili siyasal yaşamımızın gelişmesi bakımından, bir geri adım olmuştur. Ve yine bu parti liderlerinin, ağır kötü niyetlerle suçlanması da, belki o andaki (yani kapatma anındaki) durum bakımından, bir ölçüde abartmalı sayılabilir. Ama Türk siyasal yaşamının ve hatta Türk Devlet ve Hukuk düzeninin, Kurtuluş Savaşından sonraki eşine az rastlanır hızla gelişimi ve çağdaşlaşması bakımından, Atatürk'ün ilerici Cumhuriyet Partisi konusundaki davranışı, Tarih önünde savunulacak ve övgü ile karşılanacak niteliktedir. Çünkü bu partinin ileri gelenleri, dinsel ve toplumsal gericiliği, açıkça (hatta kapalı olarak dahi) desteklememiş olsalar dahi, «dinsel düşünce ve inançlara bağlıyız» gibi bir cümleyi siyasal parti programına koymakla, büyük devrimler yapan ve daha da yapmak zorunluluğunda bulunan geri kalmış bir ülkede ateşle oynamışlar; ilk seçimlerde gericilerden oy toplayabilmek için, siyasal yaşama din sömürücülüğünün girmesine neden olmuşlardır. Bu cümlenin arkasına sığınan bir partinin, devrimleri yaratan Atatürk'e ve arkadaşlarına karşı seçimi kazanması, hatta seçimlerde önemlice bir başarı sağlaması, devrimlerin geleceği bakımından çok büyük bir darbe ve tehlike oluşturacak, giderek karşı-devrimin başlamasına neden olacaktı. Atatürk, adeta «iki kötüden birini seçme» zorunluluğu karşısında bırakılmıştı: Ya «dinsel düşünce ve inançlara bağlıyız» tahrikçi cümlesinin arkasına sığınan partinin, tüm devrim düşmanlarından oy toplamasına ve sadece devrim düşmanlığı sayesinde başarı gösterip iktidar doğrultusunda ilerlemesine göz yumacak ve

[23] Atatürk, bu parti konusundaki görüşlerini, büyük söylevinde uzun uzadıya dile getirmiştir. Bunları ikinci incelememizde "Din sömürüsünü önleyici yasal önlemler" konusunda aktarmış bulunuyoruz.

[24] Dip notu 22'deki Gologlu'nun açıklamalarına bakınız.

böylece devrimlerin yakın bir gelecekte küçümsenmeyecek bir tehlike ile karşı karşıya gelmesine razı olacaktı. Ya da, devrimlerin kurtulması uğruna bu partinin kapatılmasını yeğleyecekti. Atatürk, o günün yöneticilerine ve gelecek kuşaklara öğretecekti ki, «dinsel duyguların partilerce sömürülmesi yoluna açılan kapı, biraz aralık bırakılırsa, oradan devrimleri yok edecek bir selin gelip, tüm siyasal yaşamı altüst etmesine katlanma zorunluluğu ile karşılaşılır. Bundan ötürü, siyasal yaşamı din sömürücülüğünden yüzde yüz soyutlamak, Türk toplumu için yaşamsal bir sorun niteliğindedir. İşte Atatürk, iki kötüden daha hafif olanını seçerek, «dini kötüye kullanma olanaklarını yaratan muhalefet partisi»ni, kapattırma zorunluluğunda kalmıştır.

Atatürk'ten sonraki çok partili dönemde, partiler yarışmasında ve seçimlerde, din duygularının ne kadar korkunç ölçüde kötüye kullanıldığı göz önünde tutulursa, Atatürk'ün o gün gösterdiği, abartmalı gibi görünen duyarlılığının da ne kadar haklı olduğu şimdi daha iyi anlaşılır. Kısacası Atatürk, bu muhalefet partisini, kendisine karşı olduğu için değil «devrimlere karşı tehlikeli bir akımın doğmasına neden olacak bir tutum içersine girdiği» için kapattırmıştır. Evet, çok partili siyasal yaşamı ve muhalefeti istemediği için değil, çok partili siyasal yaşam uğruna da olsa, çağdaş bir devlet olmamızın ve yaşayabilmemizin bir numaralı koşulu olan uygarcılığı, akılcılığı, devrimciliği feda etmemek için, «çok partili siyasal yaşamın uygulanmasını geriye bırakmak» zorunluğunda kalmıştır. Nitekim altı yıl sonra, bir muhalefet partisini kendisi kurdurmuş, ama o zaman bile, yine aynı tehlike ile karşı karşıya kaldığından ötürü, devrimleri kurtarma uğruna, bir kez daha çok partili dönemi ertelemiştir.[25]

c) Atatürk'ün Serbest Fırkayı kurdurmadaki ısrarı, onun, çoğulcu demokrasi inancını açıkça ortaya koymaktadır:

Fethi Okyar ve Ahmet Ağaoğlu'nunkiler de dahil olmak üzere, çeşitli yazılar ve belgeler kanıtlamaktadır ki, Serbest Fırkanın kurulmasını, Serbest

[25] Belirtmek isteriz ki. Kâzım Karabekir Paşa, doğrudan doğruya irtica yanlısı olmasa da, onun yeterince ileri görüşlü, laikliği ve devrimciliği kavrayacak düzeyde bir siyaset adamı olmadığı da kuşkusuzdur. Hatta yalnız o değil, Atatürk'e büyük sevgi ve saygısı olan Serbest Fırka Lideri Fethi Okyar dahi, Laiklik ilkesini benimseme bakımından Batılılaşma ve uygarlaşma zorunluğunda olan bir ülkede resmî din diye bir kurumun kabul edilemeyeceğini (Anayasada böyle bir hüküm bulunmaması gerektiğini) anlayabilecek kadar çağdaş bir zihniyete sahip değildi. Bu konuda Atatürk'ün Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un «Atatürk İhtilâli» adlı kitabından şu cümleleri aktarmak isteriz: «Hiç unutmam, ikinci Anayasa tasarısı Bakanlardan ve milletvekillerinden kurulu özel bir heyet tarafından Atatürk'ün başkanlığında Ankara İstasyonundaki Cumhurbaşkanlığı özel kalem binasında konuşulurken, dinle ilgili maddelerin projeden çıkarılmasını ben teklif etmiştim. Dinle devlet işlerinin birbirine karışmasının Türk Milletinin felâket nedeni olduğunu ileri sürmüştüm. Yalnız bizim değil, hatta Roma Devletinin dahi çökmesi nedeninin Hıristiyanlık olduğunu iddia etmiştim. Kâzım Karabekir, görüşlerime asabiyetle hücum etti. Fethi Okyar "Canım böyle şeyleri karıştırmayalım, biz ihtilâlci miyiz? yoksa Devlet idarecileri miyiz?" diyerek meseleyi kapatmak istedi. Atatürk, ZAMANI GELİR deyince maddeler projede tutuldu. Fakat gün geçtikçe gerçek kendisini göstermeye başladı. 1926 yılında Millet Meclisince kabul edilen Türk Medeni Kanununda "reşit dinini intihapta serbesttir" maddesi vardı. Öte yandan Anayasa'da sözü edilen maddeler duruyordu. Bu müthiş çelişki devam edemezdi. Mahut maddeler Anayasa'da kaldıkça birgün irticaın, yakasından tutarak devrimi sorumlu tutması, onun hak ve yetkileri gereği olurdu. Çünkü Anayasa'ya aykırı hareket edilemez. (Bozkurt, S. 342–343). Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu partinin başkanı Kâzım Karabekir Paşa, siyasal bağnazlığından ötürü, Atatürk'ü Bolşeviklik yanlısı sayacak kadar ona karşı vehimler içinde bir kimse olduğundan (bakınız; Karabekir, s. 59,121), Atatürk'ün devrimci gidişini engelleyenlerin başında yer alıyordu.

Fırkayı kuranlar değil onların iradelerinin dışında ve ısrarla Atatürk istemiş; ve Okyar, Atatürk'ün bu konudaki ısrarı karşısında, tarihsel bir görev olarak bu girişimle kendisini ödevli saymıştır.

Atatürk, oldum olası Cumhuriyeti hep çok partili (muhalefet partili) bir Cumhuriyet olarak düşündüğünü, Fethi Okyar'a görev verdiği 10.8.1930 günlü yanıt mektubunda şöyle açıklıyordu: «BMM'nde ve Millet karşısında, Millet işlerinin serbest tartışılması ve iyiniyet sahibi kişilerin ve partilerin içtihatlarını ortaya koyarak, ulusun yüksek çıkarlarını aramaları, benim GENÇLİĞİMDEN BERİ AŞIK VE TARAFTAR OLDUĞUM bir sistemdir. (...) Sevinerek yine görüyorum ki, LAİK CUMHURİYET ilkesinde beraberiz. Zaten benim siyasal yaşamda bir yanlı olarak DAİMA ARADIĞIM VE ARAYACAĞIM TEMEL budur. Bundan ötürü, Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir Partinin eyleme geçerek ulus işlerini serbestçe tartışmasını, CUMHURİYET İLKELERİNDEN sayarım (...) Cumhurbaşkanı bulunduğum sürece, Cumhurbaşkanlığının bana verdiği yüksek ve yasal, ödevleri, Hükümete karşıcıl olan ve olmayan partilere karşı, adaletle ve yansızlıkla yerine getireceğime ve Laik Cumhuriyet İlkesi içinde partinizin her tür siyasal eylem ve akımlarının bir engele uğramayacağına güvenebilirsiniz. Gazi Mustafa Kemal» (SvD, IV, S. 544).

Bugün hâlâ, «Atatürk, çok partili siyasal yaşama büyük bir önem veriyor mu idi?» sorusu, zaman zaman ortaya atılarak, bu yaşamsal değerdeki sorun çevresinde kuşkular yaratıldığı için, «Atatürk'ün çok partili Batılı Demokrasi idealini ciddi olarak benimsediğini, onu Devrimlerinin vazgeçilmez bir öğesi ve ulaştıracağı doğal sonuç saydığını» kanıtlama doğrultusunda, çeşitli aktarmalar yapmanın yararına inanmaktayız.

Atatürk'ün, Serbest Fırkanın kurulması ve çalışması sırasındaki sözleri ve davranışlarıyla, çoğulcu demokrasi inancını nasıl dile getirdiğini göstermeden önce belirtmek isteriz ki, Fethi Okyar'ın anılarının yayınlanış ve kaleme alınış biçimi, bu anıların değerini büyük ölçüde gölgelemekte ise de; kuşkular, daha çok «partinin kurulmasından sonraki döneme» ilişkindir. Hatta özellikle, kapatılış aşamasına!... Kuruluş nedenine ilişkin açıklamalara ve «Gazi'nin sözleri olarak aktarılan cümlelere» değer vermenin, (bunların kimi noktalarda abartılarak formüle edildiği düşünülse bile) genelde doğru olacağını kabul etmek gerekir, kanısındayız.[26]

---

[26] Burada belirtmek isteriz ki, bu «Anı»ların yayınlanış biçimi, çok tartışmaya yol açacak niteliktedir: a) Böylesine tarihsel önem taşıyan bir alandaki yayında, hiç değilse Atatürk'ü açıkça suçlayan cümleleri, Fethi Okyar'ın kendi el yazısıyla yazması, fotokopilerinin de kitapta yayınlanması gerekirdi. Özellikle, düzinelerle fotoğraf, birinci, hamur kâğıda basılarak kitaba eklenmiş ise; Atatürk'ün içtenliği konusunda kuşku yaratacak suçlayıcı cümlelerin, 5–10 sayfalık fotokopisini kitaba eklememek, affedilemez bir davranış olur. Fethi Okyar'ın tarih bakımından bu kadar önemli ve değer taşıyan bu cümleleri, kendi eliyle yazamayacak kadar hasta olduğu bir zamanda kaleme aldığını sanmak olanaksızdır. Ayrıntıya ilişkin noktalarda, anılarını eşine yazdırabilir. Ama Atatürk hakkında adeta ifşaat niteliğindeki yargıları taşıyan sayfaların cümlelerini, kendisinin yazması, ya da -hiç değilse- o sayfaların altına imzasını atması gerekirdi. Aksi halde, bu anıları kaleme almak ve Tarihe armağan etmek, ne anlam ve değer taşıyabilir?! Kaldı ki, kitapta, o cümlelerin Okyar'ın eşinin kaleminden çıktığını bile gösteren fotokopiler yoktur. Bu nedenle, hangi cümlelerin Kutay'ın, hangilerinin Okyar'ın ya da Eşi'nin cümleleri olduğu, kesinlikle ayırt edilemiyor. Yine de, partinin kuruluşuna ilişkin cümlelerin (yoksa kapatılışına ilişkin değil!) genellikle

Örneğin, Okyar'ın anılarının 392–393 sayfalarında yer alan şu cümleler çok ilginçtir. Atatürk'ün, çok partili siyasal yaşama verdiği önemi -dipnotunda değindiğimiz düzeltmeler, ya da yorumlamalarla da olsa- çok iyi belirtmekte; ve gerçekten, tek parti yönetiminin en zayıf yanının, «liderin ölümü halinde doğacak durum olduğunu», «yeni gelecek liderin aynı manevi güce ve prestije sahip olmaması halinde, rejimin gerçekten diktatörlüğe dönüşebileceğini», Atatürk'ün yüreğinde duyduğunu pek iyi göstermektedir. Gazi, Okyar'a (daha doğrusu Kutay'ın iddiasına göre Okyar'a) 1930 yılının Ağustos ayı ikinci haftası başındaki konuşmasında -ki İsmet İnönü de hazır bulunmaktadır- şöyle demiştir: «Bunlara tahammül edeceğiz. Başka çare yoktur. Vakı'a bir Meclis vardır. Fakat dahilde ve hariçte bize Dictator[27] nazarıyla bakıyorlar. Geçen sene Ankara'yı ziyaret eden Alman yazarlarından Emil Ludwig, idare şeklimiz hakkında tuhaf sualler sormuş; ve diktatörlüğümüze hükmederek geri dönmüş ve bu kanaatini da yazmıştır. Halbuki, ben Cumhuriyet şahsî menfaatim için yapmadım. Hepimiz fâniyiz. Ben öldükten sonra ARKAMDA KALACAK MÜESSESE BİR İSTİBDAT MÜESSESESİDİR.[28] Ben ise Millete Miras olarak İSTİBDAT MÜESSESESİ BIRAKMAK ve tarihe o suretle geçmek istemiyorum. Bütün müşküllere katlanacağız. Sizin dostluğunuza, ahlâkınıza, malûmatınıza itimadım vardır. Mesele, memlekette CUMHURİYETİN ŞAHISLARIN HAYATINA BAĞLI KALMAYARAK KÖKLEŞMESİDİR. Siz, bu işi üzerinize almalısınız» (s. 392–394). Yine Meclis Kâzım Özalp'in, «önce parti içinde hizip deneyimi yapılması yolundaki önerisinden sonra da,[29] Gazi şöyle demektedir : «Hizip

---

gerçeği yansıttığını, kesinliğe yakın bir güvenlikle kabul edebiliriz. b) Bu bölümde dahi bazı cümlelerin, Atatürk'çe tam o deyimlerle değil, daha yumuşak deyimlerle formüle edilmiş olduğu (yani Kutay ya da Okyar'ın, Atatürk'ün sözcüklerini sivrilterek yansıttıkları) kanısındayız. Örneğin, Atatürk'ün, Fethi Okyar'a Partinin kurulmasını kabul ettirebilmek için kullandığı deyimin «arkamda bir İSTİBDAT MAKİNASI bırakmak istemiyorum» biçiminde değil de, kuvvetli olasılıkla, «arkamda diktatörlük makinesi GİBİ DE İŞLEYEBİLECEK (YA DA ÖYLE GÖRÜNEN) bir mekanizma bırakmak istemiyorum» demiş olabileceğini, daha güçlü bir olasılık olarak kabul ediyoruz. Kutay'ın, yeniden ve yeniden fırsat yaratıp yinelediği o cümleyi, Atatürk'ün «kendisinin yıllarca uyguladığı bir yönetim mekanizması için» tam o biçimde kullanmış olabileceğini, O'nun mizacı ile bağdaşmaz sayıyoruz.

[27] Çok garip olan bir nokta: Atatürk bu cümlelerı, yazılı değil, sözlü olarak getirdiğine göre, kitapta niçin «diktatör» diye yazılmamışta, sanki Atatürk yazılı bir metin vermiş gibi, «dictator» diye yazılmıştır. Hem de dictatuer de değil, dictator!..

[28] Dip notu 26'nın (b) bendindeki açıklamalarımıza bakınız.

[29] Kâzım Özalp Paşa'nın sözleri de, Fethi Okyar'a (ya da Kutay'a) göre şöyle idi: «Meclis Reisi, Gazi'nin açıklamalarını gittikçe artan alâka ile dinledikten sonra düşüncesini söyledi: "Evet... bir muhalefet lâzımdır. Birçok arkadaşlar Meclis'te söz söyleyemediklerinden şikâyet ediyorlar. Geçenlerde Viyana'da bulunduğum zaman, Neue Freie Presse benden mülakat istemiş ve "Türkiye'de kaç siyasi parti vardır?" sualini sormuştu. "Bizde yalnız bir Fırka vardır" cevabını verdim. Gazeteci hayret etti: "Hükümet işleri sadece bir Fırka ile nasıl kontrol edilebilir. O halde sizde parlâmento murakabesi de yok demektir" dedi. Kendisini tatmin için, bizdeki sistemi izah edip, "hayır, bizde murakabe vardır, fakat bizim kendimize mahsus tarzımız vardır. Biz hükümeti Fırkada ve Encümenlerde kontrol ederiz. Böylelikle de ülkemizde, çok Fırkaların varlığından kopup gelen sakıncaların tesirlerini önledik" dedim. Gazetecı ertesi günü söylediklerimi aynen yazmakla beraber -kendi tabiriyle- "şu budalaya bakın: Avrupa'nın ortasında bize parlâmento dersi vermeye gelmiş" mealinde bir de fıkra ilâve etmişti. Hakikaten bizim Meclis'in vaziyetini izah etmek güçtü. Fakat bu muhalefeti, Fırka DAHİLİNDE yapmakla başlamak daha uygun olmaz mı? Bir müddet, bu surette devam ettikten sonra, İLERİDE FIKRALAR DA TEŞEKKÜL EDEBİLİR.» (Okyar s. 396–397) Bu sözler, Okyar'ca da desteklenmiş. Okyar bu konuda şöyle diyor: «Ben derhal Kâzım Paşa'nın fikrine katıldım. Ve Hükümet'in yardımı ile sun'i bir Muhalefet yapmaktan

yapmayalım, doğrudan doğruya muhalif Fırka yapalım. Daha doğrusu budur. Fethi Bey de bu Fırkanın başına geçmelidir». Bu cümleden sonra, Fethi Beye dönerek şöyle der : «Memlekette birçok adamlar sizin arkanızdan gelebilir. Hatta Kâzım Karabekir Paşa, Refet Paşa gibi zevat da sizinle işbirliği ederlerse, bunda hiçbir sakınca görmüyorum. Yalnız bugünkü Fırkanın sağında hiçbir teşekküle müsaade edemem. Yeni teşekkül, ancak Halk Fırkasının solunda olmalıdır» (Okyar, s. 400). «Gazi: Tabii ben tarafsız olacağım» (Okyar s. 401). «Gazi: Sizlere, memleket için çok hayırlı olacağına inandığım bir hizmetim, Fethi Beyefendi tarafından kabul edildiğini müjdeleyeceğim» (Okyar s. 402). «Gazi yanıma geldi, sizin fırkanızın ismini buldum: Serbest Cumhuriyet Fırkası... Bu isme ne dersiniz? dedi» (Okyar s. 406). «Gerçekten, Gazi, arkasında istibdat müessesesi bırakmamak ve Cumhuriyeti ebedileştirmek gibi, yüksek ülküler namına bir muhalif fırka vücuda getirmek istediğini, samimi olarak tekrar edip durmuştu. Böyle bir ülküyü gerçekleştirecek teşekkülün yaşamasını arzu eylediğini kabul etmek, pek tabii idi (...) Siz elbette tarafsız kalacaksınız değil mi Gazi Hazretleri sualine karşı, tereddütsüz ve kesin ifade ile «tabii, tabii bitaraf kalacağım» cevabını vermişti» (Okyar s. 409). «Gazi: «İki fırkanın karşı karşıya gelerek Mecliste murakebe vazifesini yapması, daha iyi yolları araştırması, işleri tenkit etmesi çok iyi olacaktır. Böylelikle Rejimi tezatlardan kurtarmış olacağız» dedi» (Okyar s. 416). «Gazi: Bu Fırkalar benim iki evlâdım gibi olacak; ve ben -İsmet Paşaya ve bana hitaben- böyle tabir etmekliğime müsaade ederseniz, sizin babanız olacağım; bir baba iki öz evlâdına nasıl eşit muamelede bulunursa, ben de aynı şekilde bu iki Fırkaya muamele edeceğim. Bundan emin olunuz. Bu teşebbüs, memleket için çok hayırlı neticeler verecektir» (Okyar s. 425–426).

Kitapta, şu cümlelerin dahi Atatürk'e ait olduğu; ve Ağaoğlu ile İsmet Paşa arasında yeni Fırkanın kurulduğu günlerdeki bir tartışma üzerine dile getirildiği belirtilmektedir: «Ben Cumhuriyeti tesis ettim. Fakat bugün idare şekli, Cumhuriyet midir, diktatörlük müdür. Şahsi hükümet midir belli değildir. Ben fâni bir insanım. Ölmeden evvel isterim ki, Millet Hürriyete alışsın. Bunun için bir muhalif Fırka tesis ediyorum. Ve bu işi Fethi Beyden başka hiç kimseye teslim edemem.» (Okyar s. 443).[30] Bu sözler, Okyar'ca da desteklenmiş, Okyar bu konuda şöyle diyor: «Ben derhal Kâzım Paşa'nın fikrine katıldım. Ve Hükûmet'in yardımı ile sun'î bir Muhalefet yapmaktan ise, Halk Fırkası'nda bu işe başlamanın daha makûl ve daha tabiî olacağını söyledim» (Okyar s. 397).

---

ise, Halk Fırkası'nda bu işe başlamanın daha makûl ve daha tabiî olacağını söyledim» (Okyar s. 397).

[30] Serbest Fırka deneyiminin, demokrasi bakımından çok yararlı olacağını, Atatürk 10.8.1930 günü Yalova'da yaptığı konuşmada da, Fethi Bey'e yönelerek şöyle dile getirmişti: «Cumhuriyet Halk Partisi başkanlarıyla çok mücadele edeceklerini sanıyorum. Fakat ben, CUMHURİYET İLKELERİNİN GÜÇLENMESİNİ SAĞLAYACAK OLAN BU MÜCADELELERİ SEVİNEREK GÖZLEYECEĞİM; ve şimdiden söyleyebilirim ki, en çok kavgalı gibi olduğunuz geceler, sizi soframda birleştireceğim ve o zaman aynı aynı her birinize soracağım; sen ne dedin? ne için dedin? senin cevabın ne idi? neye dayanıyordu? Bu günden itiraf ederim ki, bu benim için yüksek bir zevk olacaktır (SyD, II, s. 256).

Serbest Fırkanın ilk karşılaştığı zorluk olan «İzmir'de Fethi Beyin konuşturulmaması» olayında da, Atatürk kendisine şu telgrafı çekmişti: «Anlıyorum ki, sana nutkunu söyletmek istemiyorlar. Fakat sen mutlaka nutku söyleyeceksin ve tesadüf edeceğin herhangi bir engeli derhal bildireceksin. Asayişin temini için Başvekil, Dahiliye Vekili ve İzmir Valisi, lâzım olan tedbirleri almakla mükelleftirler. Gazi» (s. 499). Görülüyor ki, Atatürk'ün, "Serbest Fırkayı yarattığı" ve "İzmir olayları sonrasına kadar da, onu tam olarak desteklediği", kuşkusuzdur.

Ondan sonraki dönem konusunda, Serbest Fırkanın yöneticileri ve lideri bir yanda, Atatürk ve zamanın Hükümeti öte yanda olmak üzere, görüşler (hatta olayları, yansıtış) birbirine zıttır. Serbest Fırka ileri gelenlerine, yazar Mahmut Goloğlu'na ve hele Fethi Beyin anılarının Cemal Kutay kaleminden yansıyışına GÖRE, «rejimin ya da Devrimlerin tehlikeye girmesini gerektirecek hiçbir taşkınlık (ya da dini kötüye kullanma) söz konusu değildi; ve partiyi kapatmak için olumlu bir neden yoktu. Sadece Halk Partisinin Seçimleri kaybedeceği kesinkes anlaşılmıştı. Bu nedenle, İsmet Paşa ve arkadaşları, Atatürk'ü, verdikleri kasıtlı (gerçekdışı ve kuşku yaratıcı) haber ve raporlarla huzursuz hale getirdiler. O'da, kendi eliyle yarattığı muhalefet Partisinin «karşısına çıkacağını», yani artık Halk Partisi Genel Başkanı olarak hareket edeceğini söyleme gereğini gördü. Ve böylece, Türk Ulusunun büyük bir tarihsel şansı yok edildi.» Evet, onlara göre, 1946 da kurulan çok partili siyasal yaşamın, daha 1930 larda ve Atatürk'ün hakemliğinde başlatılıp yürütülmesi, ulusun bu yaşamın zorluklarına alıştırılması olanağı, gerekmeyen bir darbe yedi. Fethi Okyar şöyle diyordu: «Gazi'ye, olup bitenleri büyük bir ustalıkla yanlış aksettirmişlerdi: Halkın kötü ve yetersiz uygulamadan, yanlış tedbirlerden kopup gelen hoşnutsuzluğunu, rejime karşı göstermişlerdi. Hakikat tamamen aksiydi: Türk Milleti, Cumhuriyet idaresinden, temel dertlerine şifa ummuştu. Tecelliler, bilhassa iktisadi sahada yetersiz kalınca, buna ekli olarak da şahsî hürriyetler kısıtlanınca, genel hoşnutsuzluk kök salmıştı. Bunun rejimle ve Gazi'nin şahsı ile ne[31] alâkası vardı» (s. 520).[32] [33]

---

[31] Okyar'ın (Kutay'ın) kitabında, bu «Ne» sözcüğü yer almamakta ise de, bunun bir baskı yanlışı olduğu kuşkusuzdur. Aksi halde, cümle hiç bir anlam taşıyamaz. Bu yanlışlığın doğrulanması için Tercüman Gazetesi'ne başvurmuş isek de, olumlu ya da olumsuz bir cevap alamadık.

[32] Fethi Okyar, Serbest Fırkaya son vermesi nedenini şöyle özetliyor; «Hadiseler, hiç de kendiliğinden vücut bulamayan faktörlerle, Serbest Fırka ile Gazi'yi karşı karşıya getirmişti. Bu karşılaşma, arada hiçbir mâni olmadan doğrudan doğruya çatışma şekline kısa zamanda dönüşebilirdi. Ve böyle olmasının arzulandığı da ortadaydı. Bu şartlar içinde, Fırkanın varlığının devamı nasıl mümkündü? Sert bir baskının altında küllenmiş olan mahalli ayrılıklar, ihtilâflar, hattâ kinler ayaklanmıştı. Kan dökülür, iç kavga başlardı. Bu da, herşeyden evvel memleketin, tek Fırka Egemenliğinin altında daha uzun zamanlar kalması mânâsına gelirdi. Çünkü dikta taraftarları böylelikle, şeklî de olsa, hak kazanırlardı» (Okyar, s. 524). Fethi Bey (ya da onun adına C. Kutay) Serbest Fırka Yöneticilerine karşı yapılabilecek suçlamaları da şöyle cevaplandırıyordu: "Vardığımız kesin sonuç şuydu: Gazi, iktidarı kaybetmesi muhakkak olan Halk Fırkasını kurtarma zarurî kararıyla karşımıza çıkmıştı (...) Evet ... Anlaşılıyordu ve bu esas yol içinde hergün biraz daha karmaşacak, giriftleşecek olaylara son noktalara kadar varmadan DUR demek şart olmuştu: Serbest Fırkayı kendi kararımızla feshedecektik... Netice, herşeyden evvel rejim namına çok acı idi. Hürriyet haklarını kullanmak, bu yoldan hakkı olan daha rahat yaşama imkânlarını yaratmak için en samimi hislerle yeni hareketle alâkadar olmuş, bunun için elinden geleni yapmış halkın kabahati ne idi?

İzmir'deki ve Belediye Seçimindeki olayların niteliği, Serbest Fırka ileri gelenlerinin, bazı yazarların ve nihayet Okyar'ın iddia ettiği gibi olabilir. Bu halde dahi, Atatürk'ün, kendi eliyle yarattığı Serbest Fırkanın karşısına bir süre sonra çıkarak, onu kendi kendisini feshetme zorunluluğunda bırakması, ne kişisel hesaplara dayanmaktadır, ne de Demokrasimizin gelişmesi bakımından yanlış bir adım olmuştur. Devrimlerin büyük bir bölümünün yeni tamamlandığı 1930 yılında, Atatürk'ün başında bulunduğu siyasal kuruluşa ve onun tam denetimi altında bulunan (direktiflerine göre hareket eden) Hükümete karşı genel olarak kendisini gösteren olağanüstü tepki, yeni doğan ve geçmişin zararlı kalıntılarını kökünden tasfiye etmekte olan bir devletin yaşamında, kuşkusuz özel bir anlam taşıyordu. Ve Atatürk bunu görebilecek olağanüstü kafaya sahipti. Serbest Fırka için gösterilen akılla bağdaşmaz coşku, Fethi Okyar'ı ve görüşlerini hiç tanımayanların bile (sadece iktidara karşı olduğu için) onu çılgınca desteklemeleri, büyük Devlet adamı Atatürk'ün gözlerinden bir gerçeğin kaçmaması sonucunu yaratmıştı: İsterse demokratik araçlardan yararlanarak ve biçimsel bakımdan demokratik olarak gerçekleştirilsin, Devrimlere ve Atatürk'e karşı olanlar, Devrimlere ve onun yaratıcısına karşı olan tepkilerini, Serbest Fırka olanağından yararlanarak ortaya koymaktaydılar. Bunlar, «sade vatandaşlar» olmaktan çok, sade vatandaşı etkileyecek durumda olan çeşitli gerici çevreler ve ekonominin her türlü denetim dışında kalmasını ve sömürüye açık olmasını isteyen çıkar çevreleriydi. Amaç, Devrimin Mimarını alaşağı etmek; ve geriye dönme olanağını verecek bir iktidarı yaratabilmekti. Gerçekten irtica hareketleri ve dinsel duyguları sömürme girişimleri, İzmir'de ve Belediye seçimleri sırasında, önemli ölçüde açıkça başlamadıysa bile, hemen başlamak üzere idi. Hele Fethi Okyar'ın Muhalefet Partisi, daha ilk seçimde iktidara gelecek olsaydı, bu, «devrimlerin ve onun mimarının yenilgisi olarak nitelendirilip değerlendirilecek»; ve karşı-devrimciler, böyle bir yenginin yaratacağı cüretle, kıpırdanmalar, kışkırtmalar, hatta bazı saldırılar

---

Ona ne diyecektik? Acı ve sert hakikati nasıl söyleyecektik? (...) Bütün bu çetin suallerin cevapları, haysiyetimizin sınırlarına dayanmakla beraber, şahsî fedakârlıklarla sınırlandırılıyordu. Öte tarafta, memleketin huzuru ve sükûnu vardı. Karşımızdakilerin irtica ittihâmı dahil, hiçbir demagojisine, şeklen de olsa hak verdirecek olayların önüne çıkmaya mecburduk. Vatanın yüksek menfaatleri bunu emrediyordu» (Okyar, s. 521–522).

Ve Fethi Okyar, Gazi'ye şöyle demiş: «Buna imkân yok. Biz sizinle karşı karşıya gelmeyiz ve gelmeyeceğiz. İşe başlarken ilk şart, kendinizin de ifadesi gibi, tarafsız kalmanız idi. Hattâ o kadar ki, iki Fırkayı da öz evlâdınıza benzettiniz, siz de şefkatli bir baba olacaktınız. Şimdi bu ilk şartın değiştirilmesinin sebebi ne? Bu sebep ne olursa olsun, ben bunu kabul edemem. Fırkayı feshederiz. Gazi gözlerini gözlerimden kaçırıyordu. Halinde çok nadir rastlanan muhatabından uzaklaşmak arzusu aşikârdı. İşin hazin teellisi de, bu sefer muhatabı bendim. Halbuki mevzuun sahibi kendisi idi» (Okyar, s. 523).

[33] Kamuoyuna sunulmak üzere kaleme alınan açıklama da şöyledir: «Tebellür eden (beliren) son vaziyete göre Fırkamız, Büyük Gazi Hazretleri'ne karşı siyâsî sahnede mücadele edecek bir mevkie getirilmiştir. Fırkamız doğrudan doğruya Gazi Hazretleri'nin teşvik, ısrar ve tasvipleriyle vücude gelmiş ve büyük reisimizin her iki Fırkaya karşı eşit yardım muamelesine mazhar olacağı teminatını almıştı. Esasen başka türlü siyasî bir teşekküle vücut vermek sorumluluğunu almayı hiçbir zaman hatırımıza getirmedik. Halbuki emri vâki (oldu bitti) şeklinde gerçekleşen son durum karşısında bizce başarılması imkânsız olan bu teşebbüse devam etmek beyhude olacağından, Fırkamızın Feshine (kendi kendisini kaldırmasına) ve durumun tüm teşkilâta ve Dahiliye Vekâletine bildirilmesine karar verilmiştir» (Okyar, s. 528).

için, en iyi fırsatı ele geçirmiş olacaklardı. O günkü durum, daha gericilerin tüm yuvalarıyla canlı olduğu bir dönemin tehlikelerini taşıyordu. Nitekim Serbest Fırka kendi kendisini kapattığı halde, iki ay sonra, Menemen olayının patlak vermesi bile, bunun en açık kanıtıdır. İşte Atatürk, Serbest Fırkaya, sonradan bunun için karşı çıktı. Devrimlerin tehlikeye girmek üzere olduğunu, karşı-devrimci hareketlerin partilerin serbestçe yarışmalarına olanak bırakmayacağını, Serbest Fırkanın kurulmasından sonraki olayların analizinden anladığı için, «Çok Partililik deneyi»nin zamanından önce yapılmış olduğu kanısına ulaştı. Ve bundan ötürü de, daha acı olaylardan sonra dönüş yapmaktan ise, büyük olaylar çıkmadan karşı-devrimci hareketi önleme yoluna gitti. Ama Atatürk, muhalefetli bir Demokrasi yaratma idealinden, asla vazgeçmiş değildi; ve -yukarıda da değindiğimiz gibi- en küçük kuşkumuz yoktur ki, hastalık çok erken göçmesine neden olmasaydı, yeni yeni deneylerle çok partili demokrasiyi sonunda kuracaktı.

Serbest Fırkanın kapatılmasının üstünden birkaç hafta geçtikten sonra yaptığı geleneksel 1 Kasım Meclisi Açış Konuşması'nda Atatürk şöyle diyordu: «Siyasal yaşamımızda yeniden partilerin ortaya çıkması, Belediye Seçimlerinden önceki günlerde oluştu. Bu münasebetle dikkat edilmesi gereken aşamaların tanığı olduk. Bu gözlemelerin verdiği deneyimlerden, Türk ulusu, CUMHURİYETİN YAŞAMASI VE GELİŞMESİ İÇİN YARARLANMALIdır. Siyaset alanında karşılıklı faaliyetlerin meyve vermesi ve gelişmesi, ancak vatandaşlar arasında düşmanlık doğmasına yer bırakmamakla sağlanabilir. Bunun çareleri, partilerin içine girebilecek samimi olmayan ve gizli maksatlı öğelerin, yasa üstünde sonuç isteyen amaç sahiplerinin bütün ulusça nefretle karşılanması; ve bir de Cumhuriyet ilkesi üzerinde çalışan partilerce, bu gibilerin faaliyetlerinden daima uzak kalınmasıdır. Memlekette kalem hürriyetinin de, demokrat bir yönetime lâyık ağırbaşlılıkla kullanılmasına daha özen gösterileceğini umarım. Hürriyeti kötüye kullanmanın doğurduğu birçok felâketleri çekmiş olan bu ülkede, bu özene, özellikle gerek olduğu kanısındayım. (...)» (SvD, I, S. 366).

Serbest Fırka deneyiminden, devrim bakımından kendisini gösteren tehlike nedeniyle vazgeçmeyi tercih eden Atatürk, tek parti sisteminin en büyük aksaklığı olan «eleştiri ve denetim eksikliği»ni bir ölçüde karşılayabilmek amacıyla, hemen ertesi yıl, bazı illerde Halk Partisi aday listesini eksik saptayarak, bağımsızların seçilmesini sağlama yoluna gitti.[34]

---

[34] Bu konuda, Atatürk'ün kendi sözlerini aktarıyorum: «Partimizin açıkladığı ana noktalar çerçevesindeki çalışma ve faaliyetin, bizim görüşümüze katılmayan Millet Vekillerince analiz edilmesini ve ELEŞTİRİLMESİNİ savunuyoruz. Hizmet yolunda önlemlerine inanan ülkücüler olarak, kendimizi eleştiriye muhatap kılmayı gerekli görüyoruz. Bu nedenledir ki, partili arkadaşlarımdan, bizim programımıza taraftar olmayan adaylara oy vermeniz gibi ağır bir özveri istedim. Bu özverinin ülke yönetimi için, partimizden milletvekili seçme kadar önemli bir amaca yönelik olduğuna güveniniz. (Tamim ve Telgraflar c. IV s. 548). 1935 seçimlerinde de, aynı yöntemle başvurulmuştur. Atatürk bunu şöyle duyurmaktadır: «Yeni Meclis de bağımsız üyelerin bulunmasına olanak vermek için, parti aday listesinde 16 boş yer bırakmaya karar vermiştir: Başka bir programla ve partili olmanın doğal sınırlamaları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların ulus kürsüsünden yapacakları eleştirilerle, ulusal çalışmanın

d) Atatürk'ün «Medeni Haklar» konusundaki el yazılarının, O'nun Batılı (Çoğulcu) demokrasiye olan kesin inancını göstermesi:

Atatürk'ün Çoğulcu Batılı Demokrasiye nasıl önem verdiğini kanıtlama doğrultusunda, şimdi de 1930 yıllarına ait el yazılarından aktarmalar yapmak istiyoruz. Gerçekte Atatürk, demokrasi konusu üzerinde özellikle durmuş, incelemeler yapmış; ve vardığı sonuçları, notlar halinde yazmıştır. Prof. Afet İnan'ın 1969'da (Türk Tarih Kurumunca) yayınladığı bu notlar (Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları) incelenince, O'nun demokrasi inancını kesinkes, kanıtlayan çok ilginç görüşlere rastlanır. Demokrasiyle ilgili aşağıdaki cümleler, Atatürk'ün, demokrasiye ne denli önem verdiğini ve ona ulaşmayı amaç edindiğini göstermeye başlı başına yeter niteliktedirler:

Atatürk, daha Devlet kavramını tanımlarken bile, hürriyet öğesi üzerine durmuş, adeta Locke'un toplumsal sözleşmesinin etkisiyle, Devletin amacı olarak «içte vatandaşların ÖZGÜRLÜĞÜNÜ SAĞLAMAYI» Devletin VARLIK NEDENİ olarak ilan etmiştir. Şöyle diyor Atatürk: «Devlet ne demektir, bunu açıklayalım. Devlet dediğimiz zaman, herşeyden önce bir insan topluluğu, bir ulus varlığı anlaşılır. Bundan sonra bu insan topluluğunun coğrafî sınırlarla çevrilen bir bölgede yerleşmiş olduğu görülür. (...) Milliyet sorununun BİREYSEL VE ORTAK ÖZGÜRLÜK SORUNU OLDUĞUnu biliyoruz. Yani: Bir Milleti oluşturan bireylerin o Millet içinde, HER TÜR ÖZGÜRLÜĞÜ, yaşama özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü, GÜVEN ALTINDA BULUNMAK GEREKİR (...) İşte Devlet, Gerek BİREYLERİN ÖZGÜRLÜĞÜNÜ SAĞLAMAK İÇİN millet üzerinde bir nüfuza ve gerek Ulus ve Ülkenin bağımsızlığını koruyabilmek için kendine özgü bir nüfuz ve güce sahip olmalıdır.» (Atatürk-İnan, S. 385–387).

Daha sonra Egemenlik konusunda da Atatürk Şöyle diyor: «Devletin haiz olduğu siyasal nüfuz ve kudrete, irade veya egemenlik denir. Madem ki, devlet bir iradeye, bir egemenliğe sahiptir, onu açıklamak ve uygulamak için bir takım araçlara muhtaçtır. Bu araçları içeren devlet örgütlenmesinde (teşkilâtında) Millet Meclisi ve Hükümet örgütlenmesi esastır. Yüzyılımızda bu ana örgütlenmenin dayandığı gelenek haline gelmiş bir takım ana ilkeler vardır: a) Demokrasi prensibi, halkçılık: Bu prensibe göre, irade ve egemenlik, ulusun tümüne aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi prensibi; ulusal egemenlik biçimine dönüşmüştür, b) Temsili hükümet prensibi: Bu prensip Ulusal Egemenliğin uygulanmasını ve yerine getirilmesini düzenler. c) Devletin ana örgütlenmesini saptayan kanunun öteki yasalara üstünlüğü prensibi: Bu prensip çağdaş Anayasalarda, hukuksallığın ve yargı kararlılığının doğrucusudur. Bu saydığımız prensipler (a, b, c) demokrasi prensibinin binası gibi görülür. Gerçekten demokrasi prensibi, pratik değerini ancak bu

---

güçlendirileceği kanısında bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz 4 yıllık deneyim, yurttaşların siyasal olgunluğunu araştırmıştır. Hergün ve her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını bütün vatandaşların da denetimine arz etmeyi ödev sayan Partimiz...» (SvD, IV, s. 570).

saydığımız prensipler sayesinde kazanır.» (Atatürk-İnan, s. 390–393).

Atatürk şöyle devam ediyor: «Devletin siyasal gücü, içinde yer alan bireylerin ve toplulukların varlıkları dolayısıyla sınırlanmıştır; ne denli sınırlandığını, Kamu Hukuku saptar. Devletin, başka devletlerin ve kendi örgütlenmesine girmeyen öteki kişilerin varlığı dolayısıyla egemenliğinin derecesini de, Devletler Hukuku gösterir. Şu halde, devletin egemenliği sorunu, tam anlamıyla bir Anayasa Hukuku sorunu değildir. Egemenlik sorununun ortaya koyduğu ikinci ana sorun, devlette, devlet içinde egemenlik sorunudur. Bu, doğrudan doğruya Anayasa Hukukunu ilgilendirir.

Kamu Hukukunun ve Devletler Hukukunun sınırlarını saptadığı egemenlik kime aittir? Şunu söylemek gerekir ki, Devlet bir hukuksal kavramdır. Gerçekte, yönetenler egemenliği kullanırlar. O halde devleti yönetenler kimler olmalıdır? Siyasal gücün yasal (meşru) olabilmesi için, devletin soyut egemenliği, edimli olarak kime verilmelidir? İşte bu sorunlara YANIT veren DEMOKRASİ PRENSİBİDİR». Atatürk daha sonra «Devlet biçimleri» başlığı altında şöyle sürdürüyor: «Tarihin ve Hukukun incelenmesi, bize egemenliğin başlıca üç biçimde kullanıldığını göstermektedir: 1. Hükümdarlık (monarşi): Egemenlik yalnız bir şahsın tekelindedir (...) 2. Oligarşi: Egemenlik birkaç kişinin, birkaç ailenin ya da bir sınıf halkın elindedir. 3. Demokrasi (halkçılık): Demokrasi esasına dayanan hükümetlerde, egemenlik halka, HALKIN ÇOĞUNLUĞUNA aittir. Demokrasi prensibi, egemenliğin ULUSTA olmasını, BAŞKA YERDE OLAMAMASINI gerektirir. Bu suretle Demokrasi prensibi siyasal gücün, egemenliğin çıktığı yere ve hukuksallığına (meşruluğuna) değinmektedir. Demokrasinin tam ve en çarpıcı hükümet biçimi Cumhuriyettir. Demokrasi ilkesi, bugün çağdaş Anayasanın genel ayırıcı niteliği gibi görünmektedir (...). Bir ulusun, pratik olarak demokrasi prensibini ilân etmesi, o ulus çoğunluğunun sosyal gücünün bir sonucudur. Ulus yeter derecede güçlü olunca, kuvvet ve kudreti eline alır. Bu olay, kimi zaman ihtilâl ile, kimi zaman da hükümdarla barışçı bir anlaşma ile oluşur. Artık bugün DEMOKRASİ GÖRÜŞÜ, DURMADAN YÜKSELEN BİR DENİZİ andırmaktadır. 20. Yüzyıl, BİRÇOK ZORBA (MÜSTEBİT) HÜKÜMETLERİN BU DENİZDE BOĞULDUĞUNU görmüştür» (Atatürk-İnan, s. 395-399). «Demokrasi prensibinin göze çarpan nitelikleri» başlığı altında da, Atatürk şöyle diyor: «Egemenliği kullanan araç ne olursa olsun, ilke olarak, ulusun egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir (...). Demokrasi ilke olarak, siyasal niteliktedir. Onun AMACI, ulusun idare edenler üzerindeki DENETİMİ sayesinde, SİYASAL ÖZGÜRLÜĞÜ SAĞLAMAKTIR. Demokrasi, ilke olarak bireyseldir, bu nitelik, vatandaşın egemenliğe İNSAN OLARAK KATILMASI iledir. Demokrasi eşitlikçidir; bu nitelik, demokrasinin bireysel olması niteliğinin zorunlu bir sonucudur. Kuşkusuz tüm bireyler AYNI SİYASAL HAKLARA sahip olmaktadırlar. Demokrasinin bu bireysel ve eşitlikçi niteliklerinden, GENEL VE EŞİT OY PRENSİBİ çıkar.» (Atatürk-İnan, s. 406–408).

Atatürk, Demokrasinin temeli olarak özgürlükleri görmek suretiyle de, çağdaş demokrasi görüşünü benimsediğini kanıtlamaktadır. Bunu, hem hürriyetler konusundaki sözlerinden, hem de diktatörlükleri eleştirirken bunların hürriyeti tanımadıklarını belirtmesinden anlıyoruz. «Devletin ve Hükümet örgütlenmesinin vatandaşlara karşı yükümlü olduğu ödevleri ve yetkileri şöyle sıralayabiliriz: a) Ülke içinde, dirliği ve adaleti sağlamak ve sürdürerek vatandaşların her tür ÖZGÜRLÜKLERİNİ masun bulundurmak (...). Demokrasinin bu ana noktalarına göre, vatandaşın siyasal özgürlüğünü sağlamak, vatandaşın ulusal egemenlik yöntemi çerçevesinde katılma hakkını ve bütün vatandaşların aynı siyasal haklara sahip olmalarını sağlamaktan ibaret olan noktalar, devletin vatandaşa karşı başlıca görevlerinin sınırını gösterir» (Atatürk-İnan, s. 429,432–433).

Atatürk, bu doğrultudaki görüşlerini, «Bireysel özgürlük» başlığı altında daha da geliştiriyor: «Bireysel haklar teorisinin temeli, şöyle kuruldu: Her türlü hakkın çıkış noktası (menşei), FERTtir. Çünkü, GERÇEK, ÖZGÜR VE SORUMLU OLAN YARATIK, YALNIZ İNSANDIR (...). Bireyin birinci hakkı, doğal yeteneklerini, özgürce geliştirebilmesidir. İşte bu özgürce gelişmeyi sağlamak, bireysel hakların oluşturduğu özgürlüklerin tam amacıdır. BU HAKLARA SAYGI GÖSTERMEYEN SİYASAL TOPLUM, ANA GÖREVİNDE kusur etmiş olur; ve devlet, VARLIĞININ GEREKÇESİNİ VE ANLAMINI YİTİRİR. Çağdaş demokraside, bireysel özgürlükler, özel bir değer ve önem almıştır; artık bireysel özgürlüklere devletin ve hiç kimsenin karışması söz konusu değildir.» (Atatürk-İnan, s. 456–459).

Bu açıklamalardan sonra Atatürk, bir toplumun özel koşullardan ötürü bir süre bazı hürriyetlerinde kısıtlamalar yapma zorunluluğunda kalacağını belirtmiştir ki, bu sözlerini aşağıda çok partili siyasal yaşamı bir süre askıya alma tezini açıklayan görüşleri arasında aktaracağız. Daha sonra, sonuç olarak Atatürk şu cümlelere yer veriyor: «Türk, zorbalık ve tutsaklık zincirlerini parçalayabilmek için, iç ve dış düşmanlar karşısında canını ortaya attı; çok kanlı ve tehlikeli savaşımlara girdi; sayısız özverilere katlandı; başarılı oldu, ancak ondan sonra özgürlüğüne sahip oldu. Bu nedenle özgürlük, Türk'ün canıdır. Artık Türkiye'de her Türk, hür doğar, hür yaşar. Türk'ün bugünkü ulusal ve siyasal eğitimi ve yüksek değeri, onun amacını ve durumunu saptamıştır. Sonuç: Türkler, Demokrat, özgür ve sorumlu vatandaşlardır. Türk Cumhuriyetinin kurucuları ve sahipleri, bizzat kendileridir. Türk, bireysel özgürlüğünden ve çıkarlarından Anayasada saptandığı kadarını Cumhuriyete bırakmıştır. Cumhuriyet, bireyin ona bıraktığı bu kısım özgürlüğü, bireyin ve Türk ulusunun içte özgürlüğünü ve dışa karşı bağımsızlığını sağlamak için kullanır.» (Atatürk-İnan, s. 447, 459, 465–465).

Atatürk, «Hoş görmelik, Taassubsuzluk (Tolerance)» başlığı altında da şu cümlelere yer vererek, düşünce özgürlüğüne ve onun kaçınılmaz sonucunu oluşturan çok partili siyasal yaşama olan inancını, bir kez daha

dile getirmektedir: «Taassubsuzluk o kimsede vardır ki, vatandaşının ya da herhangi bir insanın inanışlarına karşı hiçbir kin duymaz; tersine saygı gösterir. Hiç olmazsa başkalarının kendininkine uymayan inanışlarını bilmemezlikten duymamazlıktan gelir. Taassubsuzluk budur. Fakat, gerçeği söylemek gerekirse diyebiliriz ki, özgürlüğü özgürlük için sevenler, taassubsuzluk sözcüğünün ne demek olduğunu anlayanlar, bütün dünyada pek azdır. Her yerde genel olarak yürürlükte olan bağnazlıktır (...). Kuşkusuz, düşüncelerin, inançların başka başka olmasından yakınmamak gerekir. Çünkü, bütün görüşler ve inançlar bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alametidir. Öyle bir hal, elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki gerçek hürriyetçiler, taassubsuzluğun genel bir huy olmasını dilerler. Fakat, hatta iyiniyetle dahi olsa bağnazlık yanlışlıklarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemezler» (...). En büyük gerçekler ve görüşler, düşüncelerin özgürce ortaya konması ve alışverişiyle ortaya çıkar ve yükselir (...). Ulusal egemenlik ilkesine dayanan temsili bir hükümette kamuoyu büyük bir rol oynar. Basını ve Sosyal özgürlükleri olmadan ve kamuya ilişkin işler konusunda geniş bir eleştiri alanı bırakılmadan, kamuoyu görevini yerine getiremez. Ulusal Egemenlik ve temsili hükümet görüşünün yayılması ve yükselmesi, ancak kamuoyunun işlemesiyle olanak kazanır. Hükümetin düşüncesi, ülkenin düşüncesini temsil etmelidir. Hükümet, ülkenin, (toplumun) düşüncesini anlayabilmek için, bu düşüncenin açıklanmasına vesile olan araçlara sahip olmalıdır. Gerçi hükümet, seçim zamanlarında ulusun düşüncelerini öğrenir; seçilen Meclisler dahi ulusun görüşünü temsil ederler. Fakat seçim zamanları ulusun açıkladığı görüşler, sabit kalmaz. Bu nedenle, meclislerin bu görüşleri temsil edebilmesi, çok zaman sürmez. Kamuoyu, ulusun içinden taşan bir her çeşitli GÖRÜŞLER DENİZİdir, o denizde ÇEŞİTLİ AKIMLAR, ÇEŞİTLİ TARTIŞMA DALGALARI yaratır. Kamuoyu, ruhsal bir dünyadır. Orada oluşan düşünce savaşımı, dikkatli gözlerden gizli kalamaz. Bugün vatandaşların sayı bakımından çokluğu ve uygar yaşamın vatandaşlara yüklediği günlük işler, onların hergün bir arada toplanmalarına olanak bırakmamıştır. Bu nedenle kamuoyu ideal bir dünya olmuştur ki, bu dünyada kamuya ilişkin işlerin eleştirisi, şu nitelikleri gösterir: a) Eleştiri ve tartışma tümden hürdür bu özgürlük, herkesçe, hiç kimsenin etkisi olmadan, kendi kendine kullanılır. Hükümeti ve Meclisi dikkatli bulunduran, eleştiri özgürlüğüdür. b) Kamuoyunun eleştiri özgürlüğü, başlıca birçok yayın doğurur. Basın, kötüye kullanmalara engel olur ve hükümet araçlarını, görevlerini, doğru yapmaya zorlar. Basın, en etkili kontrol araçlarındandır. (...) Hükümet davranış ve çalışmalarını düzenlemek için kamuoyuna önem verince, kamuoyu örgütlenir. Kamuoyunun, daima yararlanılabilecek, hazır bir halde bulunabilmesi, onun bir örgüte sahip olmasıyla mümkündür. Bu örgütlenme, serbest eleştiri ve tartışma alanıdır. Bu alan daima açık olmalı ve daima çeşit çeşit düşüncelerle beslenmelidir. Bu ise, basının çabası ve genel çıkarın hergün yeniden yeniye tartışılmasıyla olur. Kamuoyunun yürürlükte olduğu bir ülkede, gazeteler çıkmazsa, halk

şaşkın ve çılgın bir hale gelir» (...). Halk, çeşitli gazeteleri okumaya ve onları birbiri ile kontrol etmeye ve gazetecilik yalanlarına inanmamaya alışır. Bütün bunların üstünde, her şeyin açık olması sayesinde, iyiniyetin gelişeceğini ve yaşamsal sorunlar üzerinde iyiniyet sahibi insanların daima çoğunluğu oluşturacağını kabul etmek uygun olur. Çünkü, herzaman dünyanın yarısını ve bir zaman dünyanın hepsini aldatmak mümkündür. Fakat, bütün dünyayı her zaman aldatmak mümkün değildir. Deneyim göstermiştir ki, herşeyi söylemekten insanları men etmek asla mümkün değildir. Siyasal haklar, vatandaşların hükümete katılmasını sağlayan haklarıdır; bunun en açık ve belli örneği siyasal seçimdir.» (Atatürk-İnan, s. 510, 511, 512, 433, 478, 479, 480, 481, 482, 485, 489, 490, 502).

«Atatürk'ün demokrasi inancı» konusunda, birçok kişinin ileri sürdüğü yersiz iddiaların taşıdığı önemden ötürü, O'nun demokrasi ile ilgili başka birkaç sözünü daha aktarmayı[35] yararlı görüyoruz:

8.3.1928 günü Le Matin gazetesi muhabirine verdiği (ve Hakimiyet-i Milliye de yayınlanan) demecinde. Atatürk, hem bizim için ideal rejimin demokrasi olduğunu, hem de Türkiye'nin özelliklerini hesaba katan bir Türk Demokrasisini kurma kararında olduğunu, açıkça belirtmiştir: «Fransa İhtilâli, bütün Dünyaya özgürlük görüşünü yaymıştır; ve bu görüşün bugün temeli ve kaynağıdır. Fakat o günden beri insanlık ilerlemiştir. TÜRK DEMOKRASİSİ, FRANSA İHTİLÂLİNİN AÇTIĞI YOLU İZLEMİŞ, FAKAT KENDİSİNE ÖZGÜ ayırıcı nitelikleriyle gelişmiştir. Çünkü her Ulus, Devrimini, SOSYAL ÇEVRESİNİN BASKILARINI ve GEREKSİNMESİNE tabi olarak, HAL VE DURUMUNA ve bu ihtilâl ve devriminin GERÇEKLEŞME ZAMANINA GÖRE yapar. Her zaman ve yerde, aynı olayın yinelenmesine tanık değil miyiz? (SvD, I, s. 81).

27.9.1928 günü Fransız Büyükelçisini kabul ederken yaptığı konuşmada da şöyle demişti: «Yenileşme çalışmalarında ve halkçı demokratik kurumlara yönelik gelişmelerinde genç TÜRKİYE CUMHURİYETİ, Fransız DEMOKRASİSİNİ doğurmuş olup o zamandan beri HER ULUSUN gelişmesine ve kendi örgütlenmesine uydurduğu DEVRİMCİ BÜYÜK HAK VE ADALET PRENSİPLERİnde sağlam bir DAYANAK olmuştur.» (SvD, V s. 50).

Atatürk, pek çok konuşmasında, öylesine açık bir biçimde, «Halkın yönetilmeyi başkalarına bırakma yoluna gittiği zaman, felaketlerle karşı karşıya kalma zorunluğunda olduğunu» belirtmiştir ki, bu sözleri dile getiren bir devlet adamının «çoğulcu gerçek demokrasi»den başka bir rejimi savunabileceğini düşünmek, akılla bağdaşamaz. O konuşmaları yapan karakter sahibi bir Devlet Adamının -hele Atatürk gibi bir dehanın-, «halkın, yönetimi kendi adına harcket edecek bir kaç kişiye, ya da bir zümreye veya

[35] Kuşkusuz, sadece birkaç aktarma yaparak «Atatürk'ün görüşü böyle idi» demek olasılığı vardır ve bu yol çok kolaydır. Okuyanı da yormaz. Ama önemli konularda, ciddi ve kesin bir kanıya varabilmek için, yazanın da okuyanın da, biraz özveri göstermesi; kanıtları, ne kadar olanak varsa o kadar çoğaltması, daha doğru olan yoldur.

bir tek partiye (hatta birbirinden pek farklı olmayan partilere) bırakarak», «Tüm gerekleriyle genel ve tek dereceli seçim mekanizmasından vazgeçmesini istemesi», «halkın kendi temsilcilerini seçme hakkından vazgeçebileceğini düşünmesi», O'nun kendi kendisini inkar etmesi anlamına gelir. Atatürk gibi, yaşamını yüksek ilkelerin gerçekleştirilmesi ve ulusunun özgürlüğü ve mutluluğu için savaşımla geçirmiş ölümsüz bir devlet adamı hakkında böyle düşünmek, iftiranın da ötesinde bir haksızlık olur.

«Ulusal iradenin egemenliği» bölümünde Atatürk'ten aktardığımız sözlerin hemen hepsi, halkın -hiç değilse- geçici bir dönemden sonra «kendi kendisini yönetmesi», başka deyimle «Temsilcilerini periyodik olarak tek dereceli ve genel bir seçim mekanizmasıyla seçme olanağına sahip olması»nı da gerektirir. Şimdi bunlara sadece bir tanesini daha ekleyerek, bu konuyu kapatmak isteriz:» İnsanlar, iradesine sahip olabilmek ve çalışabilmek için, behemahal egemenliğine sahip olmak mecburiyetindedir. Eğer egemenliğini başkasına kaptırmış ise, iradesini uygulama vasıtası elinde değildir. Ona kim sahip, çıkmış ise, artık diğerlerinin egemenlikleri ellerinde değildir. Hepimizin iradesine sahip olanın iradesi, umumun iradesi yerine kaimdir. Bunun üzerine bütün görüşleri bir noktada özetlemek gerekirse, yok olduğunu, söndüğünü, sefil olduğunu gördüğümüz bu toplulukların, silinmek ve yok olmak sebepleri kendi iradelerine sahip bulunmamış olmalarıdır. Onun başkaları tarafından zorla alınmış olması veya başkalarına terk ve tevdi edilmiş olmasıdır. Bir sosyal heyet, bir devlet müessesesi, bu yanlışlıklardan yakasını kurtarmaksızın her hangi bir şekilde kurulursa kurulsun, her halde sonuç olarak Felakete mahkumdur. Biliyorsunuz ki, Osmanlı Devleti saltanat devresinde, büyüklüğünü, zenginliğini yaşadıktan sonra düşmeye başladı. Saldırılar sonucunda zaman zaman uyanışlar hasıl oldu. Zaman zaman bu felaketlerin önüne geçilmek için çareler düşünüldü. Memlekette birçok düzenlemeler yapmak fikirleri örnek getirildi ve bunu başlatmak isteyenler de bulundu. Örneğin III. Mustafa zamanında ilk defa olmak üzere Avrupa'da olduğu gibi bir reform göze alındı. Fakat o başarılı olamadı. Ondan sonrakilerde çalıştılar, tam olarak hiç bir vakit başarı sağlanamadı. En son meşrutiyeti elde etmek için yapılan devrimde dahi, başarı elde edilemedi. Çünkü; egemenliği kayıtsız şartsız milletin elinde bulunduran bir şekil değil, fakat ya tamamen bir adamın elinde veya birkaç kişinin elinde bulundurmaktan başka bir hükümet şekline başvurulmamıştı.» (İzmir'de halkla yaptığı 2.2.1923 günlü konuşmasından, Suphi Menteş S. 70).

Bu sözleri söyleyen bir devlet adamı, Kurtuluş Savaşının bitmesi üzerinden 50 yıl geçtiği halde bile, halkın kendi temsilcilerini serbestçe seçme olanağına sahip olmadan yönetilmesini asla isteyemez ve savunamaz.

Ayrıca belirtelim ki, Atatürk, tüm diktatörlüklere karşı olmuştur. Ve Atatürk'ün hiçbir konuşma ya da yazısında, diktatörlüğün «dolaylı olarak bile övüldüğüne, onun bize uygun bir rejim gibi gösterildiğine» rastlanamaz. O, ancak ve ancak, olağanüstü dönemlerde, «DEMOKRASİ AMACINA

ULAŞABİLMEK İÇİN GEREKLİ KOŞULLARI HAZIRLAMAK (gerçek özgürlüğü ve halkın gerçekten iradesinin belirmesini engelleyen kötü koşulları ortadan kaldırmak)» içindir ki, GÜDÜMLÜ BİR YÖNETİMİ, «GEÇİCİ OLARAK ve İSTEMEYE İSTEMEYE kabul etmiş ve uygulamış,» ama «asıl idealin ve hedefin demokrasi olduğunu unutmamış ve dile getirmiş»tir.[36] Örneğin, Serbest Fırka Lideri Fethi Okyar'ın «Gaziye ömür boyu Cumhurbaşkanlığı önerdiği» yolundaki söylentiler üzerine, Cumhuriyet gazetesi muhabirine Gazi şu demeçte bulunmuştur: «Bana öteden beri bu ve buna benzer önerilerde bulunanlar çok olmuştur. Siz ve kamuoyu bilmelisiniz ki, bu yoldaki öneriler, hoşuma gitmemiştir ve gitmez. Benim amacım, Türkiye'de yeni Türkiye Cumhuriyetinde, Ulus Egemenliğini güçlendirmek ve SONSUZLAŞTIRMAKtır (ebedileştirmektir). Dediğiniz gibi bir öneriyi, benim idealimi zedeleyen bir anlamda sayarım: Bu noktada, şu ya da bu yorumlamalara giden sözlerin anlamını, beni iyi tanımış olan Türk Ulusu, benden daha iyi takdir eder» (Cumhuriyet gazetesi, 26.6.1930).

Avrupa'da bile Faşistlere ve Nazilere övgüler sunulurken, Atatürk, bu yolun insanlığa ne büyük felaketler getireceğine şöyle değiniyordu: «Savaşın ciddiliğini gözönünde bulundurmayan bazı içi-dışı bir olmayan (gayri samimi), önderler, saldırının araçları («ajanları») olmuşlardır. Kontrolleri altındaki uluslara, Milliyetçiliği ve geleneği (an'aneyi) yalnız bir biçimde göstererek ve kötüye kullanarak aldatmışlardır. Bu bunalımlı saatlerde her şeyin alt üst olmasını (hercümerci) engellemek için, KÜTLELERİN KENDİLERİ KARAR VERMELERİ ve sorumluluk katını yüksek karakterli ve yüksek moralli, vicdanlı insanların eline vermeleri zamanı gelmiştir. Bu, geciktirilmeden yapılmalıdır... Türk Hükümetinin ilk amacı, halka özgürlük ve saadet vermektir. Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar; evet bu doğrudur. Benim arzu edip de yapamayacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben, zoraki ve insafsızca hareket etmek bilmem. Bence Diktatör, diğerlerini idaresine râm edendir. Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak yönetmek isterim» (21.6.1935 de Gladys Baker'e verilen demeçten, SvD, C. 3, S. 97–100).

Konya'daki 5.1.1925 günlü konuşmada da şöyle diyordu: «Özellikle bizi keyfi hareket eder, müstebitler olarak nitelendirmelerini büyük haksızlık, insafsızlık sayarız. Biz keyfi hareket etmeyiz. Zorba (müstebit) asla değiliz. Yaşamımız, tüm çalışmalarımız, ülke işlerinde keyfi ve zorba hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir.» (SvD, V, s. 210).

Hele Atatürk'ün, Napoleon'a ilişkin sözleri ve kendisini imparator ilan edip kişisel hırsı peşinde başka ülkeleri zapt etmek yoluna sapması

---

[36] Atatürk, diktatörlüğün yanlış yol olduğunu, 21-24 Mart 1930'da bir Alman gazetecisiyle yapmış olduğu söyleşide de şöyle belirtmişti; «Korku üzerinde egemenlik kurulamaz. Toplara dayanan egemenlik yaşayamaz. Böyle bir egemenlik ve hatta diktatörlük, ancak ihtilal çıktığında geçici bir zaman için gerekli olur.» (SvD, III, s. 88). Times Gazetesi'nin muhabirine verdiği yazılı cevapta şöyle diyordu: «Ulusal egemenlik ilkesine dayanan ve özellikle Cumhuriyet yönetimine sahip bulunan ülkelerde siyasal partilerin varlığı doğaldır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de, birbirine rakip partilerin oluşacağı kuşkusuzdur.» (Hakimiyet-i Milliye, 11.12.1924, SvD, III, S. 77).

yüzünden demokrasiyi 60 yıl geciktirmesini kınayarak, onu MEŞ'UM ADAM diye nitelendirmesi demokrasi inancı bakımından çok anlamlıdır.[37]

Özetlersek: Görülüyor ki, Atatürk, daha 1930 da, kesin olarak, çoğulcu çağdaş demokrasinin Türkiye'de gerçekleştirilmesini gönülden istemekteydi. O gün bunu gerçekleştiremediğinden, çok üzülmüş fakat amacından asla vazgeçmemişti. 50 yıl önce Atatürk'ün çok temkinli olması, elbette yadırganamazdı. Körpe, son derece körpe yeni bir Devletin, devrim yıllarının yarattığı çok tehlikeli bir geçitten geçmesi sırasında, olağanüstü kuşkular taşımak, doğaldı ve aklın emriydi. İmparatorluk yönetiminden yeni çıkmış ve dinsel sömürünün ipoteğinden henüz kurtulamamış bir toplum için, çok partili siyasal yaşamı sürdürmek, o zaman elbette son derece zor bir işti. Ama aradan 10 yıl, 20 yıl, 30 yıl, 40 yıl değil, yarım yüzyıldan fazla bir süre ve birçok kuşaklar gelip geçti. 1930 da ilk okula başlamış kişiler, bugün emekli oldular. Atatürk'ün tüm yazılarında ve konuşmalarında, «mensubu olmamıza çok büyük önem verdiği UYGARLIK DÜNYASI»NIN BUGÜN TARTIŞILMAZ 1 NUMARALI KURUM VE ÇÖZÜMÜ (ORTAK OGESİ) OLAN ÖZGÜRLÜKÇÜ ÇOĞULCU DEMOKRASİnin, ülkemizde hala sağlam bacaklar üzerinde duramadığını görmek, kuşkusuz Atatürk'ün ruhu için sonsuz bir azap kaynağı olmaktadır.[38]

SONUÇ: Bu incelemenin sonucu olarak şu yargılara ulaşmaktayız.

---

[37] Vossische Zeitung gazetesi muhabiri 1930'da Atatürk'le yaptığı konuşmasını anlatırken: «Atatürk, teessüf ve teessürle, Napoleon'un kendi hayallerine kapıldığını ve tahta çıktığını; ve kendine imparator sanını verdiğini söylemiştir» dedikten sonra, Atatürk'ün sözleri olarak şu cümleleri aktarıyor: «Napoleon köklü bir görüşe dayanmaksızın işe başlamış; ve kendisine bir fırsat yarattığını sandığı olayların akışına kapılmıştır. Onun böyle davranışı, DEMOKRASİCİLİĞİN OLUŞMASININ ALTMIŞ YIL GECİKMESİNE neden olmuştur, diyebiliriz. Napoleon hakkındaki kitabınızın, 6 aydır gazetemde (Hakimiyet-i Milliye) yayınlanmasını emretmiştim. Bunun nedeni, yabancı bir kimsenin, başka bir ülkeye girmesiyle, o ülkeye hıyanet etmekle, sonunun nereye varacağını ulus anlasın!..» (SvD, III, S. 85).

«Millet ve Milliyetler» konusundaki inceleme notlarında da, Fransız İhtilalinden sözederken, Atatürk şöyle yazıyor: «Fransız İhtilali yeni bir Kamu Hukuku ortaya çıkarmıştır. Kişilerin özgürlüklerini elde etmeleri, kişilik haklarını kazanmaları, zorba hükümdarların anlaşmalarını yenen ihtilalcilere, esirlik altında bulunan toplumları ve sınmiş bulunan milliyetleri kurtarma görüşünü aşıladı. Fakat Napoleon'un politikası, ilk senelerin(?) amaçlarını gözden kaybettirmiştir. Dünya'ya özgürlük vermek isteyen Fransa 20 yıl onu savaşın korkunç felaketleri içerisine atmıştı. Pek çok felaketlerle ezilen Avrupa kendisini esaret boyunduruğuna almak isteyen MEŞ'UM ADAMI yenerek...» (Belgelerle Türk Tarihi Dergisinden, Borak II, S. 343 - 344).

[38] Bu bölüme, Atatürk'ün Demokrasi'ye ve onun temelini oluşturan Parlamentoya nedenli önem verdiğini, en çarpıcı biçimde ortaya koyan bir konuşması ile son vermek istiyoruz. Yurdun düşmanlarca işgal edildiği ve en önemli işin düzenli bir Ordu kurmak olduğu bir zamanda, Yunus Nadi ile Atatürk arasında (5 Nisan 1920 günü) geçen konuşma şöyledir: Atatürk, «hemen ulusu temsil eden bir Meclisi kurmanın en önemli iş» olduğunu anlatmıştır. Yunus Nadi, Mustafa Kemal'e şöyle yanıt veriyor: «Elimizde istinat edecek bir Ordu bulunmazsa, bütün bu güzel nazariyat suya düşüp gidebilir». Atatürk'ün Yunus Nadi Beye yanıtı ise, şöyledir: «İşte aramızdaki fark, bilhassa burada gözc çarpıyor. Bence Meclis, nazariye değil hakikattir; ve hakikatlerin en büyüğüdür. Evvela Meclis, sonra Ordu. Nadir Bey! Orduyu yapacak olan, Millet ve O'na niyabeten Meclis'tir. Çünkü Ordu demek, yüzbinlerce insan ve milyonlarca ve milyonlarca servet ve sâman demektir. Buna 2-3 şahıs karar veremez. Bunu, ancak Milletin karar ve kabulü meydana çıkarabilir. Ve bir kerre bu hale geldikten sonra, Milletin hayat ve mevcudiyetine zıt olan mezâlim ve tatbikatın kâffesini bertaraf etmeğe muktedir olmak selâhiyetini, yalnız nazariye olarak değil, fiilen de kazanmış oluruz» (Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları İstanbul, 1978, s. 263). Gazi Mustafa Kemal'in, İzmir'de Annesinin Mezarı başındaki konuşması da (27.1.1923 de), şu cümle ile sona ermektedir: «Ulus Egemenliği uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun!» (SvD, II, S. 76).

Atatürk'ün bir devlet adamı ve kurtarıcı olarak Türk Toplumunun kaderine egemen olmaya başladığı ana kadar toplumumuzun anayasal düzeni, TEOKRATİK bir MONARŞİ idi. Halkın egemenliği ne soyut bir kural olarak, ne de gerçek yaşamda en küçük ölçüde sözkonusu değildi. Atatürk, yalnız yeni Türk Devletinin bağımsızlığını sağlamakla kalmamış, Türk Ulusu temeline dayanan bir devlet kurmuş ve ulusal egemenliği ilke olarak benimsemiş ve benimsetmiştir. Sultanlık ve Halifeliği resmen sona erdirerek devletin monarşi ve teokratik niteliğini ortadan kaldırmıştır. Daha sonra da Cumhuriyetin İlanını sağlayarak halk egemenliği doğrultusunda bir adım daha atmıştır. Halkın egemenliğinin anayasal bir ilke olmanın ötesine giderek, gerçek yaşamda gerçekleşmesi, başka deyimle halkın genel ve tek dereceli seçimle kendi temsilcilerini seçmesi ve yönetimi onlara bırakması, periyodik olarak da seçimlerin yinelenmesi ilkesini benimsemiş ise de, sağlığında çok partili demokratik yaşamın uygulanmasını gerçekleştirememiştir. Fakat ilke olarak çoğulcu demokrasi idealinden asla vazgeçmemiş ve onu hep gündemde bırakmıştır. Türkiye'yi Batı uygarlığı ailesinin bir bireyi yapmak amacına yönelmiş devlet adamı olarak, O'nun bu amacındaki içtenliği tartışılamaz. Şu halde, çok partili siyasal rejim için yapılan ve yapılacak çabalar, Atatürk ilkeleri doğrultusundaki çalışmalardır. Türk Toplumunun, sonunda çoğulcu demokrasiyi başarıyla gerçekleştireceğinden kuşkumuz yoktur. Çünkü, çoğulcu demokrasi, hem Tarih Nehri akışının ulaştıracağı kaçınılmaz bir hedeftir; ve Tarih Nehri'ni kimse uzun süre tersine akıtamaz! Hem de, çok partili siyasal yaşam yalnız Tarihin akışına uygun olmakla kalmamakta, uygarlığın ortak değeri olarak, Atatürkçülerin de amaçlarından biri olduğu için, gerçekleşme şansına iki kat sahip bulunmaktadır. Atatürkçü olmak, «O'nun sarı saçlarını ve mavi gözlerini övmek» değil, O'nun ilkelerini gerçekleştirme doğrultusunda çabaları sürdürmek olduğuna göre, O'nun da gönülden benimsediği Batılı demokrasi (çoğulcu demokrasi) hedefine ulaşacağına, Atatürkçülüğünün asla yenilmeyeceği kanısında olan kişiler özellikle inanmaktadırlar.[39]

[39] Bu tebliğde geçen kısaltmaların (kitap ve makalelerin) ne anlama geldiği, İkinci Tebliğimizin sonundaki «Kısaltmalar» bölümünde gösterilmiştir.

ATATÜRK'ÜN HUKUK DEVRİMİNİN TEMELİ:

LAİK HUKUK VE DEVLET ANLAYIŞI

DEVLET VE HUKUK DÜZENİNİN LAİKLEŞTİRİLMESİ ŞER'İ HUKUKLA TÜM İLİŞKİNİN TEMELDEN KESİLMESİ

(LAİKLİK DEVRİMİ GERÇEKLEŞTİRİLMEDEN, TÜRK İNSANI VE YENİ TÜRK DEVLETİ ÇAĞDAŞLAŞAMAZ, TÜRK TOPLUMU SÜREKLİ OLARAK UYGAR VE BAĞIMSIZ YAŞAMA GÜCÜNE KAVUŞAMAZDI. VE BU DEVRİM, ATATÜRK'ÜN YAPITIDIR)

Önce teknik bir noktaya değinmek isteriz: Birinci incelememizin giriş bölümünde, Atatürk'ün, «Türk Hukuk Devrimi» ni gerçekleştirirken attığı tüm adımlar, çeşitli paragraflar ve bölümler halinde sıralanmıştı. Bunlar arasında 3. paragrafı oluşturan «Devlet ve Hukuk Düzeninin Laikleştirilmesi» konusunu, Hukuk Kurultayına verilecek incelemelerin sahife bakımından sınırlı olmasından ötürü, ayrı bir inceleme haline getirme zorunluğunu duyduk. (Yine aynı nedenledir ki, Özel Hukuk alanındaki büyük devrim adımının incelenmesini de başka bir tebliğimize bıraktık. Bu inceleme, Adalet Bakanlığı'nın yayınlayacağı Atatürk'ün Hukuk Devrimine ilişkin kitapta ya da Ankara Barosu Dergisi'nde yayınlanacaktır).

Laiklik Devrimi, Atatürk'ün Türk toplumuna yaptığı hizmetlerin -tam bağımsızlık yanında- en büyüğü, hem Devlet ve Hukuk alanındaki devrimlerinin, hem de Sosyal ve Kültürel alandaki Devrimlerinin, gerçek çekirdeğidir.[40] «Tam bağımsızlık ilkesi» dışında hiçbir Atatürk ilkesi ya da adımı, laiklik ilkesi kadar ÇOK YÖNLÜ değildir; ve yine -tam bağımsızlık ilkesi dışında- hiçbir konuda, Atatürk, laiklik ilkesinde olduğu kadar titiz davranmamış, bıkmadan usanmadan aynı konuyu işlememiştir.

Ulusal Devlet ilkesi, kuşkusuz çok önemliydi. Egemenliğin padişah, ailesinin elinden geri alınması ve halk yönetiminin (çoğulcu demokrasinin) kurulması yollarının açılması, uygarlığa doğru gidiş yönünden büyük değerler taşıyordu. Ama, her ikisi de, «yüzyıllar boyu duraklamış ve ileriye gitme yeteneğini ve ortamını yitirmiş bir kültür çevresinin, adeta tutsağı» haline gelmiş bir toplumun, SİLKİNEREK UYGARLIĞIN TÜM GEREKLERİNİ BENİMSEYEBİLMESİNE olanak yaratmazdı. Çünkü yüzyıllar boyu Osmanlı Devletinin yönetiminde ve Müslüman halkların sosyal yaşamında hergün varlığını gösteren YASAL VE GELENEKSEL ZİNCİRLER, ilerlemeye asla olanak bırakmıyordu. Bu toplumun temeli, bin yıl önce oluşmuş ve sonraları donmuş bir takım dinsel kurallara dayanmaktaydı ki,

---

[40] Türk Devleti'nin yaşamında yapılabilecek EN BÜYÜK YAŞAMSAL NİTELİKTEKİ DEVRİM, daha önce çeşitli yazılarımızda ve konferanslarımızda özellikle belirttiğimiz gibi, kuşkusuz «Yeni Türk Devletini din temeline dayanan bir devlet olmaktan çıkarabilmek» idi. Böyle bir devrim (böyle bir TEMELDEN DEĞİŞME) yapılmadıkça, Türk toplumunu ÇAĞDAŞLAŞTIRABİLMEĞE olanak yoktu. Tüm yenileşme girişimleri, er geç yenilmeye hükümlüydü. Çünkü din, değişmeyen kuralların egemen olduğu toplumsal alandır. Bu kurallar, ilk ortaya atıldığı zaman bakımından, «ne denli ileri ve çağdaş gereksinmeleri yanıtlar» niteliktc olurlarsa olsunlar, sonraları (hele aradan yüzyıllar, hatta çağlar geçtikten sonra) yaşamın gereksinmelerine ayak uyduramaz köhne kalıplar haline gelirler. Dinamik niteliktc akıp giden yaşamı, donmuş (statik) din kurallarına bağlamak, «YAŞAMI ZİNCİRE VURMAK», «Tarihi, olduğu yerde çakılı bırakma girişimine kalkışmak» demektir.

artık ilerleyen ve gelişen yaşam (yaşamın her gün değişen ve değişmesi zorunlu olan gereksinmeleri), bu değişmez kuralların cenderesi içinde kalmaya mahkûm edilmişti. Bireyin, toplumun ve devletin en yaşamsal gereksinmelerinin karşılanması söz konusu olduğunda bile, AKLIN ve BİLİMİN önderliğinde (yol göstericiliğinde), gereksinmeleri en iyi karşılayan çözüm saptanamıyordu. Buna her zaman izin yoktu. DİNSEL TEMELE DAYANAN KURALAR, -değişmez niteliklerinden ötürü- yaşamın yardımcısı olmaktan çıkmış, YAŞAMIN KÖSTEKLERİ VE CENDERESİ haline gelmişti. EGEMENLİK, ULUSta (Türk insanında) değil, Türk İnsanının ve Türk Ulusu'nun hizmetindeki AKILda değil, her şeyin üstünde yer alan DİNSEL KURALLARDA (Şeriat'ta) idi. Ve artık, çağın gereksinmelerine yanıt veremez duruma düşüp taşlaşmış bu kurallardan, o kuralların egemenliğinden kurtulmadıkça, Türk Ulusu'nun uygarlığa ulaşması (çağdaş uygarlık düzeyinde sürekli olarak kalmanın tek aracı olan bilim ve aklın yol göstericiliğine kavuşabilmesi) söz konusu olamazdı.

Bir cümleyle, «Yeni Türkiye, ya AKILI ve BİLİMİ yol gösterici (rehber ve müş'ir) ilân ederek, Dünya ile arasındaki uygarlık açığını kapatacak, çağdaş ve akılcı bir eğitim ile, bireylerini özgür düşünen uygar kişiler haline getirecek (böylece toplum, en son tekniğe kavuşur ve kalkınırken ve de ekonomik gelişmeye ve bağımsızlığa ulaşırken, bireyler de aydın düşünceye, özgürlüğe ve gönence ulaşacak), ya da Türk İnsanı ve Türk Devleti, ASLA İLERLEYEMEYECEK (hep ÇAĞIN GERİSİNDE KALACAK) ve bu yüzden Osmanlı döneminde olduğu gibi, yeniden başka devletlerin ve ulusların UYDUSU ve TUTSAĞI olacaktı. Bu ise tarihin yaprakları arasında yeniden yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmek demekti. Gerçekten, Türkiye'dc «LAİK DÜŞÜNCENİN LAİK DEVLET VE HUKUKUN BENİMSENMESİ, YA DA BENİMSENMEMESİ» konusunda karar verme söz konusu olunca, büyük ozanın «var olmak, ya da olmamak, işte sorun bu!» özdeyişini anımsamamak olanaksızdır.

Yeni Türk Devletinin ana davası bu idi: «Yöneticilerinin bileklerindeki yasal kelepçeleri kırmaları ve topluma vermek istedikleri her iyi şeyi nerede görürlerse oradan serbestçe alabilmeleri» için böyle bir alışı yasaklayan «dinsel devlet ve hukuk anlayışını ve düzenini» TOPTAN BİR YANA İTEBİLMELERİ ve onun yerine «laik bir Devlet ve Hukuk Düzenini TÜMÜYLE BENİMSEMELERİ», KAÇINILMAZ BİR ZORUNLULUKtu.

Bizden önceki kuşağın, hatta bizim kuşağımızın idealist her insanın yüreğinde «kendi toplumunu ilerletme ve yükseltme ateşini alevlendiren» büyük Tevfik Fikret'in Promete şiirindeki «Kalbinde her dakika şu yücel özleyişin - Ateşten gagasını duy ve daima düşün; - Onlar niçin göklerde, niçin ben çukurdayım, - Gülsün neden Dünya bana, ben yalnız ağlayım - Yükselmek hep göklere ve gülmek ne tatlı şey - Birgün şu hastalıklı vatan canlanırsa...! Ey-Milletin uygarlık özleyen yarınlarının - Meçhul elektrikçisi, ergin ülkelerin - Yüklen getir ne varsa biraz miskinlik kovan - Bir parça

ruhu, benliği, idraki besleyen - Güç veren ürünlerini; boş durmasın elin - Gör daima önünde o ilkel masalların - Gökten deha ateşi çalan kahramanını.. - Varsın bulunmasın bilecek nam ve şanını» yolundaki sözleri de, kuşkusuz Mustafa Kemal'i derinden etkilemiş ve esinlendirmişti.[41]

İşte o «meçhul elektrikçi» Atatürk'tü; ve Türkiye'nin yükselip yaşayabilmesi için zorunlu ışığı O'na sunabilmesi de, önce «onlar niçin semada, biz niçin çukurdayız» sorusuna, doğru bir yanıt vermesine bağlıydı. Ve Atatürk bu yanıtı vermiş, «akılı, bilimi seçmiş»ti. Ve yine Tevfik Fikret'in dediği gibi, Batının ışık veren tüm görüşlerini bize alıp getirebilmenin, laik ve akılcı bir anlayışın benimsenmesine bağlı olduğunu anlayarak buna karar vermişti. Akıl yolunu seçerek, laik düşünüş, laik Devlet ve laik Hukuk düzenini Türk Toplumuna getirmiş olması, Atatürk'ün EN BÜYÜK YAPITIdır. Bu, «bir devlet adamının, bir topluma yapabileceği hizmetlerin EN BÜYÜĞÜ»; «yüzyıllar boyu değişmez dinsel toplum kuralları içinde hapsedilmiş bir toplumda, gerçekleştirilebilecek en büyük devrim»di. Ve şunu her türlü duygusal yargılardan uzak olarak (kırk yılı aşan incelemelerimize ve gözlemlerimize dayanarak) söyleyebiliriz ki, Atatürk'ten başka HİÇBİR KİŞİ, Türkiye'de bu devrimi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştiremezdi. Böyle bir devrim, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uğradığımız büyük felâketler kadar korkunç bir şoktan sonra gerçekleştirilebilirdi. Ayrıca onu gerçekleştirebilecek olağanüstü bir lidere, tam bir Dâhi'ye gerek vardı. Ve bu dâhi, o ulusu «olanaksız denilecek bir mucizeye kavuşturmuş», en kötü koşullarda Kurtuluş Savaşı'nı kısa sürede yengiye ulaştırmış bir kişi olmak zorunluğundaydı. Ve nihayet bu Dâhi, aynı zamanda akıl yolunun yüzde yüz zorunluğuna inanmış olacaktı. Bundan başka, bütün bu niteliklere sahip böyle bir liderin, ulusu, bu son derece duyarlı konuda amaca birden bire değil, TEHLİKELİ BİR TEPKİ YARATMAYACAK BİR TEMPO ile götürebilme becerisini göstermesi gerekiyordu. O liderin, dinsel kuralların tutsaklık zincirini kırmaya doğru, SIRASINDA ADIM ADIM yürüyecek SABRI ve yeteneği ve yine sırası gelince de bir sıçrayışla kilometrelik mesafeyi en büyük bir hızla geride bırakacak YÜREKLİLİĞİ gösterecek EŞSİZ BİR TAKTİK USTASI olması gerekiyordu.

İşte bundan ötürü içtenlikle inanıyoruz ki, eğer Atatürk, «dinsel anlayış, dinsel devlet ve hukuk düzeni» yerine «akla dayanan düşünüş ve akla dayanan Hukuk ve Devlet Düzeni»nin geçirilmesi demek olan LAİKLİK DEVRİMİNİ, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki bağımsızlık ve Kurtuluş Savaşı'nın Kurtarıcı Komutanı ve Büyük Devlet Kurucusu olarak yarattığı SONSUZ GÜVEN VE SEVGİye dayanarak, daha ilk yıllarda (4-5 yıl içinde) gerçekleştirmeseydi, ya da gerçekleştiremeseydi, bu devrimin gerçekleştirilebilmesi, ancak on yıllar sonra olabilirdi. İkinci Dünya Savaşı'nda işgal edilme ve yöneticilerin ihanetine uğrama gibi bir felâketle karşılaşmış olsaydık, ancak ondan sonra ortaya çıkacak başka bir Atatürk

[41] Tevfik Fikret, Atatürk'ü en etkileyen kalemlerdendi.

böyle bir devrimi yapabilirdi.

Atatürk'ün «akla dayanan bir devlet ve Hukuk Düzenini en kısa bir sürede Şer'i Devlet ve Hukuk Düzeni'nin yerine koyabilmiş olması»nın ne denli olağanüstü (nerde ise OLANAKSIZ denecek nitelikte) bir sosyal ve siyasal başarı, «aydınlığın karanlık üzerindeki büyük yengisi» olduğunu kabul etmek için, biraz olsun çevremize bakmak yeter. Evet, bugün çevremizde Müslüman ülkelerin durumunu (hele Şahını kovduktan sonra bile, «Şeriat Düzcninin zincirlerini kırmak ve karanlıklarını kovabilmek» yeteneğini en küçük ölçüde gösteremeyen bir komşu ülkedeki gelişmeleri) izleyenler, Atatürk'ün «toplum yaşamında Şeriat yerine Akılı koyabilmiş olması»nın, Tarihte eşine rastlanmayan bir devrim niteliği taşıdığını daha iyi kavrayacaklar, bu eşsiz başarıyı yadsımayacaklardır.[42]

Şimdi Atatürk'ün, «Laiklik devriminin önemi», bunun «her türlü ilerleme ve Türk Devleti'nin yaşayabilmesi bakımından ne denli zorunlu olduğu», «dinin siyasal yaşamımıza el atması sürüp gittikçe, Türk Toplumunun hem geri kalmaya ve hem de her gün yeni yeni felâketlerle karşılaşmaya hükümlü olduğu» yolundaki açıklamalarından, bazı örnekler vermek isteriz. Atatürk'ün bu konudaki görüşlerini, O'nun laiklik devriminde sözcülüğünü yapmış kimselerin ağzından ve kaleminden yapacağımız aktarmalarla da perçinlemeye çalışacağız. Ama önce O'nun bu devrimi gerçekleştirebilmek için uyguladığı stratejiye değinmek isteriz:

A) Laikliğe, esnek ama kararlı adımlarla gidiş stratejisi

Osmanlı Devletinin çökmesi nedenlerini, daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce inceleme konusu yapan ve bu sorunu çözmeye karar veren Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın ilk aşamasını kapatmadan (yani zafere ulaşmadan ve bağımsızlığımızı garanti etmeden) önce bile, bu savaşla birlikte ve onun gölgesinde, Türk Toplumunun bir daha aynı duruma düşmemesi için, HASTALIĞIN MİKROBUNU YOKETMEye kararlıydı. Uygarlığı serbestçe benimsemeyi önleyen her engeli yıkmak, onun programının kilit noktasıydı. Ama bu çok zor konuda, gereksiz acelecilikten sakınarak, ancak sürekli ve sistemli biçimde tam bir kararlılıkla yürümek zorunluluğu vardı; ve Atatürk bunu çok iyi görmüştü. Devleti dinsel bir devlet olmaktan kurtarmanın gerekli her adımını, tam bir titizlikle ve büyük bir strateji ustasının yeteneğiyle birbiri ardından atmak gerekiyordu. Bu nedenle, daha yıllar önce kesin karar verdiği laiklik devrimini, en BÜYÜK BİR TEMKİNLİLİK ile başarmıştır. Birinci aşamada, ancak adım adım ilerlemiş, hatta bu devrimin adını bile anmadan önce o doğrultuda edimli birçok adımlar atmıştır. Bu adımların olumlu meyvelerini kamuoyuna gösterdikten sonra, ikinci aşamada (davayı tehlikeye düşürmeden) baş döndürücü sıçrayışlar yapmış ve yaptırmıştır. Daha sonra ise, bu devrimi

---

[42] Dini yasaklayan ve dıştan gelen güçlerin, bir ulusu başka bir Devletin peyki halinc getiren bir girişimle (düpedüz işgal ile) «akıl düzenini», «Şeriat düzeni» yerine zorla koyması ve o ülkeyi sürekli vasiliği altında tutması hali, kuşkusuz hesaba katılamaz.

açıkça adlandırarak, Anayasa'daki ona zıt düşen hükümleri bu gerekçeyle atmıştır. En sonunda, laiklik ilkesini Anayasa'nın direklerinden biri olarak ilân etmiştir. Evet, dinsel devlet kalıntılarını Anayasadan, ancak 1928 de çıkarmayı uygun görmüş; ve laiklik ilkesini ise, Anayasaya açıkça koyabilmek için 1937'ye kadar beklemiştir.

Evet, Atatürk, Laik Devlet amacına doğru adım adım yol alırken, gericilerin direnmelerini hesaba katarak, o kadar temkinli olmayı yeğlemiştir ki, kimi zaman laiklik doğrultusunda daha önemli bir adımı atabilmek için, aynı ilke bakımından daha az önemli bazı küçük geri adımlara başvurmayı bile unutmamıştır. Örneğin, laik devlete ulaşabilme bakımından halifeliğin kaldırılması son derece önemliydi. Halifeliğin kaldırılmasını gerçekleştirmek için ise, -bundan önceki bölümde de belirttiğimiz gibi- Cumhuriyeti ilân etme adımının gerçekleştirilmesi zorunluydu.[43] İşte halifelik orununun temelsiz hale düşmesi ve kolayca ortadan kalkabilmesi bakımından en büyük darbeyi vururken (başka deyimle Cumhuriyeti ilân ederken), «Laiklik doğrultusundaki ilerleyişin daha da süreceğinin, halifeliği kaldırma sırasının da yakında gelmek üzere olduğunun gerici geniş çevrelerce anlaşılmaması» için, Cumhuriyeti ilân eden yasanın içerisine, -hiç yeri yok iken- «Türkiye Devletinin dini, DİN-İ İSLÂMDIR» hükmünü koydurdu. Günü geldiğinde Anayasadan çıkarılacak olan bu hükmü, Cumhuriyeti ilân eden kanuna eklemesinin tek nedeni, laiklik düşmanı, çevrelerin direncini ve kuşkusunu o önemli adımın gerçekleştirilmesi sırasında bir ölçüde gidermekti. Bunu yapmasaydı, gericiler kolayca «halifeliğin kaldırılması ve ona giden adımı oluşturan Cumhuriyetin ilân edilmesi, dinsizliktir; İslâm ile ilişkiyi kesmeye doğru gidiliyor» yaygarasını, daha Cumhuriyetin ilânı girişiminde doruğa çıkaracaklardı. Kaldı ki, Atatürk'ün bu önlemine karşın bile, «Cumhuriyeti ilân etmenin, halifeliği kaldırmak ve dinsizliğe gitmek olduğunu iddia yolundaki çabalar» tamamen önlenemedi. Ama Anayasa'ya böyle bir hükmün konulması, kuşkusuz birçok tutucunun savaşım gücünü ve azmini zayıflattı.

Önemli bütün devrimler gerçekleştirildikten sonra, (1928 de) bu hüküm, (laik devlet ilkesiyle bağdaşmayan başka bir takım dinsel devlet kalıntısı hükümlerle birlikte) Anayasadan çıkarılırken, gerekçede şöyle deniliyordu: «ÇAĞDAŞ UYGARLIK, Kamu hukukunda, ulus egemenliğinin gerçekleşmesine yörünge olacak en gelişmiş devlet şeklinin, LAİK VE DEMOKRATİK CUMHURİYET olduğu genellikle kabul edilen görüşlerdendir. Millet Meclisinde oybirliğiyle kabul edilmiş olan Medeni Kanun, Ceza Kanunu gibi, bugünkü tevdin edilmiş kanunlarımız da, bu esasa, uyguluma ve faaliyet alanlarında görünüm kazandırmaktadır. Esasen Devlet bir tüzel kişi olduğuna göre, soyut bir kavramdır. Dinin, maddî şahıslara yüklediği yükümlülükleri, farzları, edimli olarak yerine getirmesine de olanak düşünülemez. Böyle, olanaksızı elde etme peşinde ısrarın, bir

[43] Bu konuda, «Atatürk'ün Gerçekleştirdiği Hukuk Devriminin Anaçizgileri...» başlıklı birinci tebliğimizin 50–57. sayfalarına bakınız.

zayıflık -bütün zayıflıklar gibi zararlı bir zayıflık- oluşturacağında kuşku yoktur. Anılan bu gerekçelerden ötürü, laik devletin esas sayılmasına aykırı fıkraların, Esas Teşkilattan çıkarılması önerilmiştir.» (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Devre 1. İçtima C. 3sıra No. 94).

Devlet dininin Anayasadan çıkarılmasını açıklayan gerekçede (daha sonra) gösterildiği gibi, aslında Anayasada bir Devlet dininin bulunmaması ve böylece laikliğin benimsenmesi, dine ve dinsel duygulara saygısızlık değil, tam tersine vicdan özgürlüğüne karşı saygının da kaçınılmaz sonucudur: «DİN İLE DEVLETİN AYRILMASI prensibi, Devlet ve hükümetçe dinsizliğin desteklenmesi anlamını taşımamalıdır. Din ve Devlet işlerinin birbirinden ayrılması; DİNLERİN, devleti yönetenlerle yönetecekler elinde BİR ARAÇ olmaktan KURTULUŞ GÜVENCESİdir. Çağdaş Hukuk Biliminden ve Tarihten aldığı deneyim ve bilgileri gözönünde tutan Türk devrimi, din ile Dünya işlerini karıştıran ve türlü zorluklara neden olma istidadı taşıyan maddeleri kaldırarak, Anayasa'ya açık ve SAMİMİ BİR METİN vermekle, Türkiye Cumhuriyeti'ne pürüzsüz bir biçimde GERÇEK GÖRÜNÜŞÜ vermiş olacaktır. Bu suretledir ki, insanlığın manevi mutluluklarını yükümlenen din, yabancı eli değemeyen vicdanlardaki yüksek yerini alarak, Allah ile birey arasında kutsal bir ilişki aracı haline girmiş bulunacaktır. Bu kutsal ilişkiyi, camilerde, kiliselerde, havralarda ya da sadece vicdanlarında arayıp bulanlar vardır. Devlet ve kanunları, hepsinin koruyucusudurlar.» (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Devre 1. İçtima C. 3 S. No: 94).

B) Halifeliğin kaldırılması, Laik Devlet doğrultusunda atılması gereken kaçınılmaz ilk adımdır; «Devletin laikleştirilmesi devrimi»nin önkoşuludur:

Bir Devlet, Teokratik Devlet olursa, onun başında «dinin, Dünya işlerine ilişkin kurallarını uygulamakla ve kollamakla ödevli bir baş» bulunursa, orada akla dayanan laik bir Devlet ve Hukuk düzeninin gerçekleştirilmesi, laik bir düşünce ve zihniyetin yeşermesi, akla dayanan bir sosyal yaşamın oluşması, kuşkusuz söz konusu olamaz.[44] Bu nedenle, halifeliğin kaldırılması, akıl ve bilime dayanan uygarlığı benimsemede, en önemli aşamadır. Ama bunun üzerinde, şimdi ayrıca durmayacağız. Çünkü birinci tebliğimizde bu konuya, hem «ulusal devlet temeli» ve hem de «ulusal egemenlik ilkesinin gerçekleşmesinin bir aşaması» olan halifeliğin kaldırılması adımı incelenirken, yeterince değindik. Oraya yollamada bulunmakla yetiniyoruz.[45]

---

[44] Bu konuda ayrıca, «Atatürk'ün Gerçekleştirdiği Hukuk Devriminin Anaçizgileri...» başlıklı birinci tebliğimizin 48–49. sayfalarına bakınız.

[45] Osmanlı döneminin salt sultanlık aşamasında, vatandaşa bir takım haklar verildiğini bildiren Gülhane Hattı Hümayunu, Halife-Sultanı hiçbir dünyasal yaptırım ile karşı karşıya bırakmamakta, sadece Allah'ın cezalandırması ile yetinmektedir. Gerçekten Gülhane Hattı Hümayunu şöyle sona erer: «...bu usulün İnşallahı Taâlâ ilelebed bekasına şahit olmak üzere, Dersaadetimizde oturan tüm Elçilere dahi bildirilsin. Heman Rabbimiz Taâlâ Hazretleri cümlemizi muvaffak buyursun ve bu kavanini mücssesenin hilâfına hareket edenler ALLAHI TAÂLÂ HAZRETLERİNİN LANETİNE MAZHAR OLSUNLAR VE İLELEBED FELAH BULMASINLAR AMİN».

Ancak, «din istismarının toplum olarak geri kalmamızda ve ölümün eşiğine gelmemizdeki önemi»ni göstermek ve «bu alanda halifeliğin oynadığı rolü vurgulamak» ve bunun «eğitim sisteminde dahi uygarlık doğrultusunda yürümeye engel olduğunu göstermek» için, Atatürk'ün iki konuşmasından bazı cümleleri aktarmayı yararlı buluyoruz:

20 Mart 1923 de (daha Cumhuriyetin ilânından önce) Konya Türk Ocağı'nda gençlerle yaptığı sohbetteki konuşmasında şöyle diyordu: «Gerçekten bu ulus, yüzyıllarca kendi emelleri ve çıkarlarına aykırı olarak yönetilmiş, ulus hiçbir tarih döneminde yaradılıştan getirdiği kabiliyetlerini geliştirecek çalışma alanına sahip olamamıştır. Ve bu bahtsızlık yüzünden birçok felâketlere uğramıştır. O acı felâketler, ulusu ölüme kadar ulaştıracak nitelikteydi... Milletin bugünkü zaferleri pek parlak olmakla beraber, henüz ulusumuzu gerçek kurtuluşa kavuşturamamıştır. Amaca varmak için, HER-ŞEYDEN ÖNCE bizi şimdiye kadar, GAFLET İÇİNDE BIRAKAN NE-DENLERİ ve ETKENLERİ tahlil etmemiz, meydana çıkarmamız, dilimiz-den düşürmememiz gerekir. Bu gerçekleri, milletin vicdanının kulağına ulaştırmak, bu gerçekleri ulusun vicdanına taş üstüne oyarak yazarcasına iyice kazıyarak yazmak için, onları bir daha söylemek, onları durmadan ve durmadan yinelemek gerekir. Ulusu, uzun yüzyıllar GAFLETTE BIRAKAN ÇEŞİTLİ NEDENLER ARASINDA GERÇEK NOKTAYI, bir sözcükle ifade etmiş olmak için diyebilirim ki, BÜTÜN SEFALETLERİMİZİN KESİN NEDENİ, ZİHNİYET sorunudur. İnsanlar ve insanlardan kurulu toplumlar, her şeyden önce bütün bireyleriyle SAĞLIKLI BİR ZİHNİYETE sahip olmalıdırlar. Zihniyeti zayıf, çürük, hasta, yanlış olan bir toplumun, bütün çalışmaları boşunadır. İtiraf etme zorunluğundayız ki, bütün İSLÂM DÜNYASININ sosyal topluluklarında hep YANLIŞ ZİHNİYETLER egemen olduğu içindir ki, Doğudan Batıya kadar İslâm Ülkeleri, düşmanların ayakları altında çiğnenmiş ve düşmanların esaret zincirine geçmiştir(...) Muaviyeden sonra bütün müstebit hükümdarlar, hep DİNİ ALET edindiler; ihtiras ve zorbalıklarını artırmak için hep din bilginlerine (ulemaya) başvurdular. Gerçek din bilginleri, dini bütün bilginler, hiçbir zaman bu zorba taçlılara boyun eğmediler. Onların emirlerini dinlemediler,

---

Meşrutiyet Kanunu Esasisinde de, Halife-Sultanın yetkilerinc ilişkin şu hükümler yer almaktaydı: «Madde 3. Saltanatı Seniye-i Osmaniye, HİLÂFETİ KÜBRAYI İSLAMİYETİ haiz olarak Sülâle-i Âli Osmandan usulü kadimesi veçhile ekber evlâda aittir. Madde 5. Zatı Hazreti Padişahinin nefsi hümayunu MUKADDES ve gayri mes'uldür. Madde 7 ...ahkâmı şeriye ve kanuniyenin muhafaza ve icrası... hukuku MUKADDESEİ PADİŞAHİ dendir.» Osmanlı Devletinin başı hakkında kullanılan deyimlerin nasıl dinsel bir nitelik taşıdığını gösterme bakımından İki yazıdan birkaç cümle daha aktaracağız: 10.7.1908'de Meclisi Mebusanın toplantıya davet edilmesine ilişkin iradei Seniye şöyle sona criyordu: «...ve emrü fermanı hümayunu Hazreti Hilafetpenahi her ne veçhile şeref sudûr buyrulur ise isabet anda olmağla ol babda ve katibci ahvalde emrü ferman hazreti Veliyülemir Efendimizindir». 12 Eylül 1919'da Sivas Kongresinden çektirilen telgrafta -ki bu telgraf tüm kolordu komutanlarına imzalattırılmıştır- şu sözcük ve cümlelere dahi yer verilmişti: «Şevketpenah Efendimiz, Zati akdesi hümayunlarına kemali tazim ve ubudiyetle merbut olan bütün millcti neccibcleriyle orduyu hümayunları zat-ı akdesi hilafet penahilerinin halâsı mesudu gibi bir gayei mukaddese etrafında toplanmış oldukları bir sırada (...) Zatı akdesi hümayunlarına, makamı muâllayı saltanat ve hilâfete bihakkın tazimkâr (...) Kolordu kumandanları, HAKİ PAYI ŞAHANELERİNE arza mecbur olduk. Olbabda emrü ferman Şevketlü Padişahımız efendimiz hazretlerinindir» (Milliyet, Coşar, İstiklâl Savaşı No: 29, 16 Eylül 1919).

tehditlerinden korkmadılar. Bu gibi din bilginleri, kamçılar altında döğüldü, ülkelerinden sürüldü, zindanlarda çürütüldü, darağaçlarına asıldı. Fakat onlar yine o hükümdarların keyfine dini alet etmediler. Fakat gerçekte din bilgini olmamakla beraber, o giysi içinde bulundukları için din bilgini sanılan, çıkarlarına düşkün, hırslı ve imansız bir takım hocalar da vardı. Hükümdarlar işte bunları ele aldılar; ve işte bunlar, «dine uygundur» diye fetvalar verdiler. Gerektikçe yanlış Hadisler bile uydurmaktan çekinmediler. İşte o tarihten beri, sultanlık tahtına oturan, saraylarda yaşayan, kendilerine halife adı veren zorba hükümdarlar, bu gibi hoca kıyafetli dilencilere iltifat ettiler ve onları korudular. Üçbuçuk dört sene öncesine kadar hayatta olan Osmanlı Hükümdarları da, aynı şeyleri yapmışlar, aynı hilelerden yararlanmışlardı» (SvD, II, S. 138–139).

Ve yine Atatürk belirtmiştir ki, Halifeye ya da öteki dinsel başlara bir takım haklar ve yetkiler tanımak, yeni Türk Devletinde «çağdaş eğitim sisteminin gerçekleşmesi»ne ve «eğitim birliğinin sağlanması»na da olanak bırakmaz, izin vermez. Onun içindir ki, Osmanlı Devletinde eğitimin çağdaşlaştırılması ve birleştirilmesi olanaksızlaştırılmıştı.

Atatürk, dinsel devlet anlayışından ve dinsel başların devlet içindeki karşı koymalarından kurtulunmadıkça, Türk Devleti'nin akılcı ve tüm vatandaşlar için uygulanacak bir eğitim sistemini benimseyebilmesinin bile olanaksızlığını; Anayasasında bile istediği gibi değişiklikler yapamayacağını, 4.5.1924 günlü demecinde de şöyle dile getiriyordu: "Geçmişte özellikle Abdülhamit'in düşürülmesinden sonra, Anayasamızı ve meşrutiyet yasalarını, Batının uygarlık makinesine uygun olarak değiştirmeye çok çalıştık, fakat bu girişimimiz sonuçsuz kaldı. Çünkü her adımda patrikhaneler ve halifelik gibi siyasal ve dinsel kurumların hukukuyla karşı karşıya geldik (...) Halifenin ve patriklerin bu ayrıcalıkları, yasalarımızın temelini oluşturuyordu. Bu düzenleme, bir tehdit oluşturuyordu. Çünkü ilerlememizi geciktiriyor ve güçleştiriyordu; ve bu nedenledir ki, yalnız Türkiye, Avrupa'da komşusu olan bütün uluslar arasında geride kaldı. Hükümeti işlemiyordu, patrikhanelerin ve halifeliğin itirazlarına uğramaksızın hiçbir yenileşme ya da ilerici yöntem görüşü, yönetimimize sokulamıyordu. Bununla beraber yöntemlerimizden bazılarının değiştirilmesi zamanı geldi ve o vakit halifelikte bütün değişikliklere karşı şiddetli bir düşmanlık keşfettik. Patriklerin hiddetini harekete geçirmeden, eğitim yöntemimiz değiştirilemezdi (...) Patrikhanelerin ve halifeliğin ayrıcalıklarından ötürü hükümet, eğitim yöntemini düzeltemezdi. Türkiye'de yerleşmiş olan her din topluluğu (cemaat), ister resmen yetki almış bulunsun, ister bulunmasın, kendi dinsel okullarına ve liselerine sahipti. İmparatorluk sınırı içinde de her ulus, kendi dilini ve dinini talim ederdi. Fakat bu okullar, hainlik projelerine hizmet ettiler (..)» (SvD V, S. 105-106)

C) Uygarlaşma ve çağdaşlaşma, ancak akıla ve bilime dayanan Dünya görüşünü tüm devlet işlerinde yol gösterici olarak benimsemekle gerçekleştirilebilir. Bu nedenle, yeni Türk Devletinde (Türkiye Cumhuriyeti'nde) Şeriatın Dünya işlerine ve hukuksal düzenlemelere karışması ilkesi temelden sökülüp atılacak, Batı uygarlığının zihniyeti benimseyecektir:

1. Uygarlığın ve devrimciliğin yaşamsal önemine ilişkin inancı:

Atatürk, «Batı uygarlığının Türk Toplumu için benimsenecek ve çağdaşlaşmak için kendisine başvurulacak kaçınılmaz araç olduğu yolundaki inanç ve kanısı»nı, birçok konuşmasında yansıtmaktadır. O'nun devrimciliği de, zaten bu inanca dayanıyordu. Görmüş ve inanmıştı ki, yüzyıllardır bağlı olduğumuz Doğu ve İslâm uygarlığı, Türk toplumunu bir çizgiden öteye asla çağdaşlaştıramaz. Bir sıçrayışla bu gericilik bir kez giderilse bile, din temeline dayanan uygarlık ya da toplum düzeni, kısa bir süre sonra, bizi yine geçip gitmiş zamana öylesine ÇİVİLER ki, yine zamanın (o günün, çağın) ardında kalırız; Dünya ile aramızdaki uçurum durmadan büyür. O halde, kendimizi Batılılar gibi heran yenileşme olanağına kavuşturabilmenin tek çaresi, değişmez din kurallarının tutsaklığından toplumumuzu ve ulusumuzu kurtaracak olan yol, akıla ve bilime dayanan BATI UYGARLIĞININ ilkelerini ve anlayışını (zihniyetini) kısaca laikliği benimseyerek, sürekli yenileşmektir.

Şimdi Atatürk'ün uygarlığa ulaşabilmek ve her gün uygarlık doğrultusunda biraz daha hızla yol alabilmek için, dinin toplumsal zincirlerinden kurtulma zorunluluğunu nasıl vurguladığını, O'nun «uygarlık doğrultusundaki devrim adımlarının büyük bir bölümünü gerçekleştirdikten sonraki yargısı»nı yansıtarak göstermek isteriz: İstanbul halkı temsilcileriyle yaptığı 1.7.1927 günlü konuşmada şöyle diyordu: «Sekiz yıl, toplumumuzun yeni girmiş olduğu dönemin tarihinin içerdiği ihtilâllerle, devrimlerle ve sonuçlarıyla DOLUdur. 8 yılda ulusumuzun siyasal, sosyal ve UYGARLIK ALANINDAKİ GELİŞMELER yolunda gösterdiği beceri ve yetenek düzeyi yüksektir. BU DÜZEYİ HER GÜN DAHA ÇOK YÜKSELTMEK İÇİN, çok özenli ve azimli çalışacağız! Yurdun bayındır duruma getirilmesi, ulusun gönenci, daha çok çaba ve çalışmayı istemektedir. Duyguları ve vicdan alanındaki inançları, BİLİM VE TEKNİKLE GÜÇLENDİREREK ve EĞİTEREK topluluğumuzun gerçek huzur ve mutluluğu için çalışmak, yüce bir görüş açısıdır. Bu görüş açısını size, sevgili İstanbul halkına, 3 yıl öncesine kadar içinde yedi evliya gücünde bir heyulânın yaşadığı sandırılmak istenilen bu sarayın içinde söylüyorum. Yalnız artık bu saray, Allahın gölgelerinin değil, gölge olmayan GERÇEK OLAN ULUSUN sarayıdır. Ve ben, burada ulusun bir bireyi, konuğu olarak bulunmakla mutluyum» (SvD II, S. 247)

Atatürk'ün, uygarlığa ulaşma çabasında «laikliği, akılcı ve devrimci bir Dünya görüşünü benimseme»nin ne denli yaşamsal bir değer taşıdığına

inandığını gösterir başka sözlerinden bazı örnekleri aşağıda aktaracağız. Örneğin 29 Ekim 1923 günü MAURİCE PERNOT'ya verdiği demeçte şöyle diyordu: «Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü, Batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok gurur duyarak, kendisini Avrupa uluslarına bağlayan bağları kestiği gün başlamıştır. Bu bir yanılgıydı. Bunu yinelemeyeceğiz... Siyasetimiz, geleneklerimiz, çıkarlarımız, bizi düşünce ve eğilim bakımından bir Avrupa Türkiyesi, daha doğrusu BATIYA YÖNELMİŞ BİR TÜRKİYE arzu etmeye meylettirmektedir... Türkiye'nin yüzyıllardan beri izlediği hareket, sürekli bir doğrultuyu korudu. Biz, sürekli DOĞUDAN BATIYA DOĞRU YÜRÜDÜK... Vücutlarımız Doğuda ise, DÜŞÜNCELERİMİZ BATIYA DOĞRU YÖNELİK kalmıştır. Ülkemizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız, Türkiye'de ÇAĞDAŞ, BUNDAN ÖTÜRÜ DE BATIYA YÖNELMİŞ BİR HÜKÜMET yaratmaktır. Uygarlığa girmeyi arzulayıp da, BATIYA YÖNELMEMİŞ ULUS HANGİSİDİR? Bir doğrultuda yürümek azminde olan ve hareketinin AYAĞINDA BAĞLI ZİNCİRLERLE zorlaştırıldığını gören insan ne yapar? ZİNCİRLERİ KIRAR, yürür» (SvD, III, S. 68–69).

Atatürk, anladığı Batılılaşmanın ve devrimciliğin, BİRBİRİNİ KOVALAYAN SÜREKLİ DEĞİŞİMLER VE DÖNÜŞÜMLER biçiminde gerçekleşeceğini, Dünya ilerledikçe (ona ayak uydurarak) Türk Toplumunun da her alanda YENİ SIÇRAYIŞLAR yapması gerektiğini («Devrimlerin sürekliliği»ni) dile getirmiş; ve bunu değişmez bir program olarak daha 1922-23'lerde ilân etmiştir. Tercüman-ı Hakikat başyazarına verdiği demeçte şöyle diyordu: «İLERLEME YOLUMUZUN önüne dikilmek isteyenleri, EZİP GEÇECEĞİZ. YENİLEŞME VADİSİNDE DURACAK DEĞİLİZ. Dünya müthiş bir akımla ilerliyor. Biz bu armoninin (ahengin) dışında kalabilir miyiz? (SvD, II,S. 72/4.12.1923)

Atatürk, din duygularını sömüren ve kötüye kullananlara karşı özgürlük adına gösterilecek hoşgörünün, topluma ne kadar pahalıya mal olacağını da, Medeni Bilgiler'e ilişkin Notlar'ında şöyle belirtiyordu: «İnsanların, ruhun selâmeti için yakıldıklarını biliyoruz. Herhalde bunu yapan Engizisyon Papazları, iyi niyetlerinden ve iyi iş yaptıklarından söz ederlerdi; belki de, gerçekten bu sözlerinde samimi idiler. Fakat, bir aptallığı ya da bir hainliği iyi bir iş kalıbına uydurmak güç değildir; sonunda, bu bir ad değiştirme sorunudur. İşte bu nedenledir ki, hoş görmezliği, aldırmamazlık derecesine götürmemek önemlidir. Gerçi özgür olmak, herkesin hakkıdır. Ve bunun için, gerçek özgürlükçüler, özgürlükçü olmayanlara karşı da geniş davranılmasını isterler. Fakat, bunların hiçbir zaman elleri ayakları bağlı olduğu halde kurbanlık koyun durumuna razı olacakları asla kabul olunmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, kimi insanlar geleceği GEÇMİŞİN ARASINDAN GÖRMEKTE ISRARLIDIRLAR. Bunlar, ilişkimizi kestiğimiz geleneklere karşı, kesinkes yeniden bağlı olmaya dönmemizi isterler. Bu gibi insanlar, KENDİ İNANDIKLARI GİBİ İNANMAYAN KİMSELERİ, İSTEDİKLERİ GİBİ EZEMEZLERSE, KENDİLERİNİ

CENDEREDE HİSSEDERLER.» (Atatürk-İnan, S. 514).

Kastamonu'da yaptığı 24.8.1925 günlü konuşmasında da, şöyle demişti: «Biz her bakış noktasından insan olmalıyız. ACILAR gördük bunun nedeni, DÜNYA'NIN DURUMUNU ANLAYAMADIĞIMIZ içindir. Düşüncemiz ve anlayışımız, UYGAR olacaktır. Şunun bunun sözüne önem vermeyeceğiz. UYGAR olacağız, bununla övüneceğiz. Bütün Türk ve İslâm Dünyası'na bakınız, anlayışları uygarlığın emrettiği kapsam ve yükselmeye uymadığından ne büyük felâketler ve acılar içindedirler. Bizim de şimdiye değin GERİ KALMAMIZ ve nihayet son felâket çamuruna batışımız BUNDANdır. 5–6 yıl içinde kendimizi kurtarmışsak; bu, Dünya görüşümüzdeki (zihniyetimizdeki) başkalaşmadandır. Artık DURAMAYIZ, kesinkes ileri gideceğiz. Geriye ise, hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmek zorunluğundayız. Ulus açıkça bilmelidir. UYGARLIK öyle güçlü bir ateştir ki, ONA İLGİSİZ VE YABANCI KALANLARI YAKAR VE YOKEDER. İçinde bulunduğumuz UYGARLIK AİLESİNDE lâyık olduğumuz yeri bulacak ve onu koruyacak ve ilân edeceğiz. Gönenç, mutluluk ve insanlık bundadır».(SvD, II, S. 207).[46]

Uygarlık konusu üzerinde olağanüstü bir titizlikle duran Atatürk, İnebolu'daki (28.8.1925 günlü) konuşmasında da şöyle diyordu: «Efendiler, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk Halkı uygardır. Tarihte uygardır. Gerçekten uygardır. Fakat uygarım diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, düşüncesiyle, Dünya görüşüyle uygar olduğunu kanıtlamak ve ortaya koymak zorunluğundadır (...). Uygarlığın coşkun seli karşısında direnmek beyhudedir; ve uygarlık kendisini tanımazlıktan gelenler (gafiller) ve kendisine uymayanlar hakkında çok AMANSIZdır. Dağları delen, semalarda uçan, göze görünmeyen zerrelerden, yıldızlara kadar herşeyi gören, aydınlatan, inceleyen UYGARLIĞIN GÜCÜ VE YÜCELİĞİ karşısında, ortaçağ düşünceleriyle, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan uluslar, YOKOLMAYA veya hiç olmazsa TUTSAK VE AŞAĞILANMIŞ DURUMA DÜŞMEYE hükümlüdürler. Oysa Türkiye Cumhuriyeti halkı yenileşmiş (müteceddit) ve gelişmiş bir kitle olarak, sonsuza dek yaşamaya karar vermiş, TUTSAKLIK ZİNCİRLERİNİ ise, tarihte görülmemiş kahramanlıklarla PARÇA PARÇA ETMİŞtir» (SvD, II, S. 210–212).

---

[46] Atatürk, tutuculuğun uluslar için ne denli zararlı sonuçlar doğuracağını daha Kurtuluş Savaşı yıllarında bile her fırsatta dile getirmiştir. Örneğin 27.10.1922'de Bursa'da öğretmenlerle yaptığı konuşmada şöyle diyordu: «Hiçbir mantıksal kanıta dayanmayan bir takım geleneklerin ve inançların korunmasında direnen ulusların ilerlemesi, çok güç olur; belki de hiç olamaz. İlerlemede sınırları ve koşulları aşamayan uluslar, yaşamı akla uygun ve pratik bir biçimde izleyemezler. Yaşam felsefesi geniş olan başka ulusların, EGEMENLİĞİ VE TUTSAKLIĞI ALTINA GİRMEYE HÜKÜMLÜdürler.» (SvD, II, S. 44)

Atatürk, Batı düşünüş sistemine girememiş ülkelerin durumunu 22.2.1923 de İzmir'de halkla yaptığı konuşmasında da şöyle anlatıyordu: «Efendiler! Dünya yüzünde mevcut bütün İslâm alemini biran için gözden geçirelim. Hepsinin ne halde olduğunu, zannederim ki, içimizde bilmeyen fert yoktur. Hepsi esirdir, sefildir ve hakiki zenginlikten ve mutluluktan yoksundur. Bugün Dünya'da «bağımsızım» diyen İran Devleti uyuyor. Afgan devleti dahi hakiki mutluluktan çok uzaktır» (SvD, S. 167).

2. Devrimlerin, Türk Ulusunun bilinçaltı özlemlerine dayandığı yolundaki inancı:

Atatürk birçok konuşmasında da, yalnız «eski görüşleri ve köhne hurafeleri bir yana atmadıkça, uygarlık doğrultusunda ilerlemenin olanaksız» olduğunu söylemekle yetinmemiş, aynı zamanda «uygarlık doğrultusunda atılan adımların, aslında ulusun istediği devrimler» olduğunu; bir devrimci olarak kendisinin yaptığının, sadece «ulusun ruhunun derinliklerinde yatan yenileşme özlemlerinden esinlenmek ve onu bilinçüstüne çıkarmak» olduğunu söylemiştir. Buna iki örnek vermek isteriz: Kastamonu'da yaptığı 30.8.1925 günlü konuşmada da şöyle demişti: «Bilinç, hep ileriye ve yeniliğe götürür ve geriye dönme kabul etmez olduğuna göre, Türkiye Cumhuriyeti HALKI, ileriye ve yenileşmeye değin, UZUN ADIMLARLA yürümeye devam edecektir. Bilinç hastalanmadıkça, geriye gitmek veya duraklamak akıldan bile geçirilemez. Yüzyıllardan beri harcanan nefret edilecek çabalar, zaman zaman ulusu uykuya daldırmış olmakla beraber, ulusun bilincini felce uğratmayı asla başaramamıştır. Bu gerçek, ulusun bugün gösterdiği bilinç görüntüleriyle kendiliğinden kanıtlanmıştır. Bu ulus, gerçek eğilimine zıt olarak kuruntuda bulunanlara değer vermemiştir. Bizim esinlenme kaynağımız, doğrudan doğruya büyük Türk Ulusunun vicdanı olmuştur ve hep olacaktır (...) GERÇEK DEVRİMCİLER onlardır ki, ilerleyiş ve YENİLEŞME DEVRİMİNE YÖNELTMEK İSTEDİKLERİ İNSANLARIN RUH VE VİCDANLARINDAKİ GERÇEK EĞİLİME NÜFUZ etmesini bilirler. Şunu da söyleyeyim ki, Türk Ulusunun son yıllarda gösterdiği harikaların, yaptığı siyasal ve sosyal devrimlerin gerçek sahibi KENDİSİdir. Ulusumuzda bu yetenek ve gelişme var olmasaydı, onu yaratmaya hiç bir güç yetmezdi (...) Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz DEVRİMLERİN AMACI, Türkiye Cumhuriyeti halkını TÜMDEN ÇAĞDAŞ ve BÜTÜN ANLAM VE BİÇİMİYLE UYGAR BİR TOPLUM haline getirmektir. Devrimimizin ASIL İLKESİ budur. Bu gerçeği kabul edemeyen zihniyetleri, darmadağın etmek zorunludur. Şimdiye kadar ulusun beynini paslandıran, uyuşturan, bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihniyetlerde varolan HURAFELER TÜMDEN KOVULACAKTIR. Onlar çıkarılmadıkça, BEYİNE GERÇEĞİN NURLARINI SOKMAK olanaksızdır (...) Türk Ulusu, çok büyük olaylarla kanıtladı ki, yenileşen ve DEVRİMCİ BİR ULUStur. Son yıllardan önce de ulusumuz yenileşme yolları üzerinde yürümeye, sosyal devrime girişmemiş değildir. Fakat gerçek meyveler görülemedi. Bunun nedeni, bence işe TEMELİNDEN BAŞLANMAMIŞ OLMASIdır. (SvD, II, S. 214–216)

Aynı görüşü Büyük Söylev'inin başlarında da şöyle açıklamıştır: «Ben, ULUSUN VİCDANINDA ve geleceğinde SEZDİĞİM BÜYÜK GELİŞME YETENEĞİNİ, bir ulusal sır gibi vicdanımda taşıyarak YAVAŞ YAVAŞ TOPLUMUMUZA UYGULAMAK zorundayım.» (Söylev S. 12)

Atatürk'ün, daha birçok konuşmasında hatta daha da vurgulayarak dile getirdiği bu kanısının[47] doğruluğunu, devrimlerin genellikle benimsenmesi olgusu kanıtlamıştır.

3. Atatürk, yeni Türk Hukukunun, Şer'i Hukukun vasiliğinden ve geçmişin esirliğinden kesinkes kurtulmasının, tarihsel bir ödev olduğunu açıkça ilân etmiş; ve bu doğrultuda en kısa sürede devrimci adımlar attırmıştı:

Yeni bir devlet kurabilmek için, yeni bir hukuk düzeni, AKILA VE TOPLUMSAL GEREKSİNMELERE DAYANAN BİR HUKUK DÜZENİ yaratma zorunluluğunu (toplumsal sorunların dinsel düşünüşe ve dinsel kurallara bağlı olarak çözülmesi yolunun kesinkes terk edilmesi zorunluluğunu), Atatürk daha Kurtuluş Savaşı yıllarında bile dile getirmişti. Biz şimdi O'nun daha önceki konuşmalarından aktarmalar yapmayı ileriye bırakarak, önce Ankara Hukuk Okulunu 5.11.1925 günü açarken yaptığı tarihsel konuşmadan bazı cümleleri aktarmak isteriz: «Bugün karşısında bulunduğumuz sorun, büyük bir öneme sahiptir. Yıllardan beri süregelen Türk devrimi, varlığını ve düşünme yolunu (zihniyetini), sosyal yaşamın üzerinde kurulduğu YENİ HUKUK İLKELERİNE bağlamak ve onlarla sağlamlaştırmak çaresine başvurmuştur. Bugünkü Devletimizin biçimi, yüzyıllardan beri gelen eski biçimleri bir yana iten, en olgun ve gelişmiş biçimdir. Ulusun varlığını sürdürebilmek için, bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri gelen biçimini ve NİTELİĞİNİ DEĞİŞTİRMİŞ; yani ULUS, din ve mezhep bağı yerine, TÜRK ULUSUndan olma (Türk Milliyeti) bağı ile bireylerini bir araya toplamıştır. Ulus, uluslararası genel savaş alanında yaşamının ve gücünün nedeni olacak iklim ve araçların, ANCAK ÇAĞDAŞ UYGARLIKTA bulunabileceğini, DEĞİŞMEZ BİR GERÇEK OLARAK kendine ilke edinmiştir. Kısacası ulus, saydığım değişiklikler ve devrimlerin DOĞAL VE KAÇINILMAZ GEREĞİ olarak, GENEL YÖNETİMİN VE TÜM KANUNLARIN, ANCAK DÜNYASAL GEREKSİNMELERDEN DOĞACAĞINI, BU GEREKSİNMELER

[47] Samsun'da öğretmenlerle yaptığı 22.9.1924 günlü konuşmada şöyle diyordu: «Bu görüş ve duyguların kaynağı, doğrudan doğruya ülkedir ve ulustur, ulusun ortak arzu ve eğilimine dokunmak ve onun gereğini yerine getirmeğe varlığını adamayı hareketlerde düstur yapmak, gerçek yolda yürüyebilmek için biricik ilkedir. Bir ulusun bireylerinde egemen olması, saygı gösterilmesi gerekcn ulusun ortak arzusu, toplumsal düşünce (ma'şeri fikir)dir. Bir insan, ülkesine ve ulusuna yararlı bir iş yaparken, göz önünden bir an uzak bulundurmamak zorunluğunda olduğu düstur, ulusun gerçek eğilimidir. Bundan ötürü, arkadaşlarımızın sorduğu 'esinlenme ve güç kaynağı', ulusun kendisidir. Ulusun ortak eğilimi ve genel düşüncesi olduğunu, inkâr edenler de vardır... Ülkemizin başına gelmiş olan bunca felâketler, hiç kuşku göstermemelidir ki, bu gafil insanların ülkenin yazgı ve iradesini ellerinde tutmuş olmalarından ileri gelmiştir. Bir toplumun, kesinkes bir toplumsal düşüncesi vardır. Eğer bu, her zaman dile getirilemiyor ve açıklanamıyorsa, onun yok olduğu yargısına varılmamalıdır. O kesinkes vardır. Varlığımızı ve geleceğimizi kurtaran bütün eylemler ve davranışlar, ulusun ortak düşünüş, arzu ve azmi'nin ortaya çıkışının yüksek bir yapıtından başka bir şey değildir» (SvD, II, S. 197).

Konya gençliği ile yaptığı 20.3.1923 günlü uzun konuşmasının bir yerinde de şöyle demişti: «Bizim halkımız, çok temiz kalpli, çok asil ruhlu, ilerlemeye çok kabiliyetli bir halktır. Eğer bir kez, karşısındakilerin içtenliğine ve halka hizmet ettiklerine inanırsa, her türlü hareketi derhal kabule hazırdır. Bunun için, gençlerin her şeyden önce, ulusa güven vermeleri gereklidir» (SvD, S. 141-142).

DEĞİŞİP GELİŞTİKÇE DURMADAN DEĞİŞMESİ VE GELİŞMESİ ESAS OLAN DÜNYASAL BİR YÖNETİM GÖRÜŞÜNÜ, YAŞAMININ ŞARTI saymıştır. Eğer yalnız 6 yıl önceki belleklerinizi yoklarsanız, devletin biçiminde ulus bireylerinin ortak bağında, güç nedeni olacak UYGARLIK YOLUNUN izlenmesinde, kısacası DEVLETİN TÜM ÖRGÜTLENME VE GEREKSİNMELERİNİ DAYANDIRDIĞI hükümler bakımından, büsbütün başka ilkeler üzerinde bulunduğumuzu anımsarsınız.

Altı yıl içinde büyük ulusumuzun yaşamının akışında yarattığı bu değişiklikler, herhangi bir ihtilâlden çok fazla, çok yüksek olan EN BÜYÜK DEVRİMLERDENdir (İnkılâplardandır). (...) Sözünü ettiğim BÜYÜK DEVRİM (İnkılâp) yolunda, Türk Ulusunun şimdiye kadar harcadığı çalışma, ulusal iradenin karşı konulmaz bir güçle uygulanması alanında ve HUKUK ADAMLARI ELİNDE BULUNAN KANUNLARIN VE HUKUK KİTAPLARININ (müdevvenatın) VARLIĞINI BİLMEZLİKTEN GELEREK, her şeyden önce TÜRK ULUSUNUN VE DEVLETİNİN YENİ VARLIK BİÇİMİNİ somut bir çalışma ile MEYDANA ÇIKARMAK uğrunda geçmiştir. Şimdi yaratılan bu büyük yapıtın, zihniyetini ve gereksinmelerini karşılayacak YENİ HUKUK ESASLARINI ve yeni hukuk adamlarını yetiştirmek için, girişime geçme zamanı gelmiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinde, ESKİ YAŞAM KURALLARI ve ESKİ HUKUK yerine, YENİ YAŞAM KURALLARInın ve YENİ HUKUKUN GEÇMİŞ bulunması, bugün KUŞKU DUYULAMAZ BİR OLUPBİTTİdir. Bu olupbitti, sizin kitaplarınızda ve uygulaması gerekecek kanunlarımızda DİLE GETİRİLECEK ve AÇIKLANACAKtır.

YENİ HUKUK ESASLARIndan, YENİ GEREKSİNMELERİMİZİN GEREKTİRDİĞİ KANUNLARDAN söz ederken, «HER DEVRİMİN KENDİSİNE ÖZGÜ YAPTIRIMLARI BULUNMASI ZORUNLUDUR» bilgesine (hikmetine), sadece bu gerçeğe değiniyorum (...) Türk Ulusunun ÇAĞDAŞ UYGARLIK niteliklerinden ve bol verimlerinden yararlanabilmesi için, en aşağı üçyüz yıldan beri harcadığı ÇABALARın, ne kadar ACI ENGELLER karşısında BOŞA GİTTİĞİNİ tam bir üzüntü ve uyanıklıkla göz önüne alarak söylüyorum: Ulusumuzu ÇÖKÜNTÜYE SÜRÜKLEYEN ve ulusumuzun verimli bağrından zaman zaman kopan girişim adamlarını, çaba adamlarını ve ileri düşünceler için savaşmayı göze almış kişileri, yıldırıp bezdirmiş ve bozguna uğratmış olan GERİCİ VE EZİCİ GÜÇ, ŞİMDİYE KADAR ELİMİZDE BULUNAN HUKUK ve ona içten bağlananlar olmuştur. Belki ağır ve cesurca olan ve Tarihe dayanan bu gözlemimin, seçkin topluluğunuz içinde ve Cumhuriyet Hükümetinin bugün hizmetlerinden yararlana geldiği kamu görevlileri ve hakimlerimizin içinde, hayret uyandırmayacağına güveniyorum (...) (SvD, C.2 S. 237–238)

Atatürk aynı konuşmada, bu genel ve soyut açıklamalardan sonra, bazı somut örnekler vermeyi unutmamıştır. Şöyle diyordu: «Genel tarihin akımında, Türklerin 1453 zaferini düşününüz. Bütün bir Dünya'ya karşı,

İstanbul'u sonsuza dek Türk Toplumuna mal etmiş olan güç, hemen hemen aynı yıllarda icat edilmiş olan matbaayı Türkiye'ye kabul için HUKUK ADAMLARININ UĞURSUZ DİRENCİNİ yenememiştir. KÖHNE HUKUKUN ve ona bağlı olanların, matbaanın ülkemize girmesine izin vermeleri için, üçyüz yıl gözlemeleri ve duraksamaları, pek çok güç harcamaları gerekmiştir. ESKİ HUKUKun çok uzak, çok eski ve yaratıcı gücü düşük bir dönemini ve böyle mensuplarını seçtiğimi sanmayınız: ESKİ HUKUKun ve ona saplanıp kalanların, YENİ DEVRİM DÖNEMİMİZDE BİZZAT BANA KARŞI ÇIKARDIKLARI ZORLUKLARdan örnekler vermeye kalksam, başınızı ağrıtmak tehlikesiyle karşılaşırım. Fakat bilesiniz ki, T.B.M.M.'nin kuruluş günlerinde, onun BUGÜNKÜ NİTELİK VE DURUMUNU, HUKUK VE BİLİM İLKELERİNE KARŞI SAYANLARIN BAŞINDA, ÜNLÜ HUKUK BİLGİNLERİ BULUNUYORDU. BMM'nde egemenliğin kayıtsız şartsız ulusta olduğunu belirten yasayı önerttiğim zaman, bu ilkeye OSMANLI DEVLETİNİN ANAYASASINA AYKIRILIĞINDAN ÖTÜRÜ KARŞI ÇIKANLARIN BAŞINDA, yine eski ve bilimsel erdemleriyle ulusu aldata durmuş ÜNLÜ HUKUK BİLGİNLERİ yer alıyordu. Cumhuriyet ilân olunduktan sonra dahi, baş gösteren acıklı bir olayı da, uyanık gözlerinizin önünde canlandırmak isterim. En bayındır kentimizin belki Avrupa'da okumuş yüksek uzmanlardan oluşan Baro kurulu, halifeci olduğunu açıkça söyleyip durmakla öğünen birisini, kendisine başkan seçmiştir. Bu olay KÖHNE HUKUKA SAPLANMIŞ olanların, Cumhuriyet anlayışına karşı içten gelen GERÇEK EĞİLİMLERİNİN nasıl olduğunu dile getirmeye yetmez mi? » (SvD, II S. 238–239)

Bu açıklamalardan sonra Atatürk, Eski Hukukumuz (Şer'i Hukuk) ve onun gerici savunucuları ile ilgili olarak şu yargıya varıyordu: «Bütün bu olaylar, DEVRİMCİLERİN en büyük, fakat en SİNSİ CAN DÜŞMANLARININ, ÇÜRÜMÜŞ HUKUK VE ONUN ZAVALLI TUTKUNLARI olduğunu gösterir. Ulusun aralıksız ve ateşli devrim adımları sırasında sinmek zorunda kalan eski kanun hükümleri, eski hukuk adamları, devrim yardımcılarının etkisi ve ateşi, yavaşlamaya başlar başlamaz, hemen canlanarak, devrim ilkelerini ve ona içten bağlı olanları ve bunların kutsal ülkülerini suçlayıp kötülemek için fırsat beklerler. Bu fırsat, Eski KANUNLARIN ve ESKİ HUKUK İLKELERİNİN YÜRÜRLÜKTE KALMALARI ile ve ESKİ ANLAYIŞI sinsice kollayıp yürütmekte DİRENEN hâkimlerin ve avukatların varlığı ile belirir ve beslenir.» (SvD, II S. 239)[48]

[48] Gerçekten, gelişmeler, özellikle Hukuk Devrimimizin en büyük yapıtlarından biri olan Medeni Kanun alanında, aynen Atatürk'ün dediği gibi olmuş; ve devrimcilerin ateşi azaldıkça, «karşı devrimci güçler» Medeni Kanuna karşı tam bir yıpratma savaşına girişmişlerdir. 1950 lerden sonra başlayan Hukuk alanındaki bu «karşı-devrimci akıma» karşı, Forum Dergisinde «Medeni Hukuk Devrimini Savunmalıyız» başlıklı iki inceleme (Sayı 77 ve 79, 1.6.1957 ve 1.7.1957) yayınlamıştık. «Yeni Hukukumuzun Eski Hukuka Üstünlüğü ve Eski Hukukumuzun Islah Olunmazlığı» başlığını taşıyacak üçüncü bir makalenin yayınlanacağını da, ikinci makalenin sonunda belirtmiştik. Bu 3. makalenin yayınlanması, 25 yıl gecikti. Ama yakında bu makaleyi Ankara Barosu Dergisi'nde yayınlayacağız.

Nihayet Atatürk, bütün bu açıklamaları, 1926'da birbirini izleyecek çağdaş ve laik nitelikte yasaları «niçin benimsemek zorunluğunda olduğumuzu anlatmak için yaptığını» dile getirerek, konuşmasını şöyle bağlamıştır: «BUGÜNKÜ HUKUK ÇALIŞMALARIMIZIN GEREKÇELERİNİ AÇIKLAMIŞ olduğum umudundayım. BÜSBÜTÜN YENİ KANUNLAR OLUŞTURARAK, ESKİ HUKUK İLKELERİNİ TEMELİNDEN SÖKMEK GİRİŞİMİNDEYİZ. Ve yeni hukuk ilkeleriyle alfabesinden öğrenime başlayacak bir yeni hukuk kuşağı yetiştirmek için, bu müesseseleri açıyoruz (...) Cumhuriyetin yaptırımı olacak bu büyük müessesenin çalışmaya açılmasında duyduğum mutluluğu, hiçbir girişimde duymadım» (SvD, II. s. 240).

Atatürk'ün, hukuk devriminde, Şer'i Hukukun yıllardır uygulanan (yada uygulanmaya çalışılan) çözümlerini, birden bire atarak onların yerine Batı Uygarlığı çözümlerinin ve kurumlarının bir anda ve tümüyle alma yolundaki Devrim adımının dayandığı Felsefe'yi açıklama bakımından, onun elyazıları arasında yer alan aşağıdaki cümleler, son derece anlamlı; ve tutumunun ana gerekçelerini ortaya koyucu niteliktedir: «Din birliğinin de, bir millet teşkilinde müessir tablosunda, bunun aksini görmekteyiz. Türkler Arapların dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Arap dinini kabul ettikten sonra, bu din ne Arapların, ne aynı dinde bulunan acemlerin, ve ne de Mısırlıların vesairenin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine hiçbir tesir etmedi. Bilakis, Türk milletinin milli rabıtalarını gevşetti; milli hislerini, milli heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü Muhammed'in kurduğu dinin gayesi, bütün milletlerin fevkinde şamil bir Arap milleti siyasetine müncer oluyordu. Bu Arap fikri, Ümmet kelimesi ile ifade olundu (...) Türk Milleti, milli hissi; dinî hisle değil, fakat insanî hisle yan yana düşmekten zevk alır. Vicdanında, millî hissin yanında, insanî hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle müftehirdir. Çünkü, Türk milleti bilir ki, bugün medeniyetin Şahrahında müstakil ve fakat, kendilerine muvazi yürüdüğü umum medenî milletlerle mütakabil insanî ve medenî münasebet, elbette inkişafımızda devam için lâzımdır. Ve yine malûmdur ki, Türk milleti, her medenî millet gibi, mazinin bütün devirlerinde keşifleriyle, ihtiralarıyla medeniyet alemine hizmet etmiş insanların, Türk milleti, insaniyet aleminin samimi bir ailesidir.» (Atatürk-İnan s. 364, 365, 369, 370).[49]

Görülüyor ki, Atatürk, Uygar dünyanın bir ailesi (bir bireyi) olduğumuz için, yıllardan beri kendimizden uzak tuttuğumuz «uygar dünyanın sosyal yaşama ilişkin çözümlerini (Özel hukuk alanındaki kurum ve hükümlerini)» zaten bizim ÖZ ÇÖZÜMLERİMİZ (mensup olduğumuz, mensup olmaya karar verdiğimiz uygarlık dünyasının çözümleri)

[49] Hem Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden ve hem de başka kitap ve makalelerden aktarmalar yaparken, sözcükleri öztürkçeleştirdik. Yalnız, Atatürk'ün el yazılarından (Atatürk-İnan) yaptığımız bazı çok önemli aktarmalarda, hiçbir değişiklik yapmadan O'nun sözlerini aynen koruduk. Yukarıdaki cümleler de, böyle olanlardandır. Atatürk'ün bu cümlelerde kastettiği Şeriata ilişkin (toplumsal nitelikteki) din kurallarıdır.

saydığından, onları almanın «yabancı çözümleri almak DEĞİL», yapay olarak kendimizden uzak tutulan öz çözümlerimizi almak» anlamına geldiği görüşünü benimsemiştir. Buna karşılık, Şeriatın dünya işlerine ilişkin hükümlerini ise, «bizim gerçek kurum ve çözümlerimiz» saymamış, «yapay olarak benimsemeye çalıştığımız yabancı hükümler» saymıştır. Bu nedenle, Şer'i Hukukun bir çırpıda atılmasının ve onun yerine Uygar Dünyanın Özel Hukuk alanındaki ve Kamu Hukukunun çeşitli alanlardaki tüm kurumlarını[50] derhal ve tümüyle benimsemenin, akla ve toplumsal gereksinmelere uygun düşen tek çözüm olduğunu kabul etmiştir.

Yeri gelmişken belirtmek isteriz ki, uygarlığın benimsediği çözümlerin ve kurumların toplum ve hukuk düzenimizce benimsenmesi (iktibası), ulusalcılık ilkesiyle asla çatışmak zorunluğunda değildir. Önemli olan, Batı Dünyasının insanlığın ortak ilkeleri olarak uyguladığı çözüm ve kurumlarını benimserken, bunlara nasıl yaklaşıldığıdır. Eğer Türk Toplumunun, yalnız bugün değil yarın dahi yararına olmayacak bir takım çözümleri benimseme sonucu, yabancıların çıkarları korunmuş oluyorsa, kendi çıkarlarımızın tam tersine sonuçlara katlanma durumunda kalıyorsak, bu bir tür kültür emperyalizmine kucak açmak demektir; ya da ekonomik sömürüyü kabul etmek, ekonomik boyunduruğu kendi elimizle boynumuza geçirmek anlamına gelir. Ama eğer Batıdan alınan kurumlar ve çözümler, bugün değilse de yarın Türk Toplumunun daha ileri düzeylere ulaşmasını ve kendi kendisini bulmasını sağlayacak nitelikte ise, o zaman böyle bir «başkasından yararlanma işlemi»nden kaçınmamak gerekir. Özellikle gerçekten kendimize özgü olmayan ve değişmesi bize zararlar vermeyecek çözüm ve kurumları bırakıp, bizim bugünümüze hele yarınımıza ışık tutacak, halkla kolayca kaynaşacak kurum ve çözümlere uzanıyorsak, bu taktirde uygarlığın tuttuğu ortak yola yönelmekten korkmak için hiçbir neden yoktur. Gerçekten, Atatürk'ün görüşü böyle olmuştur. Bunu, bir yabancı gazeteci ile konuşmasında da dile getirmiştir. Vossiche Zeitung gazetesi muhabiri ile 21-24.3.1930 günlü söyleşisinde şöyle diyordu: «Gazi, Batı yolunda durabilmesi için Türk'ün bütün gereksinmelerini yine Batıdan almak gereğini duyuyor. Ulus ülküsüyle, Avrupa'dan alma (iktibas etmek) sorunu arasında bir çelişki görüp görmediğine ilişkin kendisinden sorduğum soruyu şöyle yanıtlamıştır: «ASLA. Çünkü çağdaş olan ulusalcılık ilkesi, uluslararası yaygınlaşmıştır. Biz de Türklüğümüzü korumak için özen göstereceğiz. Türkler uygarlıkta çok eskidirler» (SvD. III. S. 89).

Laik olmayan (dinsel kurallara bağlı) bir Hukuk Sisteminin, «toplumu nasıl geri kalmaya hükümlü kıldığı», Atatürk'ün 5.11.1925 günlü konuşmasından sonra, aynı toplantıda Atatürk'ün Adalet Bakanı Bozkurt

---

[50] Bunun tek istisnası, Anayasa Hukuku alanındaki çözümlerdir. Çünkü onları, Çağdaş Dünyadan derhal ve aynen almamız halinde, yapılacak devrimlerden hiç birisini gerçekleştirme olanağı kalamazdı. Halk adına egemenliği kullanma olanağı, ilk genel seçim sonucu «eski düzenin savunucuları» eline geçeceğinden, yalnız Özel Hukuk alanında değil, Anayasa Hukuku alanında atılan tüm ilerı adımların ortadan kalkması durumuyla karşı karşıya kalınacağı kuşkusuzdu.

tarafından, şiir kadar güzel bir stil ile tam bir bilimsellikle açıklanmıştır. Aynı görüşler, daha başka açıklamalar ve kanıtlarla, Medeni Kanunun gerekçesinde de, yine Atatürk'ün Adalet Bakanınca, olağanüstü başarı ile dile getirilmiştir. Şimdi Bozkurt'un 5.11.1925 günlü konuşmasından bazı önemli cümleleri aktarmak isteriz. Şer'i Hukukun, aklı zincire bağlayan, bir ulusu tutsak hale getiren, ve sadece «daha önceki şu ya da bu değişmez kuralın ya da İmamın sözleri (dedikleri) sonucunda ulaşılacak çözümlere yaşam hakkı tanıyan», tekelci ve taşlaştırılmış mantığını, Bozkurt en güzel, en çarpıcı ve en uyandırıcı biçimde şöyle anlatıyordu:

«İslâm Hukukunun zamanımıza kadar sürüklene sürüklene gelen, en esaslı fakat en sakat ve en aksak bir dayanağı vardır ki, ona Arapça deyimiyle, 'KAL-E' derler. Güzel Türkçemize 'DEDİ'Kİ' biçiminde çevrilen bu esas, yüzyıllarca ve yüzyıllarca TÜRK ULUSUNUN YAZGISINI ORTAÇAĞA BAĞLADI. Onu Ortaçağda verilen kararlarla yönetmeğe etken oldu: İslâm uygarlığına mensup hukukçular, çok yazık ki, zihniyetlerini bu esastan kurtaramadılar. Bizdeki Mecelle ve buna benzer bazı kanunlarımız, bu zihniyetin en açık örneğidirler. 'Dedi'ki' deyimi, 'Kal-e'nin sözcük bakımından çevirisidir. Fakat 'Kal-e'nin gerçek anlamı, 'BİLİNÇSİZ (ŞUURSUZ) VE ANLAYIŞSIZIM (İDRAKSİZİM), ORTAÇAĞ ÖLÜLERİNİN DÜŞÜNCELERİNDEN BAŞKA BİR ŞEY DÜŞÜNEMEM; ÖLÜLERİN KARARLARIYLA YÜRÜRÜM VE DÜŞÜNMEKTEN ACİZİM' demektir. Bunun yirminci yüzyılda en açık anlamı, 'BEN YOKUM, BEN ÖLÜYÜM' demektir. Bu 'kal-e' kuralı, ırkımızın tüm varlığını, KALIN VE KARA BİR ESİRLİK ZİNCİRİ HALİNDE ORTAÇAĞA, ortaçağ düşüncelerine bağladı. Yüzyıllar ve YÜZYILLARCA ÖNCE bilmem hangi çöller içinde VERİLEN KARARLARIN 'KAL-E'SİYLE, YİRMİNCİ YÜZYIL ORTASINDA YÜRÜMEK, BİLİNÇ VE ANLAYIŞTAN YOKSUN olduğunu fiilen itiraftan başka ne ifade eder? Bu gibi esaslara, fazla olarak bir de TANRISAL (RABBANİ) NİTELİK EKLEMEK, anlayışsızlığın (idraksizliğin) en açık bir görünümü değil midir? Ulusların DÜNYA İŞLERİNİ, AKIL VE MANTIK DIŞINDA -yalnız vicdanlarda kalması gereken- din ile, DİN TEHDİDİYLE yürütmeye olanak var mıdır? Ortaçağda, herhangi bir Arap hukuk bilgininin, çevresinin ve gününün gereklerine göre koyduğu bir kuralı ARAP 'DEDİ'Kİ DİYE, TÜRK ULUSUNCA kanıtların yörüngesi (medarı ihtiyaç) olmak üzere SONSUZA DEK KULLANMAK mümkün müdür? Bunda ısrarın, Türk'ü, hak adına ne büyük haksızlıklara, düşünülmesi zor ne denli zorbalığa, (tahakküme) ve ne denli zulümlere uğrattığı, bilmediğimiz şeyler değildir. Kaderini, bir Arap İçtihatçısının sözlerine BAĞLI GÖRECEK kadar, TÜRK ULUSUNUN BİLİNÇTEN, ANLAYIŞTAN ve DÜŞÜNCEDEN YOKSUN olduğunu kim söyleyebilir? Türk'ü böyle ağır bir töhmet altında bırakmaya, kimin hak ve yetkisi vardır? Böyle bir Tarih varsa -ki vardır- onun YANMASI VE KÜL OLMASI gerekir. Fıkıh ve onun mensupları, Tarihin en büyük aşamalarında

baskının (istibdadın), bozgunların gerekçesi ve nedeni oldular. Böyle sakat ve yanlış esaslarla, Türk ulusu gibi büyük bir ulusun yazgısı, yirminci yüzyıl ortasında yönetilebilir mi? Ayıp ve günah değil midir? Bugün, büyük devrim liderimizin GÖSTERDİĞİ YOLDA yürümeyi çok şerefli ve çok verimli bir esas olarak kabul eden Ankara Hukuk Mektebi, geçmişten devralınmış ilkeleri TARİHE BIRAKTI. 'DEDİ'Kİ', 'dediler'ki, ile değil, 'DİYORUM ki', özellikle «TÜRK OLARAK İNSAN OLARAK, BİLİNÇLE, ANLAYIŞLA DİYORUM VE DÜŞÜNÜYORUM Kİ' prensibini kendine ilke edinmiş bulunuyor. Türkiye Cumhuriyeti Hukuku hiçbir kaynakla ve mehazla KAYITLI DEĞİL'dir. ONUN EN BÜYÜK KİTABI, KAYITSIZ VE ŞARTSIZ TÜRK ULUSUNUN YÜKSEK ÇIKARLARI ve YİRMİNCİ YÜZYIL YAŞAM VE UYGARLIĞI KANUNLARININ YERALTI DEPOSU OLAN ÇAĞDAŞ BİLİMLERdir. Ulusumuzun, devrimin ve Cumhuriyetin en yüksek çıkarlarını, en güzel bir biçimde anlatan ve bereketlendiren Türk'ün Büyük Başkanından ÖĞRENEREK ve ESİNLENEREK yürüyeceğiz... O'nun YOL GÖSTERİCİLİĞİ ile 'dedi ki'yi bıraktık, 'DİYORUZ Kİ' yi kabul ettik. Yani BİLİNÇLE YÜRÜYORUZ, DÜŞÜNÜYORUZ. Hazırlanmış ve hazırlanmakta olan yeni yasalarımız bu kararın İLK ADIMIdır. Gerisini Tarih söyleyecektir. DEVRİM için hazır olmak ve onu savunmak rolü, Türk Adliyesinin biricik ögünme yörüngesidir. DEVRİMLER, insanlığı MUTLULUĞA GÖTÜREN araçlardır. Devrimin her alanında olduğu gibi, bizim de PROGRAMIMIZI ve gidiş çizgimizi SAPTAMAK lûtfunda bulunan Cumhurbaşkanımız...» (Ceride-i Adliye sene 3 Sayı 27, S. 1552–1554 (36–38).)

Atatürk'ün Adalet Bakanı Bozkurt, Medeni Kanunun Gerekçesi'nde de, dine dayanan yasalar ve bunların toplumun ayağında nasıl bir köstek haline geldiği konusunda, şunları söylemektedir: «KANUNLARI DİNE DAYANAN DEVLETLER, kısa bir zaman sonra ülkenin ve ulusun istemlerini tatmin edemezler. Çünkü dinler, DEĞİŞMEZ hükümler ifade ederler. Yaşam yürür, gereksinmeler hızla değişir; DİN KANUNLARI, mutlaka ilerleyen yaşamın önünde, biçimden ve ÖLÜ SÖZCÜKLERden fazla bir değer, bir anlam taşımazlar. Değişmemek, dinler için bir zorunluluktur. Bu nedenle dinlerin sadece bir vicdan işi olarak kalması, ÇAĞIMIZIN ESASLARINDAN ve eski uygarlıkla YENİ UYGARLIĞIN en önemli ayrılışlarından birisidir. Esaslarını dinlerden alan kanunlar, uygulanmakta oldukları toplumları yukarıdan konuldukları İLKEL DÖNEMLERE BAĞLAR; ve İLERLEMEYE ENGEL belli başlı etken ve nedenler sırasında bulunurlar. Türk Ulusunun yazgısını, ÇAĞIMIZDA DAHİ ORTAÇAĞ HÜKÜMLERİNE VE KURALLARINA BAĞLAMAK-TA, dinin değişmez hükümlerine dayanan ve Tanrı niteliği ile sürekli ilişki içinde bulunan kanunlarımızın, en güçlü biçimde etkili olduklarına kuşku duyulmamalıdır. Bütün bir YENİLEŞME TARİHİMİZin akışında kamunun yararı düşüncesiyle gerçekleştirilen YENİLİKLERE, yalnız çıkarları bozulan zümreler, mücadele eden durumda kalmışlar; ve halkı, din adına YANLIŞ

VE BATIL İNANÇLAR ADINA gölgelendirmişler ve kafalarını bozmuşlardır».

Yaşama, uygarlığa ulaşma, çağdaş kalma ve felâketlerden kurtulma azminde olan bir ulusun, böyle taşlaşmış bir hukuku temelden söküp atma zorunluğunda olduğunu da, Bozkurt şöyle dile getiriyor: «Ama unutmamak gerekir ki, Türk Ulusunun kararı ÇAĞDAŞ UYGARLIĞI SINIRSIZ VE KOŞULSUZ TÜM İLKELERİYLE KABUL ETMEKtir. Bunun en göze çarpan ve canlı kanıtı, devrimimizin kendisidir. ÇAĞDAŞ UYGARLIĞIN Türk toplumu ile bağdaşmayan noktaları görülüyorsa; bu, Türk Ulusunun kabiliyet ve istidadındaki eksiklikten değil, onu gereksiz bir biçimde sarmış olan ORTAÇAĞ ÖRGÜTLENMESİNDEN VE DİNSEL KANUNLAR VE KURUMLARINDANdır. Şu yöne de değinmek gerekir ki, ÇAĞDAŞ UYGARLIĞI almak ve BENİMSEMEK KARARIyla yürüyen Türk Ulusu, çağdaş uygarlığı kendisine değil, kendisini çağdaş uygarlığın gereklerine her ne pahasına olursa olsun UYDURMAK zorunluğundadır. Yaşamak niyetinde olan bir ulus için bu şarttır. Örf ve adete ve göreneklere KESİNKES BAĞLI KALMAK davası, en ilkel, insanlığı bir adım ileri götüremeyecek kadar TEHLİKELİ bir teoridir. Hiçbir uygar ulus, böyle bir ilke çevresinde kalmamış ve yaşamın gereklerine uygun hareketle, zaman zaman kendini bağlayan ÖRF VE ADETLERİ YIKMAKTA duraksamamıştır... Yaşamın gereklerine uymayan örf ve adetlerde ısrardır ki, uluslar için FELÂKET NEDENİ olur.

Şüphe yok ki, yasaların amacı, herhangi bir örf ve adet ya da yalnız vicdanla ilgili olması gereken din hükümleri değil, siyasal, sosyal, ekonomik, ulusal birliği her ne pahasına olursa olsun sağlamaktır. ÇAĞDAŞ UYGARLIĞA mensup devletlerin ilk AYIRICI NİTELİĞİ, DİN İLE DÜNYAYI AYRI GÖRMEKtir. Bunun aksi, devletin kabul ettiği din esaslarını kabul etmeyen kimselerin vicdanlarına tahakküm olur... Din, devlet nazarında vicdanlarda kaldıkça, saygıdeğerdir ve dokunulmazdır. Dinin hüküm halinde kanunlara girmesi, tarihin akışında çoğu kez taçlıların, zorbaların, güçlülerin keyf ve arzularını tatmine araç olmasını gerektirmiştir. Dini Dünya'dan ayırmakla, Çağdaş Devlet insanlığı Tarihin bu kanlı çıkmazından (beliyesinden) kurtarmış; ve dine gerçek ve sonsuz bir taht olan vicdanı tahsis etmiştir»(Bozkurt, Medeni Kanunun Gerekçesinden).

Atatürk'ün Adalet Bakanı, Medeni Kanunun Gerekçesinde, hem vicdan özgürlüğünü tanımak ve hem de yasalar alanında ulusal birliği koruma zorunluluğunda olan çağdaş devlette «yasaların laik (dinle ilişkisi olmayan) bir niteliğe sahip olmasının, bu bakımdan da kaçınılmaz bir zorunluluk»[51] [52] olduğunu belirtmiştir: «Özellikle çeşitli dinlere bağlı

---

[51] Zaten Lozan Anlaşmasındaki bu hüküm, her din topluluğuna kendi Medeni Yasasını düzenleme yetkisini tanımlamıştı. Laik nitelikteki Medeni Kanunumuz hazırlanınca, azınlıklar bu haklarından kendiliklerinden vazgeçtiler. Bu konuda Prof. Cemil Bilsel'in ve Mahmut Esat Bozkurt'un Medeni Kanunun XV. Yılı Başlıklı kitaptaki makalelerine, bakınız (İstanbul Üniversitesi Yayınları vs.)

[52] Atatürk İlkelerinin, (özellikle laiklik ilkesinin) ve vicdan özgürlüğünün uygar Dünya'ca kabul edilen kaçınılmaz bir sonucu olarak, Atatürk döneminde, veliler istemedikçe çocukları için okullarda din dersleri

vatandaşları içeren devletlerde, tek bir kanunun, bütün toplumda uygulanma yeteneği kazanabilmesi için, bunun din ile ilişkisini kesmesi, ulusal egemenlik için de bir zorunluluktur. Çünkü kanunlar dine dayalı olursa, vicdan özgürlüğünü kabul zorunluğunda bulunan Devlete, çeşitli dinlere bağlı vatandaşları için ayrı ayrı kanun yapmak gerekir. Bu hal, çağdaş Devlette ana koşul olan siyasal, sosyal, ulusal birliğe tamamen aykırıdır. Devlet yalnız vatandaşlarıyla değil, yabancılarla da ilişki halindedir. Bu takdirde onlar için de kapitülasyon adı altında istisnai hükümler kabul etmek zorunluluğu ortaya çıkar. Lozan andlaşmasıyla ortadan kaldırılan kapitülasyonların ülkemizde sürdürülmesi için yabancılar tarafından ileri sürülen gerekçenin en öncmli yanı, bu nokta olmuştur. Bundan başka, Fatih Sultan Mehmet döneminden son zamanlara kadar Müslüman olmayan tabaa hakkında uygulanan istisnai hükümlere dc özellikle bu dinsel durum neden olmuştur. Türk Medeni Kanunu yürürlüğe konulduğu gün, ulusumuz onüç yüzyılın kendisini çeviren yanlış itikatlarından ve karışıklıklarından kurtulmuş, eski uygarlığın kapılarını kapayarak, yaşam ve ilerleme sunan çağdaş uygarlığın içine girmiş bulunacaktır.» (Medeni Kanunun Gerekçesi - Bozkurt).

Yine 1 Mart 1926 günlü Ceza Kanunun gerekçesinde de Laik Hukuk Düzeni konusunda şöyle deniliyordu: «Türkiye Cumhuriyeti YÖNETİMİ, Türk Devriminin koyduğu sistemlerin bir sonucudur; en HALKÇI ve LAİK PRENSİPLERE DAYANMAKTADIR. Bu esaslarla hiçbir ilişkisi olmayan ve tamamen ZIDDI bir durumu ifade eden Sultanlık ve saltcılık döneminin Ceza Kanunlarıyla, kuşkusuz tatmin edilemez. Çünkü yasalar, hazırlandıkları dönemlerin, zamanların, yönetimlerin zihniyetine göre kanunlaştırılırlar Bu bir zorunluluktur (...) Ceza Yasası da en demokratik prensiplere göre oluşturulmuştur.» (M.E. Bozkurt).

Böylece Atatürk, kendi ağzından ve Hukuk alanındaki Sözcüsünün ağzından ve kaleminden daha Anayasada laiklik ilkesi kabul edilmeden hatta Anayasada dinsel bir Devlet olduğumuz anlamına gelen hükümlerin yer aldığı günlerde, Hukukumuzun tümden laik olacağını, sadece akıl temeline dayanacağını, Şer-i Hukukun ipoteklerinden kesinkes kurtulmuş bulunduğunu ilân etmiştir.

Hukuk Devrimimizin büyük değeri:

«Devlet yapısının ulus temeline dayandırılarak düzenlenmesi», «egemenliğin yalnız Ulusa ait olması ilkesinin benimsenmesi», bunun kaçınılmaz sonucu olarak «padişahlığın ve halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyetin ilân edilmesi» gibi Devlet hukuku alanındaki devrimlerden sonra, Kamu Hukukunun başka alanlarında atılan adımlarla da, Hukukumuzun çağdaşlaşmasında BÜTÜNLÜK sağlanmıştır. Örneğin «Eğitimin dünyasallığı ve birleştirilmesi, din temeline dayanan okulların

---

verilmesi, asla söz konusu değildir.

kapatılması (Tevhidi Tedrisat)», «Dinsel Mahkemelerin kaldırılması», «Seriye Vekâletinin kaldırılması», «İdarenin Hukukiliği» sağlanmış, özellikle Danıştay'ın Hukuk Devletine bekçilik eden bir kuruluş haline dönüştürülmesi, Ceza Kanununun, Ceza ve Medeni Usul Kanunlarının ve İcra Hukuku ile İnfaz Hukukunun çağdaşlaştırılması adımları gerçekleştirilmiş, Medeni Kanunun da tamamen laik bir Medeni Kanun örnek alınarak, akıl temeline göre yeniden yapılmış ve Fıkıh ile (Şer'i Hukukla) ilişkiler kesinkes koparılmıştır. Kısacası TÜM HUKUK ALANININ DİNSEL KALINTILARINDAN ARINDIRILMASI sonucu, «Yüzdeyüz Laik ve Akla Dayanan bir Hukuk Düzeni» yaratılmıştır. Bu adım, bir toplum, hele geri kalmış bir toplum için, değeri kolay kolay anlatılmayacak kadar büyük bir önem taşımaktadır. Ancak bunun tartışılması, Medeni Kanunun alınmasına ilişkin ve yayınlayacağımızı yukarıda belirttiğimiz incelememizde yapılacaktır. Şimdilik şu kadarını söylemekle yetinelim ki, eğer alınan bu laik yasalarda, örneğin Medeni Kanunda, şu ya da bu noktada yanlış çözümler varsa, bunun ilke olarak önemi yoktur. Çünkü ŞER-İ HUKUKTAKİ YANLIŞ YA DA ESKİMİŞ ÇÖZÜM DEĞİŞTİRİLEMEZ; ama Laik Hukuk Sistemi bir kez benimsendi mi, YANLIŞ YA DA ESKİMİŞ HER ÇÖZÜMÜ, DERHAL DEĞİŞTİRMEK OLANAĞI, TAM OLARAK ulusun temsilcilerinin elindedir. Parlamento, yanlış ya da eskimiş hüküm YERİNE, «doğruluğu, akla ve adalete daha uygun olduğu kanıtlanan» her çözümü, rahatlıkla en kısa sürede koyabilir. İşte, önemli olan budur! Yoksa, Yeni Hukukumuzda, şu ya da bu hükmün yanlışlığı değil! Şer-i Hukukun yanlış ya da eskimiş hükümleri, SONSUZA DEK YANLIŞ KALMAYA HÜKÜMLÜdür. Laik Hukukun yanlışlarını ise, istenildiği anda yok edebilme OLANAĞI vardır. İşte ENGİN FARK, bu noktadadır.

Atatürk, Medeni Kanunla da zenginleşen ve derinleşen Hukuk Devrimimizin anlamı ve toplum yaşamımızdaki yeri bakımından, Büyük Söylev'in sonunda şu yargıya varıyor: «Ulusumuzun toplumsal, tutumsal, kısacası, bütün uygarlıkla ilgili iş ve ilişkilerinde verimli sonuçlar sağlayan yeni yasalarımız da, kadın özgürlüğünü güven altına alan ve aileyi sağlamlaştıran Yurttaşlar Yasası (Medeni Kanun) da bu sözünü ettiğim zaman içinde yapılmıştır. Şunu söylemeliyim ki, biz, her araçtan, yalnız ve ancak bir ülkü için yararlanırız. O ülkü şudur: Türk Ulusunu, uygar toplumlar içinde yarattığı kata yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, hergün daha çok güçlendirmek; bunun için de, zorbalık düşüncesini öldürmek (...) Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın (ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların) karşılığıdır.(...)» (SvD. II. S. 655–656).

Eski Şer'i Hukukumuzun, geçmişe ne denli bağlı olduğunu, «çağın ölçütleriyle en küçük bir ilişki içerisine giremediği»ni, adeta «kafaları ve ruhları taşlaştırdığı»nı, «kendisine bağlı hukukçuları, çağdaş bir insanın, dehşet içinde dinleyeceği çözümleri, övünerek ve çok adaletli (çok doğru çözümlermişçesine ileri sürebilecek bir ruh durumuna ulaştığı»nı, Medeni

Hukuk alanındaki adımımızı Şer'i Hukukla ve onun bugünkü savunucularının açıklamaları ve gerekçeleriyle karşılaştırırken ortaya koyacağız. Çok çarpıcı, hatta insanın aklına durgunluk veren örneklere dayanarak, Şer'i Hukuktan yana olanların, «ne denli akıl ve mantık dışı ve hatta bugünün ahlâk ölçütleriyle bile ne denli bağdaşmaz», «insancıl duyguları ve adalet kavramını hiçe sayan çözümleri dahi, adeta robotlaşmış bir düşünce biçimiyle nasıl savunabildikleri»ni, özellikle eski Aile Hukukumuzdan (ve Miras Hukukundan) vereceğimiz örneklerle, yakında yayınlayacağımız «Medeni Hukuk (özellikle Aile Hukuku) alanındaki Büyük Hukuk Devrimimiz» başlıklı incelememizde -tartışma götürmez kanıtlarla- ortaya koyacağız. Hem de, eski hukuku reddeden hukukçu ve düşünürlerden değil, (Sayın Ömer Nasuhi Bilmen başta olmak üzere) eski Şer'i Hukukumuzu gönülden savunan şer'i hukuk otoritelerinden yapacağımız aktarmalarla...! Bu alandaki açıklamalarımızı o incelememize bırakarak, Şer'i Hukukun günümüzün ölçütlerine ne denli ters düştüğünü, bir Ulusu nasıl yüzyıllar (hatta binyıllar) önceki düşünüş düzeyinde bıraktığını, bundan ötürü de «laik hukuk devrimini gerçekleştiren Atatürk'ün, Türk Toplumuna yapılacak hizmetlerinin en büyüğünü, bu devrimiyle yaptığını», başka İslâm Ülkelerinde bir Atatürk'ün çıkamaması sonucu onların ne derece çağın gerisinde ve dışında kaldığını gösterme amacıyla, Şer'i Hukuka dört elle sarılmış bir komşu ülkeden bir kaç örnek vermekle yetineceğiz.

Bugün İran'da, belli konularda yürürlükte olan çözümlerin ne olduğunu, Büyük Elçilikten yazılı olarak sorduk. Prof. Dr. Abolghassem Ejtehadi imzasıyla aldığımız yazıda, bu sorulara ülkesindeki yetkililerin verdiği yanıtlar yer almaktadır. Bunlardan bir iki örneği aktarmak, «Şer'i Hukuka saplanıp kalanların, nasıl bir kafa yapışma, nasıl bir ruh yapısına sahip oldukları»nı anlatmak için çok şeyler söyleyecektir: «İSLAM'DA içki içmek HARAMdır. Aklı başında olduğu halde ve tıbbi bir zaruret de olmaksızın içki içen kişiye her seferinde 80 Kırbaç vurulur. Hakim ayrıca, Ramazan ayına saygı duyulmasını göz önüne alarak bu cezayı çoğaltabilir. Bu, Hakimin takdirine bırakılmıştır. Ramazanda açık veya gizli oruç yiyenler, kefaret ödemek zorundadırlar. Hastalık ve yolculuk gibi KURAN-I KERİMİN ÖNGÖRDÜĞÜ özürlerden biri olmaksızın oruç yiyenlere, birinci, ikinci ve üçüncü defa 50'şerden az olmamak üzere kırbaç vurulur; ancak tövbe edip dönmezse dördüncü kez kamçılanır. Buna rağmen İSLAM KURALLARINI tanımamakta ısrar ederse, Hakim İDAM EDİLMESİNİ BİLE HÜKME BAĞLAYABİLİR. Hz. Peygamber (S.A.V.) zamanında oruç yiyenlere karşı kesin tavır takınıldığı ve bu konuda İMAMLAR ARASINDA DA İTTİFAK olduğu gözlenmektedir. Vekâletle nikâh caizdir. Nitekim Peygamber Efendimiz, Habeşistan'a hicret eden ve orada kocasını kaybeden Ümmi Habibe ile evlenmek için Habeş Sultanına böyle bir vekâlet vermiştir. Boşanmak hususunda İslamiyet'te kadınlara mutlak bir hak verilmemiş, ancak Fıkıh kitaplarında hangi koşullar altında kadının boşanma hakkı olduğu ise açıkça belirtilmiştir. Örneğin erkeğin delirmesi, cinsel açıdan

yetersiz olması ve kadının nafakasını temin edememesi durumlarında kadın da boşanma hakkına sahiptir. Kadın, nikâh kıyılırken, boşanma hakkının kendine ait olmasını şart koşabilir. Üç kez; boşanmak ve tekrar evlenmek meselesinin derin bir tarihi geçmişi vardır. Kur'an'ın bu konuda getirdiği hükmü anlayabilmek için, bu tarihi geçmişi iyi bilmek gerekmektedir. Cahiliye döneminde bir erkek karısını her zaman boşayabilir ve istediği zaman da tekrar evlenebilirdi. Böylece kadın, erkeklerin elinde bir oyuncak durumuna düşmüştü. Kur'an, boşanmayı sınırladı ve üçe indirdi. Buna göre kişi, üç kez boşadığı karısını, BİR BAŞKASIYLA EVLENİP, ONDAN TEKRAR NORMAL ŞARTLAR ALTINDA BOŞANMADIKÇA nikâhlayamaz. Böylece erkeğin KADINA UYGULADIĞI ZULME SON VERİLMİŞ oldu. Kur'an, hırsızlık yapanın, cürmü isbat olduktan sonra parmaklarının kesileceği hükmünü getirmektedir. Kur'an'a göre zina yapan kadın ve erkek, evli olmadıkları takdirde YÜZER KIRBAÇ cezasına çarptırılırlar. Zina, türlerine göre çeşitli hükümlere tabidir. Bu konu fıkıh kitaplarında uzun uzadıya açıklanmıştır».

Elçiliğin gönderme lûtfunda bulunduğu bu yazıya ekli olan «İran İSLAM CUMHURİYETİ ANAYASASI»ndaki hükümler ise, Şer'i Hukukun bir ulusu ne denli yüzyılların gerisindeki kavramlara ve ölçütlere bağladığını, akıl, bilim ve ilerleme yolunu kesinkes kapattığını çok iyi göstermektedir. Bu Anayasanın bir parçası olan «Başlangıç» bölümünden ve ilk maddelerinden bazı cümleler aktarmak isteriz: «Bismillahirrahmanirrahim- Şüphesiz, Resullerimizi apaçık delillerle gönderdik ve onlarla birlikte Kitap ve Mizan indirdik, insanlar, dosdoğru davransınlar diye... İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası; İran toplumunun İslâmi ilke ve kurallarda temelini bulan kültürel, toplumsal siyasî ve iktisadî dayanaklarının belirticisi olup, İslâm Ümmeti'nin içten dileğini yansıtır. İran'ın büyük İslâmî İnkılâbının mahiyeti ve Müslüman halkın başlangıçtan zafere kadar halkın tüm tabakalarına... (...) Bu inkılâbın temel özelliği, İslâmî oluşudur (...) Her ne kadar son kalkışmalarda İslâmi düşünce çizgisi ve savaşkan din bilginlerinin önderliği başlıca ve temel katkıyı üstlenmiş idiyse de... (...) Yüksek Taklîd Merci'i Hazret-i Âyetullah-il-Uzmâ İmam Humeynî'nin önderliğinde, İslâmî ve öğretiye bağlı gerçek devrim çizgisini izleme gereğini kavradı... (...) «İslâmî Yönetim (Hükümet)»: İstibdad düzeninin boğuntu ve bunaltısının doruğunda İmam Humeynî tarafından açıklanan 'Velâyet-i Fakih' ilkesine, dayalı İslâmî hükümet düşüncesi, Müslüman halka somut ve tutarlı yeni bir amaç verdi. İslâm öğretisine bağlı mücadelenin özgün yolunu açtı ve böylece bilinçli ve Müslüman savaşçıların ülke içinde ve dışındaki uğraşlarını daha yoğun kıldı (...) ('Velâyet-i Fakîh' ilkesi, Devlet yönetiminde İslâm öğretisinin hâkim kılınması ve bu sebeple önde gelen yöneticilerde 'Fıkıh' bilgisinin aranması şeklinde özetlenebilir). Milletin Ödediği bedel: Şimdi İran İslâm Cumhuriyeti'nin Anayasa'sı (Kanun-Esasî) toplumun siyasi, içtimaî, kültürel ve iktisadi konum ve ilişkilerinin açıklayıcısı sıfatı ile, İslâmî yönetimin (hükümet) temellerini güçlendirme

yolunun açısı olmalıdır. Adil Fakih'in Velayeti: Velayet-i emr ve sürekli imamet ilkesine dayanarak, Anayasa gerekli şartları haiz olup halk tarafından önder olarak tanınmış bulunan fakâhin rehberliğinin gerçekleşmesi için gerekli ortamı hazırlar (İşlerin yürütülmesi, Allah için âlim olan ve O'nun helâl ve haramını bilmede güvenilir kişilerin elindedir) ki, çeşitli kuruluşların aslî İslâmî ödevlerinden sapmamalarını güvence altına alabilsin. İktisat, amaç değil araçtır: Oysa İslâm'da iktisat sadece bir araçtır; ve araçtan da, amaca ulaşma yolunda daha yararlı olmaktan başkaca birşey beklenemez. Birinci Madde: İran Devleti İslâm Cumhuriyetidir ki, İran Milleti, Kur'an'ın hak ve adi yönetimine ötedenberi olan inancına dayanarak, saygıdeğer taklîd merci'i Âyetullah-il-Uzmâ İmam Humeynî'nin önderliğindeki muzaffer İslâm İnkılâbı'nın arkasından on ve onbir Ferverdin-mah binüçyüzellisekiz Hicrî-Şemsî - bir ve iki Cumâdel-ûlâ binüçyüzdoksandokuz Hicrî-Kame-ri de, oy hakkı olanların tümünün yüzde 98,2 çoğunluğu ile O'na olumlu oy vermiş bulunmaktadır. İkinci Madde: İslâm Cumhuriyeti:

1- Tek ilâh'a (La ilahe illallah) ve egemenlik ile yaşama yetkisinin O'na mahsus bulunduğuna ve o'nun emirlerinin uyma gereğine,

2- İlahî vahye ve O'nun kanunların açıklanmasındaki temel etkinliğine,

3- Meâd'a ve o'nun insanın Allaha doğru gelişim çizgisindeki yapıcı etkinliğine,

4- Hilkat (Yaratış) ve teşri'de (İlâhî kanunların konmasında) ilahî adalete,

5- Sürekli imamet ve rehberliğe ve Onun İslâm İnkılâbı'nın sürdürülmesindeki temel etkinliğine,

6- Gerekli şartları haiz fakîhlerin Kitab ve ma'sumların hepsi üzerine Allah'ın selâmı olsun, sünneti esasına dayanarak sürekli içtihatları,

b- İnsanlığın ileri düzeydeki ilim, fen (teknik) ve deneylerinden yararlanma ve bunların ilerletilmesi çabası ile...»

Yine Anayasasının 1. maddesinde «bir İslam Cumhuriyeti» olduğunu, 2. maddesinde «Resmî Devlet dininin İslâm olduğunu ilan eden Pakistan'da, örneğin içki içen Müslüman vatandaşlar, 1979 tarihli (P. O. No: 4, 1979) sayılı içki yasağı yasasına göre cezalandırılırlar. Yine 1981 tarihli (XXIII) sayılı İhtiram-ı Ramazan yasasına göre, kutsal Ramazan ayının oruç süresi içinde genel yerlerde yemek yemek su ve başkaca meşrubat içme halinde, hapis cezasıyla cezalandırılırlar. Bunun gerekçesi olarak da şöyle denilmektedir: «İçki yasağı, Kur'an ve Sünnet'te yer alan İslâmî öğretiye dayanılarak konulmuştur.» Hırsızlık yapan şahısların, ilk kez bilekle birleştiği yerden sağ eli kesilir. İkinci kez bileğe kadar sol ayağı kesilir. Suç üçüncü kez işlenirse, hırsız ömür boyu hapsedilir. Zina suçu işleyen hem kadın hem erkek ceza görür. Cezanın miktarı suçun niteliğine göre değişmektedir. Bu cezalar, «taşlanarak idam edilmeye» kadar gider. Kadın, ilke olarak boşanma hakkına sahip değildir. Ancak kocasının önceden yazılı izninin bulunduğu hallerde, bu haktan belli koşullarda yararlanabilir.

(Pakistan Büyükelçiliğin yazılı sorumuza karşı Hukuk ve Parlamento İşleri Bakanlığından bilgi alarak göndermiş olduğu mektuptan).

Bunlar, Şer'i Hukuku temel alan bir komşu ülkedeki düşünüş biçimini yansıtmaya yarayan bazı örneklerdir. Eski Hukukumuzdan (Şer'i Hukukun bizdeki uygulanışından) ilerde vereceğimiz örnekler, özellikle tahlil (hülle) kurumunun koşulları ve gerekçesi, çokkarılılık, mehir, evlilik dışı çocuklar, evlât edinme, kadınla erkeğin mirasta eşit olamamasının gerekçeleri, süthısımlığın evlenmeye engel oluşu ve gerekçeleri gözden geçirilince, kolayca kabul edilecektir ki; Atatürk, Şer'i hukukun yerine Laik Hukuku (Akılcı Hukuku) koyarak, Türk toplumuna Çağdaş Uygarlık yolunu açmıştır. Ve bu Laik Hukuk Devrimini yapmasaydı, Türkiye'miz için, Uygarlık yolunun açılabilmesine, -Özgür Dünyanın benimsediği dünya görüşü çerçevesi içinde- asla olanak yoktu.

3. Dinin Siyasete herhangi bir yoldan karışmasını ve dinsel duyguların sömürülmesi ve kötüye kullanılmasını yasaklamak ve önlemek, Atatürk'ün en önem verdiği (Türk Toplumunun geleceği bakımından yaşamsal nitelikte saydığı) ilkelerden biridir; bunu, kendi zamanında uygulamış, gelecek kuşaklar ve yöneticiler için de en büyük bir direktif olarak ilân etmiştir:

Atatürk, sadece halifeliğin kaldırılması, Hukuk ve Devlet Düzeninin laikleştirilmesi ve bu ilkenin yasalarda hatta Anayasada ilân edilmesiyle DAHİ, ÇAĞDAŞLAŞMA SORUNUnun kolay kolay çözülemeyeceğini pekiyi görmüştü. Türkiye'de gerici zihniyetin ve gericilikten çıkar uman politikacıların, her fırsatta «dinsel duyguları sömüreceği»ni ve siyasal yaşamımızın «dinsel duygular kötüye kullanılmak suretiyle soysuzlaştırılacağını», en açık biçimde belirtmiştir. Siyasal yaşamımızda dinsel duyguların bazı inanç simsarlarınca bir gericilik kaynağı olarak kötüye kullanıldığını, Devletin bütünlüğünü dahi tehlikeye koyan olaylara alet edinildiğini ve edileceğini bildiğinden, dinin devlet yönetimine ve siyasal yarışmaya asla karıştırılmaması için, kesin önlemler almıştır. Kendi zamanında, «dini - uzaktan bile olsa- siyasal yarışmada bir olta olarak kullanmak ve dinsel duyguları sömürmek isteyen partilere son vermiş (son verdirmiş)»; ve «yasalara, dinsel nitelikte örgütler ve partiler kurulmasını önleyecek yasaklar konulmasını sağlamış», «din görüntüsü altında, kişilerin başkalarının otoritesi (sultası) altına ne biçimde olursa olsun girmesini sağlayan kuruluşları yasaklamış ve ortadan kaldırmış», «dini, ibadet dışında güç kaynağı yaparak toplumda bölünmeler yaratacak her türlü örgütlenmeleri önlemiş ve buna yeltenen kişilerin cezalandırılması»nı sağlamıştır.

Türkiye'nin siyasal yaşamının din kavgaları ve din sömürmeleri dışında kalmasını kesin bir kural olarak benimseyen ve benimseten Atatürk, irticaın (karşı devrimciliğin), her fırsatta din giysisine bürünerek hortlayabileceğini, kendi kuşağına olduğu gibi, gelecek kuşaklara ve

yöneticilere de öğretmiş, en önemli bir direktif olarak onlara bu yolda davranmalarını önermiş, hatta emretmiştir. Siyasal yaşamımızdaki birçok felâketler, onun bu direktifinin gereken titizlikle ele alınmamasından ileri gelmiştir.

Şimdi Atatürk'ün bu alandaki sözlerinden aktarmalar yapmadan önce, dinsel duyguları sömürmenin, halkı bu duyguların etkisi altında bırakarak ondan siyasal bir takım yararlar sağlama yoluna sapmanın (siyasal sapıklığın), Osmanlı döneminden artakalan kötü bir miras olduğunu gösteren (küçük ama çok anlamlı) bir örneği, değerli Hocamız Prof. Enver Ziya Karal'ın «Osmanlı Tarihi C. VII» adlı kitabından yapacağımız bir aktarma ile vurgulamak isteriz. Orada aynen, şöyle deniliyor: «Abdülaziz devrinin devlet adamları, gerçekte, mutaassıp bulunmamalarına rağmen, halkın taassup (bağnazlık) içinde bulunmasını, bir 'Hikmet-i hükümet' olarak kabul etmektedirler. Bu sebeple, halkın taassubunu körükleyecek ve devam ettirecek hâdiselerin istismarında da kusur gösterilmemektedir. Bu istismara örnek olarak 'Nalın-ı-Şerif' olayına işaret etmeyi faydalı buluyoruz. Topkapı Sarayı'nda mübarek emanetler arasında peygamberimizin, bir tek nalını da bulunmaktadır. 1872'de bu nalının diğer tekinin Canik'te bulunduğu şayi olur: Nalın Canik'ten Samsun'a bir katır sırtında gönderilir. Samsun halkı başta mutasarrıf olmak üzere, şeyhler, medrese talebeleri, askeri ve sivil memurlar ve çok kalabalık bir halk topluluğu ile nalını karşılamak için Samsun'a yarım saat mesafede bir yere karşıya çıkarlar ve büyük merasimle karşılarlar. Bundan sonra, nalını Samsun'dan alıp İstanbul'a getirmek için hükümetçe, onbir kişilik bir heyet, Şiar-ı Nusret vapuru ile Samsun'a gönderilir; Samsun mutasarrıfı, nalın kucağında bulunduğu halde, büyük merasim ile, vapura gider ve onu vapur süvarisine teslim eder. Nalın İstanbul'da büyük merasim ile karşılanır ve Topkapı Sarayı'nda ziyaret edilmesi için özel bir program hazırlanır. Bu nalın olayının, sebep olduğu mucizeler ve kehanetler gazetelere intikal etmiştir. Nalını Samsun'a getirmekte olan katır, koyun sürülerinin hizasından geçtiği sırada, nalının cazibesine kapılan koyunlar katırın etrafını almışlar ve hazin hazin melemişlerdir. Kötürüm bir ihtiyar yürümüş, yıkanan nalın örtüsünün suyunu içen dört yaşında kötürüm bir çocuk iyi olmuştur. Nalın olayını yazan muharrir de, asırlarca birbirinden ayrı bulunmuş olan bu iki nalının bir araya gelmelerinin, padişah efendimizin ruhani kudretinin bir eseri bulunduğunu, nalınlardan birinin, devletin bahri kudretini, diğerinin de berrî kuvvetini temsil ettiğini ifade ederek Osmanlı devletinin düşmanlarına muzaffer olacağı kehanetinde bulunmuştur. Bu nalın-ı şerif olayı karşısında, hükümetin davranışı ve halk arasında şayi olan mucizeler de gösteriyor ki, İslâm Dininin öz ve saf prensipleri unutulmuş ve İslam Cemiyetinde hurafelerle, batıl itikatlardan yoğurulan ve bir dereceye kadar Fetişist bir karakter iktisap eden bir din zihniyeti hasıl olmuştur. Bu zihniyet, cemiyetin canlılığını kaybetmesine, uyuşuk ve kötümser olmasına sebep olmuştur». (E. Z. Karal S. 283–284).

Dinsel duyguların sömürülmesine bir kez izin verildi ve bu sömürme yarışı başladı mı, Osmanlı dönemindeki bu gülünç sömürme olayından çok daha ileri giden, halkın aklını hiçe saymada doruğa ulaşan, daha ne korkunç olayların gerçekleştirileceğine, çok partili siyasal yaşamımızda, düzinelerle örnekleriyle tanık olunmuştur. Burada, sayısız örnekleri sıralamamayı, sözlerimizin siyasal nitelik ve amaç taşıdığı sanısına varılmaması için yeğliyoruz. Ancak, çok önemli olan bu alanda, bellekleri tazelemek için, korkunç iki olayı anımsatmakla yetineceğiz: Çok partili siyasal yaşamın oy avcılığı yarışmalarında, «belli bir parti liderinin dinsel alanda ne denli değer taşıdığını köylülere kanıtlamak» isteyen politikacılar, bir gazeteden 100.000 nüsha bastırıp, bunu parasız olarak köylere dağıtmışlardır ki, bu gazete nüshasında «Hacı Emmi», yaptığı söyleşide, bakınız vatandaşa ne gerçekler (!) öğretmektedir. Belli bir parti liderinin adını verdikten sonra şöyle diyor: «Ona sadece Hazreti Eyüp'mü aşık, O'na Hazreti Peygamber'de aşık, Hazreti Allah'da aşık».[53]

Yargıtay Birinci Başkanı olan çok değerli bir hukukçunun, din sömürücülüğü (Nurculuk) konusunda Yargıtay Ceza Genel Kurulunun verdiği pek değerli bir karar üzerinde Adli Yıl Açış Nutku'nda özellikle durması ve Atatürk İlkelerinin savunulacağından söz etmesi yüzünden, bu saygıdeğer Birinci Başkanın cenaze töreninde, Namaz'ının kıldırılmasına engel olmak amacıyla kaba kuvvete başvurulmuş ve büyük olaylar çıkarılmıştır.[54]

---

[53] Bu konuda, Kurucu Mecliste 19 uncu madde görüşmelerinde Anayasa Komisyonu Sözcüsünün yaptığı konuşma için, Öztürk S. 1390 a bakınız.

[54] İmran Öktem olayı konusunda 4.5.1969 günlü gazetelerdeki haberlere ve o günü izleyen günlerdeki makalelere ve siyasal niteliktcki dergilerde yer alan korkunç ayrıntılara bakınız. Yetkililerin ve kışkırtıcı çevrelerin o günlerdeki durumuna bakarak, İmran Öktem'in ölüsünün değil, dirisinin bile saldırılara uğrayacağını, onun açış konuşmasını Türk Hukuk Kurumunun 112 sayılı yayımı olarak yayınlarken, şu önsöz ile vurgulamıştık: «Sayın İmran Öktem'in 6.9.1966 günü adli yılı açarken yükselen uyarıcı sesi, toplum ve HUKUK DÜZENİMİZİN TEMELİNE vurulan darbeler karşısında, hukukçularımızın ve hele yüksek hâkimlerimizin seyirci kalmamaları gerektiğini, en veciz surette gösteren tarihi değerde bir örnek olmuştur. AKILA VE TOPLUM YARARI TEMELİNE DAYANAN LAİK HUKUK DÜZENİMİZİ tahrip ederek, onun yerine KARANLIK ORTA ÇAĞ DÜZENLERİNİ GETİRME hevesi ile sistemli surette çalışan çevrelerin, bu tarihi değerdeki nutka ve onun yazarına şiddetle saldıracaklarından şüphe etmiyoruz.

ANAYASAMIZIN DA TEMELİ OLAN ATATÜRK DEVRİMLERİne düşman karanlık kişilerin ve onları bir araç gibi kendi hasis çıkarları uğrunda kullanan belli çevrelerin sözcülüğünü yapan bazı kalemler ve «sözde hukukçu»lar, kendi hukuk dışı tertip ve durumlarını gün ışığına koyan en yetkili ağzın, bu açıklama ve uyarması karşısında seyirci kalamazlar. Lüzum gördükleri zaman, fikre karşı en iğrenç şekilde taş, sopa ve yumrukla saldıran ve saldırtan kişilerin, Sayın İmren Öktem'in asil sesine ve tarihi değerdeki uyarısına en bayağı bir dille sataşmaları kaçınılmaz bir akıbettir. Bu saldırıların olacağına ve bir süre devam edeceğine ne kadar inanıyorsak, şuna da öylece inanıyoruz ki, hukukçuların manevi sorumluluğunun ve toplumsal görevinin tam bilincine ulaşmış bu yüksek ve pek değerli hâkim, yerine getirdiği büyük görevin bütün kişisel sakıncalarını seve seve kabulleneccktir. Fikir, özgürlüğü ve akılcı, lâik düşünce temeline dayanan demokratik ve sosyal hukuk devletinin ve ANAYASA DÜZENİMİZİN İLKELERİ arasında yer aldığı gibi, ULUSAL BAĞIMSIZLIĞIMIZIN DA VAZGEÇİLMEZ DİREKLERİNİ TEŞKİL EDEN ATATÜRK DEVRİMLERİNİN gizli ve açık düşmanlarından gelecek bu saldırılara karşılık, yurtsever onbinlerce ve yüzbinlerce aydının yıllar ve hatta kuşaklar boyu sayın İmren Öktem'in bu nutkunu ve davranışını, şükranla anacağından ve 6.9.1966 gününü gururla hatırlayacağından asla şüphe etmiyoruz. Ankara 8.9.1966 Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy».

Atatürk'ün, irtica ve irticaa karşı alınması gerekli önlemlere ilişkin sözleri ve bu alandaki davranışları:

Şimdi Atatürk'ün, «dinsel duyguları, kişisel ve siyasal amaçlarla sömürme ve kötüye kullanma»nın Türk Toplumu için taşıdığı çok büyük tehlikelere ilişkin bazı açıklamalarını aktarmak isteriz: Örneğin 2.2.1923 günü İzmir'de halkla yaptığı konuşmada şöyle diyordu: «Egemenliği bir kişinin, ya da sınırlı kişilerin elinde tutmaktan yarar bekleyen insanlar, ya da cahil, kafil insanlar, çıkarlarını özellikle din kalıbına bürünerek ortaya atarlar. Atmışlardır daima (...) Sosyal yaşamın her bireyi, o taç sahibinin, o hükümdarın ve etrafındakilerin ağzından çıkanları, gerçek imiş gibi kabul eder; din gereği sayar. İşte bu anlayış sürdükçe, başka bir şey yapmanın olanağı güç bulunabilir. Daima, güzel şeylerden -kendi fenalığı itibariyle faydalanamayacağını düşünenler- bir takım teşebbüslerde bulunabilirler. Bu gibilere mürteci ve hareketlerine de irtica derler. Çok yakın Tarih aşamalarımızı düşünmek yararlıdır. Zira en ücra kalmış köşelerdeki köylerimiz bile, bu olaylara el ile dokunmuştur. Yakın felâketlerin sebepleri nedir? Kabul etmek lâzımdır ki, bundan sonra bu milleti fetva ile, şu veya bu tefsir ve irticaa sevkedecek insanların, bu millet içinde yeri yoktur. Vardır, fakat o da ancak zindanlardadır(...) Bu Ulusu şunun ve bunun faydalanması için, karanlıklara sevketmek ayıptır, rezalettir, günahtır. Bunu artık yaptırmayacağız. (SvD, VI, S. 166, 167)

İzmit'te halkla yaptığı konuşmada da irtica üzerinde duran Atatürk, şöyle diyordu: «...Görüşlerini şeriat kalıbına sokan bazı cahiller, çıkarcılar ve dalkavuklar ortaya çıkabilir. Bunların yapacağı telkinleri ve niteliğini önceden tanıyıp, ona göre donatılmış olmak, her bireyin ve ulusun ödevidir. Şurasını açıkça söylemek gerekir ki, bu ulusun üçbuçuk yıla sığdırdığı dava çok büyüktür. Bunu sindirmek için güçlü beyinler gereklidir. Hayat felsefesinin garip bir yazgısıdır ki, her yararlı ve yeni şeye karşı kesinkes bir karşı kuvvet çıkar. Buna bizim dilimizde 'irtica' derler. İşte bu İRTİCAIN YOKEDİLMESİ için, gerekli önlemleri önceden almış olmak gerekir. Bütün ulus, güvenmeli ve kaygıdan uzak olmalıdır ki, devrimi yapanlar, bu gibi olumsuz güçleri çıktığı yerlerde YOKEDECEK güç, beceri ve önleme sahiptirler. Kesinlikle yinelerim ki, ulus egemenliği sonsuza dek sürecektir. Bu egemenliği bozacak ve ona zarar verecek, ne bu ülkenin içinde, ne de dışında hiçbir güç yoktur ve olamaz.» (SvD, C. 2 S. 63).

Atatürk Bursa'da yaptığı 22.1.1923 günlü konuşmada da, aynı konuya şöyle değiniyordu: «Ulusumuz üçbuçuk yıllık bir zamana sıkıştırılması olanaksız çok büyük bir devrimin yaratıcısı olmuştur. Gerçekten yüzyıllardan beri boyun eğmeye alıştığı bir yönetim biçiminin dışına çıkarak, Dünya'da benzeri bulunmayan bir Devlet kurduk. Fakat bu YENİLEŞMEnin (tecetdüdün), kesinkes ters bir hareketi gerektireceğini, belleğinizden çıkarmamak gerekir. Bu harekete özel deyimiyle 'irtica' (gericilik) derler. Yaptığımız işler ve aldığımız sonuçlara göre, bu gibi

İRTİCALAR HER ZAMAN BEKLENEBİLİR (...) Biz bu devrime ulaşmak için, gereği kadar kan döktük. Bu kanlarımız yalnız savaş alanlarında değil, aynı zamanda ülkenin içinde de döküldü.» (SvD, C. 2 S. 68–69)

Atatürk, din sömürücülerinin daha uzun süreler bizde ve her yerde var olacağı konusunda vardığı yargıyı, Büyük Söylev'inde de Türk Ulusuna şöyle bildiriyordu: «Efendiler, bu denli çok bilisiz, Dünya durumu ve Dünya gerçekleriyle bu denli ilgisiz olan Şükrü Hoca ve benzerlerinin ulusumuzu aldatmak için 'Müslümanlık Kuralları' diye yayımladıkları uydurmaların, gerçekte anlatılacak bir değeri yoktur. Ama, bunca yüzyıllarda olduğu gibi, bugün de ulusların bilinçsizliğinden ve bağnazlığından yararlanarak, bin bir türlü siyasal ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için; dini, ARAÇ OLARAK kullanmaya kalkışanların, yurt içinde ve dışında bulunuşu, bizi bu konuda söz söylemekten, ne yazık ki, şimdilik alıkoyamıyor. İnsanlıkta din duygu ve bilgisi, her türlü boş inanlardan sıyrılarak, GERÇEK BİLİM VE TEKNİK IŞIĞIYLA ARINIP OLGUNLAŞINCAYA değin, DİN OYUNU OYUNCULARINA her yerde rastlanacaktır.» (Söylev, S. 518)

Atatürk, toplumu geriye çekmek isteyen, eski düzen yanlılarının kışkırtmalardan geri kalmayacaklarını ve bunun son derece zararlı ve tehlikeli olduğunu, Operatör Eyüp Sabri'nin («Milletimizin devrimlerine karşı çıkan ve kendilerini dinsel yol göstermekle yükümlü sayan bir sınıf var, bu sınıfa karşı ne gibi önlemler alınmıştır» yolundaki) sorusuna karşı, 23.3.1923 günü verdiği yanıtta, kesin bir dille belirtmişti. Türk Toplumunun, yeniden din adamlarınca ya da din kurallarına göre yönetilmesi gibi bir geri adımla karşılaşması kadar korkunç bir girişimi önlemek için, her şeye başvurulması gerektiğini, çünkü böyle girişimlerin, Türk Ulusunun. yarınını en büyük tehlikeyle karşı karşıya bırakma anlamına geldiğini, çok çarpıcı biçimde dile getirmiştir. Gerçekten Atatürk -hele gençliğe seslenerek, atılacak adımlardan bahsederken- kaba kuvvete başvurulmasından hiç söz etmediği halde, «İrtica» ya da «Şer'i devlet ilkesinin sürdürülmesi yolundaki direnmeler» karşısında, en sert davranışları haklı gösterecek deyimler kullanmaktan çekinmemiştir. Eyüp Sabri'nin sorusuna karşı yaptığı uzun açıklamayı, şu şahlanışla sona erdirmiştir: «Böyle kötülüğe alet olan insanlar yüzündendir ki, dört halifeden sonra din, daima siyaset aracı, çıkar aracı, zorbalık aracı yapıldı. Bu hal, Osmanlılar tarihinde böyle idi, Abbasiler, Emeviler zamanında böyle idi (...) Böyle adi ve sefil hilelerle hükümdarlık yapan halifeler ve onlara dini alet yapmaya tenezzül eden sahte ve imansız; din bilginleri, tarihte daima rezil olmuşlar ve daima cezalarını görmüşlerdir. Abbasi halifesinin sonuncusu, bir Türk tarafından parçalanmıştı. Dini kendi ihtiraslarına alet yapan hükümdarlar ve onlara yol gösteren hoca adlı hainler, hep bu akıbete uğramışlardır. Böyle yapan halifelerin ve din adamlarının, arzularına ulaşamadıklarını, tarih bize sonsuz örneklerle açıklamış ve kanıtlamıştır. Artık bu ulus, ne öyle hükümdarlar, ne öyle din bilginleri görmeye katlanamaz, buna olanak yoktur. Artık kimse, öyle hoca kıyafetli sahte din bilginlerinin yalan dolanına (tezvirine) önem verecek değildir. En

cahil olanlar bile, o gibi adamların niteliğini, pekiyi anlamaktadır. Fakat bu hususta tam bir güvenceye sahip olmanız için; bu uyanışı, bu uyanıklığı, onlara karşı bu nefreti, gerçek kurtuluş anına kadar bütün gücüyle, hatta artan bir azimle korumalı ve sürdürmeliyiz. Eğer onlara karşı, benim şahsımdan bir şey anlamak isterseniz; derim ki, ben şahsen onların düşmanıyım. Onların olumsuz doğrultuda atacakları bir adım, yalnız benim kişisel imanıma, yalnız benim amacıma karşı değildir; o adım, benim ULUSUMUN YAŞAMIYLA İLGİLİDİR. O adım, ulusumuzun yaşamına karşı bir kasıt, o adım ULUSUMUN KALBİNE YÖNELTİLMİŞ ZEHİRLİ BİR HANÇERdir. Benim ve benim gibi düşünen arkadaşlarımın yapacağı şey, mutlaka ve mutlaka o adımı atanı TEPELEMEK tir. Şüphe yok ki, ulus birçok özveri, birçok kan pahasına en sonunda elde ettiği YAŞAMSAL İLKESİne kimseyi saldırtmayacaktır. Bugünkü hükümetin, Meclisin, kanunların, Anayasa'nın niteliği ve gerekçesi hep bunu oluşturmaktadır.» (SvD, II, S. 145–146).

Atatürk, irticaın Türk Toplumunun gelişmesindeki yıkıcı, yok edici rolünü, öylesine bütün kalbiyle ve kafasıyla duyan bir Devlet adamı idi ki, bu konuda O'nun duyduğu coşku, olağanın çok ötesinde tepkilerde bulunmasına ve hiç kullanmadığı deyimleri kullanmasına neden olabilmiştir. Evet, 23.3.1923 günlü o konuşmada Atatürk, sözlerini şöyle noktalamıştır: «Sizlere, bunun da üstünde bir söz söyleyeyim: Olanaksız bir varsayımla, bunu sağlayacak kanunlar olmasa, bunu sağlayacak Meclis olmasa, öyle yıkıcı (menfi) adım atanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine TEPELER ve yine ÖLDÜRÜRÜM.» (S.146).[55]

Dinin siyasete karıştırılmasının, dinsel duyguların siyasal ya da kişisel amaçlarla sömürülmesinin, bireysel olaylarda değil, özellikle örgütlenmiş, hareketlerde ve siyasal partilerin bu yoldaki tutumlarında, çok daha yıkıcı bir niteliğe büründüğünü pekiyi gören Atatürk, din duygularının örgütlü sömürülmesine karşı en sert ve kesin kararlardan çekinmemiştir. Çünkü bilmekteydi ki, bu alanda insancıl etkilerle yumuşak davranmak, sonradan çok daha fazla kan akmasına neden olacaktır. Terakki Perver Cumhuriyet Partisine ve Şeyh Sait ayaklanmasına karşı olduğu gibi, Serbest Fırka olayına karşı da, sonradan kesin tavır takınmasının nedeni budur.

Şimdi, bugüne ve yarına ışık tutması bakımından TERAKKİ PERVER CUMHURİYET PARTİSİ olayı üzerinde biraz durmalı; ve bu konuda doğrudan doğruya Atatürk'ün sözlerini aktarmak isteriz. Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve Rauf Beylerin kurduğu, BU PARTİ nedeniyle, Atatürk, din duygularının siyasal alanda, hele parti yarışmalarında «sömürme aracı yapılması»na karşı, şu açıklamalarda bulunuyordu: «'Parti, dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır' sözlerini ilke edinip bayrak gibi

---

[55] Atatürk'ün bu son cümlesini, kelime anlamıyla anlamamak gerekir. O, bu en sert deyimlerle, «kendisinin, dinsel gericilik konusunda duyarlığının, hiçbir sınır tanımadığını; ve bu konuda en küçük bir ödün vermenin, ulusal bir felâket olduğunu» anlatmak istemiştir. Aynen, Kubilay olayı karşısında harcadığı, «yakınız» emri de, bu niteliktedir.

kullanan kişilerden iyi niyet beklenebilir mi idi? Bu BAYRAK, yüzyıllardan beri, bilisizleri, bağnazları ve boş inanlara saplanmış olanları aldatarak, ÖZEL ÇIKARLAR SAĞLAMAYA KALKIŞMIŞ KİMSELERİN TAŞIDIKLARI BAYRAK değil mi idi? Türk Ulusu yüzyıllardan beri sonu gelmeyen yıkımlara, içinden çıkabilmek için büyük özveriler isteyen pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sürüklenmemiş mi idi? Cumhuriyetçi ve ilerici oldukları sanısını vermek isteyenlerin, yine bu bayrakla ortaya atılmaları, DİNSEL BAĞNAZLIĞI COŞTURARAK, ulusu, Cumhuriyete, ilerlemeye ve yenileşmeye karşı kışkırtmak değil miydi? Yeni parti, dinsel düşünce ve inançlara saygı perdesi altında: 'Biz halifeliğin yeniden kurulmasını isteriz. Biz YENİ YASALAR İSTEMEYİZ. Bize ESKİ YASALAR YETER. Medreseler, tekkeler, bilgisiz softalar, şeyhler müritler, biz sizi koruyacağız? bizimle birlik olunuz! Çünkü, Mustafa Kemal'in partisi halifeliği kaldırdı. MÜSLÜMANLIĞI ZEDELİYOR. SİZİ GAVUR YAPACAK, size şapka giydirecek!' diye bağırmıyor muydu? Yeni partinin ilke edindiği sözler, bu GERİCİ HAYKIRIŞLARLA dolu değil midir? Bu ilkeye bağlı olanlardan birinin, çok zaman önce (yani 10 Mart 1923 günü) asılan Cebranlı Kürt Halil Bey'e yazdığı mektuptaki şu cümlelere bakınız: Müslümanlık Dünyasının kalımlı olmasını sağlayan ilkelere saldırıyorlar (...) BATILILAŞMAK, Tarihimizi, uygarlığımızı yitirmeyi zorunlu kılar. Halifeliği yıkmak, din işlerine karışmayan bir hükümet kurmayı düşünmek; bunlar Müslümanlığın geleceğini tehlikeye atacak etmenleri yaratmaktan başka bir sonuç veremez (...) Olup bitenler de gösterdi ve tanıtladı ki, Terakki Perver Cumhuriyet Partisi programı, en hayın kafaların ürünüdür. Bu parti, yurtta cana kıyıcıların, gericilerin sığınağı ve dayanağı oldu; dış düşmanların yeni Türk Devletini, körpe Türk Cumhuriyetini yıkmayı öngören planlarının kolaylıkla uygulanmasına yardım etmeye çalıştı. Tarih, gizli amaçlarla düzenlenmiş, genel ve gerici doğu ayaklanmasının nedenlerini inceleyip araştırdığı zaman, onun önemli ve belirli nedenleri arasında Terakki Perver Cumhuriyet Partisinin DİNSEL KONULARDA verdiği sözleri ve Doğuya gönderdiği Sorumlu Yazmanın kurduğu örgütleri ve YAPTIĞI KIŞKIRTMALARI bulacaktır. Günlüğünü, nafile ve gece namazlarının sevabını anlatan hadislerle doldurmuş olan bu sorumlu yazman, Doğu illerimizde dinsel kışkırtmalarda bulunurken, kendi partisinin programını uygulamıyor muydu? Suçsuz halka, beş vakit namazdan başka, geceleri de çokça namaz kılmayı söyleyip öğütleyen adam belki de yaşamı boyunca hiç namaz kılmamış olan bir siyasacı olursa, bu davranışın ereği anlaşılmaz olur mu? (...) Baylar, yaptığımız devrimin genişliği ve büyüklüğü karşısında, eski kurumların ve boş inançların birer birer yıkılışını gören bağnaz ve gerici kimseler, 'DİNSEL DÜŞÜNCE VE İNANÇLARA SAYGILI' olduğunu bildiren bir partiye ve özellikle bu partinin içindeki tanınmış kişilere dört elle sarılmaz mı? Yeni parti kuran kişiler bu gerçeği anlamış değil midirler? Öyle ise, ellerine aldıkları din bayrağı ile, ulusu ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir soruya verilmesi gereken

karşılıkta, 'iyi niyet, aymazlık, umursamazlık' gibi sözler, yurdu ilerletece-ğim diye ortaya atılan bir partinin ileri gelenleri için özür sayılamaz. Yeni parti adındaki 'ileri' ve 'cumhuriyet' sözcüklerinin tam karşıt anlamlarıyla gelişmiştir. Bu partinin ileri gelenleri gerçekten gericilere umut ve güç vermiştir. Buna örnek vereyim...» (Söylev S. 651–652).

Atatürk, bu konudaki eleştirilerini şöyle bağlıyor: «Siyasa alanında birçok oyunlar görülür. Ama, kutsal bir ülkünün belirtisi olan Cumhuriyet yönetimine karşı, yenileşmeye karşı, bilisizlik, bağnazlık ve her türlü düşmanlık ayağa kalktığı zaman; özellikle ilerici ve cumhuriyetçi olanların yeri, gerçek ilerici ve cumhuriyetçi olanların yanıdır; yoksa gericilerin umut ve çalışma kaynağı olan yer değil...» (Söylev S. 650)[56]

«Ne oldu baylar? Hükümet ve Meclis, olağanüstü tedbirler almayı gerekli gördü. Takriri Sükûn Yasasını çıkardı. İstiklâl Mahkemelerini kurdu. Ordunun savaşa hazır sekiz, dokuz tümenini ayaklananları yola getirmek için, uzun süre görevlendirdi. Terakki Perver Cumhuriyet Partisi denilen dokuncalı siyasal kuruluşu kapattı.» (Söylev, S. 653).

Dinsel duyguları kötüye kullanan ve sömüren örgütlerin yasaklanması (Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, Tarikatların yasaklanması):

Atatürk, dinsel inançların tek tek kişilerce kötüye kullanılıp sömürülmesinden kat kat tehlikeli olanın, bu duyguların bir takım örgütlerce kötüye kullanılması olduğunu, olaylarla da saptamıştı. Din duygularını sömüren ve bu duygular sayesinde kişiler üzerinde bir otorite sağlayan kuruluşlar kaldıkça, çağdaşlaşmaya, hatta uygarlık doğrultusunda güvenceli adımlar atabilmeye olanak yoktu. Din duygularını sömüren ve iyi niyetli masum kişileri kışkırtarak siyasal bir takım olumsuz eylemlere (hatta ayaklanmalara) sürükleyebilmenin Türk toplumunda en etkili araçları olan bu dinsel örgütler, dini siyaset dışında bırakma amacına kesinkes engel olacaklardı. Din silahından yararlanan bir muhalefetin, «halkı durmadan direnmeye, hatta ayaklanmaya doğru iteleyecek kışkırtmalarını önleye-bilmek» amacıyla başvurulan önlemlerden biri de, tekke ve zaviyelerin ve (hele başta Nakşibendîlik olmak üzere) tarikatların zararlarından kurtulabil-mek için, bu kuruluşları kapatmak ve yasaklamak olmuştur. Bu kaçınıl-mazdı. Onlarda en verimli bir kaynak bulan yıkıcı kışkırtmalar sürerken,

[56] Din duygularını sömüren bir takım çıkarcıların, devlet yaşamımızda en büyük kötülükleri, din kılığına bürünerek yaptıklarına, Büyük Söylev'de de yeniden ve yeniden parmak basan Atatürk, buna, gelecekte izin verilmeyeceğini, verilmemesi zorunluluğunu özellikle belirtmiştir: «Rauf Beylerin, Vehip Paşaların, Çerkez Etem ve Reşit'lerin, bütün Yüzelliklerin, Halife ve Padişah soyundan olanların, bütün Türkiye düşmanlarının el ele verip bize karşı ateşli olarak çalışıp uğraşmaları, DİN ÇABASI ile uğruna mı yapılmaktadır? Sınırlarımıza bitişik yerlerde yuvalanarak, hâlâ Türkiye'yi yok etmek için Kutsal Ayaklanma adı altında haydut çeteleriyle, cana kıyma düzenleriyle bize karşı durmadan çılgınca çalışanların amaçları, gerçekten kutsal mıdır? Buna inanmak için büsbütün bilisiz ve aymaz olmak gerekir. Müslümanları ve Türk Ulusunu bu kerteye düşmüş saymak ve Müslüman Dünya'sının vicdan ayrılığından, yaradılış inceliğinden alçakça ve canavarca amaçlar için yararlanmayı sürdürmek, artık o denli kolay olmayacaktır. Saygısızlığın da bir ölçüsü vardır.» (Söylev S. 621–622).

devrimler yapılamaz; yapılsa da yaşayamazdı. Atatürk, bu adımı da Takriri Sükûn (Dirliği ve Düzenliği Sağlama) Yasası kanadı altında gerçekleştirdi. O, bu yasaklamayı açıklayan konuşmalarında, hem adı geçen kuruluşların zararlarını, hem de genellikle dinsel duyguları siyasal alanda kötüye kullanmanın toplum için ne büyük tehlikeler taşıdığını, en açık biçimde belirtmiş; ve doğru yolun (uygarlık yolunun), sadece bilim ve akıl yolu olduğunu vurgulamıştır.

Örneğin, tarihsel nitelikteki 30.8.1925 günlü Kastamonu konuşmasında, şöyle diyordu: «Ölüleri yardıma çağırmak, uygar bir ulus için yüzkarasıdır. Bugün mevcut tarikatların amacı, kendilerine bağlı olanları Dünya yaşamında ve manevî yaşamda mutluluğa ulaştırmaktan başka ne olabilir? Bugün bilimin, tekniğin TÜM KAPSAMIYLA UYGARLIĞIN SAÇTIĞI IŞIK KARŞISINDA filân ya da falan şeyhin yol göstermesiyle, maddesel ve ruhsal mutluluğu arayacak kadar İLKEL İNSANLARIN, uygar Türk Topluluğunda varlığını asla kabul etmiyorum. Ve ey Ulus, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti, ŞEYHLER, DERVİŞLER, MÜRİTLER, MENSUPLAR ÜLKESİ OLAMAZ. EN DOĞRU, EN GERÇEK TARİKAT, UYGARLIK TARİKATIdır. Uygarlığın buyruğunu ve isteklerini yapmak, İNSAN OLMAK İÇİN YETERLİDİR. Tarikatların başları, bu dediğim gerçeği bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden derhal tekkelerini kapatacak, kendilerine bağlı olanların artık olgunluğa eriştiklerini kuşkusuz kabul edeceklerdir» (SvD, II, S. 215).[57]

31.8.1925'de Çankırı'da İskilip'ten gelen bir heyetle görüşen Mustafa Kemal Paşa, bu konuşmasında da aynı konuda şöyle demişti: «Tekkeler kesinlikle kapatılmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti her şubede doğru yolu gösterecek güce sahiptir. Hiç birimiz TEKKELERİN YOL GÖSTERMESİNE MUHTAÇ DEĞİLİZ. BİZ UYGARLIKTAN, BİLİMDEN,

---

[57] Atatürk, akılcı ve ulusal bir eğitim yerine, dinsel ve yabancı bir eğitimin geçmiş olmasının, uygarlık ve ilerleme vadisinde ne büyük felâketlere neden olduğunu da, Samsun'da öğretmenlerle yaptığı konuşmada şöyle vurgulamıştı: «...Bütün bu çağlarda, Türk kendi ruhunu, benliğini, yaşamını unutmuş, nereden geldiği belirsiz bir takım başların bilinçsiz aracı olma durumuna düşmüştür. Türk Ulusu, kendi benliğini, kendi beynini, kendi ruhunu unutur gibi olmuş ve varlığıyla herhangi bir amaca (sonucu küçülmek olan, tutsaklık olan boş yere köle olma sonucuna ulaştıran düşük bir amaca) sürüklenmiştir. Ulus ne yazık ki, bu gaflet halini çok sürdürdü; bu yüzden her türlü yoksulluklara ve hükümlülüklere uğramaktan kendini kurtaramadı. Bütün bu boyun eğmeleri, aldığı ulusal olmayan eğitimin gerekleri olduğunu farketmeksizin, sağlam bir eğitimin ürünü olduğu kanısıyla uyguluyordu. Bu hususta doğrultu yanlış ise ve koskoca bir ulus, güvendiği kitaplardan (kutsal kitaplardan) tanıklar getirerek yol gösterici olduklarını iddia edenlerin sözlerine inanarak yürürse ve bu yürüyüş doğrultusu kendisini yok olmaya ve çökmeye düşürürse, KABAHAT bu doğrultuyu izleyen, temiz, iyi huylu, özverili, yol göstericilerine güvenen zavallı halktan çok, YOL GÖSTERİCİLERE ait değil midir (...) Ülkemizin ve Ulusumuzun başına gelmiş olan BUNCA FELÂKETLER, hiç şüphe etmemelidir ki, bu gafil insanların ülkenin yazgısı ve buyruğunu ellerinde tutmuş olmalarından ileri gelmiştir (...) Yeryüzünde üçyüz milyonu aşan İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle, eğitim ve ahlâk almaktadırlar. Fakat ne acı gerçek şudur ki, bütün milyonlarca insan kütleleri şunun ya da bunun tutsaklık ve aşağılaştırma (zillet) zincirleri altındadır. Aldıkları ruhsal terbiye ve ahlâk, onlara bu tutsaklık zincirlerini kırabilecek insanlık erdemini verememiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin amacı ULUSAL DEĞİL dir. Efendiler ulusal terbiyenin ne demek olduğunu bilmekte artık hiçbir karışıklık kalmamalıdır. Ulusal eğitim ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenilen genç beyinleri, bir yandan palandırıcı uyuşturucu, düş ürünü fazlalıklarla doydurmaktan özenle kaçınmak gerekir.» (SvD, II, S. 196–197–198).

TEKNİKTEN GÜÇ ALIYORUZ ve ONA GÖRE YÜRÜYORUZ. Başka bir şey tanımayız. DOĞRU YOLDAN ŞAŞMIŞLARIN AMACI, HALKI ÇILGIN VE APTAL YAPMAKTIR. Oysaki halkımız, aptal ve çılgın olmamaya karar vermiştir. Bunlar basit haller gibi görünür, fakat önemi vardır. Biz Dünya ailesi içinde uygarız. Her bakımdan uygarlığın gereklerini uygulayacağız (M. S. İmece, Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri 68)» (Goloğlu S. 1603).

Atatürk, 1930'larda ki Medeni Bilgiler notlarında da şöyle yazıyor: «Türkiye Cumhuriyeti içinde tüm tekkeler ve zaviyeler ve türbeler kanunla kapatılmışlardır. Tarikatlar kaldırılmıştır. Şeyhlik, dervişlik, çelebilik, falcılık, büyücülük, türbedarlık v.s. yasaktır. Çünkü bunlar irtica kaynakları ve cahillik damgalarıdır. Türk Ulusu, böyle kurumlara ve onların mensuplarına tahammül edemezdi ve etmedi. » (İnan-Atatürk S. 472)

10 Kasım 1925 de (677 sayıyla) kabul edilen «Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile bir takım unvanların men ve ilgasına dair» bu yasa, Atatürk devrimcilerince -haklı olarak- öylesine önemli sayılmıştır ki, onun Anayasaya aykırı sayılamayacağı, 1961 Anayasasının 153 üncü maddesinde öngörülmüştür.[58]

Bu tarikatlardan, örneğin Mevlevilik gibi yüksek duygulara yuvalık yapanlar da bulunabilir. Ama genellikle din duygularının, örgütlenerek kişilerin dünya yaşamlarına yön veren çok tehlikeli bir silah haline gelmesine, yenileşmek ve uygarlaşmak isteyen bir toplum izin veremezdi. Bunlar, akıla, mantığa ve bilime göre değil, akıl dışı ölçütlere göre davranan insan kitleleri yaratmaktadırlar ki, adeta robotlaşan böyle kişilerden kurulu (ya da bunların önemli bir ağırlık taşıdığı) bir toplumda, uygar ve çağdaş bir devlet ve toplum yaşamını sağlamak ve sürdürmek, kesinkes olanaksızdır. Bazı komşularımızın durumunu izlemek, bu konuda kesin bir kanıya ulaşmak için yeter de artar bile...

Bu nedenle, Türk Yasa koyucusu, Atatürk'ü izleyerek, bu tehlikeli duruma dolaylı yollardan ulaşılmasını dahi önlemek amacıyla, (daha Atatürk yıllarında) dinsel nitelikte dernekler kurulmasını (Cemiyetler Kanununda) yasaklamış; yeni Dernekler Yasamızda da, aynı yolu korumuştur. Dini

---

[58] Kılık alanındaki laikleşme ve uygarlaşma girişimi, -bazılarınca sanıldığı gibi- devrimin tamamen yüzeysel ve önemsiz bir aydını değildir. Taşıdığı giysi, başına giydiği başlık ya da saçının her telinin saklanamaması yüzünden, Allah'ın hışmına uğrayacağına inanan kafalara sahip kişilerle, uygar ve çağdaş bir toplum yaşamını gerçekleştirebilmek olanaksızdır. İşte bu nedenledir ki, insanın ne biçim giyinmiş olmasından çok, kişinin giyinişini, tamamen akıl ve zevkine göre mi, yoksa akılüstü (akıldışı) bir takım bağlara, hatta ölülerin iradesine göre mi düzenlediği, «akılcı insanlar ve akla dayanan çağdaş bir toplum yaşamı yaratabilmek» bakımından çok önemlidir. Tüm dünyadan ayrı ve «umacı kılığında» kalmaya kendini mahkum sayan, ölülerin bu alandaki egemenliğini de kabul etmiş insanlardan kurulu bir toplumda, maddesel ve dünyasal gereksinmelerin çözümünde akıl ve bilim egemen olamaz; yön veremez. İşte bu nedenledir ki, Atatürk, «kafanın içi» ile olan yakın ilişkisinden ötürü, «kılıkta uygarlaşma ve laikleşme adımı»na büyük önem vermiştir. Şapka giyilmesine ilişkin 671 sayılı yasanın, Anayasanın 153. maddesinde Devrim yasaları arasında sayılarak korunması çok yerindedir. Atatürk'ün bu konudaki çok değerli açıklamalarını yansıtan çeşitli konuşmalarından örnekler vermeyi -sayfa sınırlamasından ötürü- başka bir yazıya bırakıyoruz. Mahmut Goloğlu'nun «Devrimler ve Tepkileri» başlıklı yapıtının 137–158 inci sayfalarında Atatürk'ten bu konuda yapılan aktarmalara bakınız.

duyguları sömüren derneklerin ve Partilerin kapatılması ve sorumlularının cezalandırılması, 1961 Anayasasına (mad. 19 ve 57) önemli bir ilke olarak konulmuştur.

Şimdi, Atatürk'ün, bu yasa konusunda Büyük Söylev'de dile getirdiği görüşleri aktarmak isteriz: «Tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla, şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük, türbe bekçiliği vb. gibi birtakım sanların kaldırılması ve yasak edilmesi de, Takriri Sükûn Yasası yürürlükte iken yapılmış işlerdir. Bunlarla ilgili yürütüm ve uygulamaların, halkımızın, boş inanlara bağlı, ilkel bir topluluk olmadığını göstermesi bakımından, ne denli gerekli olduğunu çok iyi bilirsiniz. Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen ve alın yazılarını ve canlarını, falcıların, büyücülerin, üfürükçülerin, muskacıların ellerine bırakan insanlardan meydana gelmiş bir topluluğa UYGAR BİR ULUS gözüyle bakılabilir mi? Ulusumuzun gerçek niteliğini, yanlış bir yolda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi adamların ve kurumların, Yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde daha da çalışmalarına göz yumulmalı mıydı? Buna önem vermemek, İLERLEME VE YENİLEŞME adına, en büyük ve düzeltilemez bir yanılgı olmaz mı idi? İşte biz, Takriri Sükûn Yasasının yürürlükte oluşundan yararlandıksa, bu tarihsel yanılgıyı işlememek için; ulusumuzun bağnaz ve ortaçağ anlayışlı olmadığını tanıtlamak için yararlandık.» (Söylev S. 554)

Dinsel duyguları sömürmenin Türk Toplumunda yarattığı tehlikeli patlamalardan (Biri büyük öteki küçük ve her ikisi de yeterince anlamlı) iki olay:

a) Takriri Sükûn Kanunu ve Şeyh Sait İsyanı:

Atatürk döneminin en önemli irtica olayı ve onu bastırabilmek için yaratılan Takriri Sükûn Kanunu üzerinde durmak gerekir: Şeyh Sait İsyanın ana niteliklerinin başında, onun bir İRTİCA (din sömürüsü) olayı olduğu gelir. Bu gerçek, Atatürk ve olayı değerlendiren çeşitli devlet adamlarınca belirtildiği gibi, yıllar sonra olayı değerlendiren yazarlarca da, aynen dile getirilmiştir. Mahmut Goloğlu'nun bu konudaki değerlendirmesini aktarıyoruz: «Şeyh Sait ayaklanması, din işlerinin dünya işlerinden ve özellikle politikadan ayrılması amacıyla yapılmış devrimlere karşı, ümmetçi anlayışın tam bir gerici tepkisi idi. Elbette ki kişisel çıkarlarını düşünenler, kürtçülük peşinde koşanlar, petrol bölgesiyle ilgisini kesmek için doğu illerini Türkiye'den ayırmaya çalışan İngilizlerin Bağımsız Kürdistan propagandasına kapılanlar, kargaşalıklardan ve anarşiden yarar uman komünist düşünceliler ve yağmacılar da, olaya karışmışlardı. Fakat BAŞTA Şeyh Sait olmak üzere, olayı yaratanlar NAKŞİBENDİLER'di. Nakşibendîler, İslâmlığın en aşırı, en muhafazakâr, en mütaassip, en ümmetçi, tarikatçıları idiler. Devlet düzeninin tek temelinin din ve tek devlet

politikasının ÜMMETÇİLİK olduğuna, hiçbir gücün sarsamayacağı şekilde inanmışlardı. Böyle olunca da, onlar için Milliyetçilik, ümmetçilikten sonra gelen hatta ümmetçiliğin ortadan kaldırdığı bir kavramdı. Müslüman olmak, her şey için yeterli idi. Bu nedenle, olayda yararı olanların genel düzenli bir düşünce akımı ve bir hazırlık dizisinin eylemli işareti ve sonucu olsa bile, Mustafa Kemal Paşanın da belirttiği gibi, temel dayanağı İRTİCA idi. Nitekim Şeyh Sait, İstiklâl Mahkemesindeki konuşmalarında ve cevaplarında hep, dinle dünya işlerinin ayrılması yolundaki DEVRİM AŞAMALARININ 'din elden gidiyor' şeklindeki karşı propagandalarına dayanıyor, 'Kürdistan krallığı' yolunda değil, "TANRI YOLUNDA" AYAKLANDIĞINI söylüyor, Diyarbakır'ı ele geçirip de tutunabilselerdi, din adamlarıyla karara varıp, hükümetten Şeriat (yani dünya işlerinde de din kurallarına dayanan bir devlet idaresi) isteyeceğini anlatıyordu. (M. Toker, Şeyh Sait : 123). Şeyh Sait isyanı, yıllarca geri kalmışlığın acısını çıkarmak, insanca bir yaşama özlemi ile çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için yapılan hızlı devrim aşamalarına KARŞI EN BÜYÜK, EN ÖNEMLİ, EN KORKULU TEPKİ idi. İrtica temeline dayanarak ortaya çıkmış olmasına rağmen, başarıya ulaşması halinde sonucu, sadece bir geriye dönüş akımı yaratmakla kalmayıp, Türkiye'nin parçalanmasını, yeniden yabancı işgaller, altına girmesini, belki de bağımsızlığın tamamen yitirilmesini gerektirebilirdi. (Goloğlu s. 127–128).

Atatürk, olay hakkında 1.11.1925 ve 1.11.1926 günlü Meclis konuşmasında, yeniden ve yeniden bu olayı, İRTİCA OLAYI olarak nitelendirmiştir. (SvD, I. s. 337, 338, 339, 344 e bakınız). Fethi Okyar'ın Başbakan olduğu Hükümetin tezkeresinde de şöyle deniliyordu: «Ayaklanma sebebi ve zavallı halkın kandırılması konusuna gelince: Yakalananların elinde yakalanan belgelere ve öldürenlerin üzerlerinde çıkan bir mektuba göre (...) ayaklanmasının amacı, ŞERİATI SAĞLAMAKMIŞ. 17.2.1925 günlü bir raporda deniliyor ki, olay padişahlığı, hilafeti, ŞERİATI ve Abdülmecid'in oğullarından birinin saltanatını sağlamak gibi GERİCİ bir propaganda perdesinin altında Kürtçülüktür (...) El ile yazılmış beyannameler yapıştırmışlardır. Bu beyannamelerde; İSLAMLIĞIN YOK EDİLMEK istendiği bu günde, DİNİ YENİDEN CANLANDIRMAK için Tanrının Şeyh Saidi görevlendirdiği yazılmaktadır. Şeyh Said'in, Pozan Ağaya gönderdiği bir beyannamede ise, Tanrının Peygamberi göndererek 1300 yılından beri dinimizi tamamladığı, uyulması gerekli adaleti, aile kurallarını ve kişilerarası ilişkilerdeki eylem koşullarını bildirdiği, iyi ahlâkı meydana getirdiği ve fakat çağımızın bunlara karşı savaş açtığı, bunun için din bilginleri, Şeyhler, beyler, ağalar ve soylu kişilerin bu saldırıyı el birliği ile yok etmesi gerektiği ve eğer birlik olamazlarsa hepsinin ortadan kalkacakları anlatılmaktadır (....). Halka söylenenler, şimdi söyleyeceği uydurmalardan ibarettir: Din yok edilmek isteniyormuş, Tanrı da dinin yeniden canlandırılması için Şeyh Sait'i görevlendirmiş. Halka söylenen budur. Nitekim Şeyh Sait'in de, kendine bir PEYGAMBER SÜSÜ

VERDİĞİ, öteki belgelerden anlaşılıyor. Böylece Şeyh Said, zavallı halkı en can alacak noktasından kışkırtıp kandırmış ve memleket içinde önemli bir kargaşalık çıkarma yoluna başvurmuştur. Öteden beri zavallı Türk Milletinin başına gelmiş olan birçok felâketlerde, hep aynı silâh ve araçlar kullanılmıştır. Meselâ Arnavutluk Ayaklanmasında ve daha önceki 31 Mart olayında kullanılmış olan araç ve yalanlar da aynıdır. O zaman da, şeriat mahvolmuştur, din mahvolmuştur, şu ya da kimse dini yıkmak üzeredir, ey ahali ne duruyorsunuz, kalkınız diyerek zavallı halkı ayağa kaldırmışlar, anavatanın aleyhine hareket ettirmişlerdir. Gerek 31 Mart olayının, gerekse Arnavutluk ayaklanmasının Türk milletine, Türk vatanına getirdiği kötülüklerden Türkiye Cumhuriyetini korumak için, Hükümetiniz bütün tedbirleri almakta kararlıdır. Hiçbir zaman, böyle uydurmalarla halkın millet ve vatan aleyhine ayaklanmasına müsaade etmeyecek ve ayaklanmanın kışkırtıcıları, sebep olanları, memleketin uğruna en ağır cezalara çarptırılacaklardır, bastırılacaklardır» (Fethi Bey hükümetinin Meclis'de okunan mazbatası, Fethi Bey'in 23.2.1925 günlü tezkereden sonra yaptığı konuşma, Goloğlu s. 102–105).

Hiyaneti Vataniye Kanununun 1. maddesinin değişikliği hakkındaki 15.4.1923 günlü kanuna eklenmek üzere Bakanlar Kurulunun 24.2.1923 günlü toplantısında Meclise verilmesi kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçesi şöyle idi: «İnsanlığı mutlu etmek için konulan ve yayılan kutsal dinler, tarihin akışında aşırı, haksız, kötü isteklerin karşılanmasına araç edinmek gibi amaçlarla tam tersine bir akibete düşürüldüler. Denilebilir ki, insanlık en dayanılmaz, en kanlı yaşantı dönemlerini, talihin acı bir sonucu ile, din ve dinin kutsal kavramları için yapılan çatışmaların arasına yazdı. Tarihin, elleri satırlı katil ve zorba taç sahipleri, maceracıları, türedileri, kötülüklerine, zorbalıklarına dinleri dayanak gösterecek kadar Tanrı buyruklarından yararlanmak yollarını buldular. Söylenmesi çok üzücüdür ki, insanlığa mutluluk ve yükselmek kılavuzu olarak Tanrı katından indirilmiş olan kutsal dinler, kötülükler altındaki insanların kutsal haklarını kesin bir kararlılıkla meydana çıkarma aracı olan devrimlerin amansız düşmanı olan kötüler elinde, gericilik için kullanıldı. Siyasete alet edilmiş olan dinlerin, insanlık yaşantısındaki etkisi bundan başka bir sonuç vermemiştir. Yüksek esaslarına rağmen İslâmlık da, uzun yıllar kötü ailelerin elinde, kan dökücü istibdat idarelerinin gerekçesi olarak gösterildi. Kurtuluş Savaşı sırasında, memleketden kovulan halifeler, din emri diye, kutsal bağımsızlık savaşı yapanların öldürülmesine fetvalar çıkardılar. Yani devrimlerimizin en zor günlerinde din, düşmanlar yararına kullanıldı. Türk milletini, sosyal ve siyasal olgunluğunu ispatlayan Cumhuriyetimize karşı, son günlerde gerici düşünceleri kötüye kullanmak isteyenlerin, yine dinin kutsal buyrukları ile, halktan bazılarını kandırmakta oldukları gerçekleşmiştir. (...). Bundan böyle dinin ve dinin kutsal kavramlarının, bir siyaset ve bunun sonucu aşırı yarar ve istek aracı edilmemesi için, hazırlanan kanun ilişikte sunulmuştur» (Türkçeleştirilmesi: Mahmut Goloğlu s. 106).

Bu yasanın 1. maddesini aynen aktarmayı yararlı buluyoruz.' Bu hüküm, sert olmayan yaptırımlarla, sonradan çeşitli yasaların hükümlerine, hatta Anayasanın 19. maddesine esin kaynağı olacaktır: «Dini ve dinin kutsal kavramlarını siyasal amaçlara esas ya da alet etmek için dernekler kurulması yasaktır. Bu tür dernekleri kuranlar, ya da bu derneklere girenler, vatan haini sayılırlar. Dini ya da dinin kutsal kavramlarını alet ederek, devletin şeklini değiştirmek ve başkalaştırmak ya da devletin güvenini bozmak veya dini ya da dinin kutsal kavramlarını alet ederek her ne suretle olursa olsun halk arasında bozgunculuk ve ayrıcalık sokmak için, gerek tek başına, gerek toplu olarak sözle ya da yazı ile ya da eylemli olarak ya da nutuk söyleyerek ya da yayım yaparak harekette bulunanlar da, vatan haini sayılırlar.» (Z.C. 25.2.1923, Goloğlu s. 105–106).

İşte bu, görünüşte çok sert olan yasa, İRTİCA temeline dayanan Şeyh Sait İsyanı gibi; TÜRK DEVRİMİNE, hatta yeni Türk Devletine vurulmaya kalkışılan çok ağır ve öldürücü bir darbeyi ve onu örnek alacak yeni darbeleri yok etmek gibi, kutsal bir amaç uğruna yaratılmıştı.

b) Kubilay Olayı:

23.12.1930 da patlak veren cahillikle el ele vermiş olan irticaın Türk toprakları üzerindeki marifetlerinden biri olan Menemen (Kubilay) olayı, tartışma götürmez bir devrim düşmanlığı, batılılaşma ve uygarlaşma düşmanlığı, olayıdır. Böyle «karşı - devrimci ayaklanma girişimleri» bile, toplumumuzda yıllar sonra savunulabilmiştir. Bakınız 1977 yılında (47. yıldönümünde) bir gazeteden aktaracağımız birkaç cümle, Atatürk'ün en büyük duyarlılığı gösterdiği bu olayı, nasıl nitelendirmektedir: «Bundan 47 yıl önce Menemen'de BATICILARA GÖRE, BİR 'İRTİCA' hadisesi vuku bulmuştur(...). Önce insan, bu Menemen hadisesinde anlatılanlara GÜLER. Çünkü aklın alacağı şey değildir. İşin Aslı, İNKILÂP MANTIĞINA UYGUN BİR ŞEKİLDE TERTİP EDİLMİŞ BİR SENARYODUR. Memlekette TERÖRÜN ESTİĞİ BİR DEVREDE, aklı başında hiç kimse, bile bile kendini ortaya atmaz. İnkılâp adına binlerce insan hayatını kaybederken, BİR TEK KUBİLAY İÇİN DEVLET AYAĞA KALKTI; ve işte dahli var diye BİNLERCE MASUM İNSAN toplanmıştır...». Görülüyor ki, Atatürk'ün en büyük üzüntülerden birini duyduğu[59]; ve «devrimlere karşı korkunç bir irtica hareketinin başlangıcı olarak değerlendirip, bu alanda kullanabileceği en sert deyimle «Menemeni yakınız» emrini bile (sembolik

[59] Atatürk, Kubilay'ın şehit edilmesi üzerine Orduya gönderdiği 28.12.1930 günlü yazıda şöyle diyordu: «Kubilay Bey'in şehit olmasında mürtecilerin gösterdiği vahşet karşısında Menemen'deki ahaliden bazılarının alkışla tasvipkâr bulunmaları, bütün Cumhuriyet ve yurtseverler için utanılacak bir olaydır (...) Menemen'de ahalinden bazılarının hataları, bütün ulusu acı içinde bırakmıştır. Düşman işgalinin acılığını tatmış bir çevrede, genç ve kahraman yedek subayın uğradığı saldırıyı, ulusun doğrudan doğruya Cumhuriyete karşı suikast saydığı ve cüret edenlerle kışkırtıcıları ona göre izleyeceği kuşkusuzdur (...) Büyük ordunun kahraman genç subayı ve Cumhuriyetin ülkücü öğrenmen topluluğunun değerli uzvu Kubilay'ın temiz kanıyla, Cumhuriyet canlılığını tazelemiş ve güçlendirmiş olacaktır» (SvD, VI, S. 546)

anlamda olsa dahi) verme yoluna gitmek suretiyle önemini vurgulamak istediği, böylesine korkunç bir olayı, çağdaş gericilerimiz, 1977 de devrimcileri suçlayacak biçimde değerlendirmektedirler. Öyle bir değerlendirme ki, bunda Atatürk'ü ve O'nun yolundan giden tüm uygarcıları ve Atatürk devrimcilerini sahtecilikle mahkûm etme cür'eti, tam bir açıklıkla ortadır. Gerici çevrelere göre, meğerse Kubilay olayı, batıcıların (inkılâbcıların), kısacası Atatürk ve yolundan gidenlerin bir senaryosu (uydurması) imiş. Sadece bu cüret bile (tam 47 yıl sonra Kubilay olayının tam tersine çevrilerek gericilerin değil, ilerici, devrimci ve uygarcıların mahkûm edilmesi için kullanılması), irticaın toplumumuzda birçok doğal müttefiklerinin var olduğunu kanıtlayan en çarpıcı örnektir. Menemen olayını, o günlerde Menemen'de yaşamış olan Kemal Üstün «Menemen olayı ve Kubilay» (İstanbul 1977) adlı kitabında, «Nakşibendî tarikatçılarının, devrimlere yönelmiş çirkin ve vahşi bir saldırısı» olarak nitelendirmektedir. Şeyh Said İsyanı hareketinin yapısında ise, hem 'isyan' ve hem de 'irtica'ın var olduğunu belirtmektedir (s. 12). Üstün, olayın tipik bir irtica olayı olduğunu açıklarken, pek yerinde olarak şunları yazmaktadır: «Elbette her gericilik olayında cehaletin, eğitimden geçmemiş kişilerin, toplulukların oynadığı rol büyüktür, ve başta gelir; ama temelde, cehaletle ortak yönü ve rengi bulunan bir başka önemli neden daha vardır: İrtica hareketlerinin hepsinde 'din' önplanda görünür ya da öyle gösterilir. Cahillerden ve onları arkalarında sürükleyen bilgisiz din adamlarından: 'din elden gidiyor' Müslümanlık elden gidiyor!...» gibi homurtular duyulur zaman zaman. Ve bu kandırmacayı geçerli bir görüntüye bürümek için, açık - gizli her türlü hileye başvurulur. Toplumu yüzyıllar gerisinde bırakan, boş inançlara bağlı, gerçek din anlayışından yoksun, akıl dışı katı kurallar, yeniliklerle (devrimlerle) bağdaşmaz ve çatışır duruma sokularak, bu eğilime yatkın çevreler sürekli olarak zorlanır ve kışkırtılır. İrticaın değişmez yöntemi ve yönetim biçimi budur işte! Geri kalmış toplumlarda, dinsel inançlar açısından, kalabalıkları etkilemenin kolaylığı, aldatıcılığı 'cihat çağrıları' düzenleyicilerince iyi bilinmektedir. Uzak ve yakın Tarihimiz, bunun acı örnekleriyle doludur (...). Çıkarcılar daima cehalet ortamından ve din çevrelerinden yararlanarak gericiliğe yeşil ışık yakmışlardır. Bu gerçeğin dününde, bugününde değişen bir başka neden yoktur. Şayet ortam değiştirilemezse, yarınlar da böyle olacaktır. Cehaleti yenemedikçe, yurdu ve ulusu yürekten seven kuşaklar yetiştiremedikçe; özel çıkarlarını bilimden, erdemden ve gerçek din anlayışından üstün tutan 'kara - aydınlar' ile 'çıkarcı politikacılar' var oldukça irtica da varolacaktır;...» (Üstün s. 15-16)

Öğretimin Birleştirilmesi Yasası ve Medreselerin Kaldırılması:

Osmanlı İmparatorluğu'nda başlangıçta çağın üniversiteleri gibi çalışan medreseler, sonraları «korkunç bir miskinlik ve bağnazlık yuvaları» haline gelmişti. (...) Medreseler, yüzyıllardan beri yozlaşmış ve

soysuzlaşmış, bilgisizlik, bağnazlık ve miskinlik yaymışlardı. Çağdaş eğitiminin Dünyaca benimsendiği bir zamanda, devlet, ortaçağ niteliğindeki kurumların sürmesine izin veremezdi. Genç kuşakları dar ve loş hücrelerde her türlü çağdaş araç ve gereçlerden yoksun binalarda 'Rızk Allah'tandır' inancıyla hareketsizliğe ulaştıran, körleştiren bu zararlı kuruluşların yaşamına kuşkusuz son verilecekti. Türk Devriminin yenileşme hareketleri bunu emrediyordu.» (Celâl Nuri II S. 115)

3 Mart 1924 günü Meclise sunulan yasa önerisinin gerekçesinde şöyle deniliyordu: «Bir devletin genel kültür ve eğitim politikasında halkın düşünce ve duygu bakımından birliğini sağlamak için öğretimin tek yönetimde birleştirilmesi en doğru, en bilimsel, en çağdaş, ve her yerde yararları, iyilikleri görülmüş bir ilkedir. 1839 Gülhane Hattı Hümayunu döneminde çökmüş Osmanlı Sultanlığı da öğretimin birleştirilmesine başlamak istemişse de, bunu başaramamış, hatta bu konuda bir ikilik te yaratmıştır. Bu ikilik, eğitim ye öğretim bakımından birçok kötü sonuçlar doğurdu. Bir milletin kişileri, ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim, bir ülkede iki türlü insan yetiştirir. Bu ise, duygu ve düşüncede birlik ve beraberlik amacını bozar. Kanun teklifimiz kabul edilirse, Türkiye Cumhuriyeti'nde bütün kültür ve bilim kuruluşlarının tek bağlantı yeri eğitim bakanlığı olacaktır. Böylece bütün okullarda artık Cumhuriyetin eğitim politikasından sorumlu, eğitimimizi duygu ve düşünce birliği içinde ilerletmekle görevli Eğitim Bakanlığı, olumlu ve birleşik bir eğitim politikası uygulayacaktır.»

Bu yasanın kabulü ile, bütün medrese ve okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Celâl Nuri bu konuda şu değerlendirmeye de yer vermiştir: «Ülkede ilerlemeye ve yükselmeye teşne bir okullu gençliğe karşılık, her türlü ilerleme ve yükselmeye düşman bir molla zümresi bulundurulamazdı. Bulundurulursa, çok kötü sonuçlar doğacaktı. Gerçekten ülkede okullarca, aldıkları eğitim ve öğretim gereği yapılacak YENİLEŞME HAREKETLERİne KARŞI medresecilerce bir 'karşı-hareket' oluşturulacaktı. Yani irtica girişimi olacaktı. 'ŞERİAT ELDEN GİDİYOR!' diyen MÜLTECİ SOFTALAR Türk Ulusu'nun tarihinde en büyük zararları yapmamışlar mıydı? Büyük bir devrim yapmış ülkemizde, yenilik hareketlerine karşı çok büyük bir tehlike, irtica ile KARŞILIK VERECEK BİR KURUMUN, daha fazla yaşamasına olanak vermek değil, tersine onların yerine ancak ve ancak devrime büyük bir aşkla sarılacak ve onu koruyacak kültür kuruluşlarını kurmak elbette ki gerekliydi. Artık yüzyıllardan beri bilgisizliğin, bağnazlığın ve miskinliğin yuvası ilerleme ve yükselmenin düşmanı medreseler yıkılmıştı.» (Celâl Nuri II S. 116–117).

Eğitimin birleştirilmesi kanunun değerlendirilmesi ve medreselerin kaldırılması söz konusu olunca, Atatürk'ün «Medenî Bilgilere ilişkin notları»nda yer alan «Çağdışı ve ezberlemeye dayanan ve tüm sorunları din temeline oturtan bir öğretim ve eğitim sisteminin zararları» na ve bunun bir ulusun yaratıcı gücünü yok edişine ilişkin aşağıdaki cümlelerini

anımsamamak olanaksızdır: «Muhammed'in dinini kabul edenler kendilerini unutmağa, hayatlarını Allah kelimesinin her yerde yükseltilmesine hasretmeye mecburdurlar. Bununla beraber Allah'a kendi millî lisasında değil, Arapça ibadet ve müracaatta bulunacaktı. Arapça öğrenmedikçe, Allah'a ne dediğini bilmeyecekti. Bu vaziyet karşısında Türk Milleti, birçok asırlar ne yaptığını, ne yapacağını bilmeksizin, adeta bir kelimesinin manasını bilmediği halde Kuranı ezberlemekten beyni sulanmış hafızlara döndüler. Başlarına geçebilmiş olan haris serdarlar, Türk Milletince karışık, cahil hocalar ağzıyla ateş ve azap ile müthiş bir muamma halinde kalan dini, hırs ve siyasetlerine alet ittihaz ettiler.» (Atatürk-İnan, Atatürk'ün El Yazıları S. 365–366).

Bu sözlerle Atatürk, Türkçe olmayan ve Dünya gereksinmelerine yönelik bulunmayan (Ahret'e yönelik ve Arapça) bir eğitimin, Türk halkına ne kadar zararlı olduğunu dile getirmek istemiştir:

Bu konuyu, Prof. Sadri Ertem'in çok ilginç açıklamalarıyla kapatmak isteriz: «Medreseler, uygar niteliklerini yitireli çok olmuştu. Ne kaptan, ne mühendis ne de makinist falan yetiştirmiyorlar. Ulusal kültür içinde de, ne bir ulusal şair, ne de ulusal kültür üzerinde çalışan bir bilgin, bir filozof vermediler. O halde medreseler ne yapıyorlardı? Medreseler, bir şey, tek bir şey yapıyorlardı: Ümmet siyasetine bağlanmış, ümmet siyasetine hizmet eden insanlar yetiştiriyorlardı. Medreseler, bir bilim ocağı değildir. Bir ümmet teşekkülünün adeta siyasî karargâhı halinde idiler. Medrese bilimi ve teknik faaliyeti kaybettiği halde, ümmet egemenliğini her şeyden üstün tutmak için çalışan bir sürü insanı sinesinde barındırıyordu. Ortaksız, benzersiz halk egemenliğini ideal edinen bir yaşam, ümmet siyasetinin son karargâhının serbestçe çalışmalarına izin veremezdi. Çünkü medreselerin varmak istediği hedef, gayet açık olarak, ulus egemenliğini yıkmak, yerine ümmet hâkimiyetini kurmaktı. Laikliği ideal edinen devrim, medreseleri kaldırdığı gibi, okulların da laikleşmesini sağladı. Türkiye'de lâik bir zihniyet artık bütün devlet kurumlarında egemendir.» (Ertem S. 112).

Atatürk'ün kabul ettirdiği «Öğretimin Birleştirilmesi ve Dinsel nitelikteki okulların kaldırılması» ilkesi o kadar önemlidir ki, 1961 Anayasası 153. maddesinde bu yasanın Anayasaya aykırılığına karar verilemeyeceği hükmünü öngörmüştür.

Şer'iye Vekâletinin Kaldırılması:

1924'lerde Şer'iye Vekâletinin kaldırılması da, din ve dünya işlerinin ayrılmasında önemli ve vazgeçilmez bir adımı oluşturmuştu. Çağdaş hiçbir ülkede (hele bir demokraside) Bakanlar kurulunda bir Şer'iye Bakanı yer alamazdı. Din ve Dünya işlerinin ayrılması, Lâiklik ilkesinin ciddi olarak benimsenmesi, böyle bir bakanlıkla bağdaşamazdı. 1924'de kabul edilen bir yasa ile bu gereksiz ve zararlı fazlalıkta giderildi (429 Sayılı Yasa, Zabıt Ceridesi, 3.3.1924; bu konuda ayrıca Celâl Nuri II, S. 118 - 120'ye bakınız).

Atatürk'ün gerçekleştirdiği «Devletin ve Hukukun Laikleştirilmesi Devrimi» Türk Hukukçularınca genellikle benimsenmiştir:

Atatürk'ün Lâik Devlet ve Hukuk devrimini, kendisinden sonra gelen kuşaklar genellikle benimsemişler ve savunmuşlardır. Fakat bu alanda gereğince yayın yapıldığını asla söylcyemeyiz. Kendi zamanındaki çalışma arkadaşları, ya da kalemiyle O'nun görüşlerini yayan bir tür Sözcüleri içinde, bu devrimi oldukça temele giden açıklamalarla tarihsel yerine oturtmaya çalışan ve savunan kişiler olmuştur. Bunlar arasında özellikle, (1924 Anayasasının sözcüsü olan) Suphi Nuri'yi anmanın ve onun Türk Devrimine ilişkin ve üçü de eski yazıyla yayınlanmış kitaplarından bazı değerli cümleleri aktarmanın yerinde olacağına inanıyoruz.

Celâl Nuri, uygarlığa gidebilmek için Şer'i Hukuku (İslâm Hukukunu) terk etmek zorunluluğunda oluşumuzu şöyle açıklıyor: «Bugünkü duruma göre, Avrupa Uygarlığı üstün, öteki uygarlıklar ise durgundur (durma halindedir) ...İslâmlık, son yüzyıllardaki din adamlarının tekeli altında, durgun bir hale geldi. Bugün, bir Hıristiyan, ancak Hazreti İsa dönemindeki hükümlerle yetinmesi salık verilse, o adam pek çirkin durumda kalır... İsa'dan sonraki Şeri'at, 19 Yüzyıla yakın bir çalışmanın meyvesidir. Özellikle son zamanlarda Hıristiyanlık, dünya işlerinden tamamen vazgeçme zorunluluğunda kaldı; ve politika, o dünyada serbest bir biçimde gelişti. Halbuki Müslüman Fıkıhçılar, asla bu yolu tutmayıp; hükümlerin değişmeye ve ayıklanmaya tabi bulunmadığı kanısına kapıldılar ve şer'in esasına aykırı olarak, içtihat kapısını fiilen kapadılar. Ayrıca, dinsel inanç ile dünya kurallarını da birbirinden ayrı bulundurmak ellerinden gelmedi. Bu nedenle, İslâmlık durma halinde kalmış; fazla olarak bütün insan işlemlerinin de eski gereksinmeler üzerine verilen fetvalar gereğince düzenlenmeleri gerektiği sanısına sapılarak, onlarda da gelişmeye güç bırakılmamıştır. Fıkıhçılar'da, ayıklama ya da daha doğru bir deyimle olgunlaşma yolunu tutsalardı, bugünkü acıklı durum ortaya çıkmazdı. İlk devirlerin Müslüman din adamları, halifelerden daha çok yenileşmiş ve akıllı, düşünce bakımından da pek ileri imişler: Örneğin mutluluk yüzyılından çok zaman geçmediği halde, İmamı Âzam Ebu Hanife ve ötekiler, o zaman var olan hükümleri, o yüzyılın gereksinmelerine yeter görmediklerinden, yenilerini yazdılar (...). Dört İmam, hatta nasa aykırı gibi görünen birçok hükümleri kaleme almak (tedvin etmek), yani bir hayli örf ve adete meşruluk vermek zorunda kalmışlardır. Bu büyük yoldan gidilseydi, Fıkıh da, bu yüzyılın gereksinmelerine uygun bir yasalar kitabı (düstûr) haline gelirdi. Halbuki öyle olmadı. İmamı Azam bu gün dirilse, yalnız kendi içtihadını uyularak fetva veren kendisinden sonra gelenlere, hem gülmesi, hem darılması gerekir. Sonradan gelenler (halefler), ustalarının yapıtıyla yetinmeyerek, yeni hükümler getirmeye zorlanır; halbuki onlar bu yolu tutmadılar, pirlerinin içtihatlarıyla körü körüne iş gördüler. Bilemediler ki, o hükümler, ancak o zamanlar için yazılmıştı.

Zamanın değişmesiyle hükümlerde, hatta bazı inançların anlaşılış biçimi bile değişir ve değişmelidir; aksi takdirde İLERLEME KAVRAMI ORTADAN KALKAR; ve bunun sona ermesiyle, o uluslar BAŞKALARININ TUTSAKLIĞINA DÜŞERLER. Bir FETVAYA ZİNCİRLENİP KALMAK, HER HAREKETE ENGELDİR; o fetvanın verildiği gündeki sosyal, ekonomik, uygarlığa ilişkin, siyasal durum her ne idiyse, ONDA KALMAK demektir. Hareket içinde olmayan her şey, yok olmaya adaydır. Dini inançlar gibi işlemler de, İslamlığa göre, dinin içinde sayılmıştır. Fakat buna karşılık, İslamlığa göre içtihat, emrolunan şeydir. Bizim son fıkıhcılarımız, bu kuralın birinci kısmını almışlar, ikincisini bırakmışlardır. İcma-ı Ümmet, İslâmlığın anayasasına girmiş bulunduğu halde, bu yön, tümden unutulmuştur. İcma-ı Ümmet'te maksat, çağdaş ve hukuka bağlı her devletteki yasama gücünden, parlamentodan başka bir şey değildir. Sonuç olarak iddia edebiliriz ki, İslâmlığın ruhu körletildi. Son fıkıhcıların tuttuğu yol, ana anlamıyla İslâmlığa uygun değildir. İslâm Dünyasının bugün 'durma halinde' bulunmasına, üstün hale gelmemesine neden, işte budur. Dinimiz, insanları işlemlerde geniş tuttuğu halde, o ruha zıt olan fetvalar, İslâmları dar bir daire içine aldı, hacir atına aldı. Avrupa'da da, karanlık dönemlerde aynı hükümlerin geçerli olduğunu görüyoruz. Ne var ki, daha sonra zihniyet, görüş, düşünüş değişti. Onaltıncı yüzyıl bu tarihte önemli bir aşamadır. Hiçbir SÖZ ile bağlı olmayan Yunan ve Roma kültürü, İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra, aynen Avrupa'ya geçti. Kilise, hemen bunlara düşman durum takındıysa da, bu savaşta tümden yenik çıkması şöyle dursun, gün geçtikçe uygarlığın yeni fetihlerini de kabul etmiştir... İcatlardan, keşiflerden, gazeteden, rasattan, pusuladan, yeni bilim ve kültürden, Batı ve Hıristiyan Dünyası ve hatta kilise, derhal yararlandılar. Avrupa dışındaki uygarlıklar, bunlardan o hızla yararlanamadı. Onaltıncı yüzyıldan beri ve belki daha önce Avrupa yürüdü, koştu, buna karşılık Asya, Batı uygarlığı karşısında YENİK ve TUTSAK oldu. Görüyoruz ki, ikiye ayırabilcceğimiz uygarlıklardan biri ilerleyici uygarlıktır, öteki değildir. Bazı geleneklerin korunması için, yaşamak hakkından vazgeçilemez. İşte bu kurala karşı gelerek, Avrupa uygarlığı dışında kalanlar, YAŞAMDAN VAZGEÇTİLER, gelenekten silkinmediler! Yaşam mı, gelenek mi? Buna cevap, vermek için düşünmeye bile izin verilemez. YAŞAMAK ASILdır. Gelenek ise ne kadar soylu olursa olsun, bir süstür. Gerçi bazı geleneklerimiz yüce olabilir. Fakat bunların yücelikleri, yararları sayesinde yerlerinde kalır. Zararlı olursa, bu hususta inat etmek, ciddiliğe yakışmaz... Avrupa'nın serbest karar verme üzerine kurulu, BİLİMSEL BİR DÜŞÜNÜŞ yöntemi vardır. Batıda, düşünüş sorunlarında, bir PİR'İN, bir YOLGÖSTERİCİNİN bir İÇTİHATCININ, bir metnin gösterdiği, doğrultuya bağlı kalmakla yetinme yoktur. Kıvranda bir şeyh, şu bulunduğumuz 1926 yılında, hareketlerini ve davranışlarını düzenlemek için bir metin, bir deyim (ibare) arar ve bulur. Bu kişinin aklı ne denli yüksek olursa olsun, metin ve deyimden ayrılamaz. Zerrece ayrılırsa, kendisini

günah işlemiş ve belki de kâfir sayar. Şeyhin, bu BOYUN EĞMEĞE DAYANAN ZİHNİYETİ, yüzyılların bir birini izlemesiyle, yaradılışa, doğuşa bağlanan bir nitelik almıştır. Bunun içindir ki, İslâm diyarında, politika da, uygarlık da, yaşayış da, giysi de, yiyip içme de hep DİN BÜYÜTECİ'den görülüyor. «Şu su temiz midir, değil midir»? Şeyh Kirvanî Hazretleri, bu müşkülün çözülmesi için, hemen mahut karakaplı kitabını açar. Eğer durgun havuz (havzı rakit), «aşren fi aşer» ise, içindeki yeşil yosunlara, kurbağa ve kurbağa leşlerine ve pisliklere bakmaz, suyun kokması hazretin burnunu etkilemez. Çünkü KİTABIN KUTSALLIĞI, suyun renk ve boyunu bastırır. Derhal fetvasını verir: Bu su temiz, hatta temizleyicidir... Siyasette de, KANUNLARDA DA BÖYLE! Şeyh Kirvanî, her işte BİN KÜSUR YIL ÖNCE DÜNYADAN GÖÇMÜŞ İMAMLARININ İÇTİHATLARI İÇİNDE BUNALIR VE BOĞULUR ve güçlükle onlardan örnekler çıkarır. Halbuki, nurlu Şer'in her emri, işin gereği ile sınırlı değil midir? Eski fetvalar, bir çok konuda İslâm'ın esasına da aykırıdır. Eski padişahlar, fetvaları ve fetvacıları siyasetlerine alet etmişlerdi. Dinde görenek, Müslüman dünyasının İLERLEMELERİ KABULÜNE ENGEL olmuştur. Git gide, her dinde amaç olan MANEVİYAT ve AHLÂKİYAT da, hayli gevşedi; ve özellikle karekter bozuldu. Bugün birçok İslâm memlekette, dinin bu temiz kısmının unutulduğunu, yalnız BAĞNAZLIĞIN salgın bir hale geldiğini görüyoruz. Müslüman toplumlardaki din bilginleri, engin bir BAĞNAZLIĞA dalmışlar, dinin son amacı olan maneviyat ve ahlâkiyatı ihmal etmişlerdir. Türk ulusu, devrimi sayesinde yaşamayı sürdürme hakkını kullandı, ulusumuz ancak bu gidişle yükselecektir.» (Celâl Nuri I, s. 53–114)

Ve 1924 Anayasasının sözcüsü şu sonuca varıyor: «Türkler, yeryüzündeki kurtuluşları için sadece din topluluğuna önem vermektense, bu çağın gereklerinden ve zorunluluklarından olan kendi milliyetlerinin uyanmasına ve gelişmesine çaba gösterdiler; Osmanlı tarihinin son döneminde, kendi kurtuluşları için, bütün İslâm'da benimsenen bir göreneğe boyun eğerek, SADECE DİN TOPLULUĞUNA SARILMADILAR da, Batıda yaygın iyi bir bid'ata uyarak, MİLLİYETLERİNE SARILDILAR. Mustafa Kemal'in ortaya çıkmasına yakın Türkler, şunu altıncı duygu ile anlamışlardı ki, uzun yüzyıllardan beri, DÜNYA KURTULUŞUNU, YALNIZ DİN TOPLULUĞUNDA GÖREN kümeler, KURTULUŞ ve MUTLULUK bulamıyorlar. Ayrıca Türkler şuna inanmışlardı ki, İmparatorluğu, yani BİRBİRİNE ZIT ÖĞELERLE, eski biçimde bir devleti SÜRDÜRMEK, kendi ulusları için yaşam ve kararlılık sağlayamaz» (Celâl Nuri I, s. 115–116).

Celâl Nuri Şer'i Hukukun donmaya hükümlü olduğunu ve donduğunu, yaşama yabancı kaldığını da şöyle açıklamıştı: «Müslümanlık, KUR'AN'da ve HADİSELERde saptanmış bir dindir. Hem vicdan alanına, hem de işlemlere ilişkin hükümleri içerir. Bundan sonra, 4 mezhebi yazılı hale getiren İmamlarla öğreticilerinin içtihatları biraz sonra, katı haline geldi,

değişmedi, ilerlemedi, olduğu yerde kaldı. Daha sonraki din bilginleri ise, ancak kendilerinden öncekilerin içtihatlarından kıyas yoluyla hükümler çıkarabilmişlerdir. Demek ki, İslâmlık 1000 SENEYİ AŞAN BİR SÜREDEN BERİ YERİNDE DURMAKTADIR... Din bilginleri, bugüne değin, dünyasal işlemleri DİN ÇERÇEVESİ İÇİNDE saydılar. Hıristiyan kilisesi ise, dinsel inançlarla ilişkisi olmayan hükümlerin, yetkisi dışında olduğuna -kuşkusuz istemeye istemeye- karar verdi. ...Hükümler ve işlemler, vicdaniyata benzemez. Gereksinmeler, günden güne artar ve değişir. Herhangi bir çağın hükümlerinin, başka çağları da kapsaması istenilirse, BUGÜN VE YARIN, «GEÇMİŞİN TAHAKKÜMÜ ALTINDA KALIR», hiçbir hareket gerçekleşemez. İki ulustan biri hükümlerin değişmesi, ötcki değişmemesi ilkesini kabul etse, bunlardan birincisi, kuşkusuz ÖTEKİNİ EZER. Başka bir olasılık yoktur.» (Celâl Nuri I, s. 130–132)[60]

Celâl Nuri ileri, Batının özellikle yasalar alanındaki yeniliklerini, birden bire alışımıza karşı ileri sürülebilecek eleştirileri, daha 1926 da şöyle cevaplandırmıştı: «Denecek ki, her ülkede ancak uzun yıllarda, bir kaç yüzyılda birer birer kabul edilen yenilikleri, hep birden, kısa bir zamanda iktibas, onların hazmedilebilme olanağını azaltmaz mı? Biz, bu görüşte değiliz. Bir bilim ve tekniğin ve bir yöntemin iktibası kararlaştırılınca, o tümüyle aktarılır. Farzedelim ki, bizde yeni Tıp Bilimi alındığı gün, sivri akıllının biri şöyle bir eleştiride bulunsun: Bizim eski tıbbımız yok mu? Bunun ortadan kaldırılmasında yarar düşünülemez. Avrupa Tıbbında, şifa veren ilâçlar varsa, yalnız onları alalım. Tıbbiyenin kuruluşunda, hiç kimse böyle bir görüş ileri sürmedi. Çünkü tababet bir bütündür. Anatomi ve Fizyoloji üzerine dayanır. Avrupa Kodeksini alalım... Bu olamazdı... Bunun gibi, DEVLET ÖRGÜTLENMESİNİN BİR KISMINI Avrupa'dan almak, BİZİM KÖHNE YÖNTEMLERİMİZDEN BİR TAKIMINI OLDUĞU GİBİ BIRAKMAK, PEK GARİP OLUR. DEVLET ÖRGÜTLENMESİNİ BATIDAN ALDINIZ MI, ARTIK ULUS ÖRGÜTLENMESİNİ DE ONA UYDURMAK ZORUNLUĞUNDAYIZ. Çünkü bir DEVLET, bir ULUSA dayanır. ULUSun örgütlenmesi KÖHNE, lâik DEVLETin örgütlenmesi TAZE ...Bu bir ÇELİŞKİdir. MADEMKİ DEVLET ÖRGÜTLENMESİNİ YENİLEŞTİRMEYİ GEREKLİ GÖRDÜK. ARTIK MANTIK BAKIMINDAN, ULUS ÖRGÜTLENMESİNİ DE YENİLEMEK

[60] Şu kadarını belirtelim ki, Celâl Nuri aslında bu içtihat yolunu kapatan zihniyetin, İslâm'a da aykırı düştüğünü kanıtlamaktadır: «Hükümlerin değişmeyc tabi olmaması görüşü herhalde İslamcı olmayan (gayri islâmi) bir görüştür, bir yıldan beri gelip geçcn din bilginleri, ne söylcrlerse söylesinler, biz bunun aksini bir sözle kanıtlayacağız: Eğer öyle olsaydı, Hazreti Peygamberin Yüz yılına bu kadar yakın bir dönemdc, dört mezhebin kurucuları, var olan hükümlcre dokunabilirler miydi? Daha sonraki din bilginleri, İslâm'ın esnekliğini bozdular. Dinimiz herhalde Cumhuriyete dayanan (Cumhurî), sultanlığa ve soy sopa dayanmayan (gayrî sultanî, gayri irsi) bir devlet biçimi kabul ediyor. Din bilginleri isc, ezici hükümdarların emri altında, bu cumhurî biçimi daha başlangıçta körletmişler, gelişmeye (olgunlaşmaya) engel olmuşlardır. (Celâl Nuri, S. 132).
Ama İslâm'ın bozulmamış öğretisine aykırı düşse ya da düşmesc, bir gerçek ortadadır. O da Yüz yıllardır İslâm Hukuku, içtihat yolunu artık kapalı sayarak Şer'i Hukuku dondurmuşlar; ve toplumu çöküntüye sürüklemişlerdir. İçtihat yolunun aslında kapalı olmadığını, daha meşrutiyet döneminde savunan hukukçular oldu.

ZORUNLULUĞUNDAYIZ. Aksi taktirde, o Devlet, o ULUSA UYGUN GELMEZ. Halbuki vaktiyle böyle davranılmadığından, bir çok sakatlıklar olmuştur. Yalnız bir örnek verelim: DURMUŞ bir halde kalmış olan FIKIH'ın çağın gereksinmelerine yetmediğini, Devlet yöneticileri görüyordu, özellikle Ceza Hukuku (Şer'in Ukubat kısmı), uygulanabilmek yeteneğini çoktan yitirmişti. Yabancılarla ticaretimiz oluyor. Avrupa'da, halkın istemlerine Medeni Hukuk hükümleri bile yetmediğinden, Ticaret Hukuku yaratılmıştı. Biz, Avrupa Ticaret Hukukunu da almıştık. Bu durum karşısında hükümet, Şeyhüslâmların da imzalarını taşımak üzere, bir Ceza Kanunu ve ayrıca bundan başka Fransız ve Hollanda yasalarından alınmış Kara ve Deniz Ticaret Kanunnamelerini kabul etme zorunluluğunda kalmıştı. Çünkü aksi halde, yaşamak olanaksızdı. Fakat aynı zamanda, Devlet'te bir DÜNYA GÖRÜŞÜ YOKSUNLUĞU egemen olduğundan, bir yandan Batı Hukuku iktibas edildiği bir sırada, öte yandan da FETVALAR KANUNLAŞTIRILIYOR ve ortaya bir «MECELLEİ AHKÂMI ADLİYE» çıkıyordu. Bu neye benzer? Tıp bilimini Türkiye'ye aktarmada, ANATOMİ ve FİZYOLOJİYİ Avrupa'dan almamaya, yalnız; TEDAVİ YÖNTEMLERİNİ almaya benzer...» (Celâl Nuri I, s. 127–129).

Bunlar, Celâl Nuri'nin sadece bir kitabından Hukuk Devrimimizle ilgili olarak aktardığımız bazı cümlelerdir. Bundan bir yıl sonra (1927 de) yayınladığı «İnkılâplar Muvacehesinde Türk İnkılâbı» başlıklı kitabında, aynı derecede ilginç ve değerli pek çok açıklamalar yer almaktadır.[61]

---

[61] Celâl Nuri (İleri)'nin ikinci kitabından da, «Hukuk Devrimi» başlığı altındaki uzun açıklamalarından seçme bazı cümleleri aktarmak isteriz: «Osmanlı İmparatorluğunda her türlü ilerleme ve gelişmeden yoksun bir Hukuk Sistemi vardı. Buna Fıkıhi Hukuk diyoruz. Yani Skolastik Hukuk! Skolastik Hukuk demek, yaşamı değişmez, donmuş kurallara bağlayan bir Hukuk Sistemi demektir. Zaman ve yer koşullarını inkâr eden bir hukuka, Skolastik Hukukun bu birinci türünü oluşturan hukuka, uzun süreler yaşamımızı esir ettik. İçinde bulunduğumuz çağlardan pek çok yüzyıllar önce konulmuş bir hukuk sistemine tâbi oluyorduk. Nasıl olur da ilerleme ve gelişme; bizim yazgımızda yer alan bir sonuç olabilirdi! Yaşam ki, zaman ve yer koşullarının etkisi altında yeni yeni gereksinmeler ortaya koyuyordu. Biz, o gereksinmeleri tatmin etmeden ve kutsal saydığımız donmuş kurallar varlığımızı bağlarken, kuşkusuz çok yanlış davranıyorduk. Hayat değişkendi, bu çok açık bir gerçekti. Batı bunu bizden çok önce anlamıştı. Zamana ve yere göre türlü türlü değişiklikler getiren insanların toplumsal görüşleri de, doğaldır ki, değişecekti. Sonra din, insanlarda hukuk anlayışını, tanrısal bir varlığa dayandırarak geçmişte kuvvetlendirdi ise, gelecekte insanların yaşamını düzenlemeyi hiçbir zaman vaadetmedi (...) Fakat geçmişle gelecek bir miydi? Esasen hukuka skolastik bir nitelik verilemezdi. Hukuk da yaşama uymak zorunluğundaydı. Skolastik Hukukun uygulanması, sonunda bir zaman gelir, o toplumda kendisine karşı bir tepki doğururdu. İşte Türkiye Cumhuriyetinde de böyle oldu. Cumhuriyetin devrimci yöneticileri, artık Türk Ulusunun yaşamını Arapların Kaalc'sinc, Fıkıhıcıların donmuş hukuk kurallarına, Mecellelerine uyarak düzenleyemezlerdi. İçerisine keskinkes girmiş bulunduğumuz Batı uygarlığının gerektirdiği bir Hukuk sistemini kabul etmemiz gerekiyordu. İşte bu gereksinme iledir ki, biz de Laik Hukuku kabul ettik. Medeni Hukuk profesörü Veli Bey, Skolastik Hukuku ve zararlarını şu biçimde açıklar: «Hukuk bilimi ve hukuk sanatı, ilk bakışta sıkıcı, kuru bilinçsiz bir deyimcilik gibi görünür. Hukukçular, birçoklarınca hileli mantık oyunlarıyla birbirini mat etmek isteyen çene canbazları gibi sayılmaktadır. Bu görüş, skolastik hukukçuların kusurları sonucu meydana gelmiştir. Bu hukukta, en önce, öğretim yönteminin berbatlığı göze çarpar. Hukuk mesleğini seçen genç, ilk ağızda bambaşka bir dilin, bambaşka deyimlerin, anlam çıkarma yöntemlerinin karşısında bırakılır; ve öyle bırakılır ki, zavallı genç o dili hiyeroglif, o deyimleri yıldızlardan anlam çıkaran kişilerin parolaları, sözcükten anlam çıkarmayı ise, büsbütün başka bir kâhinlik sanatı halinde görür ve ürker. En kestirme yolu bu basmakalıp formülleri ezberlemekte bulur. 'Batı ülkeleri, Skolastik Hukuktan kurtulalı hayli zaman oldu. Yüzyıllar geçti. Bizde ise, büyük Türk Devrimine kadar, Skolastik Hukukun en katmerli biçimi olan Fıkıhî Hukuk

Belirtmek isteriz ki, Celâl Nuri'nin 1923–1924 de yayınladığı ve kapağında «Taç giyen Millet» adını taşıyan ve parantez içinde de «İnkılap günleri içinde Ankara'da hasıl olmuş Fikirlerin İcmali, o Zihniyetle yapılmış Tarihi ve İlmî Tecarübü Kalemiye» alt başlığını taşıyan kitabında, böylesine berrak görüşlerin savunulmadığını saptamaktayız. 1923–1924 de bile, ancak ürkek bir devrimcilik, daha doğrusu sadece «ıslahatçılık» (reformculuk) görüşlerini benimsemişti. Bu değişmeyi, biz Atatürk'ün çevresini nasıl aydınlattığının kanıtı olarak anmak isteriz, Hatta aynı kişinin daha kısa süre önce Halifenin yanında çalışmakta olmasını, rahmetli Ahmet Ağaoğlu nun nitelendirmek istediği gibi, bir döneklik değil,[62] Atatürk'ün, çevresindeki iyi niyetli kişileri nasıl geliştirdiğinin, onları -inandırak- «yumuşak bir reformcu» olmaktan çıkarıp «inançlı devrimciler» haline getirdiğinin, birçok

---

egemendi' (...) Süleyman Sırrı Efendi, Fıkıhın oluşumu konusunda şu bilgiyi verir: «Fıkıhın kaynağı (mehazı), Kitap, Sünnet, İcmaı Ümmet ile Kıyası Fukaha'dır. Kitap, isterse bir harf olsun, ayetler'di. Burada kitaptan maksat, Kuranı Kerimdir. Ve sünnetten de maksat Peygamberimizin belli konularda örnek sayılacak fiilleri ve harekctleridir. İcma-ı Ümmet'c gelincc, İslâmiyetin Hukukta biricik, devrim yapan kurumu idi. Gerçekten zamanla uygun hukuksal kurallar yaratmak için, İcma-ı Ümmet meydana gelmesi gerckecekti. Fakat nc yazık ki, İslâmlığın bu en çağdaş düşüncelere uygun düşen icma-ı ümmet kurumu, Emeviye Hükümetinin sultanlığı geri getirmesinden sonra unutuldu. Kıyası Fukaha (Fıkıhcıların kıyasları) da ihmal edildi. Ve hukuk, sadece dinin değişmez kuralları içinde kaldı. İşte bizim skolastik manada anladığımız fıkıhî Hukuk, o zamandan başlayarak oluştu ve aynı niteliği koruyarak günümüzc kadar geldi. İcma-ı ümmeti, 'Fıkıha Giriş' yazarı şu biçimdc açıklıyor: 'Her yüzyılda büyük içtihatçılar hazretlerinin, söz, fiil ve itikat bakımından şer'i bir hüküm üzerinde oybirliğine varmalardır ki, akıl ve nakil bakımından kesin hüccetir'. Fıkıhcıların kıyasları da, hakkında kitapta ve sünnette nas ya da icma-ı ümmet bulunmayan bir olayı, ncdenlerdc ki ortaklıktan ötürü içtihat ve mukayesc ederek karar vermektir. Süleyman Sırrı Bey, Fıkıhın amacını da şöyle açıklıyor: 'Fıkıhın amacı yükümlü olan insanın tüm fiillerini ve çalışmalarını, şer'i hükümlerc uygun olarak ve onları uygulayarak kendisinden istcnilen vacibin borcundan düşmesiyle takdiri ilâhinin hükmü gereği olarak dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşmasıdır ('...). Şu tanımlamaya göre, bütün cylemlerimizi ve çalışmalarımızı şer'i kurallara uydurarak çağımızda mutluluğa crcceğiz öyle mi? Hayır. Zaman bu zihniyetin doğru olmadığını kanıtlamıştır. Bir kez düşünclim: Fıkhı Hukuk zamanındaki Aile Hukukuyla şimdiki Aile Hukuku aynı nitclikte miydi? Aile Hukukunda tam bir cşitsizlik egemcn değilmiydi? Bu Hukukun erkcğe oranla kadına bıraktığı çok düşük yer, Çağdaş Hukuk anlayışına hiç uyuyor muydu? Erkek evlâda daha çok miras vaadeden, ailedc kadını esir durumuna sokan bir hukuk sistemine, yaşamımızı bu uygarlık yüzyılında uydurarak nasıl mutlu olabilirdik. Çoktan beri amaç olarak kabul ettiğimiz Çağdaş Aile Hukukunu ancak şimdi kurabildik. Dinsel bir hukuk sistemi geçmişte var olabilirdi. Yoksa gelecekte onun varlığına yer vermeye, uygarlık koşulları hiçbir zaman izin vermezdi. Geçmiş yüzyıllarda İslâmlığın getirdiği bir hukuk sistemi, ondan önceki hukuk yollarına oranla kuşkusuz kat kat üstündü. Fakat çağdaş hukukun yani LAİK HUKUKUN da Fıkhî Hukuka çok fazla üstün bulunmadığını kim iddia edebilir? (...) Fıkhı Hukuk, bundan yüzyıllarca önceki halinden daha çok ilerlcmemiş; ve bütün İslâm Dünyasının kutsal tanıdığı bu hukuk kurallarına 'zaman ve ycr koşullarına uymadığı halde' tüm varlığını bağlamış, köle etmiş bu Skolastik Hukuk Sistemi içinde uyumuştur (...)» (Celâl Nuri II, S. 128–135). Medeni Hukukun alınması konusunda da, Celâl Nuri bu kitabında şöyle diyor: «Türkiye Cumhuriyetine Laik Hukuku sokan ilk büyük kanun, Medeni Kanun oluyordu. Medeni Kanunun Cumhuriyetimize kazandırılması, BAŞLIBAŞINA BİR HUKUK DEVRİMİ idi. Çünkü ondan önce egemen olan kanun, Fıkhî Hukuka dayanan Mecclle-i Ahkâm-ı Adliye idi. Mecellenin niteliği ise malûmdu. Hâlbuki Dünyanın en büyük hukuk yapıtlarından biri olan İsviçre Medeni Kanunundan aktarılan Medeni Kanunumuz, tamamıyla LAİK idi. Bu mükcmmel kanun tam anlamıyla çağdaş gereksinmeleri tatmin edebilecek güçtedir. Bu kadar mükemmel bir kanun Türkiye Cumhuriyetine kazandırılmakla, büyük ve tarihî bir görev yerine getirilmiştir. Çünkü Türk Ulusu yüzyıllardan beri yaşamını bağlayan, onu ortaçağ koşulları altında tutan Mcclleden kurtuluyordu (...) Zaten Mecelle dine dayandığı için Hâkimler dinden kural çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden her Hâkime göre değişebilecek içtihat ayrılıkları, ülkede aynı sorunlar hakkında kimi zaman birbirinden çok ayrılan kararlar verilmesi sonucuna ulaştırıyordu» (Celâl Nuri II, S. 139–140)

[62] Ahmet Ağaoğlu'nun «Celâl Nuri Bey Kimdir?» başlığı ile 30.10.1930 günlü Son Posta gazetesinde yayınladığı makaleye bakınız: Ağaoğlu 140–142.

örneğinden bir tanesi olarak göstermek isteriz.

Celâl Nuri (İleri)'nin tam zıddı kutupta yer alan başka bir kalemden, devrimler konusunda aktaracağımız birkaç cümle, objektif yargıya ulaşan tüm kişilerin -hangi kampta olurlarsa olsunlar- Atatürk'ün gerçekleştirdiği Büyük Devrim konusunda ortak sonuca vardıklarını gösterecektir. Bu nedenle Prof. Ahmet Ağaoğlu'nun 1926 yılında Atatürk'e verdiği bir rapordan bazı aktarmalar yapmak isteriz: «Dünya tarihinde bizim ülkemizde olduğu gibi 4-5 yıl içinde bu kadar derin ve kapsamlı bir devrime insanlık şimdiye kadar tanık olmamıştır. Devletin yüzyıllardan beri dayandığı bütün ilkeler, tâ kökünden sökülüp atıldı (...) Gazi Paşanın yerine getirdiği değişmeler, hız ve kapsam bakımından adeta mucize ve efsane gibidir. Bir ulus, sınırsız koşulsuz güvendiği kalbinin ve ruhunun bütün içtenliği ile kutsallaştırdığı bir öndere, ancak bu kadar kendisini teslim eder. Dünya'da hiçbir yenilik yapıcı (müteceddit), bu kadar derin ve kapsamlı bir devrimi, bu kadar hızla ve bu kadar kolaylıkla ve zorlayıcı araçlara başvurmaksızın yerine getirmemiştir ve getiremez. Bu mucize Türk dehasına nasip olmuştur» (Ağaoğlu, S. 38, 39).

Son olarak, Türk Hukuk Devriminin toplumun ve bireyin o günkü - bir ölçüde- dumura uğramış, körleştirilmiş, çarpıtılmış, yozlaştırılmış ölçütlerine ve kavramlarına göre oluşan gereksinmelerini karşılamak için değil, toplumu ileriye doğru çekerek geleceğin gereksinmelerini karşılamak için yapıldığına işaret etmek isteriz. Gerçekten, Atatürk'ün benimsettiği bu Yeni Hukuk, toplumu her alanda çağdaş uygarlık düzeyine doğru ileriye iten bir Hukuk olacaktır! Başka deyimle, kurum ve çözümleri, bugünkü alışılmış yaşam biçiminin gereksinmelerinden çok, getirilmek istenilen toplum ve yaşam biçiminin gereksinmelerine göre düzenlenmiş», «ileriye çekici» (yeni gereksinmeler yaratıcı), Hukukun çeşitli alanlarında kişileri çağa uygun düşünen ve çağa uygun ilişkilere yatkın hale getirmeye zorlayan bir Hukuk yaratmak söz konusuydu. Dinamik, insanı ve toplumu başkalaştıracak nitelikte bir Hukuk sistemini benimseyerek, Hukuku sadece bugünün gereksinmelerini karşılayacak yerde, toplumu yarın ulaşılması istenilen düzeye götüren (Hukuku toplumsal gelişmede bir motor haline getiren) bir görüş benimsenmişti.

Türk Hukuk Devriminin (laik temele dayanan bir Hukuk Düzenine kavuşmanın) büyük değerini dile getiren bilim, adamlarından ilginç bazı örnekler daha vermek isteriz. Prof. Halil Nimetullah Öztürk, zaten kavram ve kurum olarak Devlet, Hukuk ve ailenin dini nitelik taşıyamayacağını, çünkü bunların konularının dünya işlerini düzenlemek olduğunu, bu nedenle «Hukukun Laikleştirilmesi Devrimi»nin, en doğal bir çözüm sayılması gerektiğini, ayrıca «ulus dönemi»ne girince «ümmet aşaması»nın bir sonucu olan «Şer'i Hukuk» tan ve her alanda Şeriata bağlı tutuculuktan kurtularak uygarlığa doğru gidişin ancak Laiklikle sağlanabileceğini çok başarılı cümlelerle açıklamıştır. Şimdi Öztürk'ten seçme cümleleri aktaracağız: «Büyük Türk Devrimi'nin TEMELTAŞI LAİKLİKtir. Osmanlı

İmparatorluğu zamanındaki 'ümmet devri'nden Cumhuriyet zamanında 'millet devri'ne geçtikten sonradır ki, serbest bir gidiş ile yurt ve ulus işlerimizi Batı uygarlığına uygun bir kılıkta yürütmeye, ilerletmeye, yükseltmeye başlamış oluyoruz. Uygarlık bakımından pek geri kalmış olan topraklarımızda, bugünkü uygarlığın daha iyi, daha verimli yaşamak için bulup ortaya koyduğu türlü uygarlık araçlarından faydalanarak geriliğimizi gidermeye çalışıyoruz (...) İleri toplum hayatında 'din', tıpkı öbür kurumlar gibi, toplum hayatını yapan kurumlardan biri olarak kalır; bütün öbür kurumlar din dışıdır, laiktir. Böylece ulusal varlık kendini gösterir; yoksa 'Osmanlılık'ta gördüğümüz gibi toplum hayatı -tıpkı ilkel toplumlarda ve Ortaçağda olduğu üzere- tamamıyla dine bürünmüş olur ve bunun sonucu olarak ulusal varlık ortadan kalkar (...) Toplumsal kurumlardan biri olan 'Hukuk' laiktir, din dışıdır. Biliyoruz ki, Hukuk, bir toplumun bireyleri arasında ilişkileri 'hak ve adalet' esaslarına göre düzenleyen kurallarının topudur. Bu ilişkiler, hukuk olayları olduğuna göre, her topluma ve her zamana göre değişir; çünkü Dünya olaylarıdır ve bir 'oluş' halindedir. Bundan dolayı, toplumun yaşadığı zamanın gereklerine göre sürekli olarak değişir. Hukuk laiktir, din dışıdır ve ulusaldır, dinsel değildir. Şu halde Osmanlılık zamanında olduğu gibi, bu olayları bir takım din kurallarına bağlamak isteyen ve bunun sonucu olarak 'hukuk olayları' ile 'din olayları'nı birbirine karıştırarak 'toplum düzenini' bozan, bilim dışı bir düşünüşün ürünü olan 'Fıkıh' gibi, 'Usulü Fıkıh' gibi bilimlerin ve bu bilimlerin yazıldığı kitapların, bugün hayatta yeri yoktur (...) Devlet denilen kurum, toplumun dünya işlerini düzenlemek, böylece toplum içinde 'düzen'i sağlamak ödevini üzerine almış olduğu için, tamamıyla din dışıdır, laiktir. Düzeni yerine getirmek için yapacağı kanunlar, Dünya işlerini düzenlemek olacağına göre; devletin din ile hiçbir ilgisi yoktur; bütün işleri Dünya kanunlarına göre yürütür, din yargılarına göre değil. Şu halde Devlet laiktir (...) Zaten 'ulusal birlik', ancak bu yolda yürümekle meydana gelir; ve toplum, kendi öz varlığını ancak bununla sağlar. Yoksa toplum hayatını yapan kurumlardan herhangi birinin, öbür kurumlar üzerine baskı yapması ile, hele din kurumunun bütün öbür kurumları kendi egemenliği altına alarak bütün toplum varlığını bir din kılığına bürümesiyle ULUSAL HAYAT BOZULMAYA yüz tutar; ve bunun sonucu olarak, tıpkı Osmanlılıkta olduğu gibi, 'ulus varlığı' ortadan kalkar (...) Toplum yaşamında yurttaşların birbirlerine karşı haklarını ve ödevlerini göstererek toplumsal düzeni sağlayacak ulusal bir kurum olması gereken 'Hukuk' din kılığına büründüğü için, Türk dünyası ile hiçbir ilgisi olmayan ve yüzyıllarca önce yaşamış olan bir takım 'Ulema ve Fuhaka-Hukuk Bilginleri'nin dinden alarak ortaya koydukları 'Fıkhı Şerif', 'Medeni Kanun' yerine geçmiş olduğundan, böyle günü geçmiş hukuk kuralarına dayanan hukuk kurumu, toplum varlığını düzenlemek şöyle dursun onu büsbütün bozmuş oluyordu (...) İşte Osmanlılığın içinde bulunduğu toplum yaşamı, böyle her şeyi ve her kurumu 'din' olarak gördüğü ve bunun sonucu olarak 'ulus varlığı', Türklük' adeta,

ortadan kalkmaya yüz tuttuğu için, son yüzyılın insanlık aleminde beliren 'ulusallık' kavramı Batı Dünyasından bize gelmeye başladığı zaman, bu kültür ile yetişmiş ve ruhlarında 'ulusallık duygusu' türemiş olan ileri görüşlü yurttaşlar, ilk olarak bu 'Osmanlılık' kavramına karşı gelerek, ulusal varlığımızı uyandırmak; toplumumuzun Türk Toplumu olup, toplumsal varlıkta kendi 'Türklüğümüzü' yaşamak, Türklüğümüzü edinmek akımını yaratmak istemişlerdir (...) Eski 'Osmanlılık' zamanında, henüz daha ulus varlığı duygusu kendini göstermediği, 'ümmet devri' yaşandığı için 'Türklük'de ortadan kalkmış oluyordu. Fakat Türk dünyası, 'Büyük Türk Devrimi'nin önümüze açtığı aydınlık yolu tutarak, Osmanlılıktaki bu ümmet devrini geçmiş, yirminci yüzyılın insanlık âlemine sunduğu 'ulus devri'ne girmiştir (...) 'Büyük Türk Devrimi'nin önümüze açtığı bu aydınlık yolda ilerlerken 'Kara Kuvvet' organları, bu mutlu ilerleyişin önüne geçmek, yolumuzu kesmek ve bizi gene o eski 'Ümmet Devri'ne döndürmek amacını güden bir takım sapık yazılarla zihinleri bulandırmak, 'safdil' okurlarına devrim yaşamının, rejim gidişinin 'dine uymayan' bir gidiş olduğunu göstermeye yeltenmek yolunda kendi geriletici, 'halk aldatıcı', 'uygarlık düşmanı' yazılarını yaymaya uğraşıyorlar. Bunun için de, ruhlarda en derin duygu olan din duygularını gıcıklayarak laikliğe dil uzatmak yolunu kendi sapıtan ve sapıttıran düşüncelerine göre pek elverişli bir gidiş sanarak, laikliğin üzerine yürümek istiyorlar» (Öztürk, S. 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12).

Prof. Sadri Ertem'de, Eski Hukukumuzun, hem ulusal yaşamımıza, hem de uygarlığa ne denli ters düştüğünü belirterek, Hukukun laik temele oturtulmasının zorunluluğunu şu cümlelerle vurgulamaktadır: «Kanunların millileştirilmesi: Arap bünyesinden ve ümmet siyasetine göre oluşmuş bir egemenlik vücuda getirdiği kuralları esas tutarak, bir ulusun hukuksal kurumlarını vücuda getirmek, iki sebepten zararlı idi: A- Şer'i kanunların uygulanması, bizzat Türk halkının genel iradesini başka bir idareye tâbi bulundurmak, onu bir ümmet egemenliği hesabına bir tür müstemleke saymaktaydı. B- Ümmet egemenliğine göre kurulmuş olan esaslar tamamiyle Arap örfünden çıkmış, üzerinden zaman geçmiş, fosilleşmiş bir halde idi. Halbuki bir ulusun bünyesi, kuruluşu, öteki ulusun bünyesine benzemez. Birbirine benzemeyen kuruluşlara tâbi olan toplumların kanunları, birbirleri için yararlı değil, ancak zararlı olabilir. «Örneğin Türk ulusunun tarihsel akımı içinde aile ve kadın anlayışı ile, Arap toplumunun kadın ve aile anlayışı bir değildi. Halbuki biz, şer'i hükümler dolayısıyla kadınlarımıza, ARAP TOPLUMUNUN kendi geleneklerinden gelen kuralları uyguluyorduk Türk Tarihi içinde Türk kadınının şer'i kurallara tâbi olduğu dönem, onun alçalma dönemini oluşturur. Bundan da zarar gören, Türk ulusu idi» (Ertem S. 111–112).

1961 Anayasasını hazırlayan Komisyonun Başkanlığını da yapan değerli Prof. Enver Ziya Karal, laiklik ilkesinin Türk devrimindeki ana-temel niteliğini, çok iyi belirtmiştir. «Gerçekte tek tek devrimler gibi gösterilen bu sonsuz 'Türk Devrimi'nin meydana getirilmesi, eski kurumların yerine

yenilerinin kurulduğunu anlatır. 'Türk Devrimi'nin anlamı, ulusal-demokratik, bağımsız ve laik bir Türk Devletinin kurulmasından başka bir şey değildir ve olamaz. Laiklik, bağımsız bir devrim değil, TÜRK DEVRİMİNİN GENEL BİR NİTELİĞİDİR; DEVRİMİN KURDUĞU BÜTÜN YENİ KURUMLARA VE GETİRDİĞİ ZİHNİYETE EGEMEN BİR ÖĞEDİR. Laiklik her halde, pratik ve pedagojik yönden olsa gerek, ayrı ayrı saydığımız bütün devrim hareketlerinde BİR ZİHNİYET VE BİR AMAÇ OLARAK VARDIR. Bu zihniyet ve amaç da, devlet düzeninde AKLIN EGEMENLİĞİNİ KURMAK VE SÜRDÜRMEKTİR.» (Karal S. 68).

Aynen Prof. Enver Ziya Karal gibi, Atatürk döneminde Üniversitede Devrim Dersleri öğretim üyesi olan Prof. Hikmet Bayur'da, laiklik ilkesinin Türk devrimindeki yeri konusunda şöyle demektedir: «Son yüzyıllara kadar Müslüman ve Hıristiyan alemlerinde din, her işe karıştırıldığı vakit, bütün siyasal, ekonomik vesaire ihtilaflardan birer din kavgası çıkardı. Her taraf, kendi iddiasını haklı göstermek için, Kur'an dan veya İncil'den ayetler alıp onları işine geldiği gibi tefsir ederdi. Bu yüzden İslam'da ve Hıristiyan'da bir sürü hizip, mezhep, tarikat vesaire türemiş ve aralarında pek kanlı savaşlar olmuştur. Laiklik, bu faciaları sebepsiz kılmış; ve dinin kutsal ve yüksek durumunda kalmasını sağlamıştır. İslam dinini siyasal gereç yapanlar, ona dayanarak tutuculuk güdenler, her yeniliğe küfür ve bid'at diye düşman olanlar, dini tehlikeli bir gereç yapmışlardır. Laiklik, bu tehlikeyi önleyecek bir araçtır (...) Laikleşmekte geç kalmamız yüzünden, Rönesans'ın Avrupa'da adeta fışkırttığı ilimleri, 19. yüzyılın ortalarında Tanzimat'a kadar ülkemize sokmaktan kaçındık. İşin hem garip ve hem de feci yönü şudur ki, din adamları yenilikleri daima er geç kabul etmişler ve sonra gereken fetvaları vermişlerdir. Ancak her defasında bunu birkaç yüzyıl geç yapmakla, Osmanlı ve İslam Dünyasının Hıristiyan aleminden hep geri kalması ve bu yüzden ezilmesi sonucunu husule getirmişlerdir (...) Buna göre laikliği, DEVRİMLERİMİZİN TEMELİ SAYMALIYIZ. Onun, Atatürk devrine kadar bizde mevcut olmaması, geri kalmamızın başlıca sebebidir; hatta BÜTÜN ÖBÜR GERİLİK AMİLLERİNİ DOĞURAN, LAİKLİĞİN EKSİKLİĞİ olmuştur» (Bayur S. 18,19,20).

Rahmetli Ali Fuat Başgil Hocamız, devrimci yıllarında, bu görüşü gerçekten çok başarı ile dile getirmiştir. Medeni Kanunun değerlendirilmesini yaparken 1942 de Başgil Hocamızın dile getirdiği şu cümleler, kuşkusuz -aynı zamanda- Atatürk'ün ve onun yanında Türk Hukuk Devriminin gerçekleştirilmesine hizmet edenlerin düşünüşlerini, en iyi biçimde yansıtmaktadır: «Bir ülkede, kanunların iki tür rolü vardır; ve Kanunlar birbirinden ayrı iki amaçla yapılır: Biri, yaşamda var olan gereksinmeleri ve bunların birer ifadesi olan gerçek ilişkileri düzenlemektir ki, bu tür yasalar mevcut olan gereksinme ve ilişkilerin arkasından gider. Yasaların bir başka rolü de, yetiştirme, seviyeyi belli dereceye çıkarma, yaşamı ve ilişkileri rasyonel bir biçimde ahlâkîleştirme'dir. Bu türlü

kanunlar, ilişki ve gereksinmelerin önünde yürür; bunların yolunu aydınlatır, bunları yüksek bir ideale doğru çeker ve sürükler. İşte Medeni Kanunumuzun ve bu Kanunun özellikle aile hükümleri, bu çeşit kanunlardan'dır. Devlet, Avrupa uluslarının aile hükümlerini kabul etmekle, Türk Toplumuna modern bir aile teşkilâtı vermek, yüzyılın aile ahlâkiyatı EMPERATİFLERİNE uygun bir aile düzeni kurmak ve AİLE DÜZEYİNİ YÜKSELTMEK istemiştir. Medeni Kanunun aile hükümlerinde, yerleşmiş alışkanlıklara ve görüşlere göre rötuşlar yapmak, kanunu bu rolünden ve amacından çevirmek ve HUKUKSAL İNKILÂBI YARIDA BIRAKMAK DEMEK OLURDU. BU DÜŞÜNCE İLE DİR Kİ, BU HÜKÜMLER OLDUĞU GİBİ KABUL VE TATBİK EDİLMİŞTİR».[63]

Özellikle geri kalmış bir ülkede, tüm yasaların, o andaki arzu ve alışkanlıklara uygun olması gerekmediğini, toplumu ileriye doğru çeken bir takım yasaların da kabul edilmesinin zorunlu olduğunu, çok değerli eski Milli Eğitim Bakanlarımızdan Hasan Âli Yücel, 1942 de İstanbul Hukuk Fakültesinin yayınlandığı «Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü» başlıklı kitabın önsözünde, şöyle dile getirmişti: «Toplumu yöneten yasalar, sosyal vicdanın ifadesidirler ve öyle olmalıdırlar. Fakat burada çoğu kez yanlış anlaşılan bir nokta var. O da, kanunlar mevcut değerleri gerçekleştirirken, toplum vicdanındaki dilek ve iştiyakların hesaba katılmamasıdır. Eğer insan yaşamında olanlar, olduğu gibi kalsaydı, hiçbir suretle gelişme olmazdı. Hal, bir destektir; amaç, gelecektir. Onun içindir ki, toplum vicdanına yeni doğrultular veren yasalar olacaktır ve olmuştur da... Medeni Kanunumuz, Türk toplumuna yeni bir yön veren kanunlardan biridir; ve bu nedenle ayrıca büyük bir değer taşır» (Yücel, Medeni Kanunun XI. Yıl Dönümü için, Önsöz).

Bu sözlerle, Atatürk'ün «yapılan devrimlerin ve atılan adımların, ulusun ruhunun derinliklerinde yatan arzulardan kaynaklandığını açıklayan çeşitli sözleri[64] arasında tam bir paralellik vardır.

Prof. Başgil, Eski Hukukumuzun (Şer'i Hukukun) da, aslında Bizim Hukukumuz olmadığını, millî bir hukuk sayılamayacağını, hatta, bir tür Yabancı Hukuk sayılması gerektiğini de, çok iyi belirtmiştir: «Medeni Kanunun kabulüne kadar, Türkiye'mizin Aile ve Şahıslar Statüsü ile Borçlar Hukuku, esasında DİNÎ kalmıştır. Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle, bu durum kökünden değişmiş, Dini Hukuk ile olan asırlık bağlar çözülmüş; modern Türkiye artık BATI HUKUKUNA dayanır olmuştur... Fıkıh, yalnız bir milletin hukuku olmamakla beraber, buna TÜRK MİLLETİNİN ÖZ HUKUKU DA DENEMEZ. Fıkıh, bütün İslâm dünyasında geçerli üniversalist mahiyette bir hukuk olması nedeniyle, bunun milliyetçi Türkiye'deki

---

[63] Başgil, Gayrimuşru Birleşmeler Meselesi, İş Mecmuası, no: 30–31 S. 85. Bu cümleleri, sayın Hocamızın Medeni Kanun alanında sonradan 180 derece tersine dönen görüşlerine karşı yanıt olarak, 1 Haziran 1957 günlü ve 77 sayılı Forum Dergisinde yayınladığımız «Medeni Kanun Devrimini Savunmalıyız» başlıklı yazımızda S. 14–15 de de aktarmıştık.

[64] Bu konuda, bu tebliğin 104–106 sayfalarındaki aktarmalara bakınız.

durumu, BİR TÜR YABANCI KANUNUN DURUMUNA BENZETİLEBİLİR». (Başgil, S. x-xı).

Nihayet belirtelim ki, Atatürk'ün, «Devrimlerin savunulduğu yıllarda sinen (hatta yeni Hukuka alkış tutan) eski Hukuk yanlısı Hukukçuların, devrimler ve devrimciler güçlerini yitirdiği zaman derhal şahlanarak Hukuk Devrimimize karşı amansız saldırıya geçtikleri ve geçecekleri» yolundaki teşhisi, -ne yazık ki-, tamamen doğrudur. Sadece eyyamcı (oportünist) kişiler değil, gerçekten karakter sahibi eski Hukuk yanlıları bile, hiç farkına varmadan (adeta erozyondaki kaymalar gibi) bir yandan bir yana göçüvermektedirler. Örneğin, kuşkusuz birçok erdemlere sahip olan rahmetli Hocamız Prof. Ali Fuat Başgil bile, bu olgudan kendisini kurtaramamıştır. 1942 yıllarında devrimlerin durmadan övüldüğü bir dönemde, İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı olarak Medeni Kanunun XV. yıldönümü için hazırlanan kitabın önsözünde, Medeni Kanunu «Teknik, hukukî ve moral bakımlardan ileri ve üstün bir kanun olarak niteleyip, onun taşıdığı değerlerin ve üstünlüklerin ayrıntılarıyla ortaya konmasını» savunduğu halde, karşı devrimcilerin büyük cesaret bulduğu yıllarda, Medeni Kanuna en akıl almaz insafsız saldırılarda bulunabilmiştir. Üstün moralli saydığı ve toplumu daha yüksek düzeye götürme bakımından bir motor görevini yerine getireceğine işaret ettiği hatta «İNKILABIN BÜYÜK TARİHÎ ANITLARI ARASINA GİREN ESER» (Başgil s. VII), diye nitelendirdiği Medeni Kanun için[65], 1951 yılında neşrettiği bir beyannamede, şu cümleleri bile kullanmaktan kaçınmamıştır: «Medeni Kanunun millî hayatımıza, hususiyle, aile yuvamıza İNDİRDİĞİ DARBELER, inkâr kabul eder şeyler midir. Bu kanunun evlenme ve miras sistemlerinin bu memleketin AİLE OCAĞINI BOMBALADIĞI BİR HAKİKATtır. Millet varlığımızın temeli olan bu ocak, gözlerimizin önünde hergün biraz daha çökmektedir. KOMÜNİZMİN AİLE DÜŞMANLIĞINDAN BAHSOLUNUYOR. FAKAT TÜRK AİLESİ İÇİN BU DÜŞMANLIĞI EVVELEMİRDE MEDENİ KANUNDA ARAMAK LÂZIMDIR: BU KANUNU, MEMLEKETİN TARİHÎ REALİTELERİNE, içtimaî mutalarına, ruhi ve örfî temayüllerine intibak ettirmek üzere yeniden gözden geçirmek, kanaatimizce âcil bir milli zarurettir. Fakat sorarım, bunu görüp söylemek İRTİCA mıdır?» (Ali Fuat Başgil'in bu beyannamesi, «İrtica Yaygarası» başlığıyla «Savaş» dergisinin 16.3.1951 günlü sayısında yayınlanmış, ayrıca el ilânı şeklinde bastırılıp, dağıtılmıştır). Bu konular üzerinde, «Medeni Hukuk Devrimimiz» konusunda Ankara Baro Dergisinde yayınlayacağımız incelemede uzun uzadıya duracağız.[66]

Bu konuya son vermeden önce, bazı kişilerin iki noktadaki yanlış yorum ve değerlendirmelerini aydınlatmak isteriz:

---

[65] Ayrıca not 17 nin karşılığı olan 155. Sayfadaki aktarmaya bakınız.

[66] Dinsel duyguların siyasal yaşamda sömürülmesi konusunda vaktiyle yayınladığımız çeşitli yazılara örnek olarak, Vatan 31.3.1959 (Din İstismarcıları Karşısında...), Vatan 5.4.1959 (Din İstismarcılığı Karşısında), Vatan 7.4.1959 (Din Bezirgânlığı Karşısında), Yeni Gün 6.4.1959, 7.4.1959 ve 8.4.1959 (İrtica ve İnkılâplar...) makalelerimize ve özellikle Aksoy IV S. 273–278, 449–465, 439–444, 534–561, 652–710 a ve Aksoy-Düşünce S.172–184,203–204 e bakınız.

a) Atatürk, hiçbir zaman kişinin «Tanrı ve ölümden sonraki yaşam ve ibadet (din) konusundaki inançları»na karşı, herhangi bir olumsuz tutum içerisine girmemiş, bu alandaki kişisel duygu ve inançlara saygılı olduğu gibi, kişisel ve siyasal amaçlarla kötüye kullanılma yoluna sapılmadığı sürece, manevi inançlara karşı asla cephe almamıştır.

O'nun mücadele ettiği, «kişi ile Tanrısı arasındaki inanç bağı» ve ibadet değil, tam tersine, «vicdan özgürlüğüne, din adına baskı yapılması» dır. Ve O'nun asıl üstünde durduğu nokta, «dinin dünya işlerine karışması, toplum düzenine herhangi bir biçimde yön vermeğe kalkışması, toplum yaşamında (hele eğitim ve öğretimde) aklın ve bilimin yerine geçmeğe yeltenmesi»; ve «dinsel duyguların, dünya işlerinin çözümünde ve siyasal yarışmada sömürme ve kötüye kullanma konusu yapılması»dır.

b) Atatürk, hiçbir zaman «dinsel duyguları siyasal yaşamda kişisel, zümresel, ya da partisel amaçlarla sömürme konusu yapmamış»tır; ve yapılmasına karşı en şiddetli tepkilerde bulunmuştur. O'nun, Kurtuluş Savaşı sırasında, «din duygularından yararlanarak siyasal sorunları çözmeye çalıştığı iddiası» ise, çok yanlış bir savdır; kavramları karıştırmaya dayanmaktadır: Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında din duygularından yararlanarak siyasal amaçlara yönelmemiş, dinsel duygularından SADECE ve SADECE, YURDUN KURTARILMASI çabasında (bilinçli ve bilinçsiz tüm vatandaşları bir araya getirebilmek ve TBMM'nin çevresinde kenetleyebilmek amacıyla) son kerteye kadar yararlanmıştır. Ya da dinsel duyguları, Kurtuluş Savaşı'nın kaybedilmesi doğrultusunda zararlı bir biçimde kullananlara (yani kötüye kullananlara) karşılık, bu duyguları ULUSU VE YURDU KURTARMAK İÇİN olumlu doğrultuda kullanma akıllılığını göstermiştir. Bunun, «dini, siyasal ve kişisel amaçlarla sömürme» kavramı ile ve onun zararlı sonuçlarıyla hiçbir ilgisi yoktur.[67]

---

[67] Şimdi bu münasebetle Atatürk'ün, TBMM çevresinde TÜM Türk halkını, toplayabilmek amacıyla, din duygularını ne denli beceri ve başarı ile kullandığına bir örnek olarak, TBMM'nin ilk toplantısından önce tüm sivil ve askersel orunlara çok ivedi kaydıyla gönderdiği ve uygulattığı genelgeyi aynen aktarıyoruz: «1- Tanrı'nın yardımıyla Nisan'ın yirmiüçüncü günü, Cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır. 2- Yurdun bağımsızlığı, yüce halifelik ve padişahlığın kurtarılması gibi en önemli ve ölüm dirimle ilgili görevleri yapacak olan bu BMM'nin açılış gününü Cuma'ya rastlatmakla o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle birlikte, kutlu Hacı Bayram Camisinde Cuma namazı kılınarak Kuran'ın ve namazın nurlarından ışık alınacak ve güç kazanılacaktır. Namazdan sonra, Peygamberimizin kutlu sakalı ve kutsal sancak alınarak Meclisin toplanacağı özel yere gidilecektir. Toplantı yerine girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. İşbu törende, camiden başlayarak, Meclise değin, kolordu komutanlığınca askeri birliklerle özel tören düzeni alınacaktır. 3- Açılış gününün kutsallığını artırmak için, il merkezinde Vali Beyefendi Hazretlerinin düzenleyeceği üzere, hatim indirilmeye ve Buharî okunmaya şimdiden başlanacak ve hatimin son kısımları, uğur için Cuma günü namazdan sonra Meclisin toplantı yeri önünde okunup bitirilecektir. 4- Kutsal yurdumuzun her köşesinde, şimdiden hatim indirilmeye ve buharî okunmaya başlanacak; Cuma günü ezandan önce minarelerde salâ verilecek; hutbe okunurken Halifemiz ve Padişah Efendimiz Hazretlerinin kutlu adı anıldığı sırada, kendisinin, ülkesinin ve bütün uyruklarının biran önce kurtulmaları ve mutluluğa ermeleri için ayrıca dua edilecek; Cuma namazı kılındıktan sonra da hatim tamamlanarak yüce halifelik ve padişahlığın ve bütün yurt parçalarının kurtarılması amacıyla yapılan ulusal çalışmaların önemini ve kutsallığını ve her yurttaşın, kendi vekillerinden meydana gelmiş olan BMM'ce verilecek yurt ödevlerini yapmak zorunda olduğunu anlatan dinsel söylevler verilecektir. Daha sonra, Halife ve Padişahımızın, Din ve Devletimizin, yurdumuzun ve ulusumuzun kurtuluş, esenliği ve bağımsızlığı için dua edilecektir. Bu dinsel ve yurtsal tören yapıldıktan ve camilerden çıkıldıktan sonra, Osmanlı Ülkesinin her yerinde,

Sonuç :

Atatürk'ün, ulusal Yeni Türk Devletini «laiklik ilkesi» temeli üzerine oturtması, O'nun Türk toplumuna yaptığı hizmetlerin en büyüğü, en köklüsü, en kapsamlı etkiye sahip olanı, kısacası onun yaptığı Devrimin özü ve gerçekleştirdiği çeşitli yenileşmelerin önkoşuludur. «Laik düşünüş», «Laik Hukuk ve Devlet Anlayışı», O'nun tarafından -«bağımsız ulusal Devlet olmanın yanında- 1 numaralı ilke olarak benimsenmiş ve -büyük ölçüde- benimsetilmiş olmasaydı, bugün hâlâ Ortaçağın akıla ve bilime değil dogmalara bağlı düşünüş biçimi içinde tutsak kalmış (Skolastik Şer'i Hukuku ilke olarak korumuş), çevremizdeki birçok toplumdan büyük ölçüde farklı olamaz; kısacası uygar durum ve düzeye ulaşamazdık.

Bugün, birçok noktadaki eksikliklerimize ve aksaklıklarımıza karşın, uygar Dünyanın bir üyesi ve öğesi durumuna gelmiş bulunuyorsak, Ortaçağ zihniyetinden ve koşullarından kurtularak, Uygar Dünyanın Hukuk kavramlarına, Hukuk Mantığına, Devlet ve Toplum yaşayışına genelde paralel düşen kavram ve ölçütleri benimsemiş bulunuyorsak (uygar dünyanın her alandaki davranışını kolayca anlıyorsak ve onlar da bizim davranışlarımızı anlıyor ve kendilerininkine yakın buluyorlarsa), bunu, köhneleşmiş ve çağdaş dünyaya tamamen yabancı düşmüş bir Hukuk ve Devlet Sisteminden ve bunlara bağlı kavram ve ölçütlerden (onların temeli olan skolastik düşünüşten) kurtulmuş olmamıza borçluyuz. Bu noktada Atatürk'ün başarısı, çok büyük ve tarihseldir; ve dünyada Şer'i Hukuk Sistemini benimsemiş hiçbir topluma nasip olmamış ve olamayacak niteliktedir.

Gerçi, bugün Türk toplumundaki «kültür ikiliği» giderilmiş sayılamaz. Her alanda, aklın ve bilimin verilerine göre tamamen uygar ve çağdaş düşünen ve davranan yarıdan fazla Türk vatandaşının yanında, hâlâ Ortaçağ zihniyetine göre yaşamak isteyen ve o çağın köhne ölçütlerine, köhne kavramlarına göre (çoğu kez robotlaşmışçasına, başkalarınca kurulumuş gibi) davranan oldukça kalabalık sayıda vatandaşımızın varlığını, bilmezlikten ve görmezlikten gelemeyiz. Ama Atatürk'ün ölümünden sonra bile 40 yılı aşan bir sürenin geçmiş olmasına karşın, Türk toplumunda kültür ikiliği kaldırılamamış ise, bunun nedeni, çeşitli iktidarların Atatürk'ün üç direktifini ciddi olarak uygulamamış olmalarıdır. a) Atatürk, «dinsel duyguların sömürülmesine olanak verecek siyasal çabalar biraz olsun hoşgörü ile karşılandığı zaman, İrtica'ın o aralıktan nasıl sızıp girerek selleşeceğini (toplumda gerçekleştirilmiş tüm yenilikleri süpürüp götürecek bir sele dönüşeceğini) -incelememizde çeşitli örneklerini verdiğimiz gibi- en çarpıcı biçimde belirtmiş ve gelecek kuşaklara bu konuda en kesin direktifler

---

Meclisin açılışından dolayı resmi tebriklerde bulunulacaktır. Her yerde Cuma namazından önce, uygun görülecek şekilde mevlit okunacaktır. 5- İşbu bildirimin hemen yayılması için her araca başvurulacak ve tezelden en sapa köylere, en küçük askeri birliklere, yurttaki bütün örgütlere ve kurumlara ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca büyük kâğıtlara yazılarak her yere asılacak ve yapılabilen yerlerde bastırılıp çoğaltılarak parasız olarak dağıtılacaktır. Temsilciler Kurulu Adına Mustafa Kemal» (Bak: Söylev, S. 313)

vermişti. Atatürk, kültür ikiliğini giderme bakımından, dünya konularında (özellikle ekonomik ve siyasal yaşamın ayrıntılarında, ne kadar farklı düşünürlerse düşünsünler), «laik bir dünya görüşünün bütün vatandaşlarca benimsenmesini» ve «tüm siyasal partilerce benimsetilmesini», (yüzyıllar boyu dinsel bir toplum ve hukuk düzeni içinde yaşayarak akılcı düşünme yeteneğinden çok şeyler yitirmiş bir toplum bakımından), yaşamsal önemde bir ilke saymaktaydı. Dinin siyasal yaşamda sömürülmesi olanağını önleyen kesin önlemleri getirmiş; ve bunları büyük bir titizlikle uygulamıştı. Çok partili siyasal yaşamı bile bir süre askıya almasının ana nedeni buydu. İşte Atatürk'ün bu direktifi, ciddiye alınmadığı, din sömürüsü siyasal yaşamın bir öğesi haline getirildiği içindir ki, kültür ikiliği sürüp gitti; ve toplumumuz çok tehlikeli bir bölünmeyle karşı karşıya getirildi.[68] b) Yine Atatürk, - birinci incelememizde birçok konuşmalarından yaptığımız aktarmalarla göstermeğe çalıştığımız gibi- Türk Anavatanında yaşayan tüm vatandaşların eşit haklara sahip Türkler sayılması, bunlar arasında (yalnız din değil, ırk bakımından da) hiçbir ayrıcalık gözetilmemesi gerektiğini (uzak ülkelerde yaşayan soydaşlarımızla manevî bakımdan ne denli ilgilensek dahi) ırk kavramını çağdaş Türk milliyetçiliğine asla temel almamamız gerektiğini, kesinkes ve yineleyerek belirtmişti. Çağdaş Türk Milliyetçiliği üzerine kurulan Yeni Ulusal Devletin serüvenlerden kaçınması gerektiğini, yeni kuşaklara benimsetmek istemiş; çağdaş, uygar ve barışçı bir milliyetçilikten ayrılmamızın içteki ve dıştaki tehlikelerine işaret etmişti. Ne yazık ki, bu direktif de hiçe sayıldığından, Türk toplumu, hem din hem de ırk ayrını gözetmek isteyenlerin yarattığı yapay bölünme sonucu, uçurumun eğişine kadar sürüklenmiştir. c) Nihayet toplumumuzu dinsel temellere ya da ırkçı ölçütlere dayandırmak ve böylece Türkiye Cumhuriyetinde birbirine düşman kamplar yaratmak isteyenlerin, «herkese insan haysiyetine yaraşır yaşama koşuları yaratma amacına yönelmemiş ve buna göre düzenlenmemiş bir ekonomik yaşamın yarattığı ortam»dan geniş ölçüde yararlandığı yadsınamaz (inkâr edilemez) bir gerçektir. Oysa Atatürk, ekonominin «toplum yaşamındaki olağanüstü önemi»ne durmadan işaret etmiş; ve ekonomik yengilere ulaşamamış bir ulusun, kazandığı askerlik alanındaki yengilerin fazla bir değer taşıyamayacağını durmadan yinelemişti. Bununla

---

[68] Atatürk'ten bu yana din sömürüsü konusunda kendisini, gösteren bunca olumsuz oluşmalardan sonra, Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda özel değer taşıyan bir olayı da kaydetmek isteriz. Katıksız bir Atatürkçü Devlet adamı olan rahmetli Cemal Gürsel'in 1961 Anayasası yapılırken bu konudaki tutumuna değinmeyi, tarihsel bir görev saymaktayız: Eski bir makalemizden aynen aktarıyoruz: «Atatürk Devrimlerinin temelini teşkil eden laik devlet ilkesine titizlikle saygı gösteren Dördüncü Cumhurbaşkanımız, bu konuya en büyük önemi vermiş, ve üzerine yıldırımlar çekmekten asla kaçınmamıştır. İstanbul Anayasa Komisyonuna geldiği gün, yalnız bir tek noktada telkinde bulunmuştu: Bu tek nokta, 'dinin siyasete âlet edilmesini açıkça yasaklayan bir hükmün Anayasaya konulması' dileği idi. İstanbul Anayasa Komisyonun hazırladığı öntasarıyı (Orhan Erkanlı ile birlikte) kendisine teslim, etmek amacıyla makamına gittiğimiz zaman da, bana yönelttiği ilk soru, 'dinin siyasî amaçlarla kötüye kullanılmasına engel olacak hükümleri Anayasaya koyup koymadığımız' oldu. Daha sonra da Gürsel, Cumhurbaşkanlığı süresince, din istismarına başvuruldukça -bütün hastalığına karşın- zaman zaman çıkışlarını yapmış, iktidar partisinin Devletin temeline vurduğu baltalar karşısında seyirci kalmamıştır» (Forum Dergisi, «Gürseli Çok Arayacağız», 1.10.1966 S. 8).

da yetinmemiş, «ekonomik yaşamı, güçlerin keyfine terk etmenin toplumsal zararını», «her vatandaşa, insan gibi yaşama olanağını sağlayan ekonomik koşulları yaratmanın ve ekonomiyi bu amaca yönelik olarak düzenlemenin devletin kaçınılmaz bir ödevi olduğunu», daima vurgulamıştı.[69] Bu direktif de, çeşitli iktidarlarca, -hem de Anayasada yer aldığı halde- bir edebiyat sayılmış, kağıt üstünde bırakılmıştır.

İşte Atatürk'ün bu 3 direktifine, bu 3 ilkesine özellikle ihanet edildiği içindir ki, demokratik yaşamımız, Mehter marşı yürüyüşünde olduğu gibi, iki adım ileriye giderse, bir adım -hatta kimi zamanda iki adım- geri gitme biçiminde yol almaktadır.

Evet, Yeni Türk Devletini, çağdaş (heran gençliğini koruyan) akla ve bilime dayalı bir Devlet yapabilmek için, içte ve dışta dev güçlerle savaşarak laik ve devrimci Türkiye Cumhuriyetini yaratan, Tarihimizin en büyük devlet adamı ve Dünya Tarihinin de en büyük Devlet Adamlarından biri olan Atatürk, «laiklik ilkesini» ve «dinin siyasete karıştırılmasının yasaklanması ilkesini» gelecek kuşaklara ve yöneticilere emanet etmişti. Ne yazık ki, daha sonraki yöneticilerin bu alandaki ihanetiyle karşılaştı. Kesin inancımız o dur ki, Atatürk ilkelerinin gücü ve ona inananların azmi, Atatürk'ün sağlığında olduğu gibi, O'nun fizik varlığının aramızdan ayrılmasından sonra da, bu gibi toplumsal sapıklıkları yenmeye yetecektir. Zaman zaman atılan geri adımlar, genel doğrultudan ayrılmayı sağlayamayacaktır!

[69] «Gerçek Bağımsızlık ve Atatürk, başlıklı uzun incelememizde, Atatürk'ün bu doğrultudaki sözlerinden düzinelerle örnekler vermiş bulunuyoruz.

KISALTMALAR

Ağaoğlu	Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka Hatıraları, Nebioğlu Yayınevi İstanbul
Aksoy I	Muammer Aksoy, Atatürk'ün Işığında Tam Bağımsızlık İlkesi, Prof. Yavuz Abadan'a Armağan (Ankara, 1969) S. 689–799
Aksoy II	Muammer Aksoy, Gerçek Bağımsızlık ve Atatürk, S.B.F. Dergisi, 1971 C. 2 S. 1 – 77
Aksoy III	Muammer Aksoy, Atatürk'te «Milli Bağımsızlık» İlkesi, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Yayınları, İstanbul 1975 S. 343–361
Aksoy IV	Muammer Aksoy, Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi, C.I Ankara 1975, (Sevinç Matbaası) C.II Ankara 1975 (Orsel Matbaası)
Aksoy - Düşünce	Muammer Aksoy, Türkiye'de Düşünce Özgürlüğü, Türkiye'de İnsan Hakları Semineri, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları No. 256, Ankara, 1970 S. 125–215
Atatürk – İnan	Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XVI. seri - Sayı 9, Prof. Afet İnan, Ankara, 1969
Bayur	Hikmet Bayur, Lâiklik, «Lâiklik» adlı (Türk Devrim Ocakları tarafından hazırlanmış «Milli Tesanüt Birliği Yayını: 4», İstanbul, 1954) Kitap, S. 17 v.d.
Başgil I	Ali Fuad Başgil, Medeni Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 245, Önsöz S. VII-XXII, İstanbul, 1944
Başgil II	Ali Fuad Başgil, İrtica Yaygarası, Savaş Dergisi 16.3.1951 (Bu yazı, el ilânı şeklinde de bastırılıp dağıtılmıştır).
Başgil III	Ali Fuad Başgil, Gayrimeşru Birleşmeler Meselesi, İş Mecmuası No: 30–31 S. 85 v.d.
Bozkurt	Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk İhtilâlı 2. Baskı 1967 Altın Kitaplar Yayınevi (İlk baskısı İstanbul 1940.)
Celâl Nuri I	Celâl Nuri (İleri), Türk İnkılâbı İstanbul, 1925 (1926?).
Celâl Nuri II	Celâl Nuri (İleri), İnkılâplar Muvacehesinde Türk İnkılâbı, İstanbul 1927
Celâl Nuri III	Celâl Nuri (İleri), Taç Giyen Millet (inkilâp günleri içinde Ankara'da hasıl olmuş fikirlerin icmali, o zihniyetle yapılmış tarihi ve ilmi tecarübü kalemiyye), Cihan Kütüphanesi İstanbul, 1339
Duran	Tülây Duran, Atatürk'ün, Millet, Milliyetler Prensibi Hakkında Notları, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 74-76 (Kasım,Aralık, Ocak 1974 -1975), S. 7 v.d.
Ertem	Sadri Ertem, Türk İnkılâbının Karakterleri, İstanbul, Devlet Matbaası 1933.
Goloğlu	Mahmut Goloğlu, Devrimler ve Tepkileri (1924–1930) Başnur Matbaası Ankara, 1972.
Goloğlu II	Mahmut Goloğlu, Cumhuriyet (1931–1938) Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2. Kitap Kalite Matbaası, Ankara, 1974
Kansu	Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, 1969 (Türk Tarih Kurumu Yayını).
Karabekir	Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1960
Karal	Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Ankara (2.Baskı 1977) Türk Tarih Kurumu Yayınlarından
Karal II	Enver Ziya Karal, Devrim ve Laiklik "Bayur" kısaltmasında sözü geçen "Laiklik" kitabı s.63 v.d.

Okyar	Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam (Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı Tercüman Yayınları No:1, Yayına hazırlayan Cemal Kutay, Dilek Matbaası) İstanbul, 1980
Öztürk	Halil Nimetullah Öztürk, Laikleşmek ("Bayur" kısaltmasında sözü geçen "Laiklik" adlı kitap s.3 v.d.
Söylev	Söylev I. Türk Dil Kurumu Yayınları, Bugünkü dile çevrilmesinde çalışanlar: Dr. Mehmet Tuğrul, Salâh Birsel, Cahit Öztelli 1963; Ankara Üniversitesi Basımevi 1978
Suphi Menteş	Suphi Menteş, Gazi Mustafa Kemal Halka, Kurtuluşu, Zaferi ve Geleceğin Türkiye'sini Anlatıyor (Atatürk'ün 2.2.1339–1923 günü İzmir'de halka yaptığı konuşması), Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün-Bugün-Yayın Cilt-12, Sayı 70
SvD I	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt-I, T.B.M.Meclisi'nde ve C.H.P. Kurultaylarında (1919-1938), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961 (Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları)
SvD II	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt-II, (1906-1938) Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1961, 2.Baskı
SvD III	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt-III, (1918-1937) Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1959 2.Baskı
SvD IV	Atatürk'ün Tamim ve Telgrafları, Hazırlayanlar: Sadi Borak, Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, Ankara Üniversitesi Basımevi
SvD V	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (Tamim ve Telgrafları) Cilt-V, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Hazırlayanlar: Sadi Borak, Dr. Utkan Kocatürk, Ankara, 1972
SvD VI	Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri (Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Yayınları No:2, Hazırlayan: Sadi Borak, Ankara, 1981) (Henüz satışa çıkarılmamıştır.)
Üstün	Kemal Üstün, Menemen Olayı ve Kubilay, Çağdaş Yayınları
Yunus Nadi	Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978

LAİKLİĞE ÇAĞRI

Hukuk ve Devlet düzeninin (Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş nedenini oluşturan dinsel kurallara, yani nakillere değil) akıla ve çağdaş bilime dayanmasını sağlayan lâiklik ilkesi, yüzyıllar boyu şeriat kurallarının egemen olduğu bir İmparatorluğun mirasçısı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde, Batıda taşıdığından çok daha kapsamlı bir anlama ve işleve sahiptir: "Atatürk'ün ve Türk Anayasalarının benimsediği lâiklik ilkesi", bir yönü ile, kişilerin vicdan ve ibadet özgürlüklerini güvence altına alırken, öteki yönü ile de, Türkiye Cumhuriyeti bakımından özel bir anlam ve olağanüstü bir önem taşıyan, "Toplum düzeninin akıla, bilime ve halkın istencesine (iradesine) dayanması" kuralına güvence kazandırmıştır. Lâiklik ilkesinin bize özgü bu ikinci yönü, "İman ve ibadet ile hiç bir ilgisi bulunmayan ve yalnızca toplum yaşamının düzenlenmesine ilişkin dinsel kaynaklı kuralların hukuksal, siyasal, ekonomik, eğitimsel ve sosyal sorunların çözümünde, artık asla egemen olamamalarını, hatta hiçbir suretle etkinlik gösterememelerini öngörülmektedir. Geçmişten gelen olumsuz birikim ve İslâm dininin hayatın her alanına el atan niteliği nedeniyle de, lâiklik ilkesinin bu ikinci yarısı, yeni Türk Devleti bakımından vazgeçilmez ve yaşamsal bir değer taşımaktadır. Zira 14 yüzyıl önceki koşullar için öngörülmüş hukuk kurallarının, yüzyıllar sonrasının bambaşka koşullarında dahi uygulanmalarının zamanın gereksinmelerine ters düşerek toplum için giderilemeyecek bir köstek ve cendere oluşturmasından ötürü, toplum yaşamını geriliğe ve devleti çökmeye mahkûm edeceği kuşkusuzdur. Bu gerçeği, herkesten çok daha iyi gören, dâhi devlet adamı ATATÜRK, Türkiye Cumhuriyeti'nin benimsediği lâikliğin en önemli bir ayırıcı niteliğinin, "din kurallarının hiçbir biçimde ve hiçbir koşul altında devlet düzenine müdahale edememesi" olduğunu vurgulamak gereğini duymuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini belirleyen 1961 ve 1982 Anayasaları,[70] 2. maddelerinde ve başlangıç kısımlarında, sadece lâiklik ilkesini değil, "Atatürk'ün tüm ilke ve devrimlerini ve çağdaşçılığını" da, Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olarak ilân etmişlerdir. Bir devlet kuruluşu olan üniversitelerimizde, bugün bazı kızlarımızın, "saçları görülen kadınların iffetlerinin olamayacağı ve dinsiz kişiler sayılmaları" gerektiği yolundaki çağ dışı bir görüşü savunarak, derslerde ve laboratuarlarda dahi saçlarının tek telinin görünmemesi için büyük bir mücadele verme yoluna sapmalarının (dahası, bu duruma düşmemek iddiası ile okumayı bile terk etme durumunda kalacaklarını ilân etmelerinin), bu genç kızlarımızın KENDİ KAFALARINDA ulaştıkları bir sonuç olduğuna ve bu mücadelenin KENDİ ÖZGÜR İSTENÇELERİNE dayandığına, Atatürkçü Düşünce Derneği olarak asla inanmıyoruz. Çağımızın akıla ve bilime dayanan lâik devletinde 1400 yıl önceki din devletinin gerekli gördüğü toplum yaşamına ilişkin kuralları uygulamanın söz konusu olamayacağını, bunların inanç ve ibadet ile ilgilerinin bulunmadığını ve ancak o zamanın devlet ve toplum yaşamı

[70] Ve geniş değişikliklerden ötürü, "1971 Anayasası" olarak da adlandırılan 1971 değişikliklerinden sonraki Anayasa metninin 2. maddesidc...

için öngörülmüş (geçerliliklerini zamanla sınırlı) kurallar olduğunu, 20 nci yüzyılın sonuna yaklaştığımız bir dönemde, lise öğrenimi ve eğitimi görmüş insanların düşünememeleri (ve bu gerçek kendilerine ayrıntılarıyla anlatıldığı halde kavrayamamaları) olanaksızdır. Kaldı ki, bizzat dinsel kaynakların bile açıkça gösterdiği üzere, İslâmiyet'in kabul edildiği dönemde dahi, kadınların bugünkü ölçütlerle bağdaşmayan aşırı örtünmelerinin öngörmenin nedeni, o günkü koşullar içinde kadınların sokakta rahatsız edilmelerini önleme amacını gütmekte idi. "O zamanın koşullarına göre alınan önlemlerin, bugün dahi aynen uygulanmalarının zorunlu olduğu" yolunda akılla bağdaşmaz bir görüş benimsenecek olursa, iffetlerinin ve inançlarının korunmuş sayılması için kadınların ev dışında "başörtüsü (ya da türban) ile de yetinmeyip, ÇARŞAF (cılbap) giymeleri", hatta üniversitelerde erkek hocaların derslerine girmemeleri gerekecektir. Şu halde, yalnızca bu gerçek bile, kesinkes kanıtlanmaktadır ki, ev dışında başörtüsü (ya da türban) taşımak, 1400 yıl önce bile, dinsel kuralların emrettiği bir önlem değildi. Bundan ötürü de, bugün üniversitelerde başörtüsü ya da türban taşıma kavgası, örtünme konusunda din kurallarını körü körüne uygulamanın ortaya çıkardığı bir eylem değil; tamamen başka amaçlara yönelik bahane niteliğinde bir girişimdir.

Kısacası, kızlarımızı bir araç gibi kullanan perde arkasındaki çevrelerin amacı, şeriatın inanca ya da ibadete ilişkin kurallarının yerine getirilmesini sağlamak değil, "şeriatın inanç ve ibadet ile hiç bir ilgisi bulunmayan 1400 yıl önce devlet ve toplum düzenine ilişkin olarak öngörülmüş kurallarının dahî, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamında, uyulması zorunlu kurallar olduğunu, devlete ve tüm vatandaşlara kabul ettirmek" gibi, bir siyasal kavgayı başlatmaktır. Evet, bir kez daha vurgulamak isteriz ki, onların amacı, "devlet ve hukuk düzeninin her alanındaki tüm çözümlerin, inanç ve ibadet alanı dışında kalan ve sadece devlet ve toplum düzenine ilişkin şeriat kurallarına da uygun olup olmadıklarını, hem bütün devlet organlarının ve kamu görevlilerinin, hem de tüm vatandaşların, daima göz önünde bulundurmak zorunluğunda oldukları" yolundaki çağdışı (ve din tüccarlarını devletin âdeta vasisi haline getirecek) bir görüşün, adım adım benimsetilmesine öncülük etmektir. Bu kavgada bir araç olarak kullanılan masum kızlarımızın ve hatta onları baskı ile bu yola zorlayan genç ve yaşlı erkek vatandaşlarımızın arkalarındaki maskeli asıl faillerin ise yabancı emellere hizmet eden din istismarcıları ve petrol kokan bazı yabancı, finans kaynakları olduğundan da hiç kuşkumuz yoktur. (Dini siyasete alet etmeyi asla düşünmeyen, bağnazlıktan olduğu gibi art niyetlerden de uzak gerçek yurttaşlarla, aydın din adamlarımızın da, bu görüşlerimizi paylaştıklarına içtenlikle inanıyoruz).

İşte bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin "lâik hukuk" ve "lâik eğitim" temeline dayanmadıkça çağdışı kalmaya ve sonunda bağımsızlığını, hatta varlığını yitirmeye mahkûm olacağını ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE DERNEĞİ, "şeriatın, bundan 14 yüzyıl önceki koşullara göre konulmuş

devlet yaşamına ilişkin kurallarını, bugün Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ve yasalarının üstünde sayan bir görüşe karşı mücadele etme"nin, aslında toplumumuz için bir ÖLÜM KALIM SORUNU olduğu kanısındadır. Bu nedenle ŞERİAT DEVLETİ DOĞRULTUSUNDA mücadele edenlerin BİR ÖNCÜ SAVAŞI olarak başlattıkları "BAŞÖRTÜSÜ SAVAŞINI", gerçek boyutu içinde değerlendirmek zorunluluğuna dikkati çekmek bizim için kaçınılmaz bir ödevdir.

YÖK'ün tutumunun değerlendirilmesine gelince: Üniversiteler üstü bu kuruluşun, insanı hayret ve dehşet içinde bırakan birçok zikzaktan sonra bu kez de Anayasanın başlangıç kısmında, 2. ve 24. maddelerinin sözüne ve ruhuna, Anayasa Mahkemesi'nin ve Danıştay'ın kararlarına aykırı olarak, tipik bir dolanlı işlem (hile-i Şer'iyye) niteliğindeki son kararı ile, üniversitelerde uygar kıyafet zorunluluğunu öngören yönetmelik hükmünü kaldırması, "Anayasanın 11. ve 138. maddeleri hükümlerini hiçe sayması"nın yanında, -bu konudaki düzenlemeyi üniversitelere bırakmak suretiyle de sorumluluktan kaçarak- "kendisinin LÜZUMSUZ BİR KURULUŞ OLDUĞUNU İKRAR" anlamına da gelmektedir. Ayrıca bu karar, binlerce öğrencinin özgürlüklerinin tehdit edilmesi bakımından da, büyük bir tehlikeyi ve sakıncayı beraberinde getirmektedir. Gerçekten, bazı öğrencilerin inanç, hatta iffet koruma gerekçesiyle üniversite içinde bile başörtüsü (türban) taşımalarına izin verilmesi, "başörtüsüz (türbansız) kızlarımız üzerinde CİDDİ BİR BASKININ EGEMEN OLMASI SONUCUNU" doğuracaktır.

Bundan başka vurgulamak isteriz ki, üniversitelerde başörtüsü (türban) yasağının kaldırılmasının hoşgörü ile karşılanması, Barolarda, kamu hizmeti görülen yerlerde, hatta liselerde, önce türban, sonra çarşaf, takke ve fes taşıma ve başkaca Atatürk devrimlerini yok etmeyi hedef alan ÇEŞİTLİ ÇABALARI arka arkaya davet edecektir. Esasen bu doğrultudaki eylemlerin kapıda bekledikleri, bazı basındaki haberlerden de kolayca anlaşılmaktadır. Örneğin AYASOFYA MÜZESİNİN CAMİ HALİNE GETİRİLMLESİNE YÖNELİK ÇABALARIN üzerine eğilinince görülür ki, bunun amacı, "namaz kılacak yer bulmak" değildir. Bugün 70.000 camiye sahip olan Türk toplumumun, artık hâlâ Bizansın yaptırdığı bir kiliseyi camiye dönüştürme zorunluluğu ile karşı karşıya bulunduğunu, aklı başında hiç bir kişi iddia edemez.[71] Bu eylem, yalnızca "ATATÜRK'ün kabul ettirdiği ve Türk halkının, dünyanın gözünde lâyık olduğu yere yükselmesinde katkısı bulunan uygarca ve tarihsel bir jeste ve dolayısıyla lâiklik ilkesine tokat atmak" gibi olumsuz bir amaç gütmektedir. Bazı ilkel kafaların ve karanlık ruhların, sırf "lâiklik ilkesine ve ATATÜRK'e karşı çıkmanın yaratacağı olumsuz ve çağdışı bir zevki" yaşayabilmeleri, ya da "bazı siyaset bezirgânlarının oy sağlayabilmeleri" için, "Türk'ün, 50 yıldan fazla bir zamandır bütün dünyaca övgü ile karşılanan bir kararını" ortadan kaldırmak istemeleri, bu çevrelerin kendi küçük çıkarları için, Türk devletine, Türk

[71] İstatistikler göstermektedir ki...

halkına ve Türk insanına ciddi zararlar vermeyi pervasızca ve insafsızca göze alabildiğini ve daha da alabileceğini açıkça göstermektedir.

Yeri gelmişken vurgulamak isteriz ki, üniversitelerde başörtüsü (türban) taşınmasını, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesini savunanların ve -ilk bakışta- masum isteklermiş gibi görünen daha birçok gerici hareketin öncülüğünü yapanların önemli bir bölümü, aslında sözüm ona bir görüş açıklaması ile yetinmemektedirler. Bunlar, kitleleri "laiklik ve Atatürk ilkelerini savunanlara karşı saldırıya kışkırtma amacı gütmekte ve bunu uygulamaktadırlar": Üniversitede çağdaş görünümü ve Ayasofya'nın müze olarak korunmasını ileri sürenleri açıkça kâfirlikle suçlamaktadırlar; hatta onları, irtidat etmiş (Müslümanlıktan dönmüş) kişiler gibi göstererek, öldürülmelerinin mubah (caiz, vacip) olduğunu, bağnaz çevrelere telkin etmektedirler.

1923 den, hatta 1908 den sonraki tüm ilerici adımların kaldırılmasını hedef alan bu militanlar, 31 Mart ve Kubilay olaylarının özlemi içinde, yeni Derviş Vahdeti'lerin ve yeni Derviş Mehmet'lerin, hatta Şeyh Sait'lerin yaratılması sevdasındadırlar.[72] Esasen "inançlara dayanan değişmez ve karşıt teze (karşı iddiaya) izin vermez dinsel kuralların topluma egemen olmasını isteyenlerin, bu tutkularını dile GETİRMELERİ ve başka kişileri de bu doğrultuda İNANCA ULAŞTIRIP O YOLDA DAVRANMAYA DAVET ETMELERİ", hele bunu örgütlü olarak yapmaları, asla ve asla "insan beyninin ürünü saydığımız akıla, mantığa ve dünyasal gerekçelere (insanın gereksinimlerine) dayanan DÜŞÜNCELERİN AÇIKLANMASI" ile aynı nitelikte davranışlar değildir. Hele başkalarının da benimsemesi amacıyla açıklanan inançlar,"aynı doğrultuda inanç sahibi olmayanların ve bu inanca göre hareket etmeyenlerin cezalandırılmasını ve saldırılara uğramasını bile doğru buluyor, hatta bu saldırıları din uğruna cihat (ve bu cihat'a katılacak kişilerin cennete bile gitmesini sağlayacak kutsal davranışlar) sayıyorsa, bu nitelikte inanç açıklamalarına ve onların propagandasına izin vermek, sadece başkalarının inanç özgürlüğünü fiilen reddetmek değil, aynı zamanda başkalarının kişi ve can güvenliğini dahi tanımamak anlamına gelir. Böyle bir durumu özgürlük adına istemek ise, "kişilerin özgürlüğünün, başkalarının özgürlüğü ile sınırlı olduğu"nu unutmak, âdeta özgürlüğü (inanç, düşünce ve davranış özgürlüklerini ve tüm dokunulmazlıkları) yalnızca saldırganlara tanımak demektir.

"Herkes istediği inanç ve görüşü dile getirsin ve yaysın da, isterse Türkiye ve Türk halkı bir süre sonra (manevi ölümün bu kendisi olan) korkunç bir karanlığın ve geriliğin eşiğine kadar gelmiş olsun!." anlamına gelen bir felsefeyi ve "sözde özgürlük anlayışı"nı hele, laiklik ilkesine içten ve dıştan" genel saldırı"ya geçildiği böylesine kritik ve tarihsel bir dönemde, kavrayabilmemize ve benimseyebilmemize asla olanak yoktur. Çünkü toplum yaşamının amacı, "insanın özgürlüğünü, refahını ve mutluluğunu sağlamak"tır. Demokrasi dahi, insan için vardır; ve amaç "toplum içinde

[72] Bazı korsan mitinglerdeki sloganlar bile, bu acı gerçeği ortaya koymaya yeterlidir...

insanın insan onuruna yaraşır koşullarda yaşamasını sağlayan ortamı fiilen gerçekleştirmek"tir. Bu olanakların ortadan kalkmasına neden olacak sindirici, baskılar yaratıcı ve sonunda tüm özgürlüklerin ortadan kalkmasına neden olacak inanç ve istek açıklamaları, kısa süre sonra "insan beyninin ürünü olan görüşlerin, ilâhi iradeye dayanan inançlara aykırı olduğu gerekçesiyle, kafalarda hapsedilmesine (hatta o görüşleri taşıyanların kafalarının koparılmasına)" neden olacaksa -ki olacaktır- böyle tersine çevrilmiş bir özgürlük anlayışı, "özgürlük adına özgürlüğü katletmek" ya da "özgürlük adına özgürlüğün intiharını savunmak" olarak nitelendirilebilir.

"İnançların yalnız vicdanlarda egemen olmasını yeterli bulmayarak (Türk toplumunda) devlet yaşamına da egemen olmasını "isteyenler", ya da böyle bir isteği sadece "masum! bir görüş ayrılığı" olarak kabul edenler, helc bu doğrultudaki inanç açıklamalarını örgütlü olarak yaygınlaştırmanın ve böylece aynı inançları taşımayan kişiler üzerindeki manevi baskıların önemsiz ve olağan bir olgu (ve hoşgörünün doğal gereği) sayanlar, Türk toplumunu yakın ve somut bir tehlikeye sürükleyen çok önemli bir kavram kargaşasına neden olmaktadırlar. Evet, bir yandan hâlâ ortaçağı yaşayan kafalar, öte yandan bu hevesten yararlanarak oy toplamak için göz yuman, ya da onu destekleyen siyaset bezirgânları ve nihayet bu gidişten kendi çıkarları için yararlanmak isteyen siyasal ve ekonomik dış çevrelerin çabaları, Türk toplumunun üstünc boğucu zchirli bir hava gibi son yıllarda çökmüş bulunmaktadır. Ne yazık ki, şimdi bir de iyi niyetli kimi aydınların, "özgürlük ve demokrasi adına", "özgürlüğün ve demokrasinin zerresini bırakmayacak bir akımın (yani şeriatçılığın) Türk toplumunun kaderini avuçlarının içine alma doğrultusundaki tırmanışını küçümsemeleri buna eklendiği içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde bugüne kadar görülmemiş ölçüde ciddi bir yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Bunu görememenin korkunç bir yanılgı (hatta gaflet) olduğunu -kimi çok değerli dostları kırma pahasına olsa bile- dile getirmek, ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE DERNEĞİ için kutsal diye nitelendirebileceğimiz bir görevi oluşturmaktadır.

Evet, vurgulamak isteriz ki, ilerici ve özgürlükçü kimi aydınlar, "şeriatçı akımların örgütlenmesine izin vermenin Türk devletinin ve toplumunun bugünü ve yarını bakımından taşıdığı yaşamsal tehlike" üzerinde hiç durmaksızın, kavramlar üzerinde soyut bir kafa sporu yaparcasına "akla gelebilecek bütün çözümleri bir kez deneme"nin, hür düşüncesinin bir sonucu olduğunu sanmaktadırlar. Oysa, kavramlarla böylesine kafa sporu yapmak, yüzyıllar boyu süren kavgalar sonunda elde edilmiş yaşamsal önemdeki değerlerin (lâiklik İLKESİNİN) tehlikeye düşmesine neden olacak sorumsuzca girişimleri, hakir ya da mazur gösteremez. Türk toplumunda lâiklik ilkesi, yüzyıllar süren acılar ve büyük felaketler sonucunda, ATATÜRK'ün dahiyane girişimi ve o zamanki -Halifenin ve Sultanın ne olduğunu ortaya koyan- tarihi koşulların da yardımı ile gerçekleştirebilmiştir. Bu ilkenin bir kez yitirilmesi, giderilemez bir

sosyal felaket niteliğini taşıyacaktır. Ve şu gerçeği artık herkesin görmesi gerekir ki, irticanın kitle halinde harekete geçmesi (lâiklik ilkesinin yok edilmesi) olasılığı, Cumhuriyet tarihinin hiç bir döneminde bu kadar YAKIN. YAYGIN. SOMUT bir tehlike halinde kendisini göstermemiştir. Önümüzdeki 10 yıllık dönemde, Türkiye için irticadan daha büyük, hatta ona yakın hiç bir tehlike söz konusu değildir. Yıllarca süren İran-Irak savaşını ve İran'da hâlâ yaşanan dehşet verici uygulamaları görmüş olmalarına ve İran'daki şeriat düzeni savunucularının ülkemizdeki lâiklik düşmanı hareketleri nasıl kışkırttıklarına tanık olmalarına karşın, kimi çevrelerin, hâlâ "irtica ile geçici dönemler için ittifak yapılabileceğine inanabilmeleri, akla durgunluk verecek aşırı bir iyimserliktir.

Bu nedenle, ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE DERNEĞİ, kamuoyunun dikkatini Türkiye'nin ufkundaki karabulutlar üzerine durmadan ve tekrar tekrar çekmeyi, kaçınılmaz bir görev saymaktadır.

Açıklamalarımızın sonunda, şu gerçekleri bir kez daha anımsatmak isteriz: Atatürk, İslâm'daki dinsel kuralların "İNANÇ VE İBADETLE İLGİLİ OLMAYANLARının, toplumu yüzyıllarca geride kalan koşullara çivileyerek, çağ dışılığa mahkum etmesini önlemek, böylece hem dinin itibarını ve hem de toplumun bugününü ve yarınını kurtarmak için, din kuralları arasında "toplumsal ve düşünsel bir mucize" diye nitelendirilebilecek bir tarihsel AYIRIMI gerçekleştirmiş, başka bir deyişle dünya ve ahiret arasındaki dengeyi sağlamıştır: Bir yandan "İNANÇ VE İBADET KONUSUNDAKİ DİN KURALLARInın, dokunulmaz ve ebedî düzeyde olduğunu kabul ederek onlara vicdanlarda saygın yerini sunarken (Tanrı ile İnsan arasına hiçbir gücün giremeyeceğini vurgularken), öte yandan da "DEVLETİN VE TOPLUMUN DÜZENLENMESİNİ AMAÇLAYAN (geçerliliği zamanla sınırlı) KURALLAR"ın bu nitelikte sayılamayacaklarını ve geçmişteki yerlerini bir daha asla alamayacaklarını kesinkes ilan etmek suretiyle, "tüm Müslüman devletlere, çağdışçılıktan kurtulmanın yolunu" açmıştır.

Bu nedenle, "Atatürk lâikliği"nin din düşmanı olduğunu iddia edenler aslında "dini koruma maskesi" altında, "uygarlık ve çağdaşlık düşmanı olan kişileredir; "toplumu, ilkel koşular içinde kalmaya, bağımsızlığını yitirerek yabancı güçlerin sömürgesi olmaya mahkûm etmek isteyen ve geniş halk kitlelerinin değil, sadece ve sadece kendilerinin çıkarlarını düşünen (ve halkı sömürenlerle ortak olmak isteyen) fırsatçılar"dır. Atatürkçülüğün din düşmanı olduğunu, söyleyenler.her alanda kendileri gibi düşünmeyen ve farklı inançlara sahip olan kişileri ezmeyi, din uğruna cihat sayan, vicdan özgürlüğü düşmanlarıdır.

Atatürk ve Atatürkçüler, dinin değil din bezirganlarının, vicdan özgürlüğünün değil başkalarının vicdan özgürlüğünü tanımayan, vicdan ve inancı tekellerine almak isteyen saldırganların karşısındadır.

Atatürk lâikliği, yalnız uygarlığın, demokrasinin ve özgürlüğün değil, aynı zamanda iç barışın (mezhepler ve inançlar arasındaki barışın) ve

ulusal birliğin de yolu ve güvencesidir; inanç ve ibadet alanı dışında kalan şeriat kurallarının dahi toplum yaşamında egemen olmasını isteyen dinsel devlet doğrultusundaki çabalar ise, aynı zamanda kardeş kavgasının ve bölücülüğün tohumudur.

20. yüzyılın sonunda Türk toplumunun sorunu, "Üniversiteye giden kızlarının, saçlarının bir telini dahi görünmemesini sağlamanın, "onbinlerce camiye müzeleştirilmiş bir kiliseyi de.ekleme"nin , ya da "öğrencilere ve memurlara zorla din dersleri verme"nin kavgasını yürütmek olamaz; toplumumuzu hâlâ bu gibi çağdışı sorunlarla uğraşır görmek, son derece üzücüdür. Uygar dünyaya kıyasla ne yazık ki, çok geride kalmış olan toplumumuzun bugünkü davaları, "her vatandaşın, akıla dayanan görüşlerinin hiç bir baskı ile karşılaşmaksızın serbestçe açıklanmasına izin veren ortamın fiilen yaratılması"dır; "her vatandaşın, kendi inancına göre hiçbir baskıya uğramaksızın yaşayabilmesi"dir; "her vatandaşa, öğrenim ve eğitim görme ve meslek sahibi olma olanağının, insan onuruna yaraşan yaşama koşullarının ve adil bir gelirin sağlanmasıdır; "tüm vatandaşların, sağlıklı konuta, doktora, ilaca ve hastane bakım olanağına kavuşabilmesi"dir; "çalışanların ve çalışamayacak durumda olanların, işsizlik sigortasınıda kapsamak üzere tüm sosyal güvenlik kurumlarından yararlanmasını sağlamak"tır; "bugünkü ve yarınki kuşakların, her gün biraz daha kötüleşen çevrenin ve doğanın tahrip edilmesi afetinden kurtarılması"dır; "vatandaşın, hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsendiği bir düzende, hukuk devletinin tüm güvencelerinden yararlanarak erince (huzura) kavuşması"dır; ve nihayet bütün bunların garantisi olan "yönetime katılmanın (seçme ve seçilme hakkının) tam olarak tanınmasının yanında, vatandaşın sosyal ve ekonomik alanda da etkinliğini sürekli bilmesi için, meslek kuruluşlarının geliştirilmesi ve etkili hale getirilmesi"dir.

"Bu doğrultudaki tüm olumlu adımların atılabilmesi ise, ancak ve ancak" akıla, bilime ve halkın istenmesine (ifadesine) dayanan bir toplum düzeninin egemen olmasına bağlıdır. Çünkü büyük çoğunluğu MÜSLÜMAN olan bir ülkede, lâiklik ilkesi yok edildiği, hatta sadece önemli ölçüde zedelendiği zaman, ne halk egemenliği ve demokrasi, ne de insan hakları ve hukuk devleti ayakta kalabilir. Çünkü, tüm toplumsal sorunların, yüzyıllar önce İLÂHİ İRADE ile çözümlendiği kabul edileceği cihetle; artık insanın, dünya yaşamına ilişkin yeni yeni durumlar karşısında uygulanması gereken kuralları, akıla ve bilime dayanarak bulması söz konusu olamaz, öteki uluslar, hergün değişen dünyada yeni yeni çözümler arayıp bulur ve bunları uygularken, biz uzay sorunlarının çözümünde bile ancak ve ancak içtihat kapısının kapanmasından önceki (yani bin yıl) sözlerde ne gibi ipuçları bulunduğunu arayıp bulmaya ve onlar sayesinde çağı yakalama çabası içinde kalmaya mahkûm edilmiş oluruz. Bu nedenle, Türk toplumunu yukarıda değindiğimiz "çağdaş amaçlardan saptırmak ve köhne bir düzenin içersine yuvarlamak isteyen güçlerin karşısına çıkan ilk ve aşılmaz engel" lâiklik ilkesi olduğu içindir ki, 'Türk toplumunun çağdaş

olarak kalmasını ve o doğrultuda yeni adımlar atmasını isteyen tüm vatandaşların birinci görevi, 1924'den beri Anayasaların özünü oluşturan "akılcı, çağdaş ve halk istencine dayanan bir düzeni koruyabilmek" için "böyle bir düzeni toptan yok edecek olan şeriat düzeni savaşçılarına karşı, lâiklik ilkesini korumak amacıyla, lâik devlet ilkesine bekçilik yapmak"tır. Uygarlıktan yana olanlar da gerilikten yana olanlar kadar yürekli ve özverili olmadıkça, Türkiye'nin aydın ufuklara doğru gidişi sürdürülemez, hatta Ortaçağ karanlığına gömülmesi önlenemez. İşte bu düşünce ve duygularla, "vatandaşları özgürlüğe, gönence (refaha), sosyal hukuk devletinin huzur sağlayan güvencelerine kavuşmuş, ulusal istence (milli iradeye) dayanan, çağdaş ve uygar bir devletten yana tüm yurttaşlarımızı", tüm partileri ve tüm kuruluşları, Türk halkının (bugünkü ve gelecekteki kuşakların) tartışma götürmez yaşamsal yararlarını korumak amacıyla, lâiklik ilkesine sımsıkı bağlı kalmaya, "dini siyasetin emrine" ya da "siyaseti dinin emrine" alma eğilim ve tutkusundan sıyrılmaya ve nihayet demokrasinin ve halk egemenliğinin vazgeçilmez garantisi olan "lâiklik ilkesinin uyanık bekçiliğini yapmaya çağırıyoruz!

Ceza Kanunun 163. maddesine İlişkin not:

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE DERNEĞİ'nin 2. broşürü olarak 164. madde konusunda yayınlayacağımız açıklamanın, şimdilik yalnızca "sonucu"nu olsun, yukarıdaki çağrının altında kamuoyuna duyurmayı, bu konuda sürdürülen yaşama girişimine katkı bakımından ve "çok gecikmiş olmamak" amacıyla gerekli bulmaktayız: Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş ve uygar bir devlet olarak kalabilmesinin, hatta bağımsızlığını ve varlığını koruyabilmesinin temelini ve güvencesini oluşturan lâiklik ilkesinin yok olmasını, bir başka deyişle "toplumumuzun ve devletimizin, 1400 yıl önceki koşullara göre öngörülmüş kurallar çerçevesi ve cenderesi içinde yöneltilerek çağ dışılığa mahkum edilmesi sonucuna ulaştıracak şeriat düzeninin gelmesini" gerçekleştirecek ÖRGÜTLÜ çabalara asla izin verilmez.

Tüm özgürlüklerin önkoşulunu oluşturan "insanı ve insan onurunu korumayı, toplum yaşamının amacı olarak benimseyen çağdaş devlet düzeninin çıkış noktası"nı her düzenlemeyi ilâhi iradeye dayandırması nedeniyle tanımayan şeriat düzeninin Türk toplumunda egemen olması, akıla, bilime ve ulusal istence dayalı bir hukuk düzeninin ve sonunda tüm özgürlüklerin de ortadan kalkması demektir. Kısaca yukarıdaki niteliklere sahip şeriat düzeninin, yüzyıllar sonra yeniden Türk toplumunda egemen olmasına izin vermek, milli egemenlik ve Cumhuriyet ilkesi başta olmak üzere hukuka; da akıla da ters düşer. Bu nedenle 163. madde hükmüne zıt biçimde şeriat düzeninin gelmesini örgütlü olarak sağlamaya yönelik çabaları yasal saymak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasına da izin vermek anlamına gelir. İşte 163. maddenin amacı, toplumumuzdaki koşullarda Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal egemenliğin, tüm özgürlüklerin,

sosyal hukuk devletinin akla ve bilime dayanan çağdaş ve uygar bir devlet olmanın ilk koşulunu ve güvencesini oluşturan LÂİKLİK İLKESİNİ korumak: bunlara son verecek olan dinsel (teokratik) devletin gelmesini önlemektir. Bugün bu maddeye karşın toplumuzda içte -iktidar başta olmak üzere- çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyal bazı çevrelerce ve dışsal çeşitli siyasal ve ekonomik güçlerce desteklenen gerici hareketlerin, toplumumuzu tırmanan bir tempo ile Ortaçağ karanlığına doğru sürükleyerek lâiklik ilkesini baltaladığı (yani bu maddelerin lâikliği korumaya yetmediği) yolundaki gerçek, son güvence olan ve bir ölçüde olsun gericilik çağını önleyen bu yasal güvencenin gereksizliğini değil, tam tersine onun ne denli gerekli olduğunu gösterir. Çünkü o yasal güvencenin birçok kişinin lâikliğe karşı saldırılarda bulunmasını önlemesine karşın bu düzeye ulaşmış olan lâiklik düşmanı girişimlerin sayısı ve yoğunluğu o yasal engel kalkarsa -kuşkusuz- daha da artacaktır.

Demek oluyor ki, son zamanlardaki lâiklik düşmanı (anti-lâik) akımların artışına işaret edenlerin, "163. madde gereksizmiş" yargısına değil, "demek ki. 163.madde ne denli gerekli imiş!" yargısına varmaları gerekir. (Parantez içinde belirtmek isteriz ki. "akıla dayanan düşüncelerin açıklanması"na ilişkin özgürlük ile,"akılın ürünü olan tüm düşünceleri red eden ve ancak ilâhi iradeye dayanan inançların egemen olmasını savunan tezlerin kitlelere benimsetilmesini amaçlayan davranışların serbest olması, birbirinden ayrı kavramları oluşturur).

Özetle 163. maddenin kaldırılmasına kesinkes karşıyız, ancak bu maddenin amacına uygun bir biçimde .DAHA İYİ DÜZENLENMESİ ve böylece, maddenin öngördüğü yasağın içerisine, yasa koyucunun bile girmesini asla istemediği ve istemeyeceği kimi inanç ve ibadete, ilişkin eylemlerin dahi girmesine yol açabilecek mahkeme kararlarının., önlenmesi, doğru bir adımı oluşturacaktır. Ve 163. maddenin bugüne kadarki metnine dayanan kimi mahkeme kararlarının neden olduğu huzursuzlukların, toplumsal barış adına bir genel af ile -bir defa için- ortadan kaldırılması da savunulabilir (kaldırılmasını önermekteyiz).

TÜRBAN DİLEKÇESİ

Önce Yüksek Heyetin de çok iyi malûmları olan bir gerçeği (teknik bir noktayı) vurgulayarak maruzatıma başlamak isteriz. O da, "LAİKLİK İLKESİnin. daima ve her yerde (her dönemde ve her toplumda) hiç değilse BİR HUKUK KURALI (Yani HUKUKSAL GÜVENCEYE DE KAVUŞMUŞ BİR İLKE) olarak aynı yoğunluk ve kapsamda kabul edilmiş bulunmadığıdır. KAMUOYUnun YETERİNCE SOMUT GÜVENCESİNE KAVUŞMUŞ kurum ve ilkeleri, Batı Dünyasında ayrıca HUKUK DÜZENİNİN soyut güvenceleri ile de güçlendirme gereksinmesi duyulmadığından, ilke ve kurumların anayasalarda, ya da yasalarda YAZILI HUKUKSAL KURALLARLA DA GARANTİYE BAĞLANMALARI konusunda bir titizlik gösterilmemektedir. Çünkü o ilke ve kurumlar, SİYASAL YAŞAMDA zaten (fiilen) güvence içindedirler; geniş HALK TOPLULUKLARInın ve çeşitli YASAL BASKI GRUPLARInın inanç ve kanaatleri, onları korumaya ARTIK fazlasıyla yetmektedir.

Bizde ise, durum henüz böyle değildir. Kamuoyundaki duyarlılık ve koruma azmi bakımından, henüz var olan EKSİKLİK, ancak HUKUK KURALLARI ile KAPATILABİLMEKTEDİR: Örneğin Mahkemelerin bağımsızlığı, özerk olması gereken birçok kuruluşun özerkliği, basın özgürlüğü ve birçok özgürlük, kamu görevlilerinin güvenceleri, Batıda, kapsamlı bir takım hukuksal düzenlemelere dayanmasa dahi, TOPLUMSAL GÜVENCEYE sahiptir. Ama bizde, bu alanlarda YETERİNCE KAPSAMLI HUKUKSAL KURALLAR anayasaya ve yasalara yerleştirilmezse; siyasal iktidarlar, bazı çevrelerin de baskılarıyla ve oy avcılığı tutkusu ile, sözünü ettiğimiz o bağımsızlıkları, o özerklikleri ve o özgürlükleri geniş ölçüde yok etmek yoluna sapmaktadırlar ve ileride de sapabilirler. İşte aynen bunlar gibi, "uygar bir toplum olarak, AKLIN IŞIĞINDA zamana her alanda ayak uydurma sayesinde bir toplum olarak ayakta durabilmenin ve bağımsız kalabilmenin vazgeçilmez koşulu olan LAİK DÜŞÜNCEYİ EGEMEN KILMAK", Batı da hukuksal bir takım (anayasal ve yasal) hükümlere dayandırılmasa dahi, TOPLUM YAŞAMINDA AKLIN VE BİLİMİN EGEMEN OLMASI artık önlenemez; bu konuda yargısal bir desteğe de ihtiyaç yoktur.

Ama -ne yazık ki- GEÇMİŞİN TORTULARI hâlâ yoğun biçimde (en azından bilinçaltında) rol oynadığı ve Türk toplumunun akıl dışı kurallarla yönetilmesinde çıkarı olan DIŞ ÇEVRELERİN KIŞKIRTMALARI VE SİSTEMLİ DESTEKLEMELERİ (hele inanılmayacak kadar ezici güçteki parasal destekleri) söz konusu olduğu içindir ki, bizde ancak tam kapsamlı (ve anayasal dolayısıyla yargısal desteğe sahip) bir laiklik ilkesidir ki "Türk Toplumunun çağdaşlığının", "akıla ve bilime dayanan bir toplum olarak kalabilmesinin" VAZGEÇİLMEZ GARANTİSİDİR. Onsuz "çağdaş bir Türkiye'yi düşünebilmek" hâlâ olanaksızdır; ve onsuz kaldığımız zaman da "ortaçağa ve Tahran'a doğru yol alan bir Türkiye faciasını yaşamak" yine kaçınılmazdır. Bu nedenle Atatürk'ün mücadelesini verip devrimlerinin temeli olarak kabul ettirdiği, sonra da 1936'da TBMM'ine ilan ettirdiği ve bir

ölçüde Türk Toplumuna benimsettiği; laikliğin, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde benimsenen laiklik kavramı ile aynı olduğunu kabul etmek, tam bir yanılgıdır. Bu yanılgıya, zaman zaman, bile bile başvurulmuş ve böylece Türk toplumunun uygar dünya düzeyine ulaşabilmesi bakımından yaşamsal önem taşıyan "Atatürk'ün ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyetinin benimsediği laiklik ilkesi"nin yozlaştırılması doğrultusunda çabalar harcanmıştır. Oysa Batı dünyası bakımından en küçük bir tehlike taşımayan bazı batı ülkelerinin benimsediği "çok sınırlı bir laiklik anlayışı" bizim için de kabul edilecek olsa, bu ilke Türkiye Cumhuriyeti bakımından tüm fonksiyonunu yitirme sonucu ile karşı karşıya kalırdı. Laiklik ilkesinin o düzeye indirgenmesi, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti, hatta gerçek anlamda bağımsız Türk toplumu için intihar etmenin ilk adımını oluşturur.

Gerçekten, "devlet dine, din de devlete karışmasın" formülü benimsendiği zaman, sırf bu kadar sınırlı bir laiklik ilkesi ile yetinme yüzünden Batıda, özellikle özgürlükler, demokratik kurumlar ve milli devlet kavramı bakımından uygulamada hiçbir tehlike baş göstermez. Yüzyıllar boyu şeriatı, hilâfeti ve ümmet kavramını ilke olarak benimseyegelmiş Türkiye'mizde ise, böyle kısır bir formül benimsenince daha doğrusu Türk toplumunu çağdaşlaştırmış en yaratıcı kaynak böylesine kurutulunca onun somut sonuçları korkunç olacaktır: İslamiyetin dünya işlerini de kapsayan bir din olması nedeniyle, bağnaz çevreler, "şeriatın bir parçası olan hukuk kurallarını, "sadece ilan edildikleri dönemin gerekli sonucu kabul edilmiş ve gereksinmelere göre değişebilen çözümler" değil, "ebedi kurallar" sayarak, "onları devlet yaşamında egemen kılmayı", din uğrunda savaşın kaçınılmaz bir parçası (hatta kaçınılmaz bir parçası) olarak ilân edip, Türkiye'nin yavaş yavaş "şeriat devleti"ne doğru kaymasını sağlama çabasında teşvik edilmiş (kışkırtılmış) olacaktır. Ve bu doğrultudaki eğilimler, gelecekte bir iç savaşın da kaynağını oluşturacaktır.

Bu nedenle, bizde LAİKLİK, ancak ve ancak "dinin devlet işlerine (hukuksal düzenlemelere) ASGARİ ÖLÇÜDE BİLE MÜDAHELE ETMESİNİ ÖNLEYEN BİR SALTLIKLA (MUTLAKLA UYGULANDIĞI ZAMANdır ki), yaşama olanağına sahip olabilir; ve toplumsal amacına ancak o zaman ulaşabilir. Türkiye'nin hele geçmişe dayanan koşulları, yarım bir laikliğin hiçbir değer taşımaması sonucunu doğurur. Evet, Türkiye'mizde laiklik, her yönü ile MUTLAK BİR ÖLÇÜDE benimsenmezse, hiç benimsenmemiş sayılır; ve Türk toplumunu geri kalmışlıktan kurtarma bakımından en küçük bir değer taşıyamaz. Başka deyimle, "yarım bir laiklik", Türkiye'mizde zaman içinde yok olmaya mahkum bir "göstermelik ilke" niteliği düzeyine düşer: Türkiye'nin sosyal, kültürel, eğitimsel, ekonomik ve siyasal bünyesi, Atatürk laikliğinde açılacak bir gediğin -ne denli küçük olursa olsun- giderek aynen bir barajda açılan gedik gibi, kısa zamanda tüm barajın çökmesi sonucuna ulaştıracağı kuşkusuzdur. İran'daki gelişme ve orada dinin devlet eliyle toplumu şeriat devletinin koyu karanlığına sürüklenmiş olması olgusu, bizim için en anlamlı bir uyarı

niteliği taşır. Bunu kavrayarak, gereken titizlik, vatandaşlar, üniversiteler ve hele yargı organları olarak gösterilemezse büyük Atatürk'ün 5.11.1925 günü Ankara Hukuk Fakültesini açarken yaptığı son derece değerli uyarıların hiçbir değeri kalmayacak ve Türk toplumu, O'nun korktuğu gibi, şeriat devletinin karanlığına gömülecek demektir.

"Atatürk lâikliğini benimseyenler", kişilerin ibadet konusunda tam anlamıyla serbest olduğunu elbette kabul ederler: Kişi ile Allah arasındaki ilişkiye Devletin karışması söz konusu değildir Ama "dinin, devlet işlerinin düzenlenmesinde en küçük ölçüde olsun araya girmesine" de, asla izin veremezler. Aksi halde Devlet Düzeni, giderek AKILA değil NAKİLE dayanır; ve "şeriatın, hukuk düzenini vesayeti altına alması" kaçınılmaz bir sonuç haline gelir. Böyle bir gelişmeye izin vermemek ise yalnız vatandaşlık görevi değil, YARGI ORGANLARI için aynı zamanda Anayasaya sadakatin yüklediği kaçınılmaz özel bir görev ve ödevdir. Zira yasaların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin Anayasaya ve sonuç olarak da anayasamızın en önemli ilkelerinden biri olan laiklik ilkesine uygun hale gelmelerini sağlamak, en azından bakılmakta olan bir davada o ilkeye tamamen uygun olmayan hükümleri uygulamamak, mahkemelerin; ve "LAİKLİK İLKESİNE AYKIRI OLAN YÖNETMELİKLERİ İPTAL ETMEK" de, Danıştay'ın kaçınılmaz özel görevidir.

Şimdi bu maruzatımızı destekleyen başka deyimle Anayasamıza ve Türkiye Cumhuriyetine özgü laiklik ilkesinin (yani ATATÜRK LAİKLİĞİNİN)) "Hiçbir alandaki hukuk kurallarının -ki bunlar arasında yönetmeliklerde yer almaktadır- dinsel kurallara dayandırılmasının caiz olmadığı" anlamına geldiğini, yani bu EN GENİŞ ANLAMDAKİ LAİKLİK İLKESİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE ÖZGÜ LAİKLİĞİ OLUŞTURDUĞUNU gösteren çeşitli anayasa uzmanlarının yapıtlarından bazı cümleleri aşağıda aynen aktarmayı yararlı bulmaktayız: Anayasa Hukuku Profesörü Dr. MÜMTAZ SOYSAL, yine Anayasa Hukuku Profesörü DR BÜLENT NURİ ESEN'in de kitabına yollamalar yaparak, bu konuda örneğin şunları yazmaktadır: "LAİK DEVLET: 1961 Anayasasında 1924 sisteminden en az değişiklikle devralınan ilkelerin başında "laiklik" ilkesi geliyor. Bu ilke, yalnız Anayasanın 2. maddesinde 'devletin nitelikleri' arasında yer almakla kalmıyor, başka birçok Anayasa hükmünün de konusu oluyor. LAİKLİK KONUSUNUN BİR ANAYASA SORUNU OLARAK NEDEN BÖYLESİNE ÖNEM KAZANDIĞINI DAHA İYİ GÖREBİLMEK İÇİN BATIDAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELERİ KARŞILAŞ-TIRMAK GEREKİR.

BATIDAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ ÖZEL KOŞULLAR: Latincedeki 'laicus' sözünden gelen 'laik' deyimi, Türkçe'ye Fransızcadaki 'laic' ya da 'laique' sıfatından geçmiş. Başlangıçta, "dine ya da kiliseye ait olmayan" anlamını taşıyor. Batı dünyasında laikliğin bugünkü anlama erişmesi ise, BELLİBAŞLI ÜÇ BÜYÜK AŞAMADAN geçerek oluyor: 1) Devlet gücünü kullananların bir din veya mezhep taraftarlarını tutmaktan vazgeçerck büyük

dinsel inançlara eşit işlemde bulunmaları. 2) Devlet kuruluşuyla din kuruluşlarının birbirinden ayrılması ve 'resmi devlet dini' diye bir şeyin kalmaması. 3) DEVLET HUKUKUNUN VE KAMU HİZMETLERİNİ DÜZENLEYEN KURALLARIN DİNSEL YA DA DİNLE İLGİLİ KURALLAR OLMAKTAN ÇIKMASI.

Hemen söylemek gerekir ki, Batı toplumlarının birçoğunda bu aşamaların hep birden eşit ölçüde gerçekleştiğini söylemek yanlış olur. Hâlâ bir resmi devlet dinine sahip toplumlar görüldüğü gibi, Batılı toplumların pek çoğunda toplumu düzenleyen kurallarının din etkisinde kesinlikle sıyrılamadığı da açıkça ortada. Ama BUGÜN GENELLİKLE "LAİKLİK" ten söz edildiği ZAMAN BU AŞAMALARIN BÜTÜNÜ ANLAŞILMAKTADIR.

MUSTAFA KEMAL'İN 1924'TEN SONRA GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ BİR BAKIMA TÜRKİYE CUMHURİYETİNİ BATI ÜLKELERİNİN BÜYÜK BİR KISMINDAN ÇOK DAHA LAİK DURUMA GETİRMİŞTİ. Ancak, birden fazla partili düzene geçişten beri, laiklik konusunda bazı geriye dönüşler olmuştur. İşte 1961 Anayasası, bu geriye DÖNÜŞLERİ ÖNLEME VEYA EN AZINDAN, HAFİFLETME İÇİN YENİ HÜKÜMLER GETİRİYOR.

Bu hükümlerin incelenmesine geçmeden önce, bir noktanın belirtilmesi gerekir. Laiklik açısından Türk toplumu ile batı toplumları karşılaştırıldığı zaman, bu ilkenin gerçekleştirilmesini güçleştiren ve kolaylaştıran unsurlar bakımından tam bir karşıtlık göze çarpıyor. İSLAM DİNİ, DİN İLE DEVLET İŞLERİNİ AYIRMAK ŞÖYLE DURSUN, BUNLARDA TAM BİR KAYNAŞMA GETİRMİŞTİR. Din insanların iç dünyaları kadar da DEVLET İÇİNDEKİ DAVRANIŞLARINIDA Tanrısal kurallara bağlamak amacını güdüyor. Bu alanda LAİKLEŞTİRMEĞE DOĞRU ATILACAK OLAN HER ADIM, ENİNDE SONUNDA DİNİN KENDİSİYLE ÇATIŞMAYA KADAR VARMAKTADIR.

İslam'da din ve dünya için ayrı ayrı hakikat yoktur. İnsan fiilleri (eylemleri) bu alem için aynı bir kanuna yani şeriata bağlıdır. Binaenaleyh cismani ve ruhani kuvvet birdir ve bu kuvveti halife-sultan temsil eder. (Ali Fuat Başgil, Esas Teşkilat Hukuku I.Cilt: Türkiye'nin Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri. Fasikül I, İstanbul 1960, sf. 75)

Buna karşılık, Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun elindeki Filistin toprakları üzerinde belirdiği zaman, 'yeryüzü krallığı' ile 'gökyüzü krallığı'nı birbirinden ayırmak, devlet tarafından dokunulamayacak bir 'vicdan dünyası' yaratmak iddiasındaydı. Ama Kilise, Ortaçağ boyunca bu ayrılık görüşünü bir yana itti; yeryüzü ve gökyüzü iktidarları arasında böylelikle bir yakınlaşma ortaya çıktı. Onun içindir ki Papalığa karşı 'ulu formlar' çağı açıldıktan sonra, Hıristiyanlık dünyasında laiklik yönünde atılan her adım, dinin başlangıçtaki durumuna dönüş niteliği taşıdığı için, sırf dinsel düşünce açısından daha rahatlıkla gerçekleşebildi. Hıristiyanlığın kendisi din ve dünya işlerinin birbirine karıştırılmasını bir başlangıç ilkesi

olarak savunmamıştı.

Buna karşılık, Laikliğin gerçekleştirilmesi bakımından Hıristiyanlıkta ortaya çıkan bir sakınca, Müslümanlıkta yok. Özellikle Ortaçağ boyunca 'İsa'nın yerini almak' iddiasıyla gücünü arttırmak yoluna giden Kilise, hükümdarlarından da ağır basan, 'devlet içinde devlet', hatta 'devlet üstünde devlet' niteliği taşıyan kocaman bir kurul haline gelmişti. Bu nedenle, Hıristiyanlık dünyasından laikliğin çeşitli aşamalarında atılan her adım o büyük güçle uğraşmak zorunda kaldı, oysa Müslümanlığın yapısı ve inançları, hiyerarşik düzene göre içinde örgütlenmiş bir 'din adamları sınıfı'nın ve devletten ayrı bir varlık halinde güçlenmiş bir din kuruluşunun meydana çıkmasına elverişli olmadığı için, lâiklik davasının bu yönü daha kolaylıkla gerçekleşebiliyor; çünkü devlet gücüne karşı uğraşacak, direnecek ayrı bir örgüt yok. Ama bunun yanında, Müslüman bir topluluktaki din hizmetlerini devlet hizmetlerinden kesin olarak ayırmak da pek güç. Daha doğrusu, böyle bir yola gidildiği zaman, Hıristiyanlıkta Kilise varlığının ortaya çıkışı gibi, devletten ayrı ve ister istemez ona karşı direnecek bir kuruluşun ortaya çıkışına da katlanmak gerekiyor.

LAİK DEVLET ANLAYIŞININ BUGÜNKÜ SORUNLARI

ATATÜRK'ÜN LAİKLİK KONUSUNDAKİ POLİTİKASI, BÜTÜN BU ETKENLERİ HESABA KATAN USTACA BİR POLİTİKA. Mustafa Kemal, başlangıçtan itibaren, din işleriyle toplum düzenini birbirinden kesinlikle ayırmağa uğraşırken, dinsel inançlara karşı açıkça bir baskı tutumuna da girmiş değil. Bütün politika, dinin TOPLUM İŞLERİNDEN 'TOPLUMSAL GÖREVLERİ'NDEN SIYRILIP 'VİCDANLARA İTİLMESİ', KİŞİLERİN İÇ DÜNYALARINDAN DIŞARIYA TAŞMAYAN bir inançlar bütünü durumuna getirilmesi amacını güdüyor. Ama bu yapılırken, dinsel hizmetlerin devlet hizmetlerinden büsbütün ayrılıp bir cemaat teşkilatı'na bir 'topluluk örgütü'ne bırakılması yoluna da gidilmemiş ve din hizmetleri yine devlete bağlı kalmış. Atatürk, başka türlü bir tutumun kendisini ve başka devrimcileri uğraştıracak güçlü bir kuruluş yaratacağından emindir. Üstelik, İslam dininin kendisi de başlangıçtan beri, devletle din hizmetleri arasında herhangi bir ayrılık gütmüş değil. Demek ki, laiklik konusundaki KEMALİST TUTUM, hem dinin kendi yönetim ilkelerine uygun düşmektedir, hem de 'DİNİ TOPLUMSAL GÖREVLERİNDEN UZAKLAŞTIRIP KİŞİ VİCDANINA İTME' DİYE ÖZETLENEBİLECEK OLAN LAİKLİK POLİTİKASININ yine devlet eliyle gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. İşte Diyanet İşleri Başkanlığının genel yönetim örgütü içinde tutulmasındaki başlıca neden, böyle bir bağlantının asıl laikliği gerçekleştirmek bakımından sağladığı kolaylık oluyor; yoksa, bazen sanıldığı gibi, devleti büsbütün din alanı içine itmeği hedef tutan bir ilişki değil bu.

Diyanet İşleri Başkanlığının devlet yönetimi içinde ve onun

egemenliği altında tutulması, devletin dinsel ilkelere uymak zorunda olduğu çağlara ve toplumlara oranla TÜRKİYE CUMHURİYETİNİ ÇOK DAHA 'LAİK' DURUMA GETİRMİŞ, hatta ULUS EGEMENLİĞİ İÇİN DAHA SAĞLAM BİR TEMEL HAZIRLAMIŞTI: Dini iktidar, devlet hayatının isteklerine uymaz ise devleti idare etmek mümkün olmaz... SİYASİ İKTİDARIN FAALİYET ALANINDA BAŞKA BİR İKTİDARIN, BİR DİN OTORİTESİNİN ORTAYA ÇIKMASI SİYASİ İKTİDARI ACZEDÜŞÜRÜR. Bu aciz devam ettikçe DEVLET HAYATI ANARŞİYE gömülecektir. Sosyal hayat HUKUKİ ÇERÇEVENİN DIŞINA çıkacaktır. Toplum, siyasi sorumu olmayan FİİLİ BİR İKTİDARIN emirlerine göre yaşatılmak istenecektir (Bülent Nuri Esen, Türk Anayasa Hukuku. Birinci fasikül. Ankara, 1968, sf. 87–88). Laiklik konusunda TÜRKİYE İÇİN EN TEHLİKELİ OLAN TUTUM. DİNSEL İNANCI KİŞİNİN BİR İÇ SORUNU OLMAKTAN ÇIKARIP ONA TOPLUMSAL ALANDA, örneğin kalkınma ve toplumu aydınlatma gibi konularda TEKRAR YENİ GÖREVLER ARAMAK olabilir. Böyle bir tutum, laiklik bakımından Cumhuriyetten sonra izlenen temel politikaya ve DİNİ TOPLUMSAL GÖREVLERİNDEN SIYIRMA AMACINA AYKIRI DÜŞER. Dinden yararlanarak toplumu kalkındırma niyetiyle aranacak kapılar, İSLAM DİNİNDEKİ BÜTÜNSEL NİTELİKTEN ÖTÜRÜ, TÜM TOPLUM HAYATININ DİNSEL İLKELERE DAYANDIRILMASINA YOLAÇABİLİR. 1961 ANAYASASI. LAİKLİK KONUSUNDA ATATÜRK POLİTİKASININ İLKELERİNİ TEKRARLAMAKTADIR.

'Devlet DÜZENİNİN DİNSEL TEMELLERDEN KESİNLİK AYRILMASI İLE BAĞIMSIZLIK, ULUSAL DEVLET, KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ, YASA ÖNÜNDE EŞİTLİK GİBİ ÇEŞİTLİ ANAYASA İLKELERİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ ARASINDA ZORUNLU BAĞLANTILAR DA KURULABİLİR' ... Türk bağımsızlığı yalnız yabancı iradeye karşı değil, İÇ SİYASİ HAYATTA DA MUTLAK BİR BAĞIMSIZLIKTIR. DEVLET, SİYASİ HAYATTA FAALİYET GÖSTEREN TEŞKİLATI MEŞRU MİHRAKLARDAN GAYRI (ODAK NOKTALARINDAN BAŞKA) KUVVETLERE İTİBAR GÖSTERMEMEĞE MECBURDUR. LAİKLİK YOK İSE, DEVLET DİNİN HAKİMİYETİ ALTINDADIR VE BİNAENALEYH BAĞIMSIZ DEĞİLDİR... YENİ TÜRK DEVLETİ MİLLİ BİR DEVLETTİR. MİLLİ VASI DİNİ VASIFLA BAĞDAŞMAZ. DİNİN HAKİM OLDUĞU YERDE MİLLET OLMAZ. DİN, MİLLET UNSURUNU NAZARA ALMAZ. DİNE MENSUP OLANLARI BİLİR VE BUNLARA ÜMMET DER... FİKİR HÜRRİYETLERİ ANCAK LAİK ORTAMDA GELİŞEBİLİR. DİN DEVLETLERİNDE SİYASİ REJİM MUTLAKA KAPALI REJİMDİR Her birinde mutlaka günah ve korku unsurları vardır. Ama hürriyetlerinden biri ise KORKUDAN KURTARMA HÜRRİYETİDİR. Devlet hayatına din girince, korku duygusu da beraber girer. KORKU MEVCUT OLAN DEVLET HAYATINDA İSE, HÜRRİYET OLMAZ... (Bülent Nuri Esen,

Türk Anayasa Hukuku. Birinci fasikül Ankara, 1968. sf. 85.86,89,91).

1982 Anayasasını inceleyen Anayasa Profesörü DR. ERGUN ÖZBUDUN'da laiklikle ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik ilkesi hakkında davamız bakımından son derece önemli olan şu açıklamalara yer vermektedir. "DEVLET YÖNETİMİNİN DİN KURALLARINDAN ETKİLENMEMESİ: LAİK BİR DEVLETTE DEVLET YÖNETİMİ, DİN KURALLARINA GÖRE DEĞİL, TOPLUM İHTİYAÇLARININ AKILCI VE BİLİMSEL YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİNE GÖRE YÜRÜTÜLÜR. Bu ilkenin, asgari ve azami olmak üzere iki anlamı vardır. Asgari (en az) anlamında ilke, devlet işlemlerinin din kurallarına uygun olma zorunda bulunmamaları ifade eder. Oysa dinc bağlı (teokratik/devlet sisteminde, devlet işlemlerinin hukuken geçerli olmaları, bunların din kurallarına uygunluğuna bağlıdır. Mesela 1876 Osmanlı Kanun-u Esasisi, padişaha 'ahkam-ı cer'iyenin icrası (şeriat hükümlerinin yerine getirilmesi) görev ve yetkisini verdiği gibi (m.7), Heyet-i ayan'ı da Heyet-i Mebusan'ca kabul edilen kanun tasarı ve tekliflerini 'umur-u diniyye' (din işlerine) uygunluk açısından denetlemekle görevli kılmıştı (m.64) LAİK BİR DEVLETTE, HUKUKİ İŞLEMLERİN GEÇERLİĞİNİ BÖYLE DİN KURALLARINA UYGUNLUK ŞARTINA BAĞLAMAK ELBETTE MÜMKÜN DEĞİLDİR. Devlet yönetiminin din kuralarından etkilenmemesi ilkesinin azami (EN GENİŞ) ANLAMI İSE, devlet yönetiminde DİN KURALLARINDAN ESİNLENİLMEMESİNİ İFADE EDER Şüphesiz, bunu gerçekleştirmek. ilkenin asgari anlamını gerçekleştirmekten, daha güçtür ve akılcı düşünce tarzının topluma hakim olmasına bağlıdır. ANCAK KABUL ETMEK GEREKİR Kİ, ATATÜRKÇÜ LAİKLİK ANLAYIŞI, LAİKLİĞİN BU ANLAMDA DA GERÇEKLEŞMESİNİ, DEVLET YÖNETİCİLERİNİN DİNSEL KURALLARDAN ESİNLENEREK DEĞİL, TOPLUM İHTİYAÇLARINI AKIL VE BİLİM VERİLERİNE GÖRE DEĞERLENDİREREK KARARLAR VERMELERİNİ VE BÖYLECE TOPLUMUMUZUN, EN KISA ZAMANDA ÇAĞDAŞ UYGARLIK DÜZEYİNE ULAŞMASINI GEREKTİRİR.

LÂİKLİĞİN TÜRK İNKILABI AÇISINDAN TAŞIDIĞI TEMEL ÖNEM, ONUN ANAYASAMIZDA ÖZEL OLARAK KORUNMASI SONUCUNU DOĞURMUŞTUR (...) Anayasanın 174'üncü maddesine göre, bu maddede sayılan 'inkılap kanunları', diğer kanunlardan farklı bir statüyle korunmuşlardır. Sözü geçen maddeye göre, 'Anayasanın hiçbir hükmü, TÜRK TOPLUMUNU ÇAĞDAŞ UYGARLIK SEVİYESİNİN ÜSTÜNE ÇIKARMA VE TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN LAİKLİK NİTELİĞİNİ KORUMA AMACINI GÜDEN aşağıda gösterilen inkılap kanunlarının. Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz.' Bu hükmün anlamı, söz konusu kanunların anayasaya aykırılığının yargı organı önünde ileri sürülememesidir. Gerçi Anayasa, İnkılap kanunlarının yasama organınca değiştirilmesini yasaklamamıştır

ama, BUNLARI DEĞİŞTİREN BİR KANUNUN, ANAYASANIN LAİKLİK İLKESİNE AYKIRI BULUNARAK ANAYASA MAHKEMESİNCE İPTAL EDİLMESİ İHTİMALİ, ŞÜPHESİZ ÇOK BÜYÜKTÜR."

Bu görüşler, yeni Türkiye Cumhuriyetinin ve Atatürk'ün Lâiklik ilkesinin kapsamı ve özelliği, 1961 Anayasasının görüşmelerinde Anayasa Komisyonu sözcüsü tarafından da şöyle dile getirilmişti: İlişikteki kupürlerde altı sarı renkli kalemle çizilmiş olan kelimelere göz atılınca kolayca saptanır ki, Anayasa Komisyonu adına sözcü de, tekrar tekrar, bizdeki laikliğin batıya kıyasla daha kapsamlı olduğunu (yeni Devletle dini kontrol yetkisini tanıdığını) vurgulamıştır ve Kurucu Meclis'de laiklik ilkesini bu anlamda kabul etmiştir.

Aynı görüşler yani Atatürk'ün ve Türkiye Cumhuriyeti anayasalarının kabul ettiği laiklik ilkesinin Batının benimsediği laiklik ilkesinden kapsam itibariyle farklı olduğu, dinin devlet yaşamına müdahale etmesini önleme anlamında anlaşılması gerektiği, başka deyimle belli formülün "din devlete karışmayacak" kısmının bizde de kabul edilmesine karşılık "devlet de dine karışmayacak" kısmının bizde de kabul edilmesine karşılık "devlet de dine karışmayacak" kısmının Atatürk'ün ve Türkiye Cumhuriyetinin benimsediği laiklik ilkesinde kabul edilmediği ve bu çözümün ülkemizin gereksinmelerine tamamen uygun düştüğü, Prof. Bülent DAVER'in "Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik" (Ankara, 1955, SBF Yayınları No: 48–30)" adlı doktora tezinde de ayrıntılarıyla ortaya konmuştur. Bir örnek olarak tez'in sonuç kısmından 233–235. sayfaların fotokopisini ilişikte sunuyoruz, altı renkli kalemle çizilmiş cümlelere lütfen bakılmasını dileriz. (Parantez içinde arzetmek isteriz ki, "yarım lâiklik" ve "tam lâiklik" deyimlerinin çeşitli müelliflerce birbirinin zıttı anlamlarda kullanılmış olması ulaşılan değer yargısını değiştirmez. Prof. Soysal ve Prof. Özbudun'un ve Aksoy'un "Devletin din kurallarından azami ölçüde ileri giden bir kapsamda kurtulmuş olması hali" için tam lâiklik deyimini kullanmalarına karşılık; Prof. Daver, devletin din işlerine hiç karışmamasını yarım lâiklik diye nitelendirilmiştir. Ancak bu nitelendiriş biçimi varılan değer yargıları bakımından hiç bir değişiklik yaratmamaktadır. Zira Daver de aynen ötekiler gibi, Türkiye Cumhuriyetinin Batıdan farklı bir laiklik ilkesini benimsediğini ve bunun Türk toplumu bakımından kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bizim laiklik ilkemize yarım laiklik ilkesi demesinin nedeni ise, "dinin devlet işlerine, devletin de din alanına karışmaması" formülünden sadece birinci kısmı benimsemiş olmamızdan ileri gelmektedir).

Yukarıdaki marizatımız göstermiştir ki, Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının benimsediği "Atatürk Laikliği", en kapsamlı bir laiklik ilkesi olarak Hukuk kurallarının DİN KURALLARINDAN TAMAMEN ARINMASINI kabul ettiğinden, Yüksek Eğitim Kurumlarındaki öğrencilerin kıyafetlerinin düzenlenmesinde, DİN KURALLARININ ROL OYNAMASINA (herhangi bir ölçüde) nazarı itibara alınmasına) izin

veremez: Eğitim kuruluşlarında, öğrencilerin ÇAĞDIŞI KIYAFETLERE BÜRÜNMESİNE, sırf bazı din kuralları yüzyıllar öncesi böyle bir örtünmeyi emrettiği (öngördüğü) için katlanmak, uygarlaşmayı (akıla ve bilime dayanan kurallarla yönetilen bir Türkiye'yi) Amaç edinmiş Atatürk ilkelerine açıkça ters düşeceğinden bazı üniversite öğrencisi kızlarımızın DİNİ İNANÇLARI İDDİASIYLA sınıflarda bile saçlarının her telini ve boyunlarını kapatacak biçimde örtünmelerine izin veren bir yönetmelik ya da yasa Anayasanın laiklik ilkesiyle ve Türk toplumunu çağdaş uygarlığın üstüne çıkarmayı amaç edinmiş Atatürk ilkeleriyle asla bağdaşamaz.

Kız öğrencilerin üniversitede türban kullanmaları konusunda gösterilen tavizlerin, akıla ve bilime dayanan bir devlet düzeninde hiçbir suretle kabul edilemeyeceğini ve laiklik ilkesini tehlikeye düşüreceğini açıklayan düzenlerle makaleye birkaç örnek olarak felsefeci TOMRİS MENGÜŞOĞLU'nun 4.2.1989 günü Cumhuriyet'te yayınlanan "Laiklik Vicdan Hürriyeti Değildir", Doç. Dr. OYA ARASLI'nın 30.1.1989 günlü Milliyet Gazetesinde çıkan "Hukuk Devleti ve Türban Yasası", Tevfik Göngür'ün 30.1.1989 günü Dünya Gazetesinde yayınlanan "Dinimizi iyi bilelim, Seçimimizi iyi Yapalım", Prof. Dr. Kemal Önem'in 18.1.1989 günlü Milliyet Gazetesinde yayınlanan "Hedef Laikliktir", ve 1961 Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyelerinden Coşkun KIRCA'nın Milliyet Gazetesinde yayınlanan başlıklı makalelerin lütfen tetkik buyurulmasını dilemekteyiz.

2) Davamızın, dini inançlarına bağlı öğrencilerin özgürce okumaya devam etmelerini anlayan bir dava olarak gösterilmeye çalışılmasıda, tam bir ALDATMACAdır; GERÇEĞİN TAHRİFİ niteliği taşımaktadır. Zira saç ve boyunun örtü ya da türbanla kapatılmasını "inanç özgürlüğünün" (dini inançların) bir gereği olarak niteleyenler, DİN ALANINDA DAHİ gerçek dışı değerlendirmede bulunmaktadırlar. Başka deyimle, ev dışında saç ve boyun kapatılması zorunluluğunu dini inanca dayandırmak, dinsel gerçeklere aykırı olduğu" gibi bunu yalnız yüksek öğretim kurumlarında öğrenim gören kız öğrencilere hassetmek de dini kurallara dayanıldığı takdirde tutarsızlığın ta kendisidir: Laiklik ilkesini, yani "dünya işlerini düzenleyen kuralların, dinsel kurallara değil sadece AKILA ve toplumsal GEREKSİNMELERE uygun olmasını" kabul eden Atatürk Laikliğini benimsemiş kimseler için, "İslam da öngörülen örtünmenin nereye kadar ulaştığı" konusunun cevabı, aslında önem taşıyamaz. Çünkü eğer günümüzdeki toplumsal gereksinmeler, bazı giyimleri gerektiriyor ya da bazı giyimleri sakıncalı görerek reddediyorsa, "kişinin Allah ile olan ilişkisinde (ibadette değil de, toplum yaşamındaki ilişkilerinde söz konusu olacak bu giyinme biçimleri"nin, din kurallarınca ne ölçüde emredildiğinin ya da yasaklandığının araştırılması gereksizdir. Çünkü öğrenci, memur, ya da asker olan herhangi bir kişinin, dini inancına dayanarak şu ya da bu kılığı reddetmesi, ya da şu veya bu kılığı görevli ve yetkililere dikte etmesi, söz konusu olamaz. Böyle olmakla beraber, olayımızda üniversite öğrencisi kızlarımızın, "dini inançları gereği, saçlarını ve boyunlarını tamamen örtmelerinin KAÇINILMAZ olduğu ve

örtünme bakımından din kuralları esas alındığı takdirde, BUNUNLA YETİNİLEBİLECEKLERİ yolundaki görüş ve iddia"nın BİZZAT DİN KURALLARINA UYMADIĞI ortaya konacak olursa, türban (başörtüsü) taşıma fırtınasını yaratanların gerçek niyetini, dini kurallara saygı değil, başka bir takım amaçlara hizmet etmek olduğu ortaya çıkar. Başka deyimle, eğer kanıtlarsak ki, Kuran'daki örtünmeye ilişkin hükümleri bugün dahi aynen uygulama zorunluluğu benimsendiği takdirde, kızların sadece saçlarını ve boyunlarını örtmeleri yeterli değildir ve üniversite öğrencisi kızlarımızın örtünmeye ilişkin dinsel kuralların lafzına tamamen saygı göstermeleri halinde, çok daha ileri giden ve uygar bir insan olarak benimsenip uygulanamayacakları bir takım yasaklara daha uymaları, örneğin erkeklerle beraber ders görmeleri ve onlarla bir arada çalışmaları gibi yasaklara dahi uymaları gerekecektir. Bu takdirde ise zaten uygulanamayacak din kurallarının, sadece bir parçasını sembolik olarak dört elle sarılmanın ancak bir takım ardniyetlere dayandığı kolayca anlaşılır. Din kurallarını eksik olarak uygulama, hiçbir anlam taşımayacağına (yani dindeki örtünmeye ilişkin kurallar sonuna kadar uygulanmayıp, onun bir kısmının uygulanması halinde yine de din kuralları ihlal edilmiş sayılacağına) din kuralarını az ihlal etmek ile çok ihlal etmek arasında önemli bir fark söz konusu olamayacağına göre. "akıl temeline dayanan dünyasal kuralları dini inanç bahanesiyle reddetmek", ancak ve ancak BAŞKA BİRTAKIM AMAÇLARA yönelik olabilir. Bu da, AKILA da, NAKİLE de uygun olmayan "türban biçiminde örtünme yoluna sapanlar"ın, "ŞERİAT DEVLETLERİNİ HALA CESARETLE VE AÇIKÇA SAVUNANLARIN VAR OLDUĞUNU İLAN ETMEK" gibi bir GÖSTERİYE BAŞ VURMAKTIR; LAİK DÜZENE KARŞI BAŞKALDIRMA GÖSTERİSİne girişmek amacını açıklamaktan ibarettir.

Şimdi, bu sözlerimizin doğruluğunu kanıtlamak için, Ayetlerdeki örtünmeye ilişkin kurallar bugün dahi toplum yaşamımızda uygulandığı takdirde, örtünmenin neden ibaret olması gerektiğini yani üniversite öğrencilerine sırf din KURALLARI GEREĞİdir diye müsaade edilecek türbanın; AYETLERDE ÖNGÖRÜLEN ÖRTÜNMEYİ YERİNE GETİRME BAKIMINDAN HİÇ BİR ANLAM TAŞIMAYACAĞINI, uzman kişilerin (ve bu arada İslam Tarihi Uzmanı ve İlahiyat Fakültesi Eski öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Bahriye Üçok'un da) yardımlarına ve Prof. Dr. NECİP BİLGE'nin de makalesine dayanarak aşağıda belirtmek isteriz: Ahzab suresinin 59. uncu ayetinin sözüne sadık kalmak isteniyorsa, Yüksek Öğretim kurumlarındaki kız öğrencilerin yalnızca saç ve boyunlarının kapatılabilmesine olanak veren bir hükmü yeterli görmek ve "bunu, dini inancın bir gereği" olarak sunmak sahtecilik olur. O zaman içinde iffetli kadınları kötü yoldakilerden ayırt etmek için öngörülen örtünme biçimi bugün dahi uyulması dinin emredici bir kuralı olarak geçerli sayılacak olursa, bu taktirde üniversiteli kızların sadece saç ve boyunlarını kapatan bir örtü ile yetinmeyerek, CİLBABA (çarşafa) bürünmeleri gerekir. Bu türden

bir örtünmenin de yalnızca yükseköğretim sırasında değil, erginlik çağına girmelerinden yani daha ortaokuldan itibaren başlatılması gerekir. Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği ile getirilen saç ve boynun kapatılması hükmü. Nur Suresinin 31nci ayetine göre, EV İÇİ ÖRTÜNME ve sakınmaya dönük hükümlerden biridir. Ahzab Suresinin 59. ncu ayeti, kadınların sokağa çıkarken cilbablarını (tepeden topuğa kadar örten bol bir örtü, yani çarşaf) giymeleri öngörmektedir. Demek ki yükseköğretim kurumlarında saç ve boyunların örtü ya da türbanla kapatılmasını, İslam'ın bir gereği olarak ileri sürmek, bizzat İslam kurallarına aykırıdır.

Maruzatımızın doğruluğunu kanıtlamak amacıyla örneğin şu kaynaklara atıfta bulunuyoruz: İSMAİL FERRUH; Tefsir-i Mevakib. 1323. s. 425; BUHARİ, Tecrid-Sarih Tercümesi, Diyanet İşleri Yayınları, 1972, CXI, s. 157/8 Taberi, Milleler ve Hükümdarlar Tarihi, Zakir Kadiri Ogan Çevirisi II. 2, s. 554; GAZZALİ, İhya-u Ulum İd-Din, Çeviren Serdaroğlu, C.İ. s. 703; MEHMED ZİHNİ, Münakâbat ve Müfarakat, İst. 1324, s. 113 ve sonrası.

Yukarıda numaralarını ve sözlerini arz ettiğimiz ayetlerin ÖZÜNE, RUHUNA bakıldığında ise, örtünme ile AMAÇLANANIN, "kadının İFFETLİ VE ERDEMLİ DAVRANMASINI SAĞLAMAYA ve cariyeler ile özgür kadınlar ayırımının yapılmasına yönelik olduğu" kolayca anlaşılır. Eğer üniversite öğrencilerinin OKULA VE DÜNYASAL GEREKSİNMELERE göre saptanan giyiniş kurallarında din kuralları nedeniyle GEDİK AÇMAK isteyenler, din kurallarının bu noktadaki hükümlerini, bugün dahi uyulması zorunlu DİNİ EMİRLER SAYIYOR ve vicdan özgürlüğünün hukuksal düzenlemelere sınır getirmesini savunuyorlarsa (yani Kur'an-ı Kerim'in hukuk kuralları alanında da harfiyen sözüne uyacak iseler) kız ve eşlerinin yalnız saç ve boyunlarını kapatmalarının yetmeyeceğini bilme durumundadırlar. Onların, eğer sokağa çıkmalarına izin veriyorlar ise, yüz ve elleri de örtülü olmak koşulu ile, boy ve endamlarını gizleyecek ölçülerde örtülü olarak sokağa çıkmalarını sağlamalıdırlar. Nitekim Mehmed Zihni Efendi, Münükahat ve Müfarakat adlı yapıtında örtünme ile ilgili hükümleri öyle anlatıyor: "Örtünme iki çeşittir; biri ev içi örtünmesidir ki, görünmesi gerekmeyenlerle birlikte olmamak ve onlara görünmeyecektir. Öbürü ise ev dışındaki örtünmedir ki, kimseye görünmemek üzere yüzünü ve baştan ayağa kadar bütün endamını ve hatta giysilerini örtmek ve saklamaktır. Yüzlerini, ellerini ve hatta ayaklarını namazda açık bulundurabilirler, ama bir zorunluluk olmadıkça namahreme bunları dahi gösteremezler. Sokakta yüz açmak, giysisinin kolunu veya eteğini çarşafından çıkarmak şeriat emrine aykırıdır. Yüz. namahrem değildir demek, hakk-ı selaten gayrı da galattır".

Yukarıda ayetler, Hadisler, Fıkıh kitapları ile örneklenen İslam'a göre örtünme kuralları, bütün Orta ve Yeniçağ boyunca Müslüman ülkelerde sıkıca uygulanmıştır. Ahzab Suresinin 59 ncu ayeti ile kadınların toplum

dışına itilmelerinin (toplumsal yaşama ortak edilmemelerinin) nedenlerini 1400 yıl önceki çöl Araplarının kadın hakkındaki anlayış ve davranışlarında görmek mümkündür. Bunlar bugün için ve TÜRK TOPLUMU için söz konusu olamaz!

Bir başka nokta da, örtünme ile ilgili ayetlerin, birer ÖĞÜT niteliği taşıması ve örtünmeyi düzenleyen ayetlere aykırı davranışların BİR YAPTIRIM İLE KARŞILAŞMAMASIDIR. Bu nedenle, "ya örtünerek öğrenim hakkını kullanmak, ya da öğrenim hakkından vazgeçmek" gibi bir seçenek karşısında bulunulduğunu ileri sürerek, dinsel bir yaptırıma (müeyyideye) boyun eğmek durumu karşısında bulunmaktan söz etmek, ayetlerin o günkü anlamları ile dahi bağdaşamaz!

Bizzat Sayın Müdahilin, temsil ettiği kızına, onun giyinmesine, toplum içindeki yerine, toplumsal yaşama ortak edilmesine, yüzyıllar öncesi bir çöl bedevisi gözü ile bakmadığı kuşkusuzdur. Vekâletine sahip bulundukları kızlarının bir yükseköğretim kurumunda öğrenim görmekte olması, bunun kanıtıdır, artık toplumumuzda yadırganmayacak bir biçimde görev yapan kadınlarımızın, hem iffetli ve erdemli olmalarının hem de açık yüzle açık başka (ve de saygıya layık bir biçimde) görev yapmalarının mümkün olduğunu, parlamentoda Türk ulusunu temsil etmiş ve Atatürk ilkelerine sadakat yemini yapmış bir hukukçunun kabul edeceğinden şüphe edemeyiz. Bu yaklaşım, İslam'ın asıl amacına (yani felsefesine) değil de sadece sözüne bağlı (biçimci, tutucu) kişilerce itirazla karşılanacaksa, onlarca yapılması gereken, ayetlerin sözüne sadık kalarak yüzlerini ve ellerini de kapayacak cilbab içine girmeleridir. Bu konuda sayın Doç. B. ÜÇOK'un kitabından ilgili sayfalarına bakılabilir.

Kuran-ı Kerim'deki örtünmeye ilişkin ayetlerin ilahi amacının "kadınların iffetlerinin korunması ve onlara saygı gösterilmesi"nden ibaret olduğu pek çok Müslüman Arap toplumlarında da anlaşılmış olduğu içindir ki, Fas. Tunus. Libya. Mısır. Suriye. Irak, Yemen ve Kuveyt gibi ülkelerde kız öğrenciler, açık başla eğitim görmekteler. Libya'da genç kızlardan izci birlikleri dahi oluşturulmakta, Kuveyt'te genç liseli kızlar televizyonda müzik şölenleri vermektedirler. Bütün bu ülkelere, gerek ulusal kurtuluş savaşı ile, gerekse toplumsal yaşamdaki devrim ve düzenlemeleri ile örneklik ve önderlik etmiş ülkemizde, yirminci yüzyılın sonunda, saç ve boynu örtmenin iffet ve erdemliliğin onsuz olmaz koşulu olarak sunulması; ve bilim öğrenmeye, aklın üstünlüğünü kanıtlamaya yönelen genç kızlarımızın başlarının ve boyunlarının neyle ve nasıl kapatılacağının başlıca tartışma konusu yapılması çok hazindir.

SONUÇ:

Kısacası, üniversite öğrencisi kızlarımızın türbansız olarak derslere GİRMEMELERİNİ emreden, türbanlı olarak derslere girmemelerini ise DİN KURALLARI nın yerine getirilmesi bakımından YETERLİ olduğunu savunanlar kuşkusuz YETİŞMİŞ (YAŞLI) ERKEKLERİMİZ dir. Esasının, böyle bir EKSİK örtünme halinde Din kurallarının lafzına saygı göstermiş sayılamayacağını bildikleri inkar edilemeyecek bir gerçek olduğuna göre, bu yaşlı erkeklerin güttükleri amaç türbanlı kızların yarattıkları GÖRÜNTÜ ile Atatürk devrimlerine MEYDAN OKUMAK ve her gün binlerce kişinin Türk toplumunda şeriat düzeni özentisi içinde olduğunu, şeriat düzeninin geri gelmesi için savaşacak mihrakların mevcut olduğunu ilan etmek, bunu herkese anımsatmak ve böylece o doğrultuda girişimde bulunanlara ve bulunacaklara cesaret vermek, onları teşvik etmektir. Böyle Atatürk devrimlerine karşı çıkan ve şeriat devleti özlemini yansıtan girişim karşısında seyirci kalmak ise, Atatürkçülüğe, demokrasiye ve milli devlet ilkesine inanmış öğretim üyeleri için, affedilmez bir suç oluşturacağından, bir kısmı öğretim üyeleri tarafından açılmış olan bu davanın tarihsel bir değer ve önem taşıdığına inanmakta olduğumuzu, saygılarımızla arz eder ve davanın kabulünü istirham ederiz.

EMİN ÇÖLAŞAN İLE SÖYLEŞİ

(SON KONUŞMASI)

Çölaşan: Hocam, Atatürkçü Düşünce Derneği kurdunuz. Niye kurdunuz bu derneği?

Aksoy: Gerçek şu ki, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'na başladığı ve ilkelerini yeri geldikçe ilan etmeye başladığı andan bu yana 70 yıl geçtikten sonra, Türkiye'nin durumu ileriye doğru değil, geriye doğru adımlar atar hale gelmiştir. Atatürk'ün ilke ve devrimleri tehlikeye düşmüştür. Burada biz Atatürk'ün savunuculuğunu yapmak için kurmadık bu derneği. Atatürk, insan olarak ölmüş birisi, fani. Atatürk'ün o ilkelerinin Türk toplumu için son derece önemli olduğuna ve Türk toplumuna yaşama gücü verdiğine inanıyoruz. O ilkeler tehlikeye düştü mü, Türkiye'de demokrasi de tehlikeye düşer. İnsan, hakları da tehlikeye düşer, milli egemenlik esası tehlikeye düşer, hukuk devleti tehlikeye düşer, çağdaşlık tehlikeye düşer. Yani Türkiye geri kalmış bir ülke olarak bağımsızlığını da kaybeder. Dünya ailesi içinde sömürgeliğe ve Osmanlı Devleti gibi yarı sömürgeliğe gider. O yarı sömürgelikten Osmanlı Devleti'ni kurtaran Atatürk asker olarak Atatürk değildir. İlk adımı, doğru asker olarak. Ama ondan sonraki, ilkeleri ve devrimleri ile Atatürk'tür. Bağımsızlığını sağlamış, kapitülasyonu bertaraf etmiş ve 1400 yıl önce kabul edilmiş ilkelerle, kurallarla Türk toplumunun yönetilmesi halinde onun çağdaş olamayacağını, kendi gereksinimlerine cevap veremeyeceğini görerek, en önemli kural olan devletin akıl ve bilim ile idare edilmesi esasını getirmiştir. Dinsel kuralların sayesinde idare edilmesi esasını kaldırmıştır. Yani laiklik esasını koymuştur. Laik devlet, laik hukuk, laik eğitim... Bunları getirmiş ve bunlar Türkiye'yi öteki Müslüman devletlerden çok farklı düzeye getirmiş. Bugün içinde bulunduğumuz durumu beğenelim beğenmeyelim Emin Bey gerçek şudur ki, Müslüman devletleri ile mukayese edilemeyecek bir yerdeyiz. Suudi Arabistan'a bakın yok, Sudan'a bakın, Pakistan'a bakın... Herhalde onların durumu bambaşka. Niçin? Bizim Avrupa ile bugün aramızdaki fark nitelik farkı değildir. Aşağı yukarı niceliktir... Halbuki onlarla, tamamen bir nitelik farkı içindeyiz. Değişemez, çağdaş olamaz onlar...

Çölaşan: Yani o İslam Ülkeleri?...

Aksoy: İslam ülkeleri, olamaz. Çünkü en önemli kuralı getirmemiştir. Daha doğrusu en önemli zincirden kurtulamamıştır.

Çölaşan: Nedir o? Din mi?

Aksoy: Din demeyelim, Dinsel hukuk kuralları, dinsel toplum kuralları... Misal din kuralları, hele Müslümanlıkta iki gruba ayrılıyor. Birisi inanç ve ibadetle ilgili olan kısım. Ahreti ilgilendiriyor. "Ben öteki dünyaya gittiğimde layık olduğum yere gideyim" bunun için kurallar var. Buna zaten ne Atatürk'ün el atması, ne gerçekten demokrasiye, özgürlüğe inanmış insanların el atması söz konusu değil.

Çölaşan: Yani inanç özgürlüğü, ibadet özgürlüğü...

Aksoy: İstediğine inanırsın, istediğine inanmazsın. Bu değil... Bir de İslam bütüncü bir din. Totaliter bir manada toplum yaşamını ve insan yaşamını her alanında düzenleme yolunda ve iddiasında. Fiilen de böyle...

Eksik gerçi, birçok boşlukları var ama hepsine el atmış ve nc diyor: "Allah'ın iradesine göre insanlar ve toplumlar yönetilir." O halde egemen olan nedir? Tanrı'nın iradesidir İnsanın iradesi söz konusu olmaz.

Çölaşan: Bu iradeyi insanlar adına kim kullanıyor efendim?

Aksoy: Sultan kullanıyor ve Allah'ın gölgesi sayılıyor. Din adamları yardımcı oluyor. Din adamlarından ziyade yöneticiler, Allah'ın gölgesi olarak bu şeriat kurallarını uygulamak suretiyle devleti yönetiyorlar. Ama nasıl yönetiyorlar? Ancak 1400 yıl önce kabul edilecek bir takım ölçütlere sığabilecek kurallarla bugünün kuralları ile değil. Çünkü bugün insanların gerek kendi hayatlarında gerek aile hayatlarında, gerek toplum hayatlarında nasıl hareket etmeliyim dediği zaman, onun pusulası akıl! Akıl neyi gerektirir? İhtiyaçları bakımından maddi manevi ihtiyaçları bakımından, aklına vuruyor. Aklın da en mükemmel ve sistemli hali bilim. Bilim neyi gerektiriyorsa, onu uyguluyor. Fakat İslam'da durum böyle değil. İslam'da bir çerçeve koymuş, bir cendere koymuş, onun içinde kalacaksın. Boşluk varsa, onları dolduracaksın. Yoksa daha evvel bir takım toplum kuralları, hukuk kuralları geldiyse, onlara uymaya mecbursun ve onları değiştiremezsin.

Çölaşan: Bugün İslam ülkelerinde olduğu gibi...

Aksoy: Evet! eli kesiliyor, hırsızlıktan dolayı Zinadan dolayı taşlanıyor... Diyeceksiniz ki zina kötü! ... Zina yaptığı nereden belli oluyor? iki kişinin şahitliği ile... Ondan sonra taşlanarak öldürülecek. Şarap içen kimseyi kırbaçlıyor. Ama biz ona Osmanlı Devleti'nde yol bulmuşuz. Ama işte Sudan'daki en ilginç olay. Ne oldu Sudan'da bir parti lideri laikliği istedi, kadın erkek eşitliğini istedi diye idam edildi. Sudan'daki bu hareketi de Suudi Arabistan can-ı gönülden destekledi. Bunları, şunun için söylüyorum, laiklik denilen ilke bir toplumun çağdaş yaşabilmesinin vazgeçilmez koşuludur. Çünkü ancak o sayede, aklın gerekleri doğrultusunda hareket edilecektir ve hem işte ulus egemenliğinin bir kere kabul edilmesi için şarttır, dışarda öteki milletlerle aynı düzeye gelebilmesi için şarttır.

Çölaşan: Peki hocam bugün Türkiye'de Atatürk devrimleri, ilkeleri tehlikede mi?

Aksoy: Hiç şüphe yok Hele laiklik kesinkes tehlikededir. Yani Sayın Çölaşan bunu görmemek... Ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, çok üzülerek söylüyorum, içlerinde pek takdir ettiğim, sevdiğim arkadaşlar da var.

Çölaşan: Kim bunlar?...

Aksoy: İlericiler! ilericiler! onlar dahi bu tehlikeyi görememekte..."Hayır efendim, Türkiye'de şeriat devleti doğrultusunda örgütlenmeye müsaade edilse hatta şeriat devleti kurmak için parti kurulmasına müsaade edilse bile, bu demokrasinin, hürriyetin icabıdır. Hiç de tehlikeli sonuca ulaşmayız" diyecek kadar aşırı bir iyimserlik içindedirler ki, üzülerek söylüyorum, bu bir gaflettir.

Çölaşan: Yani burada, herhalde SHP'yi, Erdal İnönü'yü

kastediyorsunuz değil mi?

Aksoy: Tabii, tabii! Artı birçok tanınmış yazarımız. Şimdi herkes korkmaya başladı! Çünkü 163'üncü madde muhafaza edilmeli dedi mi, vay sen demokrasiye inanmayan bir insansın! Vay demokrat değilim, korkusuyla birçok insan neredeyse bunu söyleyemez hale geldi. Geçenlerde bu alanda fevkalede bir yazı çıktı Cumhuriyette... Fakat bazı köşe yazarları, iki tarafı da idare etmekle meşguller ve sanıyorlar ki, irtica ile geçici ittifak yapılır. İnançları şu efendim 141, 142'nin kaldırılması için 163'ün de kalkması lazımdır. Günün birinde 141, 142 kaldırıldıktan sonra hem irtica fazla bir tehlike değildir hem de o iş halledilir... Hiçbir zaman halledilmez! 163'üncü madde kalktığı zaman, Türkiye'de bugün o varkcn dahi bu düzeye gelmiştir irtica... Gazeteleri okumak kâfi. Eğer o kalkarsa, korkunç boyutlara ulaşacaktır. Ve öyle olabilir ki, bir cuma namazından sonra. "Şeriat, Türk halkını kurtaracak tek yoldur. Buna karşı çıkanlar İslam'a karşı çıkmaktadır" diye 70 bin camide vaaz verilsin, aynı gün asgari bin adet Kubilay gider. Bunu Erdal Bey'e de söylemişimdir. Çünkü din cezbesi içinde bulunan şahıs, en iyi niyet içinde de olsa... Çünkü akıl o anda hakim olmuyor. Ne hakim oluyor? İnanç! Ve bir titreşim içinde bulunuyor adam. Din uğrunda savaşınca cennete gideceğine göre, şehit olacağına göre... Geçenlerdc adam. babasını dahi öldürebildi, biliyorsunuz. Oruç tutmayan şahsı, tutuyor bıçaklıyor. Bu tehlike ortadayken, bunu yasaklayan kanun varken dahi bu boyutlara varmışsa, tutun da polislere 'Siz Allah'ın emirini yerine getiren bizlere karşı davranıyorsunuz. Bizim bedduamıza uğrarsınız, felakete uğrarsınız' dediği zaman, polis bile çekinebiliyorsa... Bir de toplumda bu şekilde inançlar, kişilerin üzerinde büyük bir manevi baskı yaratıyorsa 163'üncü maddenin kaldırılması ile şeriat devletinin gelmesi yolundaki propagandaya izin verilmesi, örgütlü izin verilmesi başka insanların vicdan özgürlüğünü kaldıracak ve onları müthiş bir baskı içinde bulunduracak. Birçok kimsenin yalnız vicdan özgürlüğü değil, kişi güvenliği bile tehlikeye düşecektir. Sokakta rahatça hareket edemeyecektir ve bir de şu vardır... Bu işleri çok incelemiş bir insan olarak size şunu da söyleyeyim. İslam'da 'İrtidat' diye bir kavram vardır. Yani Müslüman olanın, Müslümanlığı reddetmesi. Bir şahıs derse ki 'Bu irtidat etmiştir', o şahsın katli mubahtır, katli caizdir. Açın Meydan Larousse'a bakın, irtidat kelimesinin anlamına... Sırf tartışılan nokta kendisine bu fikirden dönmesi için ne kadar müddet verilir! Katli bile vaciptir ... Şimdi tutun kitlelere, 'Bunlar kâfirdir, Müslümanlığı reddediyorlar' dendiğinde, birçok kimsenin ona hücum edip de öldürme tehlikesi dahi ortadaysa, diğer vatandaşlar artık hürriyetini kaybedeceklerdir.

Çölaşan: Ve dolayısıyla, Türkiye bir İran mı olur?

Aksoy: Gider!... İran'a doğru gider. Çünkü İran'da dababa Pehlevi tamamen serbest bırakmıştır. Gelip burada Atatürk'ü ziyaret etmiştir, ama Atatürk gibi o tedbiri almamıştır. Mollaları serbest bırakmıştır. Hepimizin de "Aman Şah gitsin de... Ondan daha kötüsü gelemez" dediğimiz zamanda,

Şah'ı aratacak korkunç, ancak Nazilerin döneminde görülen, hafta bazı hususlarda ondan bile ileri giden tam bir istibdat rejimi hakim olmuştur.

Çölaşan: Yani hocam, şu durumda 163'ün kaldırılmasına karşısınız...

Aksoy: Hah! 163'üncü madde düzenlenebilir, daha iyi formüle edilebilir ve bazı yanlış uygulamalara ki doğrudan doğruya şeriat devleti gelmesi için örgütlenmeye değil de, bazı şahısların din sohbetlerinde bulunup inanç ve ibadete ilişkin fikir alışverişinden dolayı cezalandırılmasına neden olacak bazı mahkeme kararları vardır. Bunları önleyecek daha iyi formüller getirilebilir. Hatta geçici bir dönem için af da verilebilir, toplumsal huzuru sağlamak için... Ama laikliğe karşı propagandaya, "şeriat propagandasına" müsaade etmek Türkiye'nin geleceğinin yok edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin intihar etmesini benimsemektir.

Çölaşan: Olayları izliyorsunuz. Sizce Erdal İnönü'nün yanılgısı nereden kaynaklanıyor?

Aksoy: Valla, son derece iyimser oluşundan, belki. Ve herhalde, toplumla ilişki içinde bulunmamasından diyorum. Bir de etrafında, kurmay olarak öyle şahıslar var ki, onlar da bu modaya kapıldılar... "Efendim çifte standart kullanmayalım!" Halbuki çifte standart değildir, onların telkiniyle bunu yapıyor. Çifte standarttan değil. Birinde düşünce özgürlüğünde insanın beyninin ürünü olan fikirler arasında bir tartışma söz konusudur. Bunlarda tartışma caizdir, ama ötekinde doğmalar söz konusudur.

Çölaşan: Yani şeriat düzeninde ?

Aksoy: Doğma söz konusudur, inanç söz konusudur. Bunlar üzerinde tartışma cerayan edemez.

Çölaşan: Dolayısıyla fikir özgürlüğüyle ilgisi yoktur...

Aksoy: Özgürlük diye bir şey söz konusu değildir. Zaten bu alanda konuşamazsın. Zaten konuşma küfürdür, günahtır diye ona ağır baskı yapacaktır. Ve bir şey daha söyleyeyim, o düzen geldiğinde neyi istiyor? O düzen geldiğinde diyor ki, "Ben, Allah'ın iradesine uygun olarak kabul edilmiş olan toplum kurallarının dışındaki herhangi bir görüşü benimseyeni ağır cezalandıracağım, hatta idam dahi edeceğim" diyor. O halde 163'üncü maddeyi kaldırarak şeriat devleti propagandasına izin verilsin demek, özgürlüğü genişletmek değildir. Tam aksine, kısa bir süre sonra özgürlüğün tümden ortadan kalkmasıdır. Özgürlüğün zincire vurulmasına izin çıkarmaktır. Bunu 3 ay için, 3 sene için hadi 10 sene için tam bir özgürlük kabul edelim ki, aynı zamanda ne olaylar, ne saldırılar olacaktır... Ondan sora ise iktidara gelecek olursa ki, eğer ordu müdahale etmezse gelecektir... Ordu müdahale ederse, demokrasinin ortadan kalkmasına neden olacaktır. O zaman da tüm özgürlükler ortadan kalkacaktır. Bu özgürlük değildir.

Çölaşan: Peki hocam, sizce ANAP'ın tavrı ne bu 163 konusunda?

Aksoy: O da oportünist davranıyor. SHP'nin de davranışı oportünisttir. Şundan dolayı diyor ki, "Herkes 163'üncü maddenin

kalkmasını istiyor. Ben kalsın dersem, aaa! Din aleyhinde derler..." çünkü karıştırılıyor. Laikliği savunmak, adeta dinsizlik oluyor. Şeriat devletini savunamamak, dini savunamamak oluyor. Bunlar kavram kargaşasıdır, hatadır. "O halde, ben niye oy kaybedeyim? Yüzde 10 oy kaybediyorsam, iktidara gelmek için bu noktada taviz veririm, iktidara gelince gerekeni yaparım diyor." ANAP'ınki... ANAP'ın ümidi doğrudan doğruya o ölçüde. Çünkü diyor ki, "Ben zaten iktidardan gidiyorum, gittim..." Gitti, belli... Yüzde 20'ye düşmüş. Olsa olsa yeni bir kurtuluş, gerek Necmettin Hoca'ya oy verenlerin gerek Alpaslan Türkeş'e oy verenlerin bir kısmını, hatta AP'ye oy verenlerin bir kısmını... Bunları da kendi safına çekmek için "Bu savaşı ilk ben başlatayım." Bu suretle yüzde 20'yi yüzde 30'a çıkarabilir miyim, sevdasıdır. ANAP, öteden beri maalesef bu alanda daima bir oy sevdası ile hareket etmektedir. Yani kısacası Atatürk'ün en korktuğu şey, dini duyguları siyasal amaçla kötüye kullanma, istismar etme olayıdır. Bu yüzden Türk toplumunda laiklik ve demokrasi iki defa tehlikeye düştü, biliyorsunuz, ondan dolayı yasakladı. Birisi Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, öteki Serbest Fırka... Ondan dolayı yasakladığı aynı durum bugün, maalesef yeniden ortaya çıkmıştır. Buna katiyen müsaade edilmemesini istediği halde, partiler maalesef, üzülerek söylüyorum SHP de dahil, bu işte hiç olmazsa oy kaybetmemek için laikliği tehlikeye atmayı göze almış olurlar ki, tüm toplum yaşamı için en büyük tehlikedir bu.

Çölaşan: Peki hocam, bir de başka açıdan baktığımızda, Türkiye 55 milyonluk bir ülke. Televizyon denilen bir olay var. Türk toplumunu dünyaya açmış, birtakım şeyler gelişmiş, kentler arasında ulaşım sağlanmış, haberleşme olanakları... Bizim toplumumuza gerçekçi baktığınız zaman, şeriat düzeninin gelmesini gerçekten mümkün görüyor musunuz?

Aksoy: Şimdi efendim, haklısınız. Çok haklısınız bu noktada. Bu tehlike sayı itibarıyla baktığınız zaman büyük değil ama bir gerçeği benim kadar siz de biliyorsunuz. Toplum yaşamında, militan durumda olan, kavgayı yürüten azınlık, duruma hakim olmaktadır. Ve ben şundan hiçbir zaman korkmuyorum, oy ile bunların iktidara gelebileceğine inanmıyorum. Ama müsaade edildiği zaman, Türkiye'nin her yerinde kargaşa çıkaracaklardır... Bunlara dindar demiyorum. Bu dindar olmayan, tamamen taassup içinde bulunan, bağnazlık içinde bulunan şahıslar kışkırtarak, hatta dindar bazı şahıslara bile saldıracaklar ve Türkiye'de birçok: yerde Ali Muaviye kavgası gibi, din temeline dayanan kavgalar başlayacaktır. Hele bir de Aleviler faslı var. Bu suretle müdahalclere sebep olunacaktır. Buna müsaade edildi mi, dün yüzünden saldırılar olacak ve büyük ölçüde saldırılar olduğunda, ordu yeniden işe el koyacak, demokrasi yine güme gidecektir. İşte, o tehlike bence daha büyüktür. Yani o boyuta iktidarı seçimle ele geçireceğine ben de inanmıyorum ama Münci Kapani yazmıştı. Şu olabilir, üçüncü parti durumuna gelebilir. Hele öğrenimin birleştirilmesi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yavaş yavaş fiilen ortadan kalkması ve İmam-Hatip kökenli şahısların, Türkiye'nin idari mekanizmasının her yerine hakim

olarak, yani yargıç olarak, kaymakam olarak, genel müdür olarak yerleşmesi sonucunda, bu toplumda bir zemin kazanmasının yanında, hiç değilse yüzde 15-20 oy alırsa o zaman üçüncü parti olarak kilit parti haline gelebilir. Münci Kapani çok güzel belirtti bunu. O zaman ne olur? İktidara geldikleri zaman yine bazı bakanlıkları ellerine alacaklardır. Uzun vadede Türkiye'nin Ortaçağ doğrultusuna gitmesi için büyük hazırlıklarını ve planlarını uygulama yoluna geçebilecceklerdir. O bakımdan, kademeli bir tehlikedir. Birden iktidara gelemezler ama, sonradan iktidar olabilmek için iktidar ortağı haline gelebilirler. Bu tehlike mevcuttur.

Peki hocam, 163'e kesin karşısınız. Bir de 141, 142 var...

"Şimdi efendim, vaktimizden dolayı çok kısa olarak söyleyeceğim. 141, 142'de önemli olan bir nokta... Bu maddelerin bir kısmı gerçekten düşünce özgürlüğünü kısıtlar niteliktedir. Hele 142'yi ele alalım. 142'de propagandada bulunacak. Niye? Hele bir de şiddete başvurarak iktidara gelmeyi savunuyorsa, buna müsaade edilmez denilirse, bu takdirde sol görüşleri, yani kolektivist bir ekonomiyi savunmak nihayet aklın ürünü bir görüştür, tartışma konusu olacak bir şeydir. Buna müsaade etmemek doğru değildir. Toplumda ilerlemeyi de önler. Çünkü komünizme gidilmez ama, onların tenkitleri sayesinde toplum daha solda bir noktaya gidebilir. Buna müsaadc etmek lazımken, müsaade edilmiyordu ama, ben yine şuna karşıyım, açıkça söylüyorum. Fikrimde hiçbir değişiklik yoktur. Ne kadar hücum ederlerse etsinler, sol çevreden de... Demokrasiyi ortadan kaldıracak, hürriyetleri ortadan kaldıracak bir düzenin savunulmasına, müsaade edilmesine, örgütlenmesine en azından taraftar değilim. Hele bizim gibi, daha demokrasisi çok yerleşmemiş ve kamuoyunun bekçiliği sayesinde yürütülemeyen toplumlarda, şuna karşı değilim Niye karşı değilim, evvela onu söyleyeyim... Eğer, kolektivist düşünceyi savunanlar, iktidara seçim yoluyla gelmeyi savunuyorlarsa. Marksistler... Ve iktidara geldikten sonra tüm hürriyetleri, basım hürriyetleri ve scçim ile iktidarların değişme esasını kabul ediyorlarsa, böyle bir komünist partiye, yani Euro communlam dediğimiz Avrupa komünist partilerine müsaade edilmesinden yanayım. Ama öyle değil de, ploretarya diktatörlüğünün ilan edilmesi ve bu suretle bütün öteki partilerin kaldırılmasını savunuyorsa -bunu ilk defa söylemiyorum, yazılarımda hep bunu söyledim- ve de iktidara kuvvete başvurarak gelmek istiyorsa, buna asla müsaade edilmemesinden yanayım. Çünkü buna müsaade edildiği zaman, yalnız onun tehlike olması değil bunun karşısında bu sefer faşist görüşler de olacak. O da diktatörlük. Faşizme de hiçbir zaman müsaade edilmemesinden yanayım. Onların sürekli çatışmasından, toplum içinde anarşik hareketler büyük bir boyuta kadar ulaşır ve yine askeri müdahalelere neden olur. Yöne demokrasi için büyük bir tehlike oluşturur."

O zaman hocam, 141 ve 142'nin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karşı mısınız?

"Onun içerisinde esaslı bir şekilde değiştirilmesinden yanayım.

Şiddete başvurmak suretiyle geldiği zaman, yine öteki hürriyetleri ortadan kaldıracak bir düzenin kurulmasını isteyen bir örgütlenmeye müsaade edilmemesinden yanayım. Aynen söyleyeyim size. Alman Anayasası'nın 21'nci maddesi de böyledir. O maddede de demokratik düzeni ortadan kaldıracak veya onu ciddi şekilde yaralayacak partilerin, Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanacağı öngörülmüştür, ki çok ileri bir memlekette bile kabul edilmiş bir esastır."

Çölaşan: Yani özgürlükleri kaldıracak her şeye karşıyım diyorsunuz...

Aksoy: Evet

Çölaşan: Sizin Atatürkçü Düşünce Derneği... Bu iş derneklerle filan etkili olarak götürülebilir mi?

Aksoy: Gayet tabii zor. Buna hiç şüphe yok ama, ne yapalım ki, partiler bile bu işe yeterince sahip çıkmıyor, bir boşluk var. Bir ölçüde olsun derneklerin halkı adeta silkemesi, hatta partileri, aydınları silkelemesi ve "Beyler, nereye gidiyoruz? Bir an gelecek ki geriye dönme imkânı kalmayacak" diye halkı uyandırma bakımından yardımcı olması lazım. Kaldı ki, Aydınlar Ocağı diye bir dernek tam aksi istikamette faaliyet içerisinde bulunuyor ve Atatürkçü görüşlerin karşısında olan, sözde Türk-İslam sentezi diye bir görüşü yayma yoluna giderek dolaylı olarak Atatürk'ün düşüncelerinin ve devrimlerinin temelini oyan bir faaliyet içersinde. Bu durum maalesef bir devlet kuruluşu olan TRT yayınlarına bile büyük ölçüde intikal ediyor... Durmadan TRT bu doğrultuda örtülü veya açık propaganda içindedir.

Çölaşan: Yani hangi konuda?

Aksoy: "Türk-İslam Sentezi görüşü" TRT'ye hakimdir. TRT'nin yayınlarına, laik yayınlar denemez.

Çölaşan: Ya da Atatürkçü doğrultuda....

Aksoy: Değil, laik de değil. Atatürkçü doğrultuda da değil ama açıkça Atatürk düşmanlığını benimsemiş bir yayın olduğunu da söyleyemeyiz. Fakat anayasamızda dahi Atatürk ilke ve devrimleri, Türk toplumunun Türkiye Cumhuriyetinin nitelikleri arasında kayıt edildiği halde, gerçek anlamda Atatürkçü yayınlar yoktur. Ama Atatürkçülük nedir bizim TRT'de? "Mavi gözlerin, sarı saçların Ata'm." Yani Atatürk'ün bedeniyle ilgili bir Atatürkçülüktür. Yoksa düşünce ve devrimleri ile ilgili değil. O halde bu konuda Türk toplumunu daima uyanık tutmak gerekir. Biz vaktiyle neredeydik? Atatürk'ün ilkelerini benimsemediğimiz zaman Türk toplumu ne haldeydi? Ekonomik bakımdan nasıl bağımlıydı? Hukuk alanındaki zavallı durumumuz nasıldı? Siyasi bakımdan dışarıdaki durumumuz nasıldı? Bu hatırlatmaları yapmak bakımından, bir kuruluşun sistemli çalışması lazım. Bizim Atatürkçü Düşünce Derneği olarak şu anda en büyük eksiğimiz - açıkça söyleyeyim- mali imkanlarımızdır. Mali imkânlara sahip olmadığımız için yayılma meselesi, ilan meselesi, etütleri yapabilme, malzemeyi toplayabilme çok zor oluyor... Düşünün bugün bütün gerici gazeteleri

alıyoruz. (Elini masaya vuruyor) En çok onları alıyoruz. İçerisinde neler söylendiğini anlamak için. Onları kesip yapıştıracak, sistemleyecek bir iki eleman var elimizde. Bir tane sekreterimiz var. Yerimiz yok, benim yazıhaneme sığınmış vaziyetteyiz. Eğer gelişecek olursak, maddi imkanlara kavuşursak topluma, sürekli olarak Atatürk ilkeleri ve devrimlerinden ayrılmanın ne kadar tehlikeli ve karanlık ufuklara doğru götürdüğünü gösterme bakımından uyarı görevimizi yerine getireceğimizi sanıyorum.

Çölaşan: Peki hocam, siz uzun yıllar politikanın içinde olan bir insansınız. Bizim çok değerli bir cumhurbaşkanımız var; Herhalde kendisini bir 'Atatürkçü' olarak görüyorsunuz değil mi?

Aksoy: "O Atatürkçü ise ben de çok güzel Çince ve Japonca konuşuyorum demektir. Hiç alakası yok. Özal'ın Atatürk ilkelerini benimsemiş olduğunu kabul edebilmeye imkan yok. Açıkça kalkıp da Atatürk'e düşmanlığını hiçbir zaman ilan etmemiştir. Nitekim ben gördüm, 10 Kasım'dan evvel ne söylüyor diye baktım. Atatürk aleyhine hiçbir şey söylemiyor. Ama Atatürk'ün en önemli ilkesi olan laikliği savunabiliyor mu? Yoksa 'laikim' demek yeterli değil. Nesin? Yani Türk toplumunu yönetecek olan hukuk kuralları, akıl ve bilim temeline dayanacaktır. Çağdaş yaşamın gerektirdiği, gereksinimlerin gerektirdiği hangi çözüm söz konusuysa, o hukuk kuralı olacaktır. Yoksa yüzyıllar önceki birtakım kurallar gerek halkı, gerek parlamentoyu hiçbir surette bağlayamaz diyerek, Atatürk'ün laiklik ilkesinin özünü hiçbir zaman dile getirmediği gibi bizzat kendi yaşayışı içerisinde dini duyguları bir ölçüde kullanmaktadır.

Çölaşan: Nasıl yani?

Aksoy: "Şu camileri ziyaret meselesi. Eğer hakikaten ibadet meselesiyse, Çankaya'da o ibadeti yapar. Onun ötesine gidip de bugün bu cami, yarın öteki cami... En azından Cumhurbaşkanı olmadan buna çok başvurmuştur. Bu gibi olayların siyasi alanda birtakım yararlar sağlamak için kullanılmasını Atatürk özellikle mâhkum etmiş ve bunun Türkiye için ne kadar zararlı olduğunu belirtmiştir. O halde laikliği Atatürk'ün anladığı şekilde ciddi olarak benimsemiş bir devlet adamının hiçbir zaman bu yola 'başvurmaması' gerekir. İşte İsmet İnönü. Hiç böyle bir şey yaptı mı? Özal'ın geçmişindeki davranışlarını ele alırsak... Onun üzerinde neden dolayı durmak istemiyorum? Diyebilir ki, 'Efendim, o benim devlet adamı, siyaset adamı olarak davranışım değildir. Dini inancımdır. Davranışım odur. Takunyamı da giyebilir, namazımı da kılabilirim. O benim tamamen kişisel şeyimdir ...' Ama şimdi öyle değil, bir koca partinin -vaktiyle koca, şimdi küçülse bile...- Onun lideri durumunda. Halka örnek olacak. Bir devlet adamının vicdanına ilişkin veya vicdan sahasında kalması gereken inanç ibadete ilişkin davranışlarını ve görüşlerini vicdanına hapsetme, orada tutma yoluna gitmiyor. Onu dışarıya taşıyor. Niye taşırıyor? Hiç şüphe yok ki, gayet açık görüyorsunuz. Hele zamanlaması bakımından... Oy sağlayabilmek için yola giden bir siyaset adamına laiklik ilkesini veya Atatürk ilkelerini benimsemiştir diyebilmeye imkan yok. O noktada, İsmet Paşa'nın davranışı

tipiktir. Son derece dürüst ve laik bir davranış içine girmiştir.

Çölaşan: Hocam sizinle dış Türklerin durumunu da konuşmak istiyorum. Bu konu güncel oldu. Bulgaristan, Yunanistan, Irak ve şimdi de Azerbaycan'da yaşayan soydaşlarımız üzerinde büyük baskılar var. Bazısı yerinden, yurdundan ediliyor, bazısı silahla susturuluyor. Evleri, iş yerleri yağma ediliyor. Dış Türkler konusunda ne düşünüyorsunuz?

Aksoy: Şimdi efendim, bu konuya da Atatürkçü düşünce açısından bakalım... Çünkü Atatürkçü düşünce çağdaş düşüncedir ve Atatürk devrimleri donmuş değildir. Atatürk devrimciliği, sürekli devrimciliktir. Yani çağın gerekleri ve kurumları değiştikçe Atatürk onların da Türk toplumu tarafından benimsenmesini savunmuştur. Onun için devrimlerin içinde bir de "devrimcilik" ilkesi vardır. Çünkü bütün devrimler durmadan değişecektir. Zaten Atatürk'ün diğer bütün liderlerden üstün olan tarafı buradadır... Onun "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözü boş bir söz değildir. Bugün alınız Türkiye'yi... Pek çok mezhep vardır, etnik grup vardır. Bu söz doğrultusunda "Yurtta sulh" ilkesi doğrultusunda bunlar birbirlerine hoşgörüyle bakmak ve birlikte kardeşçe yaşamak zorundadır.

Çölaşan: Burada bir saplantı yapacağım... Atatürk bağnazlığa ve taassuba karşı bir insan. Peki inançlı Müslümanların dini uygulamalarına karşı bir tavrı var mı? Yani bir insanın ibadet etmesi, namaz kılması, oruç tutması gibi konulara karşı olma gibi bir durumu var mı?

Aksoy: Katiyen yok. Atatürk, kişilerin vicdan alanında kalan inançlarına, imanlarına ve ibadetlerine asla müdahale edilmemesinden yanadır. Zaten laikliğin vazgeçilmez şartlarından biri de budur. Eğer insanların inançlarına ve ibadetlerine müdahale ederseniz, zaten laikliği kabul etmiyorsunuz demektir. O zaman, devletin bir din görüşü var demektir. Devletin din görüşünü, insanlara dikte ediyorsunuz demektir. Tam tersine, serbestsin. İstediğin gibi inan, istediğin gibi ibadet et. Eğer inanmıyorsan da inanma, ama devlet neye karışıyor burada? ... Din kalkıp da devlet hayatını ve toplum yaşamını düzenlemeye kalkışmasın. Halbu ki İslam'da böyle değil. Hazreti Muhammet hem devletin, hem de dinin başında olan bir insan. Onun devlet yönetimi ve din konusunda getirdiği kesin kurallar değiştirilemez. Sözleri hadisleri değiştirilemez. Ama Hazreti Muhammet'in o gün söylediği sözler, o günkü şartlara göre bir Arap devletini idare etmek için söylediği sözlerdir. Onları alıp bugün uygulamaya koymak isterseniz. Türkiye Cumhuriyeti'ni aradan geçen 1400 yıl sonra zincire vurmak olur. Nereden gelmiştik buraya?

Çölaşan: Dış Türkler konusundan...

Aksoy: Tamam... "Yurtta sulh" ilkesini demin açıklamıştım. Bir de "Cihanda sulh" var. Boyuna posuna bakmadan vatanımızı işgal etmeye kalkışan Venizelos'la bile, daha sonra dost olmuştur... Çünkü milletlerin ancak barış içerisinde gelişip mutlu olacaklarının farkındadır Atatürk... Türkiye'nin savaşlara girmesine karşıdır. Ancak savunma savaşı yapılabilir. Millî sınırlarımız dışındaki Türk soydaşlarımıza sevgi duyarız ve onlar için

elimizden geleni yaparız. Ama ne şartla?... Dış dünya ile savaşa girmeden ve bir çelişkiye düşmeden... Yani komşularımızla bir savaş tehlikesini göze almadan... Atatürk Panislâmizm ve Turancılık gibi akımlara karşı çıkmıştır, çünkü bunlar Türkiye'yi serüvenlere ve maceralara götürecektir. Oysa Atatürk serüvenci değildir. Peki biz Kıbrıs'a niçin müdahale ettik?... Çünkü o konuda uluslararası anlaşmalar vardı ve biz garantördük. Şimdi gelelim Yunanistan'da Türk soydaşlarımıza yapılan şeylere... Tamamen megaloman, kendini bilmez Yunan politikacıların yaptığı bir iştir. O insanlar, orada yaşayan Türkler hakları Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmış soydaşlarımızdır... Ve şimdi Yunan hükümeti, onlara verilen hakları tanımamaktadır. Bu durumda elbette elimizden geleni yapacağız, konuyu uluslararası kuruluşlara götüreceğiz. Onları sürekli olarak ağır bir biçimde tenkit edeceğiz... Çünkü bu, Yunanistan'ın iç işi değildir. Bunu yapan Yunanistan, uluslararası anlaşmaları çiğnemektedir ve gereken yerlere başvurmamız şarttır. Bulgaristan Türkleri bir uluslar arası Anlaşmaya tabi değildir ama orada da soydaşlarımıza insanlık dışı davranışlar olmuştur. Orada Helsinki Sözleşmesi vardır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi vardır ve bu yüzden, orada yapılanlar da Bulgaristan'ın iç işlerinden ötededir.

Çölaşan: Azerbaycan için ne diyorsunuz?

Aksoy: Orada da durum bunun gibidir. Fakat orada farklı bir şey var. O konuda ölçüyü ve dengeyi kaçırarak komşumuz olan bir ülkeyle ilişkilerimizi bozmak ve hatta tehlikeli boyutlara getirmekten sakınmalıyız. Ortadoğu zaten bir barut fıçısı ve biz bu ateşin ortasındayız. Şimdi Sovyetler Birliği'nin iç problemi olan bir soruna bizim müdahale etmemiz, onların iç işlerine müdahale düzeyine ulaşırsa, bu durum Türkiye için tehlikeli sonuçlar yaratabilir. Türkiye bir bölgesel savaşın içine sürüklenebilir. Zaten bir takım dış güçler başımıza bu oyunu tezgâhlamak istiyor. Şimdi bu konuda gösteriler yapıyoruz. Azerbaycan'daki soydaşlarımıza duygu ve sevgiyle yaklaşmak yerine "Bakü'ye yürü, Moskova'ya yürü" gibi kışkırtmalara fazla yer verilecek olursa, böyle bir şey Türkiye'yi ciddi bazı uluslararası çekişmelerin içine sokabilir.

Çölaşan: Yani Hocam, siz Bulgaristan Türkleri olayı ile Azerbaycan Türkleri olayına farklı mı bakıyorsunuz?

Aksoy: Orada Azerilerin bağımsızlık hareketi var. Bu doğrultudaki bir harekete müdahale etmek, hangisi olursa olsun, bir ülkenin iç işlerine karışmak demektir. Bulgar Türkleri bağımsız bir devlet kurmak istemiyorlar ki... Orada insani bir müdahaleyi izah olanağımız var. Azerilere de elbette sempati göstereceğiz. Ama bir bağımsızlık hareketi olduğunda onu destekleme yoluna gidersek, bu artık bir iç işe müdahaledir. Ama Nahcivan'ın durumu farklıdır. Hem bizim sınır komşumuzdur, hem de bu bölgenin Azerbaycan'a bağlanması, bizimle Rusya arasında 1921 yılında yapılan bir anlaşmada hükme bağlanmıştır. Tabii ki bu anlaşma uyarınca Nahcivan konusunda daha aktif müdahale olanağımız olabilir.

Çölaşan: Efendim uzun süredir dikkatimi çeken bir konuyu size

sormak istiyorum burada... Türkiye'de insanlarımız bozuk ekonomik düzen altında inim inim inliyor. Birçok özgürlüğümüz yok edilmiş, elimizden alınmış. Dış Türkler olayı gündeme geldiği zaman insanlarımız sokağa dökülüyor, bu durumu protesto ediyor, bağırıp çağırıyor. Bu yürüyüşlere katılan insanlara bakıyorum, hepsi fakir fukara çocuğu, ezilen, sömürülen haksızlığa uğrayan kimseler... Türkiye'de 55 milyonun durumu kötüye gittikçe hiç tepki göstermiyorlar, dış Türkler konusunda bir olumsuzluk olunca ortaya çıkıyorlar. Bu durumu nasıl açıklarsınız?

Aksoy: Şimdi efendim, bu konuda tahrikler çok önemli rol oynuyor konunun kalanıyla duyguları arasında denge kurabilmesi, çok önemli bir şey. İnsanın duyguları çok kolay tahrik edilebiliyor. Bir de kitle psikoloji diye bir şey vardır. Örneğin kalabalıkta meydana çıkıp "Ordu Sofya'ya ordu Bakü'ye diye diye bağıranların çoğuna "Haydi gel, seni askere alıp gönderiyoruz" deseniz, kesinlikle gitmez. Ama orada kışkırtıcıların da etkisiyle bağırıp çağırmayı kabul ediyor... Çünkü millî duygularda tahrik ediliyor bu arada... Ayrıca kendisi zaten birçok ihtiyacını temin edemediği için ezik durumda, tatminsiz durumda. Kendisini böyle yüksek ideallere vererek tatmin etmeye çalışıyor. Tabii burada önemli olan bağıran insanlar değil, onları kışkırtanlardır. Ben hiçbir zaman iyi niyetli mitinglere karşı değilim, Azerbaycan için miting düzenlersiniz, onlara sempatinizi gösterirsiniz, bağırıp çağırırsınız. Bunlar hatta çok güzel şeylerdir. Ama daha öteye gidip "Oraları fethedelim" demeye başlarsanız, işin sonu gelmez... Çünkü dış Türkler taa Sibirya sınırlarına kadar uzanıyor.Azerbaycan'a gidiyorsunuz da niçin Türkistan'a gitmiyorsunuz?... Türkiye'nin gücü yetmez böyle şeylere. Biz ancak kendimizi korumakla yükümlüyüz. Ben İkinci Dünya Savaşı'nda bağımsızlığımı zor korumuşum. Bir büyük devlet adamının bizi savaşa sokmaması sayesinde korumuşum. Şimdi nasıl tutup da kendimi Enver Paşa gibi balıklama bir serüvene atarım?... Nasıl komşudaki pirince giderken evdeki bulgurdan olurum? Biz önce, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki Türkleri mutlu etmekle yükümlüyüz. Bizim insanlarımız burada ezilirken, hastane kapılarında ölürken, biz gidip başka devletlerin sınırları içerisindeki soydaşlarımızın durumunu halledeceğiz, öyle mi? Bu bir hayaldir... İşte Bulgaristan'dan 300 bin soydaşımız geldi ve 100 bin kişi dayanamayıp geriye kaçtı. Burada kalanların hangi koşullar altında olduğunu, siz de benim kadar biliyorsunuz. Hayal peşinde koşmayalım. Altını çizerek söyleyeyim. İçteki davaları halletmeye bizim gücümüz yeter... Yeter ki doğru yöntemleri, kuralları ve ilkeleri benimseyelim. Biz bunları bir yana bırakıyoruz. Bunları halledemediğimiz için, dışarıdaki hayallerle avunmaya başlıyoruz. Hakkını vermek lazım... Sevmediğim bir şahıs olmakla birlikte, Dışişleri Bakanı'nın bu konulardaki tutumu son derece ölçülü olmuştur.

Çölaşan: Sayın Aksoy, Türkiye'de bir Kürt sorunu ortaya çıktı şimdi... Bazı yabancı ülkeler bu sorunu dışarıdan destekleseler, bizim elbette ki hoşumuza gitmez. Bu konuda nasıl düşünüyorsunuz?

Aksoy: Türkiye'de Kürt asıllı vatandaşlarla diğer etnik gruplara mensup vatandaşlar arasında ne toplam yaşamında, ne de yönetim düzeyinde bir ayırım genelde olmamıştır. Geçmişte bazı isyanlarda bu gibi durumlar, bazı sert davranışlar olmuş olabilir. Ama topluma malolmuş, bir ideoloji halini almış bir görüş yoktur. Kürt asıllı bir kimse, cumhurbaşkanı bile olabilir. Nitekim İsmet İnönü'nün Kürt asıllı olduğu söylenir. Belki öyledir, belki değildir. Kimse üzerinde bile durmamıştır. Bugün devletin her kademesinde Kürt asıllı insanlar vardır. Kürt asıllı olmak başkadır, Kürtçülük olayı başkadır. Zaten Atatürk bu sorunu da dâhiyane bir biçimde halletmiştir... "Ne mutlu Türk'üm diyene" sözünün aslı da budur. Dikkat ederseniz, "Ne mutlu Türk olana" demeyiştir. Dolayısıyla bizde ne devletin, ne de insanların, Kürt asıllı vatandaşları ayırma durumu yoktur. Aslında problem başkadır, bu konuda... Doğu'daki insan ihmal edilmiştir. Önce İstanbul ve sonra Ankara başkent olmuştur ve başkentlerden uzakta yaşayanlar, maalesef ihmal edilmiştir. Yani problem ekonomik ve sosyaldir ve bunları çözmek gerekir. Yoksa politik bir problem değildir. Ama politik problem haline getirilmiştir. Oralarda bir Kürt devleti kurma eğilimi vardır ki, bu durum akıl ve mantıkla bağdaşmaz. Şimdi 55 milyonluk Türkiye, bu süper güçlerin arasında bağımsızlığını koruyabilmek için büyük çaba harcamaktadır. Diyelim ki orada kurduğunuz Kürt devletinin nüfusu dokuz milyon olacaktır. Bu dokuz milyonluk bir şey, bağımsızlığını nasıl korur? Hele şimdikinden mutlu duruma nasıl gelir oradaki insanlar?

Çölaşan: Hocam burada konuyu yeniden değiştirmek istiyorum. Büyük bir inançla laikliği savunuyorsunuz ve bu kavgayı veriyorsunuz. Peki Türkiye'de laikliğin en büyük düşmanları sizce kimdir?... Böyle bir sıralama yapmak mümkün olur mu?

Aksoy: Laiklik düşmanı denilince zannediliyor ki bunlar sadece ortaçağ zihniyetine sahip olan fanatik, gerici insanlardır. Bunlar elbette var ve bunlardan çok yararlanılıyor. Ama bunun yanında gerek laikliğin tehlikeye düşmesi ve gerekse irtica hareketlerinin büyük boyutlara ulaşmasında ikinci büyük grup, siyâset adamlarıdır. Yani inanın, böyle bir şeyin irtica hareketlerinin doğru olmadığını onlar da biliyor. Fakat bile bile, sırf oy alabilmek için bu doğrultuda hareket ediyorlar. Parsa toplamak için... Üçüncü bir grup var ki, bunu da mutlaka bilmek zorundayız... Dış güçler. Dış ekonomik ve siyasal güçler. Bunlar başta Suudi Arabistan olmak üzere bazı Arap ülkeleri... Çünkü kendilerinde şeriat düzeni var. O düzeni korumak zorundalar. Burada Türkiye'nin laik bir devlet, ileri bir toplum olması, onlar için bir çıbandır. Bu çıbandan kurtulmak için, Türkiye'de de şeriat düzeni kurulması için çalışıyorlar. Suudi Arabistan ve İran... Kendi düzenlerini koruyabilmek için, bizde de aynı şeriat düzeninin kurulmasını istiyorlar... Dördüncüsü ise ekonomik güçler... Dışta Amerika ve Suudi Arabistan'da petrol kokan sermaye. O petrol kokan sermaye de Türkiye'de demokratik hürriyetçi, çağdaş ve akılcı bir düzeni istemiyor ve bu yüzden şeriatçıları kışkırtıyor. Bu uçlar zaten mevcut iken şimdi bizi üzen şey, en

mükemmel ve en enerjik düşünebilen bazı arkadaşlarımız bile hürriyet adına hürriyetlerin ortadan kaldırılmasını savunuyorlar... Ve sanki Türkiye'de lâiklik ilkesi çok kolay kabul edilebilmiş gibi bunu tehlikeye atmayı göze alıyorlar ve diyorlar ki "163. Madde kaldırılsın..." Onlar da belki farkına varmadan, laiklik ilkesini arkadan hançerliyorlar. Bu ilke Atatürk'ün her şeyi dikkatle hesap ederek, son derece temkinli hareket etmesi sayesinde kazınıldı. Şunu burada açıkça hatırlatıyorum bu ilerici arkadaşlarımıza.... Laiklik bir defa elden gitti mi, bir daha gelmez. Gelir ama nasıl gelir? Demokrasinin ortadan kaldırılmasıyla gelir. Zaten on senede bir demokrasiyi karaya oturtan bir toplumuz. Bir de demokrasimiz yine karaya otursun diye şeriat kavgalarına izin vereceğiz, öyle mi?... Biz diyoruz ki Emin Bey... Akılcı, bilimci, çağdaş ve uygar olan, ilerici kesim en az ortaçağcı olanlar ve Türk toplumunu birtakım doğmalara mıhlayıp çağdışı kalmaya mahkûm edenler kadar cesur ve özveri sahibi olmadıkça, Türk toplumu kurtulamaz.

Çölaşan: Burada ilericileri, SHP'yi falan da suçluyorsunuz... ,

Aksoy: Tabii başta SHP olmak üzere bazı "çok değerli" köşe yazarlarımız... Hürriyetler adına bunu iyi yapıyorlar. Ama ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, bir söz vardır... İyi niyet yetmez, hareketin de iyi olması lazımdır. Bu yaptıkları, Türkiye'de büyük bir kumardır. Acaba neyin uğruna bir kafa sporu yapıyor bunlar?... Gülüyorum bu şeye... Bir bakımdan da gülüyorum, Ortada bir Anayasa var, bütün hürriyetleri alıp götürmüş. Peki siz önce bunları, sağlayın da, bunları Avrupa düzeyine getirin de, ondan sonra düşünelim "hiçbir kusuru olmayan demokrasimizde şeriat düzenini isteyebilme fantezisine izin verilsin" diye... Onlar sağlanmadan bunu istemek ise gülünçtür.

Çölaşan: Tamam Hocam...

Aksoy: Son bir cümle söyleyeyim mi?... Son bir cümle... Türkiye, bugün laikliği kabul etti. O sayede demokrasiye ve hürriyetlere gitti sonunda... Eğer laiklik esas kabul edilmeseydi, bunların hiçbiri gelemezdi. Demokrasinin kasıtlı olması ve hatta bir süre için askıya alınması bile, ileride demokrasinin yeniden gelmesine veya tam olarak gelmesine engel olmaz. Ama laiklik askıya alınırsa, bir daha ne demokrasi olur, ne de hürriyetler olur. İşte laiklik sayesindedir ki, Atatürk sonradan çoğulcu demokrasinin gelebilmesini sağlamıştır. O sağlanmasıydı, gelemezdi.

Doğru...

Evet...

Oldu Hocam, çok teşekkürler. (Emin Çölaşan'ın notu: Hoca ile konuşmamız, normal süresini epeyce aşmıştı. Daha fazla uzamasın diye çaba gösteriyordum... Çünkü bu konuşmayı yeniden yazmak ve belli bir sayfa boyutuna sığdırmak zorundaydım. Konuşmamız aynen böyle bitti ve teybi kapadım. Sonra resim çektirdik, biraz da özel sohbet ettik... Muammer Hoca'nın, yanımdan ayrıldıktan birkaç saat sonra öldürüleceğini aklıma getirebilir miydim?... Kim bunu düşünebilirdi?)

Emin ÇÖLAŞAN

DAVA ADAMI MUAMMER HOCA

Bundan tam bir hafta önceydi... Öğretim üyesi olan bir yakını telefon etti ve "Muammer Hoca ile bir Pazar Sohbeti yapmanız mümkün olur mu?" diye sordu, olumlu yanıt verdim ve Hoca'nın telefonunu kendisinden aldım. Hemen aradım... Kendisini uzun süreden beri hiç görmemiştim. Hal hatır sorduk... "Atatürkçü Düşünce Derneği"ni kurmuştu... Biraz bu dernekten söz etti. 141, 142 ve 163'üncü maddelerin kaldırılmasına kesin olarak karşı olduğunu anlattı. "Özgürlükleri yok etmek isteyenlere birtakım özgürlükler verilmesine kesinlikle karşıyım" dedi.

Bu konuşmamız arasında artık 73 yaşında olduğunu, bu yoğun çalışma ortamında kalbinin teklemeye başladığını söyledi. Oysa hâlâ kafasını kaldırmadan çalışıyordu. Hep bir inanç ve dava adamı olmuştu. Bu hafta içinde buluşmak üzere sözleştik. Bana gazeteye gelecekti ve Pazar Sohbeti'ni bizim büroda yapacaktık.

Önceki gün buluşmak için kendisini aradım. Bana içinden çıkılması mümkün olmayan bir program sıraladı ve "Lütfen şu konuşmayı bir hafta erteleyelim. Toplantılar, seminerler, derneğin işleri o kadar yoğun ki... Bir hafta sonraki Pazar günü için, daha sonra konuşalım" dedi "Hocam önümüzdeki hafta başka bir konu çıkar ve ben sizinle konuşamayabilirim. Söz bir zaman ayırın da bu işi bu hafta yapalım" diye yanıt verdim... "O halde bir sabah konuşalım, çünkü öğleden sonraya kalırsa benim kafamın ancak yüzde 30'u çalışır" dedi. Gülüştük ve dün sabah saat 10.30'da bizim gazetede buluşmak üzere sözleştik.

Hoca'dan birkaç dakika önce, dostu olan bir öğretim üyesi geldi. Onunla tanıştık, sohbete başladık. Herhalde bizim büroda birlikte olmak üzere daha önceden Hoca ile sözleşmişlerdi. Muammer Aksoy tam zamanında geldi. "Bu sabah pek keyifsiz kalktım. Dün geceyi de hiç iyi geçirmedim. Ben daha önce kalp krizi geçirmiştim. Midem de epeyce bulandı. Bizim hanımın söylediğine göre mide bulantısı da kalp krizinin belirtisi olabilirmiş. Ama doğrusunu isterseniz, Şimdi sizi görünce açıldım, moralim yerine geldi" dedi ve yine karşılıklı gülüştük. Gazetedeki odam çok küçük olduğu için Hoca'nın konuğunu benim masama oturttum. Biz de karşılıklı olarak masanın önündeki iki koltuğa oturduk. Pazar Sohbeti için Hoca'nın özgeçmişini kağıda yazdım "Size ne ikram edeyim?" diye sordum ıhlamur istediler.

Her Pazar Sohbeti konuğuna olduğu gibi Hoca'ya da uyarılarda bulundum... "Aman efendim, konuşma, bir saati geçmesin. Sonra ben ister istemez kısaltmak zorunda kalıyorum ve belki de bazı önemli bölümleri yazamıyorum. Bir de lütfen öyle konuşun ki, bilimsel düzeyde olmasın, en sıradan insan bile okuyunca anlasın."

Teypleri açtım, konuşmamız başladı. Aradan yaklaşık yarım saat

geçmişti. Çaycı boşları almaya geldi ve birer ıhlamur daha söyledik. Bana da çay. Siparişler geldi... "Hocam bana iki dakika izin verin de, odanın dışında bir sigara içeyim. Şimdi burada içersem, oda küçük olduğu için duman altı olursunuz ve size dokunur" dedim... Çünkü, odama ilk geldiği zaman sigara içmiştim ve öksürmeye başlamıştı. Sigarayı odada içmem için ısrar etti. Yine de dışarı çıktım. Bu arada, başımı odaya doğru uzatmıştım ve havadan sudan konuşuyorduk.

Sonuçta konuşmamız bitti. Atatürk'ün büyüklüğüne özenle değinmişti. Rahmetli kayınpederi Hilmi İnan'ın zengin kitaplığından söz etti ve bu kitaplığın kendisine haber verilmeden bir yakını tarafından raflarıyla birlikte dağıtıldığından yakındı. Bir ara çantasını açtı ve son kitabını çıkardı. "Bundan size göndermiş miydim?" diye sordu. Hatırlayabildiğim kadarıyla göndermemişti. Kitabın adı "ÖNÜMÜZDEKİ CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ-REJİM BUNALIMINA VE KÖTÜ SONUÇLARINA DOĞRU PUPA YELKEN GİDİŞ"... Bu kitabı, Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden önce yazmıştı... "Lütfen imzalayın" dedim, "Gayet tabiî imzalayacağım" dedi ve imzaladı:

"31.1.1990
Çok değerli gazeteci ve yazar Emin Çölaşan'a sevgi ve saygılarımla."

Daha sonra ilgili bölüme telefon ettim. Foto Muhabiri arkadaşım Selçuk Şenyüz yanımıza geldi Şimdi resim çektirecektik. Hoca saçlarını düzeltti ve bir espiri daha patlattı:

"Bizim hanım gazetelerde benim ne söylediğime, iyi veya kötü konuştuğuma, hiç bakmaz. Ama onun için resim çok önemlidir. Şöyle üstümü başımı düzelteyim de resim iyi çıksın. Ayrıca bu resimlerden bana da verirseniz çok memnun olurum..."

Renkli filmin İstanbul'a gönderildiğini ancak siyah beyaz verebileceğimizi söyledim. Bu arada biz Hoca ile konuşmamızı yaparken, telefon bağlantısını kestirmiştim ve ilgili arkadaşa. "Sadece İstanbul Hürriyet'ten ararlarsa bağla" demiştim. İstanbul'dan Doğan Hızlan'ın aradığını söylediler ve bağladılar. Doğan ağabeye yanımda Muammer Hoca'nın olduğunu söyledim. Çok selam söylememi istedi. Hoca'ya ilettim. Onun da selamları vardı. Telefonda Doğan Ağabeye ilettim.

İşimiz bitmişti. Biraz daha sohbet ettik, vedalaştık, gittiler. Giderken, "Hocam, ben bu yazıyı (bugün-perşembe) yazarım. Eğer eklemek istediğiniz yeni bir şey olursa beni mutlaka arayın. Benim de tereddüt ettiğim bir konu olursa sizi ararım" dedim.

Aradan iki saat geçmişti. Beni aramış, bulamamış. Ben kendisini aradım. Özgeçmişine kısa bir cümle eklememi istiyordu. 1961 Anayasası Kurucu Mecliste görüşülürken, Anayasa'nın sözcülüğünü yapmış olduğunu belirtti ve "Bu benim için çok önemlidir. Lütfen bunu da ekleyiverin" dedi.

Aşağı kata indim ve teybi, bantları çözecek olan gazeteci arkadaşım Yeşim Ersoy'a verdim.

Akşamüzeri resimlerimiz basılmıştı, odama getirdiler. Siyah beyazlardan bir kaç tane daha basmalarını, Muammer Hoca'ya da vereceğimi söyledim.

Saat 19.15'te eve geldim Henüz üzerimi çıkarmamıştım ki, telefon çaldı, istihbarat şefimiz Fatih Çekirge acı haberi verdi.

Kaç saat önce birlikte olduğum gerçek Atatürkçü, dürüst ve namuslu kavga adamı, inançlarından bir tek gün bile ödün vermeyen hukukun yılmaz savunucusu Muammer Aksoy öldürülmüştü.

Son gecesini çok keyifsiz geçirdiğini söylüyordu. Atatürkçü Düşünce Derneğinin son derece kısıtlı olanaklarla çalıştığını, yersizlik nedeniyle bürosunu aynı zamanda dernek merkezi olarak kullandığını anlatıyordu.

Türkiye, değerli bir evladını daha teröre kurban verdi.

Bazı yazıları yazarken insanın eli varmaz, ne yazacağını şaşırır. Çarşamba gecesi saat:22.00'de ben bu yazıyı işte böyle yazıyorum. Kulaklarımda Muammer Aksoy'un birkaç saat önceki sesi gözlerimin önünde inançlı tavrı...

Allah sana rahmet eylesin Hocam. Nur içinde yat. Seni vuranlar ve vurduranlar şimdi kına yaksınlar...

Din bir vicdan meselesidir.

Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir.

Biz dine saygı gösteririz.

Düşünüşe ve düşünceye muhalif değiliz.

Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, kasde ve fiile dayanan taassupkâr hareketlerden sakınıyoruz.

Mustafa Kemal ATATÜRK

Üyelerimize Özgüdür